

KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

KENTLE BÜTÜNLEŞME BAĞLAMINDA
“CANIKONUŞLAR”: BİŞKEK ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sagımay KARAEVA

BİŞKEK 2022

KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

KENTLE BÜTÜNLEŞME BAĞLAMINDA
“CANIKONUŞLAR”: BİŞKEK ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sagınay KARAEVA

DANIŞMAN
Prof.Dr. Mustafa ORÇAN

BİŞKEK 2022

ETİK BEYAN

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim Tez Hazırlama ve Yazma Yönergesine uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

29.06.2022

Sagınay KARAEVA

ЭТИКАЛЫК ТАЛАПТАР

Диссертациялык иш Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин Коомдук илимдер институтунун «Магистрдик жана доктордук диссертация жазуу эрежелерине» ылайык жазылып, диссертацияда берилген маалыматтар, эмгектер жана документтер академиялык жана этикалык эрежелерди сактоо менен пайдаланылды. Ар кандай булактардан, отчеттордон алынган маалыматтар илимий жана моралдык эрежелерге ылайык берилди. Диссертацияда колдонулган бардык адабияттарга жана булактарга шилтеме жасалды. Диссертациянын оригиналдуулугуна ынандырып кете алам. Эгерде, эрежелердин бузулгандыгы аныкталса, мага каршы колдонула турган укуктук жоопкерчиликти тартууга даярмын.

29.06.2022

Сагынай Караева

ПРОТОКОЛ



TEZ ONAYI



ÖZ

Yazar	:Sagınay KARAEVA
Üniversite	:Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Anabilim Dalı	:Sosyoloji
Tezin Niteliği	:Yüksek lisans
Sayfa Sayısı	:xxix + 294
Mezuniyet Tarihi	:29.06.2022
Tez Danışmanı	:Prof.Dr. Mustafa ORÇAN

Kentle Bütünleşme Bağlamında “Canıkonuslar”: Bişkek Örneği

Kentlerin kaderi, bağlı olduğu ülkenin kaderine bağlı bir durumdur. Ülkenin yönetiminde, rejiminde, ekonomik sisteminde, hukukunda meydana gelen değişme doğrudan kentleri, köyleri ve yaşam tarzını etkilemektedir. Ülkelerin kaderi bazen kendi olağan şekilde varlığını sürdürürken, bazen de olağanüstü olay ve şartlar nedeniyle ani değişimler, dönüşümler hatta devrimlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bişkek’in yaşadığı durum daha çok ikinci yani olağan dışı durumlarla siyasi, ekonomik ve toplumsal devrimlerle şekillenmiş bir durum arz etmektedir. Yetmiş yıl içinde iki olağandışı olay yaşamıştır. Birincisi 1917 Bolşevik İhtilali sonrası dönemde, diğeri de 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonraki yıllarda. Birincisinde sosyalist ve kömünist sistemin gereği olarak görülen özel mülkiyetin kamusallaştırılması ve kollektifleştirilmesi, diğeri ise liberalizmin gereği olarak kamu ve kollektif mülkiyetten özelleştirmeye geçilmesidir. Sovyet sisteminde yerleşim politikası olarak kırsala önem verilir ve kentle denge kurmaya çalışılırken, liberalizmin sevdiği yerleşim yeri daha kalabalık nüfusun barındığı kentler, özellikle de büyük kentlerdir. Bu gelişmelerin sonucu olarak Kırgızistan’a bakıldığında Bişkek’in nüfusu Sovyetlerin son dönemlerinde 610 360 sahipken 2021 verilerine göre 1 074,1’e ulaşmış durumdadır.

Başkent Bişkek’in çekim merkezi olmasında siyasi ve ekonomik rejim değişikliğinin önemi büyüktür. Köylerde, ilçelerde oturan nüfusun önemli kısmı önceleri kolhoz, sovhozlarda ve fabrikalarda çalışmaktayken Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra var olan çalışma düzeni bozulmuş ve yerine yeni bir modelde geliştirilememiştir. Yanlış politikalar nedeniyle söz konusu üretim işletmeleri çalışmaz hale gelmiştir. İşsizlik ülkede göçe ve başkent demografik açıdan büyümesine neden olmuştur. Göç edip kente gelen göçmenlerin ekonomik durumları iyi olmadığından mevcut ruhsatlı konutlar, çoğu için pahalı olduğundan ucuz konutlarda oturmak gecekondularda barınmak için ev kurmak zorunda kalmışlardır. Bu doğrultuda ülkenin başkenti gecekondulaşma sorunuyla başbaşa kalmıştır. Kent fiziki ve niceliksel olarak

büyürken nitelik açısından geri gitmekteydi. Başkent sadece göçmenleri değil, aynı zamanda sorunları da biriktirdi.

Araştırmanın konusu da Kırgızistan’da bağımsızlık sonrası siyasi devrimlerin, sosyal değişikliklerin, özelleştirmenin, ekonomik krizlerin ve reformların bir sonucu olarak çarpık kentleşme süreciyle beraber meydana gelen Bişkek’teki canıkonusuların kentle bütünleşmede karşılaştığı sorunlarından yola çıkarak “Kentle Bütünleşme Bağlamında “Canıkonusular”: Bişkek Örneği” olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın diğer amaçlarından biri bugüne kadar Bişkek’te kentleşme sürecinde canıkonusularla ilgili yeterli çalışmaların yapılmamış olmasından dolayı bu alanda gözlemlenen önemli bir boşluğu kapatmak ve gelecek dönemlerde kentleşme sürecindeki canıkonusularla ilgili çalışmalara katkı sağlamaktır. Diğer ikinci amacı ise Bişkek’i Orta Asya kentlerinin bir prototipi olarak görüp kent sosyolojisi bağlamında akademik olarak incelemesine katkı sağlamaktır.

Gecekonduların yoğun olduğu kentlerde kentliler arasında daha çok bütünleşme problemleri yaşanmaktadır. Özellikle konutlarda yaşamak için en temel ihtiyaçlardan olan su, elektrik, yol, kanalizasyon gibi alt yapı sorunları yaşayan kentlerde bütünleşmeden ziyade dışlanma, entegrasyondan ziyade ötelenme söz konusudur. Kırgız yasalarına bağlı olarak kaçak bir şekilde yasal olmayan yollarla devlet arazilerine yapılan konutlara tapu ve inşaat ruhsatının verilmemesi nedeniyle canıkonusularda (gecekondularda) ikamet eden insanlar, önemli vatandaşlık haklarından mahrum kalmaktadırlar. Yasal izinlerin olmaması demek, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamamak demektir. Oy kullanma hakkının olmaması demektir. Bu gerçeklerden hareketle Bişkek’in kenarında kurulan dört mahalle seçilerek gecekondu sakinlerinin ne gibi sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların kentle bütünleşmeye ne gibi etkilerinin olduğu araştırılıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışması hem teorik hem uygulamalı bir çalışmadır. Araştırmada hem nitel, hem de nicel yöntem kullanılmıştır. Kullanılan araştırma tekniği ise anket, mülakat ve gözlem olmuştur. Söz konusu amaçlı tesadüfî örnekleme yöntemiyle başkent Bişkek ve Çüy bölgesine ait konuşlardan Ak Ordo, Kut, Ak Car ve Altın Kazık konuşundan toplam 416 kişiyle yüzyüze anket ve toplam 25 katılımcı ile de yüzyüze mülakat yapılmıştır. Anket ve mülakatta ortaya çıkan verilere bakıldığında, canıkonusulardaki yaşam koşulların oldukça problemliliğinden dolayı, gecekondu sakinlerinin kentle bütünleşmesinde ciddi sorunların olduğu ortaya çıkmıştır. Öz olarak söylemek gerekirse yıllardır bekleyen sorunların çözülmemesi, sosyal entegrasyona engel olmakta ve ertelemektedir. Kentle bütünleşmeyi etkileyen en önemli faktörler arasında yönetim anlayışı ve hukuki faktörlerin yanı sıra belediye hizmetlerin verilmemesi gelmektedir. Buna bağlı olarak eğitim ve sağlık hizmetlerinin çoğu mahallede verilmemesi de önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Tezin bölümlerine bakıldığında birinci bölümünde kavramsal, kuramsal ve tarihi çerçeve üzerinde durulmuştur. Konuya bağlı olarak kent ve kentleşme, gecekondulaşma veya canıkonusular, göç kavramı ve buna bağlı olarak göçün zincirleme göç, kimlik kavramı, bütünleşme veya entegrasyon kavramları ele alınmıştır. Kuramsal çerçevede İbn Haldun’un “Umran” kuramına, klasik ve çağdaş kent kuramlarına, sanayi öncesi ve sonrası kentler ve kentleşme, günümüzde kentleşme sürecinin boyutlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise ülkenin Sovyetler Birliği döneminden bağımsızlıktan sonraki dönemlere kadar kentleşme ve gecekondulaşma sorunları etraflı bir şekilde değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise

araştırmanın konusu, sınırlılıkları, önemi, amacı, evreni ve örneklemini, uygulamada kullanılan yöntem ve teknikler, hipotezler ve varsayımların geçerliliğine yer verilip ortaya çıkan bulgular analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Canıkonus, gecekondur, kent, kentleşme, bütünleşme/entegrasyon, Kırgızistan, Bişkek.



КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Даярдаган	:Сагынай Караева
Университет	:Кыргыз-Түрк “Манас” университети
Багыты	:Социология
Иштин сыпаты	:Магистрдик диссертация
Беттердин саны	:xxix + 294
Бүтүрүү датасы	:29.06.2022
Илимий Жетекчи	:Проф.док. Мустафа Орчан

Шаар менен интеграциялануу контекстинде “жаңы конуштар”: Бишкек мисалында

Шаарлардын абалы мамлекеттин абалы менен түздөн түз байланышытуу. Өлкөнү башкаруу режими, экономикалык системасы, укуктук жагындагы жалпы өзгөрүүлөрү аталган мамлекеттин шаарларына, айыл кыштактарына жана жашоо шартына түздөн түз таасир этет. Мамлекеттердин өнүгүшү кээде көнүмүш калыпта болсо, кээде адаттан тышкары окуялардын жана шарттардын негизинде күтүүсүз өзгөрүүлөр, бурулуштар менен өзгөчө төңкөрүштөргө туш болот. Бишкек шаарынын абалы да экинчи калыпта, б.а. адаттан тышкары абалдар менен тагырак айтканда саясий, экономикалык жана коомдогу революциялар менен коштолгон. Шаар жетимиш жылдын ичинде адаттан тышкаркы эки маанилүү окуяга туш болду. Биринчиси 1917-жылдагы Октябрь революциясы болсо, экинчиси 1991-жылда эгемендүүлүк алгандан кийинки мезгил. Биринчи бурулуш мезгилиндеги социалисттик жана коммунисттик системанын негизинде жеке мүлктүн мамлекеттик мүлккө өтүшү жана коллективдештирилиши болгон болсо, экинчиси либерализмдин негизи болгон мамлекеттик жана коллективдүү мүлктүн менчиктештирилиши болгон. Советтик системада жергиликтүү саясат айыл кыштактарга басым жасап шаар менен тең салмактуулукту сактоого багытталган болсо, либерализм басым жасаган аймактар калк жыш жайгашкан шаарлар жана анын ичинде ири шаарлар болгон. Бул абалдын жыйынтыгы катары Кыргызстандын мисалында Бишкек шаарынын калкы СССР тарашынын аяк ченинде 610 360 болгон болсо, 2021-жылга карата 1 074,1 млндан ашык экендигин байкоого болот.

Борбор калаанын тартуучу мүнөзүнө ээ болушуна саясий жана экономикалык режимдердеги өзгөрүүлөрдүн мааниси чоң. Айыл кыштактарда жашаган калктын басымдуу бөлүгү мурда колхоздордо, совхоздордо жана фабрикаларда иштеген болсо, СССР таркагандан кийин өнөр жай ишканалары

токтоп калды бирок анын ордуна жаңы модель түзүлгөн эмес. Саясий башкаруунун туура эмес нукта жүргүзүлүшүнүн негизинде жогорку адистешкен өнөр жай ишканалары токтоп калган. Өлкөдөгү жумушсуздуктун кескин өсүшү миграцияга жана борбор калаанын демографиялык жактан өсүүсүнө алып келген. Борборго келген мигранттардын экономикалык абалдары кескин төмөндөгөндүгү үчүн шаардагы мыйзамдуу конуштар аларга кымбат болгон жана мунун себебинен дагы арзаныраак конуштарда, жаңы конуштарда турак жай куруп жашаганы мажбур болушкан. Мына ушул абалдын негизинде борбор калаа жаңы конуш көйгөйлөрүнө кептелген. Шаар физикалык жана сандык жактан артканы менен, сапаттык жактан артка кеткен. Жалпысынан борбор калаа бир гана мигранттарды бириктирбеди түрдүү көйгөйлөрдү бириктирди.

Изилдөөнүн темасы Кыргызстан эгемендүүлүк алгандан кийинки саясий ыңкылаптардан, социалдык өзгөрүүлөрдүн, менчиктештирүүнүн, экономикалык кризистердин жана реформалардын натыйжасы, башаламан урбандашуунун жыйынтыгы катары борбор калаадагы жаңы конуштардын шаар менен интеграциялануусундагы келип чыккан көйгөлөрдүн негизинде “Шаар менен интеграциялануу контекстинде “жаңы конуштар”: Бишкек мисалында” деп белгиленди.

Изилдөөнүн максаттарынын бири азыркы күнгө чейин борбор калаанын шаардашуу процессинде жаңы конуштар боюнча изилдөөлөрдүн жеткиликсиздигинен улам аталган тармакта байкалган маанилүү боштукту толтуруу менен алдыңкы убакыттарда шаардашуу процессиндеги жаңы конуш боюнча жүргүзүлө турчу изилдөөлөргө салым кошуу болуп эсептелинет. Ошондой эле борбор калаанын Орто Азиянын шаарларынын бир прототиби катарында изилденишине жана шаар социологиясынын академиялык негизинде изилденишине салым кошуу болуп саналат.

Жаңы конуштары көп болгон шаарларда жана анда жашаган шаар коомчулугунда интеграциялануу боюнча көптөгөн көйгөйлөр бар. Аталган конуштарда эң маанилүү муктаждыктарынын сап башында суу, электр энергиясы, жол, канализация, социалдык объектилер сыяктуу инфраструктура көйгөйлөрү шаар менен интеграциялануудан тышкары андан четтөө, бөлүнүү маселелерин пайда кылат. Кыргызстандагы мыйзамдарга каршы эгин жерлеринде мыйзамсыз жолдор аркылуу пайда болгон конуштардын жашоочуларына турак жай курууга уруксат жана кызыл китеп берилбесе да ага карабастан жаңы конуштарда жашаган калктын саны көбөйүп анда жашаган тургундар жарандык укуктарын пайдалана албай келет. Мыйзамдуу түрдө уруксаттын жоктугу медицина, билим берүү кызматтарынан пайдалана албоо же аталга кызматтардын толук камсыздалбоо абалын жана шайлоо учурунда добуш берүү укугун колдоно албоо абалын билдирет. Мына ушул негизде Бишкектен бир нече чакырым гана алыстыкта жайгашкан жаңы конуштардан төрт конуштун жашоочуларынын кандай көйгөйлөргө кептелгени жана аталган

көйгөйлөрдүн интеграцияланууга таасирлерин изилдөө менен илимий түрдө бааланды.

Бул илимий иш теориялык жана практикалык түрдө иштелди. Изилдөөдө сандык жана сапаттык методдор колдонулду. Маалымат топтоодо аталган ыкмалардын анкета, интервью жана байкоо жүргүзүү түрлөрү колдонулду. Максаттуу тандап алуу ыкмасынын негизинде борбор калаага жана анын айланасында Чүй облусунда жайгашкан жаңы конуштардан Ак Ордо, Кут, Ак Жар жана Алтын Казык конуштарынан жалпы 416 анкета, 25 респонденттен интервью алынды. Топтолгон маалыматтарды анализдөөнүн жыйынтыгына караганда жаңы конуштардын жашоо шарттарында олуттуу көйгөй болгондугу үчүн аталган конуштарда жашаган тургундардын интеграциялануусунда маанилүү маселелер болгондугу аныкталды. Жалпысынан алганда бир канча жылдардан бери чечилбей келген жаңы конуштардагы маселелер шаар менен интеграциялануусуна тоскоол болууда. Административдик, муниципалдык кызматтардын жоктугу жана укуктук факторлорго байланыштуу билим берүү жана медициналык кызматтардын бир топ жаңы конуштарда жоктугу шаар менен интеграцияланууга таасир эткен эң маанилүү факторлордон болуп саналат.

Илимий иштин биринчи бөлүмүндө теориялык, концепциялык жана тарыхый негизи түзүлдү. Шаар жана урбандашуу, жаңы конуштар, миграция, чынжырлуу миграция, иденттүүлүк, интеграция концепциялары изилдөөнүн концептуалдык бөлүгүн түздү. Ошондой эле теориялык бөлүктө Ибн Хальдундун “Умран” теориясы, классикалык жана заманбап шаар теориялары менен катар индустриялдаштыруудан мурунку жана кийинки мезгилдеги шаарлар жана шаардашуу, азыркы мезгилдеги урбандашуу процесси камтылды. Изилдөөнүн экинчи бөлүмүндө СССР убагынан эгемендүүлүк алгандан кийинки мезгилдеги урбандашуу жана жаңы конуштардагы маселелер масштабдуу түрдө ачыкталды. Үчүнчү бөлүмдө изилдөөнүн темасы, актуалдуулугу, изилдөөнүн максаттуу тобу жана тандама тобу, колдонулган ыкмалар, гипотезалар түзүлүп, топтолгон маалыматтар анализделди.

Ачкыч сөздөр: Жаңы конуш, “гежекконду”, шаар, урбандашуу, интеграция, Кыргызстан, Бишкек.

АБСТРАКТ

Автор	:Сагынай Караева
Университет	:Кыргызско-Турецкий университет “Манас”
Направление	:Социология
Вид исследования	:Магистерская диссертация
Количество страниц	:xxix + 294
Дата выпуска	:29.06.2022
Научный руководитель	:Проф.док. Мустафа Орчан

“Новостройки” в контексте интеграции с городом: на примере г. Бишкек

Судьба городов зависит от судьбы страны, которой они принадлежат. Изменение в управлении, режиме, экономической системе и законодательстве страны напрямую влияет на города, села и образ жизни. В то время как судьбы стран иногда продолжают существовать в своем обычном русле, иногда они могут столкнуться с внезапными изменениями, трансформациями или даже революциями в связи с чрезвычайными событиями и условиями. Ситуация, которую переживает Бишкек, во многом обусловлена чрезвычайными ситуациями, политическими, экономическими и социальными революциями. За семьдесят лет он пережил два экстраординарных события. Первое — после большевистской революции 1917 года, а другое — в годы после провозглашения независимости в 1991 году. В первом случае это национализация и коллективизация частной собственности, что рассматривается как требование социалистического и коммунистического строя, а во втором это переход от общественной и коллективной собственности к приватизации, как требование либерализма. В советской системе сельской местности придается большое значение как местной политике, и, пытаясь уравновесить с городом, поселения, которым либерализм отдает предпочтение, это города с большим населением, особенно большие города. В результате этих событий, если смотреть на Кыргызстан, население Бишкека в последние год Советского Союза составляло 610 360, а по данным 2021 достигло 1 074,1 млн.

Смена политического и экономического режима имеет большое значение для превращения столицы Бишкек в центр притяжения. В то время как значительная часть населения, проживающего в селах и районах, работала в колхозах, совхозах и на фабриках, существующий порядок труда был нарушен после распада Советского Союза и не мог развиваться по новому образцу. Из-за неправильной политики указанные производственные предприятия пришли в

негодность. Безработица в стране привела к миграции и демографическому росту столицы. Поскольку экономическое положение мигрантов, иммигрировавших в город, было неудовлетворительным, существующее лицензированное жилье было для большинства из них дорогим, поэтому им приходилось жить в дешевом жилье и строить дома в новостройках. В этом направлении столица страны столкнулась с проблемой самозахвата. В то время как город рос физически и количественно, он отставал в качественном отношении. В столице накопились не только иммигранты, но и проблемы.

Предмет исследования – проблемы городской интеграции новостроек, которые образовались в Бишкеке одновременно с процессом незапланированной урбанизации, в результате политических революций, социальных изменений, приватизаций, экономических кризисов и реформ, возникших после приобретения независимости Кыргызстаном.

Поскольку до сегодняшнего дня не было проведено достаточно исследований о новостройках Бишкека в процессе урбанизации, целью нашего исследования является ликвидация существенного пробела, наблюдаемого в этой области, и внести вклад в исследования насущных вопросов процесса урбанизации в будущем. Другая цель – рассмотреть Бишкек как прототип городов Центральной Азии и внести свой вклад в его академический анализ в контексте городской социологии.

В городах, где новостройки густо заселены, больше проблем с интеграцией городских жителей. Особенно в новостройках с проблемами инфраструктуры такими, как вода, электричество, дороги и канализация, которые являются самыми основными потребностями для проживания в домах, происходит скорее отчуждение и исключительность, чем интеграция. Люди, проживающие в новостройках, лишены своих важных гражданских прав из-за того, что документы на право собственности и разрешения на строительство не выдаются на дома, незаконно построенные на государственных землях в соответствии с законодательством Кыргызстана. Отсутствие законных разрешений означает невозможность пользоваться услугами здравоохранения и образования. Это означает отсутствие права голоса. На основании этих фактов были выбраны четыре новостройки, созданные на окраине Бишкека, и была предпринята попытка исследовать и оценить, с какими проблемами сталкиваются жители новостроек и какое влияние эти проблемы оказывают на их интеграцию с городом.

Диссертация представляет собой как теоретическое, так и прикладное исследование. В исследовании использовались как качественные, так и количественные методы. В качестве средств сбора данных исследования использовались анкетирование, интервью и наблюдение. Методом целенаправленной случайной выборки был проведен опрос в общей сложности 416 человек в новостройках города Бишкек и Чуйской области таких, как Ак Ордо, Кут, Ак Жар и Алтын Казык, а также было проведено 25 личных

интервью. Данные, выявленные в ходе опроса и интервью, показали, что существуют серьезные проблемы в интеграции жителей новостроек с городом из-за очень сложных условий жизни в новостройках. Таким образом, неспособность решить проблемы, которые стоят годами, тормозит и задерживает социальную интеграцию. Среди наиболее важных факторов, влияющих на интеграцию с городом, можно назвать управленческий подход и правовые факторы, а также отсутствие муниципальных служб. Соответственно, тот факт, что образование и медицинские услуги не предоставляются в большинстве районов, является одним из важных факторов.

Рассматривая разделы диссертации, первая часть посвящена концептуальной, теоретической и исторической основе. В соответствии с темой исследования обсуждаются город и урбанизация, трущобы и новостройки, понятие миграции, а также понятие цепной миграции, понятие идентичности и интеграции. В теоретические рамки включены теория «Умрана» Ибн Халдуна, классические и современные урбанистические теории, доиндустриальные и постиндустриальные города и урбанизация, а также формы современного процесса урбанизации. Во второй части подробно оценивались проблемы урбанизации и самозахвата от периода Советского Союза до периода после обретения независимости. В третьей части включены предмет и география исследования, важность, цель, генеральная совокупность и выборка, методы и техники, используемые в исследовании, обоснованность гипотез и предположений, а также анализируются результаты.

Ключевые слова: Новостройка, трущоба, город, урбанизация, интеграция, Кыргызстан, Бишкек

ABSTRACT

Author :Sagynai KARAEVA
University :Kyrgyz-Turkish “Manas” University
Department :Sociology
Type Of Thesis :Master Thesis
Number of Pages :xxix + 294
Graduation Date :29.06.2022
Supervisor :Prof.Dr. Mustafa ORCAN

“Slums” in the Context of Integration With the City: Example of Bishkek

The future of cities will hinge on the fate of the country to which they belong. The changes in government administration, regime of the country have a great impact on the cities, villages and the way of life. While the future of countries sometimes continues to exist in its usual way, sometimes it may cause sudden changes, transformations or even revolutions due to extraordinary events and conditions. The situation in Bishkek is mostly shaped by the second extraordinary situations, political, social and economic revolutions. In the seventy years two extraordinary events took place in Bishkek. The first occurred after the Bolshevik Revolution of 1917, and the other occurred in the years after Kyrgyzstan acquired independence from the Soviet Union in 1991. In the first case, this is the nationalization and collectivization of private property, which is seen as a requirement of the socialist and communist system, and in the second, it is the transition from public and collective property to privatization, as a requirement of liberalism. The Soviet system places a great importance on the countryside as a settlement policy, and in an attempt to balance with the city, the settlements given to liberalism are cities with large populations, especially large cities. As a result of these events, if we look at Kyrgyzstan in the late Soviet times, the population of Bishkek 610 360 reached 1 074,1 as of 2021.

The changes in political and economic regime in Bishkek plays a significant role in being an attraction center. While a big part of the population living in villages and districts worked on collective farms, state farms and factories, the existing labor order was disrupted after the collapse of the Soviet Union and could not develop according to a new model. Due to the lack of coherent policy, these manufacturing plants have fallen into disrepair. Unemployment led to immigration into the country and the demographic growth of the city. Since the economic situation of immigrants who immigrated and came to the city was not very good, the existing licensed housing was expensive for most of them, so they had to live in cheap housing and establish a

house in order to take shelter in the slums. In this respect, the capital of the country was left alone with the problem of slums. While the city grew physically and quantitatively, it is lagging far behind qualitatively. The capital has accumulated not only immigrants, but also problems.

The subject of this research paper was identified as ““Slums” in the Context of Integration With the City: Example of Bishkek ” based on the problems of urbanism caused by political revolutions after Kyrgyzstan gained its independence, social changes, privatization, economic crises and reforms that resulted in urban sprawl.

The aim of the research paper is to close an important gap observed in this area and contribute to the future works related to urban integration and slums, as there are not so many examples of further research on this topic. The other purpose is to explore academically the urban sociology of Bishkek as a prototype city of Middle Asia.

Integration problems tend to appear more often among the citizens of overcrowded slums. In particular, the most basic needs for living in dwellings are to be more of exclusion than integration in cities that have infrastructure problems such as water, electricity, roads, sewage system. In accordance with Kyrgyz laws, those who live in the slums are deprived of their civil rights, as they cannot get title deed and construction license for housing illegally built on state land. Without any legal permissions people cannot access health and educational services. It also means they do not have the right to vote. With this in mind, we chose four neighborhoods on the outskirts of Bishkek in order to evaluate what kind of problems squatters encounter and how these problems influence the integration with the city.

This thesis work is both theoretical and practical, and makes use of both qualitative and quantitative methods. The data were obtained using surveys, interviews and observation. Determined by random sampling, 416 people in total took part in the face-to-face questionnaire and 25 participants gave interviews in person; they are the residents of such dwelling areas as Ak-Ordo, Kut, Ak-Jar and Altyn-Kazyk located in Bishkek and the Chuy region. The results of surveys and interviews only highlighted that slum-dwellers have serious problems with the integration due to severe living conditions. In essence, failure to solve these problems for years has prevented social integration. Among the most important factors affecting integration with the city is the lack of management understanding, law factors and municipal services. Accordingly, the absence of health and educational services in most of the slums is also a significant factor.

This paper is organized as follows: in the first section conceptual, theoretical and historical frameworks are discussed. We cover such terms as city, urbanization, squatting or slums, migration, the concept of identity and integration. In the theoretical framework, Ibn Haldun’s “Umran” theory, classical and contemporary urban theories, pre-industrial and post-industrial cities and urbanization, and the dimensions of the current urbanization process are presented. The second chapter examines in details the issues of urbanization and squatting in the country before it

acquired independence from the Soviet Union. In the last section the subject of the research, limitations, its importance, aims, its universe and examples, the methods and techniques used in the practical part, hypotheses and assumptions are included, and the results and findings of the research are analyzed.

Key Words: Slums, new building, city, urbanization, integration, Kyrgyzstan, Bishkek.



ÖNSÖZ

Kentle Bütünleşme Bağlımında “Canıkonuslar”: Bişkek Örneği adlı bu araştırma başkent Bişkek’in kenarında bulunan canıkonusların kent ile bütünleşmesine odaklanmıştır.

Öncelikle, Bişkek’teki canıkonuslar konusunda beni çalışmaya teşvik eden, aynı zamanda bu çalışmanın başından sonuna kadar bana engin bilgi ve tecrübesi ile yol gösteren ve yüreklendiren, büyük katkılar sağlayan, beni her konuda destekleyen, tezimi sabır ve titizlikle okuyup önerdiği düzeltmelerle tezin gelişmesine büyük emeği geçen çok değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa ORÇAN’na minnettar olduğumu belirtmek isterim. Yüksek lisans süre zarfında aldığımız bir çok derslerde bize değerli bilgilerini sunmaya gayret gösteren ve çalışmamın her aşamasında eleştirilerini ve fikrî katkılarını esirgemeyerek bana destek olan Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyoloji Bölümü hocalarıma teşekkür etmek isterim.

Bu süre zarfında hiçbir zaman desteğini eksik etmeyen ve beni hep daha fazlasını başarmak konusunda teşvik eden babama ve anneme, varlıklarıyla hep yanımda olduklarını hissettiren ve beni her zaman destekleyen kardeşlerime teşekkürü borç biliyorum.

Bütün bunların dışında, burada zikretmediğim ve bu çalışmanın saha uygulaması sırasında şu anda isimlerini tek tek veremediğim ama bana tezimle ilgili yardımı dokunan herkese ve tabii ki, uyguladığım anket ve mülakattaki her soruya büyük bir sabırla yanıt veren bütün katılımcılara ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Bişkek’teki canıkonusların kentle bütünleşmesini ortaya koymaya çalıştığım bu araştırmanın, ilerleyen dönemlerde Kırgızistan’da kentleşme ve canıkonusların analizine ve konuyla ilgili araştırma yapan sosyologlara küçük de olsa bir katkı sağlayacağını umuyorum.

Sagınay KARAEVA

Bişkek 2022

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	ii
ПРОТОКОЛ	iii
TEZ ONAYI	iv
ÖZ..	v
КЫСКАЧА МАЗМУНУ	viii
АБСТРАКТ	xi
ABSTRACT	xiv
ÖNSÖZ	xvii
İÇİNDEKİLER	xviii
KISALTMALAR LİSTESİ	xxiii
TABLolar LİSTESİ	xxiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xxviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL, KURAMSAL ve TARİHİ ÇERÇEVE

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1.1. Kent ve kentleşme	6
1.1.2. Gecekondulaşma ve/veya “canıkonuslar”	15
1.1.3. Göç ve kimlik	20
1.1.4. Zincirleme göç	25
1.1.5. Bütünleşme veya entegrasyon	28
1.1.5.1. Kültürel şok	31
1.1.5.2. Segregasyon (yalıtma) ve seperasyon (ayrışma)	32
1.1.5.3. Sosyal dışlanma (exclusion/hariç tutma) ve sosyal içerme (inclusion)	33
1.1.5.4. Asimilasyon	36
1.1.5.5. Entegrasyon göstergeleri	38
1.1.6. Yabancılaşma	40

1.2. SANAYİ ÖNCESİ VE SONRASI KENT TİPLERİ	43
1.2.1. Sanayi öncesi kentler	43
1.2.2. Sanayi sonrası kentler ve kentleşme	45
1.2.3. Günümüzde kentleşme ve sorunları.....	48
1.3. KURAMLAR	51
1.3.1. Umran kuramı	51
1.3.2. Klasik kent kuramları.....	54
1.3.3. Çağdaş kent kuramları	60
1.3.4. Türkiye'nin kent ve kentleşme deneyimi üzerine ileri sürülen kavram ve kuramlar	68
1.3.5. Göç kuramları ve tipleri.....	75

İKİNCİ BÖLÜM

BİŞKEK'TE KENTLEŞME VE GECEKONDUAŞMA/CANIKONUŞLAR

2.1. GENEL OLARAK KIRGIZİSTAN'DA KENTLEŞME	81
2.2. BİŞKEK'İN KISA TARİHİ ve ÖNEMİ.....	86
2.3. BİŞKEK'TE KENTLEŞME ve CANIKONUŞLARIN ORTAYA ÇIKIŞI	91
2.3.1. Sovyet dönemi Bişkek'te kentleşme ve canıkonuslar.....	94
2.3.2. Bağımsızlık döneminde kentleşme ve canıkonuslar	96
2.3.3. Bişkek'e gelen göçler ve canıkonusların ortaya çıkışı.....	102
2.4. Bağımsızlık sonrası kentleşme ve canıkonuslarda toplumsal sorunlar ..	108
2.4.1. Konut sahipliği ve mülkiyet sorunu.....	109
2.4.2. Yönetim, organizasyon ve planlama sorunları	112
2.4.3. Alt yapı sorunu.....	112
2.4.4. Ulaşım sorunu	113
2.4.5. Sağlık sorunları	114
2.4.6. Eğitim sorunu.....	114
2.4.7. İşsizlik sorunu	116
2.4.8. Diğer sorunlar	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BİŞKEK’TE CANIKONUŞLAR ve KENTLE BÜTÜNLEŞME
ARAŞTIRMASI

3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	123
3.1.1. Araştırmanın konusu.....	123
3.1.2. Araştırmanın amacı ve önemi	123
3.1.3. Araştırmanın sınırlılıkları	124
3.1.4. Araştırmanın yöntem ve teknikleri	125
3.1.5. Araştırmanın evreni ve örnekleme	126
3.1.6. Hipotezler ve varsayımlar	127
3.1.7. Soru kağıdı/formu	129
3.1.8. Verilerin toplanması ve analizi	129
3.2.1. Demografik veriler ve verilerin değerlendirilmesi	130
3.2.1.1. Cinsiyet ve yaşa göre dağılım	130
3.2.1.2. Aile yapısının özellikleri	133
3.2.1.3. Eğitim durumu	136
3.2.1.4. Canıkonuslara göre ve yaşadıkları süreye göre dağılım	137
3.2.1.5. Göç edilen bölgeler ve yerleşim yerine göre dağılım	138
3.2.1.6. Kente göç etmeye iten nedenler	140
3.2.2. Sosyal bütünleşme	142
3.2.2.1. Sosyal bütünleşmede ekonomik faktör	146
3.2.2.1.1. Çalışma durumu ve yapılan iş	147
3.2.2.1.2. Gelir düzeyleri	150
3.2.2.1.3. Ev içi üretim imkanı ve becerisi.....	153
3.2.2.1.4. Sahip olunan araç ve eşyalar	154
3.2.2.1.5. Göç edilen memleketinde mal mülk.....	158
3.2.2.2. Sosyal bütünleşmede hukuki faktör	159
3.2.2.2.1. Hukuki nedenlerden çıkan sorunlar.....	160
3.2.2.2.1.1. Şehire ikamet kaydının olması.....	160
3.2.2.2.1.2. Evin mülkiyeti, resmi kaydı “kırmızı kitap” sorunları	162
3.2.2.2.1.3. Altyapı sorunları	169

3.2.2.2.1.3.1. Sağlık hizmetlerinin yetersizliği	171
3.2.2.2.1.3.2. Eğitim hizmetlerinde sorunlar	173
3.2.2.2.1.3.3. Elektrik ve su sorunları	178
3.2.2.2.1.3.4. Yol ve ulaşım sorunları	181
3.2.2.2.1.3.5. Isıtma, gaz, kanalizasyon hizmetlerinin yetersizliği	183
3.2.2.2.1.3.6. Canıkonuslarda güvenlik sorunları	185
3.2.2.2.1.3.7. Çevre ve sıhhi güvenlik hizmetleri	186
3.2.2.2.1.3.8. Çocuk parkları ve normal park gibi sosyal donatılar ...	188
3.2.2.3. Sosyal bütünleşmede siyasi faktörler	189
3.2.2.3.1. Kentsel sorunlar karşısında başurulan mekanizmalar ve ilgili makamların canıkonuslarla ilgilenmesi	190
3.2.2.3.2. Seçimlerde oy verme hakkı	196
3.2.2.4. Sosyal bütünleşmede kültürel faktör	198
3.2.2.4.1. Canıkonuslar göre kültürel mekanlar	198
3.2.2.4.2. Kent merkezindeki kültürel mekanlara gitme	200
3.2.2.4.3. Kendini kent kültürüne yabancı görme	201
3.2.2.5. Sosyal bütünleşmede gündelik yaşam ve toplumsal ilişkiler	205
3.2.2.5.1. Göçmenlerin memleketle ilişki düzeyleri ve şekli	205
3.2.2.5.2. Biskek'in yerli halkı ile ilişkiler	210
3.2.2.5.3. Kentte akrabalık bağı ve görüşme sıklığı	212
3.2.2.5.4. Canıkonuslarda komşuluk ilişkiler	214
3.2.2.5.5. Kente geldikten sonra dini ilişki durumu	217
3.2.2.5.6. Kente geldikten sonra arkadaşlık edinme durumu	218
3.2.2.6. Sosyal bütünleşmede kimlik veya aidiyet faktörü	219
3.2.2.6.1. Kendilerini kimliksel olarak nasıl algıladıkları	219
3.2.2.6.2. Mekan kimliği "Bişkeklik"	222
3.2.2.6.3. Canıkonuslarda yaşam memnuniyeti	223
3.2.2.6.4. Bişkek'ten başka bir yerde yaşama arzusu	229
3.2.2.6.5. Canıkonuslara göre "memlekete geri dönme" eğilimi	230
3.2.2.7. Kentsel sorunların yakın gelecekte çözülme durumu	232

SONUÇ	235
ДИССЕРТАЦИЯНЫН КЫСКАЧА МАЗМУНУ	248
KAYNAKLAR	264
EK-1 ARAŞTIRMA SAHALARI FOTOĞRAFLARI.....	273
EK-2 MÜLAKAT SORULARI	285
EK-3 ANKET SORULARI	287
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.



KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
Bkz.	bakınız
der.	derleyen
çev.	çeviren
ed.	editör
K	Katılımcı
Kırgız SSC	Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin testi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
s.	sayfa
ts.	basım tarihi yok
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı
vs.	vesaire

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1 Göç kriterleri.....	79
Tablo 2. 1 Sovyet döneminde Kırgızistan’da kent ve kır nüfusu.....	83
Tablo 2. 2 1999 yılında nüfusu azalan küçük şehirler	84
Tablo 2. 3 Demografi	86
Tablo 2. 4 Bişkek’teki canıkonuslarm tarihî nüfus sayısı ve alanına göre dağılımı	100
Tablo 2. 5 Ülkede bölgeler içi göç hareketi	103
Tablo 2. 6 (üst tablonun devamı)	104
Tablo 2. 7 1 Aralık 2021 yılının istatistikî verilerine göre Bişkek şehrinde resmî kayıtlı işsizlerin sayısı	117
Tablo 2. 8 Kent ve kırlara göre yoksulluk oranı	119
Tablo 3. 1 Görüşmecilerin cinsiyetine ve yaşına göre dağılımları.....	130
Tablo 3. 2 Örneklem grubunun cinsiyet dağılımı	131
Tablo 3. 3 Hanede Çocuk Sayısı Ve Aile Beraber Yaşayanlar.....	133
Tablo 3. 4 Canıkonuslarda hanelere göre çocuk sayısı	134
Tablo 3. 5 Hanede kişi ve oda sayısı.....	135
Tablo 3. 6 Canıkonuslara göre katılımcıların eğitim düzeyi.....	136
Tablo 3. 7 Örneklem grubunun canıkonuslara göre dağılımı	137
Tablo 3. 8 Canıkonuslarda yaşadıkları süreye göre dağılım	138
Tablo 3. 9 Örneklem grubunun bölgelere göre dağılımı.....	139
Tablo 3. 10 Canıkonuslara göre çalışan kişi sayısı	148
Tablo 3. 11 Katılımcıların sürekli ve düzenli iş göstergeleri	149
Tablo 3. 12 T-testi analizine göre canı konuşa yaşayanların sürekli ve düzenli işinin var olup olmaması eğitim düzeyine göre anlam farklılığı	149
Tablo 3. 13 Ailenin aylık geliri	151
Tablo 3. 14 Ek iş veya ek gelire göre dağılım.....	152
Tablo 3. 15 Köy yaşam tarzına sahip	153
Tablo 3. 16 Tam kentli yada tam köylü olmayan yaşam tarzı	153
Tablo 3. 17 Sahip olunan araç ve eşyalara göre dağılımı	155

Tablo 3. 18 Sahip olunan araç ve eşyalara göre tespit edilen beş faktör	157
Tablo 3. 19 Memleketinde mal mülk	159
Tablo 3. 20 Canıkonuslara göre aile üyelerinin şehirde oturma izni (resmi kaydı). 160	
Tablo 3. 21 Aile üyelerinin kente resmi kaydının olmama nedeni	161
Tablo 3. 22 Canıkonuslara göre evin mülkiyet durumu.....	162
Tablo 3. 23 Canıkonuslara göre yaşadığı evi elde etme şekli	163
Tablo 3. 24 Canıkonuslara göre kırmızı kitap.....	165
Tablo 3. 25 Evin ve arsanın kırmızı kitabı yoksa aynı yerin satılma durumu	166
Tablo 3. 26 T-testi analizine göre canı konuştta yaşayanların devlet/hükümetten dışlanma algısı kırmızı kitaplarının (resmi belgeleri) açısından farklılığı	168
Tablo 3. 27 Kent yaşamında sunulan hizmetler	170
Tablo 3. 28 Sağlık hizmetinin canıkonuslara göre dağılımı	171
Tablo 3. 29 Canıkonuslara göre anaokulu ve kreş hizmeti	174
Tablo 3. 30 Okul yaşında olup da okula gitmeyen çocukların sebebi	177
Tablo 3. 31 Canıkonuslara göre eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dersaneler ...	178
Tablo 3. 32 Canıkonuslara göre elektrik yeterliliği	179
Tablo 3. 33 Canıkonuslara göre su yetersizli	180
Tablo 3. 34 Canıkonuslara göre dolmuş otobüs gibi ulaşım hizmeti.....	182
Tablo 3. 35 Canıkonuslarda ısıtma/kalorifer hizmetinin yetersizliği.....	183
Tablo 3. 36 Canıkonuslarda gaz hizmetinin yetersizliği.....	184
Tablo 3. 37 Canıkonuslarda kanalizasyon hizmetinin yetersizliği.....	185
Tablo 3. 38 Canıkonuslarda güvenlik hizmetinin yetersizliği	186
Tablo 3. 39 Canıkonuslarda çevre ve sıhhi güvenlik hizmetlerinin yetersizliği	187
Tablo 3. 40 Canıkonuslarda çocuk parkların yetersizliği	188
Tablo 3. 41 Canıkonuslarda normal parkların yetersizliği.....	189
Tablo 3. 42 İlgili makamların canı konuslarla ilgili yaşanan sorunlarla ciddi olarak ilgilenmesi	190
Tablo 3. 43 Cumhurbaşkanının canıkonuslarla ilgilenmesi.....	191
Tablo 3. 44 İlgili kurumların canıkonuslarla ilgilenmesinin korelasyonu	192
Tablo 3. 45 Seçimlerde oy verme hakkı.....	196
Tablo 3. 46 Resmi kayıtlara göre seçimlerde oy veymenin korelasyonu	197

Tablo 3. 47 T-testi analizine göre seçimlerde oy verme hakkı kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından anlam farklılığı	198
Tablo 3. 48 Spor, tiyatro gibi kültürel mekanlar	199
Tablo 3. 49 Cami gibi ibadet mekanları.....	199
Tablo 3. 50 Kent merkezindeki kültürel mekanlara ziyaret	200
Tablo 3. 51 Kentin kültürel mekanlarından faydalanamayanlar	201
Tablo 3. 52 Kent kültürüne yabancı görme durumu	202
Tablo 3. 53 T-testi analizine göre canıkonuşlarda oturanların kente yabancı olduğunu görme şekli kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından anlam farklılığı	204
Tablo 3. 54 Canıkonuşlara göre memlekete gitme sıklığı	206
Tablo 3. 55 T-testi analizine göre canı konuşlarda oturanların köy/memleket ile ilişki düzeyi sürekli ve düzenli işi açısından anlam farklılığı	207
Tablo 3. 56 Canıkonuşlarda oturma süresine göre memlekete gitme sıklığının farklılığı.....	208
Tablo 3. 57 Üst tablonun devamı	208
Tablo 3. 58 Köy/memleketine gitme sıklığının ordaki mal mülküne göre farklılığı	209
Tablo 3. 59 Üst tablonun devamı	209
Tablo 3. 60 Bişkek'in yerli halkından dışlanma algısı.....	210
Tablo 3. 61 T-testi analizine göre canı konuşa yaşayanların Bişkek'in yerli halkından dışlanma algısının kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından anlam farklılığı.....	211
Tablo 3. 62 Bişkek'in yerli halkı ile ilişki düzeyi	211
Tablo 3. 63 Bişkek'in yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlama düzeyi göç edenlerin yerleşim yeri niteliğine göre farklılığı	212
Tablo 3. 64 Bişkek'teki akrabalar ve hemşerileriyle sadece toylar da ve bayramlarda yüzyüze görüşme.....	213
Tablo 3. 65 Canıkonuşta oturanların kentli akrabalarıyla görüşme sıklığı	213
Tablo 3. 66 Canıkonuşlarda oturanların komşulardan dışlanma durumu	216
Tablo 3. 67 Canıkonuşlarda oturanların kentte dini cemaatle ilişki düzeyi	217
Tablo 3. 68 Mahalle ve komşularında yeni arkadaşlar edinme düzeyi	218
Tablo 3. 69 İş yerinde samimi arkadaşlar edinme düzeyi	219
Tablo 3. 70 Canıkonuşlara göre kentli yada köylü olma kimliği	220
Tablo 3. 71 Canıkonuşlara göre kentli yada köylü kimliği farklılığı	222
Tablo 3. 72 Canıkonuşlara göre kendini kentli görme düzeyi	223

Tablo 3. 73 Bugün seçim yapma imkanı olmasına göre canıkonuşlara gelme düzeyi	225
Tablo 3. 74 Canıkonuşlara göre bugün tekrar seçim yapma imkanı olsa yaşadığı konuşlara gelmenin farklılığı	225
Tablo 3. 75 T-testi analizine göre tekrar oturduğu konuşunu tercih etme seçimi kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından anlam farklılığı.....	229
Tablo 3. 76 Canıkonuşlara göre Bişkek'ten başka bir yere göç etme.....	229
Tablo 3. 77 Canıkonuşlara göre memleketini unutamama düzeyi.....	230
Tablo 3. 78 Canıkonuşlara göre memleketine geri dönme düzeyi.....	231
Tablo 3. 79 T-testi analizine göre memleketine geri dönme isteği sürekli ve düzenli işi açısından anlam farklılığı	231
Tablo 3. 80 Kentsel sorunların iletilmesinde kullanılan mekanizmalar.....	232
Tablo 3. 81 Canıkonuşlarda yaşanan sorunların yakın gelecekte çözülme durumu	233
Tablo 3. 82 Canıkonuşlarda yaşanan sorunların yakın gelecekte çözülme durumu mahallelere göre farklılığı	233
Tablo 3. 83 T-testi analizine göre canı konuşlardaki sorunların yakın dönemlerde çözülme durumu kırmızı kitaplarının(resmi belgesi) var olup olmamasına göre göre anlam farklılığı	234

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1. Kent nüfusu.....	15
Şekil 1. 2. Burgess'in geliştirdiği modele göre kentin büyümesi	64
Şekil 1. 3. Türkiye'de kentleşme oranı	69
Şekil 2. 1. 1880-1913 yy. Pişpek şehrinin nüfusu.....	89
Şekil 2. 2. Şehrin Değişen Armaları (1908, 1978, 1991'den itibaren).....	90
Şekil 2. 3. Bişkek kentinin nüfus dinamiği	92
Şekil 2. 4. Çüy bölgesi ve Bişkek şehrine gelen iç göç.....	105
Şekil 2. 5. Bişkek'te kayıtlı işsizlerin sayısı yıllara göre	117
Şekil 2. 6. Bişkek kentinin yoksulluk seviyesi (%).....	120
Şekil 3. 1 Örneklem grubunun yaş dağılımı	132
Şekil 3. 2 Medeni durum.....	134
Şekil 3. 3 Yerleşim yeri niteliğine göre göç edinilen yer.....	140
Şekil 3. 4 Şehire göç etme sebepleri	141
Şekil 3. 5 Sosyal bütünleşmenin çok boyutlu analitik çerçevesi	143
Şekil 3. 6 Bütünleşme için önemli olan sosyal gruplar.....	146
Şekil 3. 7 Katılımcıların yapmakta olduğu iş dağılımı.....	147
Şekil 3. 8 15 yaşın altında çalışan çocuklar	150
Şekil 3. 9 Canıkonuslarda genel eğitim veren okullar	175
Şekil 3. 10 Canıkonuslarda soba yada ocak kullanımı.....	184
Şekil 3. 11 Ak Ordo canıkonusu sokaklar yağmur sonra.....	274
Şekil 3. 12 Ak Car canıkonusundaki sokak içi görünüm.....	274
Şekil 3. 13 Ak Car canıkonusu asfaltsız ana cadde.....	275
Şekil 3. 14 Havalimanına gidilen yolda Kut canıkonusunu saran duvar	275
Şekil 3. 15 Eğitim kurumları olmayan konuşların birinde anaokulu yaşındaki çocuklar	276
Şekil 3. 16 Kut canıkonusundaki sokaklar içi bir görünüm.....	276
Şekil 3. 17 Kur canıkonusunda elektrik direkleri yetersiz evler	277
Şekil 3. 18 Altın Kazık canıkonusu sokak içi görünüm.....	277

Şekil 3. 19 Altın Kazık canıkonusunda oturanlar çok çocuklu komşusuna aşar yoluyla kurmuş oldukları ev.....	278
Şekil 3. 20 Canıkonuslarda evlerin yapısı (Altın Kazık canıkonusu)	278
Şekil 3. 21 Altın Kazık canıkonusu plansız sokaklar.....	279
Şekil 3. 22 Altın Kazık canıkonusu mahalle içi görünümü	279
Şekil 3. 23 Altın Kazık canıkonusunda kent atıklarının yakıtı evleri kaplaması	280
Şekil 3. 24 Canıkonusda komşular birleşerek atölye işletmektedir	280
Şekil 3. 25 Altın Kazık canıkonusu çok çocuklu yoksul aileler	281
Şekil 3. 26 Araba giremeyen plansız, asfaltsız yapılan yollar	281
Şekil 3. 27 Altın Kazık canıkonusu genel görünüm	282
Şekil 3. 28 Araplar tarafında Kut Canıkonusundaki ailelere yer altınan çıkartılan sular	282
Şekil 3. 29 Anket ve mülakat görüşme sırası.....	283
Şekil 3. 30 Kut Canıkonusunda havalimanından kanalizasyon atıkları dökülen yer ve Altın Kazık konusunda şehrin atıkları dökülen yer	284

GİRİŞ

İnsanlık tarihinde kentler her zaman için uygarlığın, medeniyetin merkezi olmuştur. İçinde yaşadığımız dönemde de kentleşme süreci daha da ilerleyen seviyede büyük değişimlerin, uygarlığın gelişim merkezindedir. İnsanın ürettiği teknolojik icatlar ve büyük toplumsal hareketler genelde kentlerde gerçekleştirilmiştir. Bunun için kentler sürekli değişim ve dönüşüm içindedir. İnsanın tüm gelişimleri sürekli değişim, gelişim içinde olan kentlerde toplumun yaşamını araştırmak sosyolojinin önemli alanlarındadır.

Bugün dünya nüfusunun önemli boyutu kentlerde yaşamaktadır. Dolayısıyla günümüzde de yoğun göç alan kentler kentleşme süreciyle beraber hızlı büyümektedir. Buna bağlı olarak göç eden göçmenler kent toplumunun bir üyesi olarak evsahibi toplum ile kaynaşabilmekte midir veya bütünleşmekte midir yoksa büyük bir kaos içinde medeniyet değil tüm toplumsal sorunların merkezleri mi olmaktadır meselesi bugünkü sosyolojinin en temel konularındandır.

Kırgızlar eskiden zengin tarihi olan göçmen halklardan bir halk olduğu bilinmektedir. Orta Asya’da göçmen yaşam tarzından yerleşik hayata geçen Kırgızların eski kentleri Ortaçağ dönemlerine aittir. Kokan Hanlığı ve sonra Sovyet döneminde kentleşme süreci kısmen ilerlemiştir. Bağımsızlıktan sonraki dönemlerde sosyalist sistemden liberal sisteme geçildikten sonra ülke krizler yaşamış ve bu geçiş döneminin etkileri kente de yansarak plansız ve kontrolsüz bir kentleşme sürecine girmiştir. Tüm bunların bir sonucu olarak başta Bişkek’te “canıkonusdar” denilen gecekondu ortaya çıkmıştır. Özellikle iç göç dalgasıyla birlikte başkent Bişkek’te ortaya çıkan gecekondulaşma veya kanun dışı kurulan canıkonuslar meselesi kentleşme sürecini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Bu süreçte Bişkek kentinde yaşanan olay ve olguların akademik açıdan incelenmesi, merkezi ve yerel yöneticilerin ve kurumların kentte daha sağlıklı politikalar yürütebilmeleri için önemlidir. Ama Kırgızistan’da bugüne kadar yapılan kent çalışmalarına bakıldığında yeterince akademik araştırmalardan söz etmek zordur. Özellikle de “canıkonuslar” (gecekondu) özelinde. Canıkonuslarla ilgili tezlerden daha çok gazete haberlerine

ve raporlara rastlanmaktadır. Dolayısıyla bu alanda akademik açıdan ciddi bir boşluk söz konusudur.

Bu çalışma, Kırgızistan'da en fazla plansız kentleşmenin yaşandığı ve gecekonduların ortaya çıktığı Başkent Bişkek'teki gecekondulaşma sürecini ve özellikle de gecekondu sakinlerinin kentle bütünleşme durumuna odaklanmaktadır. Gecekonduların yoğun olduğu kentlerde gecekondu ikaamet eden ailelerin kentle bütünleşmesi daha yavaş olmaktadır. Ekonomik açıdan daha az gelire ve imkânlara sahip olduklarından göçtükleri kentin çeperlerine/kenarlarına, alt yapıdan yoksun, çoğu zaman devlet arazisine gayri resmi olarak konmaktadırlar. Konutun ve ailelerin su, elektrik, kanalizasyon, yol ve ulaşım gibi en temel ihtiyaçlardan bile mahrum kalmaları, onların kentle bütünleşmelerini engellemkte ya da ertelemektedir. Ayrıca bazı gecekondu sakinleri sağlık ocağı ve anaokulu, ilk ve orta dereceli okullar olmadığından sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden de faydalanamamaktadırlar. Bu hizmetlerin en büyük engelleyicileri ise, konutların kaçak olarak yapılması tapularının (kıızıl kitap) ve yapılan evlerin ruhsatlarının olmaması nedeniyle devletin ve yerel yönetimlerin buraya hizmet götürmemesidir. Mevcut Kırgız yasalarına göre kıızıl kitabı ve evin ruhsatı olanlar ancak eğitim, sağlık hizmetinden yararlanabilir. Dolayısıyla tezin çalışma sahası mahrumiyet bölgesi olarak addedilebilecek bir yer olarak dört gecekondu mahallesi seçilerek kentle bütünleşme durumu araştırılmaya çalışılmıştır.

Tezin birinci bölümünde kavramsal, kuramsal ve tarihi çerçeve üzerinde durulmuştur. Konuya bağlı olarak kent ve kentleşme, gecekondulaşma veya canıkonuslar, göç kavramı ve buna bağlı olarak göçün zincirleme göç, kimlik kavramı, bütünleşme veya entegrasyon kavramlarıyla birlikte göç süreciyle ortaya çıkan kültürel şok, segregasyon ve seperasyon, exclusion (hariç tutma/dışlama) ve inclusion (içerme), asimilasyon, erime potası, entegrasyon göstergeleri, sosyal dışlanma ve yabancılaşıma kavramları ele alındı. Kuramsal çerçevede ise kent ve kentleşme ile ilgili daha erken dönemlerden sosyolojik açıdan inceleyen İbn Haldun'un "Umran" kuramına daha sonra Max Weber, Emile Durkheim ve Karl Marx gibi klasiklerin kent kuramına yaklaşımlarına ve Georg Simmel, Chicago Okul'unun kurucuları olarak kabul edilen Robert Park, Ernest Burgess, Roderick Mckenzie ve Louis Wirth'in kent

kuramlarına yaklaşımlarına, kenti Marksist teori çerçevesinde kapitalist birikim süreçleri bağlamında değerlendiren çağdaş kent sosyologları Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey'in kent kuramlarına yaklaşımları Türkiye'de Mübeccel B. Kıray, Ruşen Keleş ve T. Şenyapılı'nın kent kuramlarına yaklaşımları ile birlikte incelenmiştir. Göç kuramcılarının klasiklerinden Ravenstein, Everetn Lee ve Petersen'in, çağdaş göç kuramcılardan ise S.Amin, İ. Wallerstein ve A. Frank'ın, Castels ve Miller'in yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte sanayi öncesi ve sonrası kentler ve kentleşme, günümüzde kentleşme sürecinin boyutları işlenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ilk olarak kırgız toplumunun yerleşik hayata geçmesiyle kentlerin kurulması üzerinde durulmuştur. Ayrıca Sovyetler Birliği döneminde endüstrileşmeyle birlikte kentleşme süreci, kentsel planlamanın gelişim aşamaları, nüfusun büyüme oranı istatistik bilgiler ışığında incelenmiştir. Bununla birlikte bugünkü başkent Bişkek'in Pişpek kalesinden Kırgız SSB'nin başkenti Frunze'ye ve bağımsızlık aldıktan sonra da ülkenin başkenti Bişkek olma süresi daha iyi anlaşılabilmesi için tarihi çerçeve içinde ele alınmıştır. Genel olarak ikinci bölümde ülkenin bağımsızlık aldıktan sonraki dönemlerde kentleşme ve gecekonudulaşma sorunları etrafı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Sovyetler Birliği dağılıp Kırgızistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra başkent Bişkek'e en başta işsizlik olmak üzere ekonomik sorunlar nedeniyle yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. Bu dönemde ülkede sosyalist sistem çöküp liberal sisteme geçilirken ve henüz daha devlet kurumları teşkil ederken, işsiz kalan aileler ve bireyler ülkenin daha fazla imkânlarına sahip kentine göç ettiler ve hazırlıksız yakalanan varolan kent düzeninin de bozulmasına neden oldu.

Bağımsızlıktan sonra ülke kendi yönetimini sürdürmede daha zayıf olduğu için ekonomik sorunlarla başbaşa kalmıştır. İşsizliği ve onu da tetikleyen en önemli gelişmelerin başında, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi gelmektedir. Köylerde, ilçelerde oturan nüfusun önemli kısmı önceleri kolhoz, sovhoz, fabrikalarda çalışmaktayken Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra yanlış politikalar nedeniyle söz konusu üretim işletmeleri çalışmaz hale gelmiştir. Özellikle de işsiz kalan kırsal

kesimlerde oturan nüfus yoğun bir biçimde büyük kentlere iş bulmak için göç etmekteydi. Göç edip kente gelen göçmenlerin ekonomik durumları iyi olmadığından mevcut ruhsatlı konutlar, çoğu için pahalı gelmekteydi. Bu nedenle de göç edip gelen nüfusun ekonomik durumları da iyi olmadığı için daha ucuz konutlarda oturmak veya daha doğrusu ucuz iş bulup Bişkek şehrinin kenar mahallelerinde, gecekondualarda barınmak için ev kurmak ve alt yapısı daha yoksun mahallelerde ve konutlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Bağımsızlık döneminden sonra bugüne kadar ülkenin istikrarlı biçimde gelişmemesi, siyasi devrimlerin tekrarlanması ve krizlerden çıkamaması, ekonomik ve toplumsal açıdan gelişmesine olumsuz etkide bulunmuştur. Bu doğrultuda ülkenin başkenti olan Bişkek'in çarpık kentleşmesiyle beraber gecekondulaşma sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kent fiziki ve niceliksel olarak büyürken nitelik açısından geri gitmekteydi.

Başkent bir istihdam merkezi ve kısmen de olsa diğer kentlere göre refah kapısı olarak görülmüştür. Kent sadece göçmenleri biriktirmedi aynı zamanda sorunları da biriktirdi. Yeni kurulan devletin ekonomisinin zayıf olması henüz kurumların yeni teşekkül ettiği ortamda devlet otoritesinin de henüz tam olarak gerçekleşmemesi nedeniyle yedek bir kent ortaya çıkmıştır. Kötü olanı ise ekime dikime elverişli topraklar üzerinde bu konut ve mahallelerin kurulmasıdır.

İç göç nedeniyle canıkonuslarda veya gecekondualarda oturanlar son 10-15 yıl içerisinde çözülemeyen ciddi sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarla yaşamaktadırlar. Dolayısıyla başkent Bişkek coğrafik açıdan çok büyük olmamasına karşın kent kenarında zaman geçtikçe hep büyümekte olan gecekondualarla karşı karşıya kalmış ve de genişlemiş bir kent görünümündedir. Gecekondualar niceliksel olarak artmakta ama niteliksel olarak çok ciddi sosyal sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle su, elektrik, kanalizasyon gibi alt yapı sorunlarından, okul, sağlık ocağı, cami gibi sosyal tesislere kadar birçok ekonomik ve sosyal problemler yaşanılmaktadır. Bu kapsamda çoğalmakta olan gecekondualar nedeniyle kentin ekonomik, kültürel, sosyal yapısına entegre olamama süreci yaşanmaktadır denilebilir. Bu bölümde özellikle bağımsızlık aldıktan sonraki dönemlerde ülkedeki toplumsal değişimler, iç göçlerin 1991 ve sonrasında 2005 ve 2010'da gerçekleşen siyasal ve toplumsal ayaklanmaların gecekondulaşma veya kanun dışı kurulan canıkonus mahallelerinin ortaya çıkış

nedenlerine yansması, bugüne kadar yaşanan ciddi kentsel toplumsal sorunlar etrafı bir şekilde değeriendirilmeye çalışılmıştır. Genel anlamda ilk olarak, bu araştırmanın amacı hızlı kentsel büyüme sürecinde olan Bişkek'in kent sosyolojisi bağlamında araştırılmasına bilimsel veri anlamında zenginleşmesine önemli katkılar sağlamaktır. İkinci olarak, Orta Asya'nın merkez ülkelerinden olan Kırgızistan'ın şehirleşme sürecinin bilimsel alanda sosyolojik perspektiften incelenmesine kapı açmak ve Kırgızistan'da kent sosyolojisinin gelişmesine de kısmen katkı sağlamak. nc olarak da, bugüne kadar Bişkek'te kentleşme sürecinde canıkonuslarla ilgili yeterli çalışmaların yapılmamış olmasından dolayı bu alanda var olduğu gözlemlenen önemli bir boşluğu kapatmak ve gelecek dönemlerde kenleşme sürecindeki canıkonuslarla ilgili çalışmalara katkı sağlamaktır.

nc bölümde de araştırmanın konusu, sınırlılıkları, önemi, amacı, evreni ve örneklemini, uygulamada kullanılan yöntem ve teknikler, hipotezler ve varsayımlar son olarak da araştırmanın verilerin toplanması ve analiz biçimini aktarılmıştır. Bununla birlikte saha çalışmaları sonucunda elde edilen bulguların analizine yer verilmiştir. Katılımcıların cinsiyet ve yaşına göre dağılımları, eğitim düzeyi, aile yapısının özellikleri, g edilen bölgeler ve yerleşim yerine göre dağılımları demografik özellikleri olarak incelenmiştir.

Uygulamanın analizinde canıkonusların kent ile bütünleşmesi altı faktöre ayrılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunlar kimlik veya aidiyet faktörü, ekonomik, siyasi, hukuki, kültürel faktör ve günlük yaşam, sosyal ilişkiler faktörüdür. Başkent Bişkek'in kenarında bulunan ve birçoğu kanun dışı ortaya çıkan canıkonusların kent ile bütünleşip btnleşemedikleri saha araştırmasında hem nitel, hem nicel araştırma yöntemi kullanılarak ve buna bağlı olarak mülakat ve anket teknikleriyle incelenmiştir, elde edilen veriler sayılan faktrlerler çerçevesinde istatistiksel analiz tekniklerinin yardımıyla araştırmanın hipotezlerini test etmek için kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL, KURAMSAL ve TARİHİ ÇERÇEVE

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Kent ve kentleşme

Kent olgusu geçmişten bugüne dek bilindiği gibi birçok alanın merkezinde yer almaktadır. Örneğin ekonomi, ekoloji, mimari, arkeoloji, etnoğrafya ve coğrafya bilim alanları gibi. Ama sosyal bilimler kent olgusuna daha yoğun yaklaşmaktadır. Bunun nedeni ise kent, tarihin her dönemlerinde medeniyetin, uygarlığın başlangıç noktası olduğu için toplumsal değişimlerin merkezinde yer almaktadır.

Kent ve kentleşme olgusunun ne zaman ortaya çıktığı konusuyla tarih, toplum, iktisat ve siyaset bilimcileri her zaman kendi uzmanlık penceresinden konuyu araştırmaktadırlar.

Kent sözcüğünü ele alacak olursak, birçok literatürde “kent”,olgusunun uygarlıkla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Kent Arapçada “*madına*” kavramından gelmektedir. Kent ya da şehir demektir. şehirli/kentli kavramının Türkçe’de karşılığı ise *medeni, uygar, medeniyet, uygarlıktır. İngilizce’de kent kavramı “city” ile karşılanırken, “civilized” uygarlaşmış, “civilisation” uygarlık anlamında kullanılan sözcüklerdir. Dolayısıyla kentlerde veya şehirde yaşayanlara da medeni/uygar, çağdaş kişiler olarak tanımlanmaktadır (Okan, 2010: 23).*

Kent kavramı uygarlık sözcüğüyle aynı anlam taşımakla beraber kent ve medeniyet/uygarlık kavramlarına sosyal bilimlerin ilk kurucularından olan büyük İslam düşünürü İbn Haldun (1332-1406), “*insanlık medeniyetin beşiğidir*” şeklinde değerlendirir (Ateş F, Utkan:220). Bu anlamda bakıldığında kentler medeniyetin beşiği ve insanoğlunun sosyal dünyada meydana getirdiği önemli bir eser olarak görülmektedir. İbn Haldun “Mukaddime” eserinde toplumların yaşam tarzını sosyolojik açıdan analiz ederken ‘*Bedevi*’ toplumlar (göçebe toplumu) ve ‘*Hadari*’ (şehirlerde oturan, yerleşik olan) toplumlar olarak ikiye ayırır. Özellikle hadari kavramını “medeniyet, kültür” anlamında kendi eserinde kullanır. İbn Haldun modern bilim ortaya çıkmadan önce erken dönemlerde şehir üzerinde duran ve de yaşam tarzlarını kırsal ve şehirli olarak bilimsel olarak inceleyen ilk isimlerden biridir.

Demek ki, İbn Haldun kent kavramını batılı bilim insanlarına göre daha erken dönemde ele alıp inceleyen bir sosyal bilimlercidir. Benzer şekilde İbn Haldun, sosyolojik açıdan ilk kez kent ve kır ayırımı yapan kişidir.

Kent kavramı genellikle “uygarlık”, “medeniyet”, “aydınlanma”, “gelişim veya ilerleme”, “ekonomik zenginlik”, “teknolojik gelişmelerin yoğunlaşması”, “ticaretin örgütlenmesi”, “lüks yaşam tarzı” gibi olumlu anlamlarla beraber; özellikle modern dönemlerde “kaos”, “işsizlik”, “yoksulluk”, “ahlaki çöküntü”, “suçluluk”, “yabancılaşma” gibi olumsuz ifadeleri de taşımaktadır. Kent hem üretim, hem de tüketimin denetlendiği, büyüklük, nüfusun yoğunluğu, heterojenlik, bütünleşme düzeyinde olan, ticaretin ilerlediği medeniyet ve uygarlıkla birlikte var olan bir yaşam birimidir.

Wirth’in (1897-1952) tanımlamasına göre kent sadece, günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değildir, aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir (Wirth, 2002). Bu anlamda kent hem itici, hem de çekici nedenleriyle küreselleşmenin kaynağı olan ekonomik, sosyal, kültürel yaşamın ve faaliyetlerin merkezi konumunda bulunan bir yerleşim birimidir. Kentleşme, artık, yalnızca insanları kent olarak adlandırılan yere çekme sürecini belirtmekle kalmamakta, insanların kentin yaşam biçimini benimsemesi anlamına da gelmektedir.

Kent – coğrafik olarak geniş bir alanda, nüfusun yoğun bir biçimde yerleşmesidir. Dünya tarihi, şehir toplumunun tarihidir bir anlamda. Uluslar, hükümetler, siyaset ve dinlerin tümü, insan topluluklarının tümü kentlere dayanmaktadır (Park, 1992: 3). Kentler her zaman için uygarlığın evidir. Bu anlamda kentlere tarihsel açıdan ayrıntılı açıklama ile başlamak gerekmektedir.

Daha ayrıntılı olarak, tarih boyunca kentler her zaman için kültür ve medeniyetin beşiği olagelmıştır. Medeniyetin barındığı yerlerde güzel şehirler, unutulmaz tarihi ve mimari eserler meydana gelmiştir. Kudüs, Mekke, Medine, İstanbul, Semerkant, Granada, Roma, Delhi, Venedik ve Pekin gibi tarihsel şehirler

bunun için bir örnektir (Orçan, 2014: 35). Belirtilmesi gereken önemli bir durum da, kentler tarihsel değişim veya zaman içinde hep dönüşümün ve değişimin etkisinde varolagelmektedir. İlk başta toplumun farklı bir mekansal yaşam alanı olarak bilinen kentler, zamanla medeniyetin kaynağı ve de ve ilerlemesine kaynaklık eden bir mekan, bir menba olarak da görülmektedir. Bu anlamda kentler kültür ve medeniyetin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı yerler olması ve bütün medeniyetlerin kentlerde ortaya çıkması ve kentlerin çökmesiyle beraber medeniyetlerin de çökmesi olgusu ortaya çıkmaktadır (Ceylan, 2014:136, 137)

Bu bağlamda eski devletlerde kentler bilimin, medeniyetin ve toplum kültürünün merkeziydi ama kentlerin kırsal kesimlerden çok da ayırıcı büyük bir özelliğe sahip değildiler. Eski kentlerde nüfusun çok az bir kısmı şehirlerde otururken kırsal kesimlerdeki nüfus kentlere göre daha fazlaydı (Гидденс, 393).

Kentin tanımında kullanılan terimler aynı zamanda kentin kendine özgü özelliğidir de. Yerleşim yerinin yüksek yoğunluklu nüfusa sahip olmasıyla beraber nüfusun heterojen biçimde olması da kentin özelliklerindendir. Nüfus yoğunluğunun nedeni de, bireyleri kendine çekme becerisindendir. Bunun sonucunda kentte daha çok oranda ve farklı etnik, dini ve kimlikte insanların buluşma noktası olmakta ve çokkültürlülüğün merkezi konumuna yükselerek heterojen bir yapı arz etmektedir. Bu heterojenlik bazen erime potasında erirken bazende salata kasesi gibi her bir cins birlikte kendi özelliğini koruyarak yaşamaktadırlar.

Daha önce değinildiği gibi, kentte daha çok sayıda insanın bulunması, kişisel farklılıkların daha da çoğalmasına yol açmaktadır. Bunun sonucunda da kent toplumsal dünyanın çeşitlenmesini yani heterojenleşmesini sağlamaktadır. Bu heterojenleşmenin kökeninde aslında kentin yarışmayı, sıradışı olmayı, yeniliği ve bunun yanında yaratıcılığı öne sürerek farklılaşmış bir nüfusun ortaya çıkması bulunmaktadır.

Dünya genelinde kentler M.Ö 3500 yıllar kadar Mısır'da Nil vadisinde, Irak'tan çok uzak olmayan Dicle Nehri vadisinde ve Hind'de şimdiki Pakistan'da kurulmuştur. İlk şehirlerin daha bir özelliği deniz ve nehir kıyılarında ve bu anlamda daha çok su ve kara yolların kenarlarında kurulmuştur. Bu antik kentler özellikle

duvarla çevrilmişti. Yönetici sınıfların konutu kentin merkezinde veya merkeze yakın. Kentte sınıflar açısından bakıldığında daha elit sınıflar, yöneticiler kentin merkezinde oturuyorken, onlara göre yoksul sınıf kenti korunmak için kurulan duvarlara yakın bölgelerde oturmaktaydı (Гидденс, 393).

Eskiden kentler dini bir mekana ya da bir kaleye yakınlığına göre kurulmuştur. Martindale'e göre şehirler, tekrar tekrar kalelerin etrafında şekillenmiştir. Kentlerin oluşumundaki temel nedenlerin biri de yol güzegahlarına yakın olmasıdır. Bakıldığında geçmişte çoğu tarihsel şehirler nehirlerin ağızlarında ve yolların kesişme noktasında noktalarında kurulduğu bilinmektedir (Weber, 1960:19).

Kentlerin tarihine bakıldığında bir kentin kent olabilmesi için kendine özgü belli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Örneğin Ortaçağ dönemlerinde (10., 15.yüzyıllarda) kentlerin önemli özelliği:

- Nehir kıyılarına yakın olması,
- Ticaret ve kara yollarınının kesişme noktasında olması,
- Askeri açıdan stratejik konumda olması ve
- Pazar yerlerinin olmasıdır (Казанцев, Светушков, 2004 :50).

Sosyolojinin kurucularından sayılan Max Weber(1864-1920) kentsin kent olarak sayılabilmesi için sahip olması gereken özellikler: 1-Kendine özgü bir kalesinin olması; 2-Bir pazarın olması; 3- Kendine ait mahkemesinin yani bir hukukunun olması ve 5- yönetimin olması durumunda ancak şehirden söz edilebileceğini belirtmektedir (Weber, 1960:109).

Kent kavramına farklı yaklaşımlar olmakla beraber, ekonomi açısından şehir, ekonomik girişimin bir aracı, su ve çoğu zaman gaz, elektrik ve ulaşım hizmetlerinin satıcısı, bazen bir işveren, bazen malların alıcısı, bazen de hizmetlerin satıcısı durumundadır. Bununla birlikte kent, mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtım neticesinde, toplum devamlı sürette iktisadi bir mekanizma içindedir (Doğan, 1990: 22). Bu bağlamda şehir, aynı zamanda, ekonomik alanla toplumda sosyal refahın yaygınlaştırılması için de bir araç olmaktadır. Görevliler tarafından, bedelsiz eğitim,

sihhi koruma, yoksullara yardım, kamusal dinlence alanları ve çok çeşitli sosyal refah faaliyetleri kent merkezlerinde sunulmaktadır (Weber, 1960:79).

Modern zamanlarda modern kentlerin oluşumu ve büyümesinin Kıray'a (1998) göre iki faktörü bulunmaktadır. Birincisi göç eden nüfusun olması, yani kırdan kentlere yoğun bir şekilde artan göçtür. İkincisi ve daha önemlisi ise, tarımsal olmayan işyerlerinin artması, ihtisaslaşması ve örgütlenmesidir. Kıray bu iki faktörün dengeli bir şekilde artmasıyla düzgün bir şehirleşmenin oluşumuna da olumlu yönde katkı sağlayacağını vurgular (Kıray, 1998: 15).

Modernleşen zamanda kentlerin genel özellikleri, teknolojik yeniliklerin ve keşiflerin; ekonomik gelişmenin; askeri, dini ve ekonomik örgütlenme ile siyasal değişimlerin; yeni değerler ve tutumların; özgürlüklerin; işlevsel farklılaşmanın; biyolojik ve kültürel çeşitliliğin; kozmopolitleşmenin, sosyalleşmenin; medenileşmenin ve örgütlü kontrolün mekânlarıdır (Özyurt, 2007: 113). Dolayısıyla tüm kaynakların toplanma özelliğini ve aynı zamanda heterojenleşmeyi içermektedir.

Yakut Sencer kenti tanımlarken özellikle dört ölçüt kullanmaktadır (Sencer, 1979: 4-8, Akt: Bal, 2006:29). Bunlar:

- 1) Demoğrafik ölçüt, kentlerde nüfusun oranı kırlara göre daha yüksek olmakla birlikte kentlerin özellikle en az 10 000 kişilik nüfusun olması yaygın olarak kabul edilmektedir.
- 2) İkinci önemli ölçüt, işlevsel ya da ekonomik ölçüttür. Bilindiği gibi kentler daha çok üretim, sanayi ve ticaret merkezleri, iş imkanlarının fazla olduğu yerlerdir.
- 3) Toplumsal ölçüt. Kentler daha yoğun nüfus barındırmakla beraber farklı sosyal grupları, farklı kültürler, uygarlıklar gibi heterojenlikleri kapsamaktadır.
- 4) Dördüncü ölçüt, resmi veriler ve sayım sonuçlarının düzenlemesinde kullanılan yöntem ölçütüdür. İl ve ilçe konumunda olan yerleşmelerin kent olarak kabul edildiğini belirler (Sencer, 1979: 4-8, Akt: Bal, 2006: 29).

Kıray'a (1998) göre kent tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve

bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme biçimleridir (Kıray, 1998:17). Sosyolojinin penceresinden bakıldığında kentlerin büyüklük, yoğunluk ve farklı işlevler taşıması gibi heterojenliği taşımasıyla beraber farklılıkları bir araya getiren bütünleşme özelliği taşıyan bir sosyal havuzdur.

Tekeli'ye göre kent belli bir tarım dışı üretim, büyüklük, yoğunluk, heterojenleşme ve bütünleşme düzeyine varmış ya da bu düzeyi aşmış insan yerleşimleridir (Tekeli, 2011: 18). Kent olgusunun temel işlevi üzerinde ayrıntılı olarak durmak gerekirse: üreticilik işlevi; ticari işlevi; finansal işlevi; bilimsel ve kültürel işlevi; askeri işlevi; yönetim işlevi; bütünleştirme işlevi (Kazantsev ve Svetun'kov, 2004: 51,52) bulunmaktadır.

Genel olarak bakıldığında literatürde bazı kuramcılar kenti uygarlığın beşiği ve insanlara fırsatlar yaratan alanlar olarak ele alırken, bazı yazarlar ise endüstrileşmenin bir sonucu olarak insanlar arası ilişkilerin zayıflığı, sosyal kurumların yetersizliği ve suç bölgelerinin yaşam bulduğu alan olarak ele almaktadırlar (Tatlıdil, 1992:34). Diğer taraftan Martindale'e göre ise manevi veya ahlaki standartlar, muhtemelen şehirlerde düşer. Ona göre pek çok suç kesinlikle özellikle şehir yaşamı ile ilgilidir (Weber, 1960:80).

Bazı yazarlar kenti uygarlığın doruğu ve insanlara fırsatlar yaratan alanlar olarak ele alırken, bazı yazarlar da endüstrileşmenin bir sonucu olarak insanlar arası ilişkilerin zayıfladığı sosyal kurumların yetersizliği, inanç, kural ve değerlerin hızla yön değiştirdiği, sınıfsal farklılıkların olduğu ve suç bölgelerinin yaşam bulduğu alan olarak görürler.

Genel olarak kentleşme kentin oldukça büyümesi, onun içinde artan bina inşaatları, sokakları, caddeleri, ticaret, kültür sanat merkezlerini ve bunun gibi aynı zamanda gelişimlerin zirvesini anlatmaktadır. Bu bağlamda Keleş kenti, “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme ve eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, az sayıda kişinin tarımsal faaliyetlerde bulunduğu, köylere oranla nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” tanımlamasını yapar (Özdemir Metlioğlu, 2021:185)

Bal (2006: 29) kent kavramını önemli noktalarını genelleştirerek tanımlar: Kentler üretim, ticaret, hizmet gibi etkinliği olan, sınırları belirlenmiş bir mekanda nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleksel rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel kuramların bulunduğu, yerel, bölgesel yada uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur (Bal, 2006:29).

Dünyanın **kentleşme süreci**, diğer bir ifadeyle kentli toplumun oluşumu, dünyanın modernleşmesinin bir sonucu olarak bilinmektedir. Modernleşmenin sosyolojik açıdan en belirgin özelliklerinden biri sanayileşme ise bir diğeri kentleşmedir. Kentleşme, bir bakıma sanayileşmenin altyapısını oluşturan bir süreçtir. Sanayi toplumunun temel özelliği, “kentlerin, daha doğrusu kent toplumunun gelişmesi”dir (Özyurt, 2007:112,113). Bu bağlamda kentleşmeyi sanayileşme öncesi ve sonrasında oluşan kentler olarak ayırırsak, modern dünyada kentlerin yükselişi, kuşkusuz, modern makine teknolojisinin, büyük çaplı üretimin ve kapitalist girişimin ortaya çıkışından bağımsız değildir. Ama, daha önceki dönemlerin kentleri, günümüzün büyük kentlerinden farklı bir biçimde sanayi öncesi ve kapitalizm öncesi düzen içinde gelişmelerine karşın onlar da kentti (Wirth, 2002). Bu anlamda sanayileşmeden önce kentler ve sonradan oluşan kentler, bugün yaşadığımız postmodern zamanda daha da ilerleyip, gelişen ve aynı zamanda bir bakımdan bir kaos gibi toplumsal yaşam biçimini oluşturan kentler, kentleşmeler olarak çok önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal hayat biçiminde kent, kentleşme olgusunun ne zaman ortaya çıktığı coğrafya, tarih, iktisat ve siyaset bilimcileri her zaman için kendi alanının penceresiyle kentleşmeyi tanımlamaya sebep ve sonuçlarını araştırmaya ilgi göstermiştir. Uygarlığın gelişimi açısından bakıldığında kentleşme olgusu en başta sosyal bilimlerin ve onun içinde sosyolojinin ilgilendiği alan olmuştur.

Kentleşme kavramı genel anlamda kent mekânlarında nüfus sayıları artmakla beraber kent sayısının artmasıdır. Bu sürecin daha önemli özelliği ise modernleşmeyle beraber ülkelerin gelişmesine göre daha da hızlı büyümesidir. Kentleşme süreci en

başta nüfus oranı yükselmekle başlayıp, toplumun sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal gibi yapıların değişimidir.

Kentleşme özellikle sanayi devrimiyle başlayıp, yeni teknolojik gelişmelerin yoğunlaştığı, ticaret ve üretim biçimindeki değişimler, büyük miktardaki nüfusun gelişen kentlere göç etmesinin nedeni olmuş, geleneksellikten modernliğe geçiş sürecinin ilk adımıdır (Lerner, 1964: 60; Akt:Koyuncu 2011: 32).

Kentsel yaşam biçiminin belirgin nitelikleri olarak çoğunlukla, sosyolojik olarak, birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması, akrabalık bağlarının gevşemesi, ailenin toplumsal açıdan önemini yitirmeye başlaması, komşuluğun kaybolmaya yüz tutması ve toplumsal dayanışmanın geleneksel temelinin zayıflamasını gösterilmektedir (Wirth, 2002).

Ruşen Keleş kentleşme hareketini, geniş anlamda ve doğru bir biçimde, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci olarak tanımlar (Keleş, 1983:6). Dolayısıyla kentleşme sürecini yalnızca dar anlamda nüfusun artması olarak tanımlamak yetersizdir. Özellikle toplumsal ve ekonomik öğelerdeki değişimi katarak tanımlamaktadır.

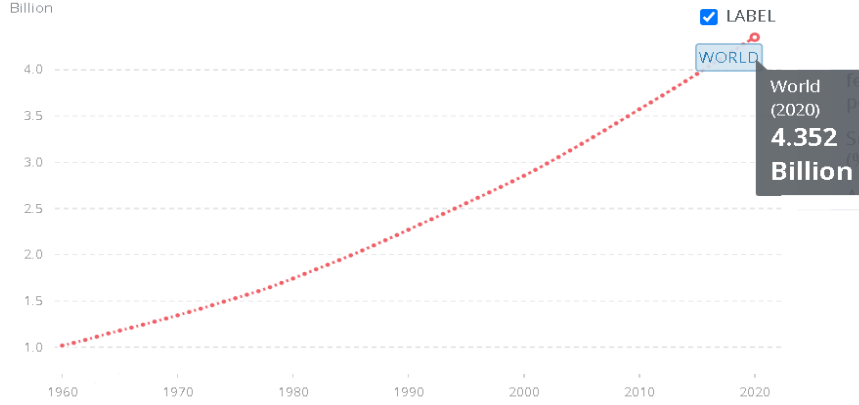
Kentleşme, iç göçün nedeniyle ekonomik gelişmeyle beraber coğrafik açıdan olsun, demografik açıdan olsun büyüüp yoğunlaşan, kent toplumu içinde iş bölümü ve uzmanlaşmaya yol açan toplumsal süreçtir. Kentleşmede itici, iletici ve çekici faktörler vardır.

Tekeli, heterojenlik, hareketlilik, yarışma, anonim, işbölümü, yoğunluk, ihtisaslaşma, çeşitlenme kentleşmenin temel öğeleri olduğunu belirtir. Bununla beraber kentleşmenin temel değişkenleri olarak: üretim özelliği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşmeyi kentleşmenin önemli değişkenleri olduğunu belirlemektedir (Tekeli: 2011:17, 18).

Yaşadığımız modern çağda, dünya geneline bakıldığında ister gelişmiş, isterse gelişmekte olan ülkelerde hızlı kentleşme sürecinde hem modernleşme, hem küreselleşme sürecinin etkisiyle beraber hızlı kentleşmeyle nüfusun kentlere akışı ve bunun da sonucunda kenterin aşırı büyüyüp gelişmesi görülmektedir. Bu anlamda kentlerin büyümesi ve dünyanın kentleşmesi modern zamanların en önemli olgularından birisi olarak bilinmektedir. Literatüre bakıldığında, genelde kentleşme sürecinin giderek daha da büyüyeceği, nüfusun giderek katlanacağı ve gelecekte hem ekolojik, ekonomik, sosyal, hem demografik alanlarda, birçok negatif sorunları arttıracığı, kent çalışmaları ortaya koymaktadır.

Zaman geçtikçe dünya nüfusunun oranı artmakla birlikte genel nüfus kırsal kesimden kentsel alana kaymaktadır ve kent nüfusunun oranı da yükselmektedir. Bu bağlamda kent nüfusu karşılaştırmalı olarak Dünya nüfusuna göre daha hızlı büyümektedir. Örneğin, 1975 yılında Dünya nüfusunun %39 kentlerde oturuyorken (Гидденс, 394), 2020 yılı Dünya Bankasının verilerine göre, günümüzde genel olarak dünya nüfusu 7 milyardan fazla olup ve bunun 4 milyardan fazlası kentlerde oturmaktadır (Bkz. Şekil 1.1, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL>). 2022’de dünya nüfusu 8.8 milyara ulaşmış durumdadır.

Bileşmiş Milletler’in değerlendirmesine göre 2000’i yıllarda kent nüfusunün oranı %50 iken, 2025’te %63’e ulaşacağı tahmin edilmektedir (Giddens, 394) ve 2030 yılında ise Dünya kentsel nüfusunun yaklaşık 5 milyara ulaşması beklenmektedir (Güneş, 2019:18).



Şekil 1. 1. Kent nüfusu

1.1.2. Gecekondulaşma ve/veya “canıkonuslar”

Kentleşme süreci modernleşme ile yan yana yürürken, gecekondulaşma konusu da kendi içinde farklı sorunları beraberinde taşıdığı için sosyoloji başta olmak üzere genel olarak sosyal bilimlerin uzun yıllardır devam etmekte olduğu araştırma alanıdır.

Akademik çevrede modernleşme kuramının hakim olduğu yıllarda, sosyal bilimciler gecekonduyu tanımlarken, geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş sürecinde ortaya çıkan kentlileşmenin sonucunda zamanla eriyecek olan geçici bir olgu olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda söz konusu kuramın öngörüsüne paralel olarak bu dönemde gecekondu toplulukları, henüz kırsal yaşam tarzında yaşayan, kentli-modern değer ve yaşam tarzını benimseyememiş, ne köylü ne de kentli olan birey olarak görülmüştür. Tarihi çerçeveden bakıldığında 1970’li yıllarda sosyal bilimlerde paradigma değişimi olmuştur, yani toplumsal olayları bilimsel çerçevede açıklamada evrimci modernleşme kuramının yerine ekonomi-politik ağırlıklı kuramlar yerini değiştirmiştir. Bu dönemde özellikle ‘Bağımlılık kuramı’ etkili olmuştur. Bu bağlamda gecekondu kavramı gelenekselden modernliğe geçiş süreci içinde yaşayan geçici bir olgu yerine, kapitalist sistemdeki çeper ülkelerin yaşadıkları kentleşme olgusunun kalıcı bir ürünü olarak görülmeye başlamıştır (Erman, 2004).

Tüm gecekondulaşma aslında kırdan kopma ile başlamaktadır. Şenyapılı (1978) *Tüm 'gecekondulaşma' ve 'kentleşme' süreçlerinin başlangıç noktası olan*

kırdan kopma olgusu, zaman zaman kentleşme yaklaşımları kapsamında bile ele alınmamıştır (Şenyapılı, 1978: 18) diye açıklamaktadır. Bu anlamda gecekondu olgusu kentleşme süreci ile beraber başlansa da dönem olarak araştırma çerçevesinde daha sonra ele alındığı belirtilmektedir.

Gecekondulaşma daha eski dönemlerde, tarımdan pazara yönelik üretime geçişin ve kentlere nüfus yığınlarının hızlanmasına karşın, endüstrileşmesi daha zayıf toplumlarda ortaya çıkmıştır (Kıray, 1998: 90). Gecekondular, gerçek ya da tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine toprak mülkünün rızası ve bilgisi dışında isteksiz olarak yapılan, barınma gereksinimleri devletçe ve kent yönetimlerince karşılanamayan yoksul ya da dar gelirli ailelerin yaşadığı barınak türü olarak tanımlanır (Can ve Çiçek, 2012:39).

Bilindiği gibi gecekondulaşmanın ortaya çıkması köylerden kentlere akan yoğun nüfus akınlarıdır. Bu bağlamda gecekondulaşma sorunu özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş olan ülkelerin kentleşme sürecinde, günümüzde de devam etmekte olan karşılaştıkları toplumsal kentsel sorunlardandır. Kentlerde aynı özellikleri gösteren ve farklı isimlerle tanımlanan gecekondu Meksika’da “jacale”, Panama’da “rancho”, Arjantina’da “favela” ve Fas’da “bidonville” gibi farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Farklı dillerde farklı isimlerle adlandırılan gecekondu yerleşim mekanları kentlerin çevresinde yoksulluğun daha da yoğunlaştığı mahalleleri oluşturmaktadır (Tatlıl, 1992: 49).

Gecekondular eskiden kentlerin iş merkezlerine yakın bölgelerde, çoğunlukla dere yatağı gibi coğrafi olarak dezavantajlı arazilerde barakalar halinde yapılmıştır. Zaman geçtikçe de kentlerin çevrelerinde, sürekli genişleme halinde olup, ekonomik alt yapısı daha yetersiz mahallerlere dönüşmüşlerdir. Bu konuda oturan bireylere de ‘gecekondulu’ denilmektedir (Erman, 2004). Gecekondular ise genellikle ekonomik imkanları zayıf insanların oluşturduğu yerleşim birimleri olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 1990 :15).

Gecekondulaşmanın başlangıç noktası literatürde birçok yazarlara göre köylerdeki kötü yaşam koşullarından dolayı kentlerde ortaya çıkan yeni bir çekici faktörler nedeniyle kentlere göç başlamıştır (Şenyapılı, 1978:18). Kentte yaşayan diğer

insanlarla karşılaştırıldığında gelir düzeyi ortalamanın altında kalan yoksul kesim barınma sorunu karşısında kendisi aşmak zorunda kalmaktadır. Bu bağlamda kentlerde “gecekondu” olgusunun ortaya çıktığı görülmektedir (Mutlu, 2007:14).

Daha genel bir ifadeyle gecekondu, köyden kente göçün ve gelişmekte olan ya da az gelişmiş olan ülkelerdeki ekonomik ve toplumsal gelişme düzeyinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde büyük kentlerde konut arzının yetersiz olması kente göçen kesimin gecekonducularda yaşamasını zorunlu kılmıştır. Kentlere göçenler kamu kuruluşlarına ya da hazine arazilerine el koyarak tanıdıklarından, geleneksel yapı araçlarından yararlanarak büyük kentte barınabilmek adına gecekonducuları inşa etmişlerdir (Oktay, 2018:4).

Keleş’in (1983:193) vurgusuna göre gecekondu bölgelerinde yaşayanların, kentlere gelmeleri eski ise, köylü olmaktan uzaklaşmış, fakat henüz kentli de olmamış insanlardır. Dolayısıyla, köysel yaşantılarını, alışkanlıklarını, kentlerde de kısmen sürdürmektedirler. Bu kapsamda gecekondu ailesi ise tam olarak kentleşmiş aileden daha kalabalık olmaktadır.

Gecekondu sakini, normal kent sakini gibi farklı ve birbiriyle çelişkili kültürel öğeleri barındıran, karma özellikleri taşıyan topluluktur. Gecekonduculu Erman’ın tanımlamasına göre, kapitalist sistemle beraber oluşan dengesiz gelişmenin ve çarpıklaşmanın sonucunda oluşan konumundan dolayı kentle bütünleşemeyen ve bununla birlikte kentin hizmet ve olanaklarından yararlanamayanlardır (Erman, 2004).

Gecekondu olgusu sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel çok yönlü karmaşık bir ilişkiler ağıdır. Şenyapılı, gecekonduculuların süreç içerisinde ekonomik anlamda kentle bütünleştiğini fakat sosyo-kültürel açıdan kentin varlıkları tarafından kabul görmediklerini belirtmektedir (Oktay, 2018: 4).

Gecekondu bölgeleri genellikle ‘kentsel geçimlik sektörde yer alan, düzenli gelir elde edemeyen, iş güvenliği kapsamı dışında kalan, çoğu kez işsizlik sorununu en fazla yaşayan nüfusu barındırmaktadır (Tatlıdil, 1997:10, Akt: Çetin, 2010). Şenyapılı (1982) şu tespitlerde bulunur. Gecekondu nüfusu genelde genç, çalışmaya engel yan uğraşları olmayan, çalışmaya hazır ve istekli bir kesimden oluşur (Akt: Çetin, 2010).

Kızılçelik'e göre ise gecekondulu göç yoluyla kentlere gelen, kamu toprakları veya gerçek kişilerin topraklarına izinsiz olarak yapılan, sağlıksız ve altyapısı eksik, genellikle sanayi merkezlerine yakın, kendine özgü bir kültürü oluşturan, daha çok örgütsüz olan marjinal işlerde çalışan insanların yaşadıkları yerleşim birimidir (Kızılçelik, 1996., Akt: Mutlu, 2007: 2,3).

Gecekondulu, kent kenar semtlerinde kurulan fakat sosyal ve ekonomik bakımdan kent hayatına (merkezine) bağlı bir yerleşme şeklidir. Sözlük manasıyla izinsiz olarak bir gecede kurulan yapıdır (Es ve Ateş, 2010: 221). Genellikle bu evler izinsiz, gayri kanuni olarak yapılır. Kıray gecekonduların yaşam tarzını açıklarken bunların üzerinde durur. Gecekondulu yapmaktaki temel amaç, göçen kimsenin satınalma gücü çok kısıntılı olduğundan, olanak ölçüsünde ucuza konut sahibi olabilmektir. Gecekondularda masraftan tasarruf ilk önce el emeğinden elde edilir. Oturmak için binaları, dost ve arkadaşların yardımı ile ve kendi emekleri ile yapılır ve hünarlı işçi veya ustalara para ödenmez. İkinci tasarruf konusu kalitesiz malzemedir. Böyle kalitesiz malzeme ile standartlar asgaride tutularak gene az masraf edilmesine çalışılır. Bununla birlikte gecekondularda asıl önemli tasarruf arsa değerinin fiyatını ödememek ya da mümkün olduğu kadar az ödeyerek elde edilir. Ama bu çok zaman mümkün olmaz. Gene de ödenen, şehir arsa fiyatlarına göre çok azdır. İdeal olan hiç para ödememektir (Kıray, 1998: 22).

Kente göç sürecinde göçün bitiş noktalarına yerleşen ilk topluluklar sosyal mesafeyi azaltan mekanizma görevini yüklenirler. Bu mekanizmalar kente uyum (adaptasyon) sürecinin kolaylaştırıldığı, göçün başlangıç ve bitiş noktaları arasında iki yönlü akım ilişkisinin kurulduğu sosyal güvenliğin sağlandığı "tampon" nitelikte işlev gören mekanizmalardır (Şenyapılı, 1978, 32). Bu bağlamda gerek ekonomik gerek sosyal yönden kentle bütünleşme çabasında olan özellikle kırsal kökenli göçmen için kendi gibi olan insanlarla birlikte olmak, yardımlaşmak ve hatta aynı çevrede yaşamak kentsel yaşama uyum sürecinde bir tampon veya geçiş mekanizma işlevi görmektedir denilebilir (Mutlu, 2007: 20).

Türk sosyologları gecekondulu bağlamında kent sosyolojisine ciddi olarak ilgi gösteren, bilimsel çalışmalar yapan kent sosyologlarındandır. Çünkü Türkiye'de

1950’li yıllarda daha hızlı kentleşme süreci içinde gecekondulaşma sorunları toplumsal sorunların önünde geçmiştir. Bu bağlamda gecekondulaşma ile ilgili Tatlıdil, Kıray, Ö. Şenyapılı, Tekelli, gibi akademisyenlerin çalışmaları bu konuda önemli bilimsel katkılar sağlamıştır. Dolayısıyla sözü edilen akademisyenlerin tanımladığına göre gecekondur, *formel olarak adlandırılan ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dışında enformel süreçlerde doğar ve gelişir; yine enformel süreçler vasıtasıyla sakinlerine kentte bir yaşam sunar. Bu süreçler, hem “kent hukuku” dışında kaçak yapılaşma olarak enformel konut piyasasının, hem de yaşamak için gerekli ücretin kazanılmasını sağlayacak enformel işgücü piyasasının oluşması ile ortaya çıkmaktadır* (Çetin, t.y.).

Birleşmiş Milletler Uzmanı olan Charles Abrams ise gecekondur yerleşmelerini farklı bir bakış açısıyla incelemiştir. Bu yerleşmeleri dokuza ayırarak sınıflandırmıştır.

Birinci toplulukta gecekondur sahibi ve aynı zamanda gecekonduda yaşayan kesim bulunmaktadır (*Owner Squatter*). İkincisi, gecekondularda kiracı olarak yaşayan kesimdir (*Squatter Tenant*). Bu anlamda gecekondur bölgelerinde mevsimlik göç nedeniyle oturanlar daha çok ikinci eğilime girebilir. Üçüncüsü kira ödemeyen, ev sahibinin kendisini çıkartmasından korkan kesimdir (*Squatter Holdover*). Gecekonduyu bir gelir elde etmek amacıyla yaptıran kesim gecekondur ağası olan kesimdir (*Squatter Landlord*). “Spekülatör Gecekondur” ise gecekondur yapıp satıp kiralamayı bir meslek edinmiş kesim olarak tanımlanabilir. Eğer bu bir iş yeri için ise “işyeri gecekonduları” olarak tanımlanır. Yedinci grup ise “Yarı Gecekondurcu” kesimidir. Bu kişiler, özel kişilere ait toprakta gecekondur yapıp toprak sahibi ile anlaşılan ve pazarlık yapan bir kesimi ifade eder. Yüzen gecekondurcular ise gecekondularını sallara, deniz motorlarına kurmuş olanlardır (*floating squater*). Son olarak ise; aynı aileden, aynı köyden olup birbirini korumak ve kollamak için iş birliği ve yardımlaşma içerisinde bulunan, hemşerilik dayanışması içerisinde bulunanlardır (*squatter cooperator*) (Oktay, 2018: 5, 6).

Bilindiği gibi gecekondur kuramsal çerçevede kentleşme sürecinde geçici bir durumdur. Ama daha hızlı kentleşme sürecinin etkisiyle geçici bir durumdan kalıcı bir ürün olarak görülmeye başlamıştır. Gecekondulu ise sorunun kaynağı olarak değil

sorunun mağduru olarak kabul görmüştür. Kapitalist sistemin getirdiği bölgeler arası dengesiz gelişme nedeniyle kentle bütünleşemeyen, kentin altyapı, kültürel vb. olanaklarından yararlanamayan dezavantajlı bir kesim gibi görülmüşlerdir (Oktay, 2018:5,6).

Günümüzde küreselleşme döneminde hızlı değişim sürecinde şehirlerin algılanması ve yorumlanması ciddi bir biçimde değişime uğramıştır. Kentsel politikalar, değişimin tam odağında yer almaktadır. Kentlerin yönetimi, kentlerin fiziki gelişim yönünün belirlenmesi, kentlerdeki sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin yönlendirilmesi, kentsel refahın artırılması, sürdürülebilir kentsel büyümenin sağlanması ve kente dair hemen her uygulama, yeni kavramların belirlediği yeni kentsel politikalar çerçevesinde yürütülmektedir. Bu durum, kenti, onun mekânını, içindekileri ve çevresindekileri anlama, açıklama ve bu yolla kenti yeniden biçimlendirme çabasının bir ürünü olarak karşımıza çıkarmaktadır (Yüksek, 2014).

1.1.3. Göç ve kimlik

Göç olgusu insanlık tarihiyle beraber başlar. Bir toplumun içinde birey sosyal bir varlık olarak yaşamını sürdürürken doğal, sosyal, siyasi, ekonomi gibi birçok nedenlerden dolayı bireysel veya kitlesel biçimde göç etmekte veya yer değiştirmektedir. Bu bağlamda insanlar bazen doğal açıdan, bazel ekonomik açıdan iş bulmak, ekonomik durumunu geliştirmek; bazen de siyasi nedenlerle, savaşlar, baskılar gibi sebeplerden dolayı bazen zorunlu, bazen de gönüllü olarak yaşadığı yerden göç etmek zorunda kalmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü rakamlarına göre, günümüzde her yedi kişiden biri göçmen durumundadır (Adıgüzel, ts.: 1). Göç sadece coğrafik bir yer değiştirme değil psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal gibi birçok boyutları olan oldukça geniş ve karmaşık bir süreçtir. Genel olarak insanların her ne sebeple olursa olsun coğrafi olarak yer değiştirmeleri göç olarak ifade edilmektedir (Beşirli ve Ünal, 2017: 428).

Adıgüzel'e göre *Göç etmek aslında, birey veya aile için oldukça zor karar verilen, "bilinmeyen sulara yelken açmak ve risklerle dolu bir yolculuğa çıkmak*

demektir (Adıgüzel, ts.: 13). Bu anlamda bakıldığında insanlar göç ederken bütün riskleri almak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla sosyal açıdan yeni toplum, o toplumun psikolojik, sosyolojik, ekonomik, siyasi, kültürel normlarına, değerlerine uymak veya değişik toplum içinde yeniden sosyalleşme süreci içine girmek zorundadır. Göç etmekle yaşadığı yeri terk etmekle beraber yabancı olduğu yerlerde yerleştiği için bu sürecin kendisi birçok riski barındırmaktadır.

Göç tanımında literatürde birçok yazarın belirlediği ortak tanıma göre: göç doğal afetlerden, politik, ekonomik, toplumsal veya bireysel nedenlerden dolayı gönüllü veya zorunlu olarak kısa veya uzun süreli geriye dönük veya sürekli yer değiştirme hareketidir. Bu hareketliliğe ilişkin yapılan tanımlamalar tanımda ön plana çıkartılmak istenen özelliğe göre çeşitlendirilmektedir. Bu kapsamda dış göç ve iç göç kavramları ön plana çıktığı gibi zorunlu ve gönüllü göç kavramları da önem kazanmaktadır (Beşirli v.d., 2007: 230).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nın Göç Terimler Sözlüğü'ne göre *göç (migration); uluslararası bir sınırı geçerek veya devlet içinde yer değiştirerek oluşmaktadır*. Genel olarak bakıldığında nedeni, yapısı ve süresi hangi sebeple olursa olsun yer değiştirme hareketi olarak ifade edilmektedir (Çakı, 2018: 8).

Toplumsal bir olgu olarak içinde yaşadığımız dünyada göç süreci ve göçü etkileyen faktörlerin neler olduğunu ele almak önemlidir. Bu kapsamda Lee göçe itici ve çekici faktörler bağlamında ele alır. İtme faktörü göçün çıktığı kaynak noktası, çekme faktörü ise göçün hedef noktası olan coğrafi mekân ile ilişkilidir. İtme faktörü, insanların yaşadıkları yerdeki koşulların katlanılamayacak boyuta varmasıdır. Bunlar, işsizlik, düşük ücretler, toprağın verimsizliği, eğitim ve sağlık imkânlarından yoksunluk, kıtlık, savaş şartları, çatışmalar, terör olayları, siyasi baskılar olabilir. Çekme faktörleri ise, yüksek ücretler, ucuz ve verimli topraklar, kariyer olanakları, daha iyi bir sağlık ve eğitim imkânı, bireysel ve toplumsal huzur, can güvenliği olarak özetlenebilir (Adıgüzel, ts.: 26). Lee göç veren ülkeye ilişkin itici ve çekici faktörlerin ayrı ayrı değerlendirilmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla hiçbir bağlam ve düzlemde mutlak itme ve mutlak çekme faktörü yoktur. İtme çekme

faktörlerinin içeriğinin belirlenmesi birçok etkene bağlıdır (Beşirli ve Ünal, 2017: 429).

Göç olgusu farklı alanların dönüm noktası olmakla beraber demografik hareket veya iş gücü transferi olarak bakmak yanlış ve eksik değerlendirme olacaktır. Göç eden bireyler sadece coğrafik olarak mekân değiştirmekle kalmayıp, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ve hatta bireysel kimlik dönüşümüne uğramaktadırlar. Sahip olunan kimlik değerleri, göç edilen mekândaki değerler ile uyumu ne kadar az ise, yeniden toplumsallaşma süreci de, o kadar zor geçmektedir. Dolayısıyla göç sürecinin sonucunda sadece fiziksel ortam değil, insani ilişkiler de değişmekte ve yeniden kurulması gerekmektedir (Adıgüzel, ts.: 64, 65).

Göçmenler göç ettikleri yere en başta sahip olduğu bireysel kimliğini, onun içinde sosyo-kültürel kimliğini, dillerini, inandıkları dini beraberinde getirir. Göçmenler göç edilen yere bağlı olarak değişmekle birlikte göçmenlerin çeşitli sebeplerden dolayı birlikte hareket ettiği bilinmektedir. Bu bağlamda kendi ait olduğu ana toplumlarla olan ilişkilerini asgari seviyede tutmakla beraber kendi kültürlerini koruma çabasındadırlar. Fakat zaman içinde, yaşamış olduğu toplum ile ilişkileri artınca, bunun doğal bir sonucu olarak da kendi kültürleri ile göç ettikleri toplumun kültürünü sentezleyerek yeni bir kimlik ve aynı zamanda kültür ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, göçler ile yeni devletler, yeni milletler, yeni toplumlar, yeni kültürler ve yeni kimlikler ortaya çıkmıştır. Fakat bazı alt kültür grupları kendi kültürlerini korumaya yönelerek grup dışı etkileşimlerden uzak durmuşlardır (Çağırkan, 2016 :2615).

Göç sürecinin etkisiyle kimlik kavramının önemli değişim içerisinde veya daha canlı, dinamik olduğu belirtirlerken kimlik kavramının açıklanması gerekmektedir. Kimlik (identity) terimi, aynılığı ve sürekliliği içeren Latince 'idem' kökünden türetilmiştir (Dalbay, 2018: 162). Kimlik kelime olarak; farklı durumlarda asli özelliklerin aynı olması, nesnel bir gerçekliği oluşturan bütündeki benzerlik ve bir bireyin ayırt edici karakteri ya da kişiliği gibi anlamlara gelmektedir (Webster, 1981: 563, Akt: Özdi, 2017:385).

Kimlik, en temelde insanın varlık yapısı ve kendini algı biçimi ile ilgilidir. Bireysel açıdan bakıldığında, bireysel kimlik en geniş anlamıyla onun tüm özelliklerini kapsar. Hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü kimlik kavramıyla bağlantılı durumlardır. Kimlik, kişinin yaşamda kendine biçtiği, uygun gördüğü rol veya kendisini algılayış biçimi olarak tanımlanabilmektedir (Türkkan, 2011 :9).

İnsanlar belli bir kültür içinde doğup büyüdüğünden farkında olmaksızın hep bir kimliğe bağlı olarak yaşarlar (Özyurt, 2002: 146). Toplum ve onu oluşturan üyeleri kollektif veya bireysel olsun hep kimliği vardır veya kendini kim olarak, hangi topluma, sosyal gruba ait olduğunu belirlemektedir. Bireysel kimliğe verilen cevaplar çoğu zaman grup aidiyetine de gönderme yapmaktadır. Bireysel kimlik bir mensubiyet ve aidiyet unsurları içermesi bakımından kolektif kimliğe işaret etmektedir. Toplumsal ya da kolektif kimlik, bireyin milliyetine, dinine, siyasi vb. gruplarla olan ilişkisine göre şekillenmektedir. Bu anlamda birey, kolektif kimliğini ortaya koyarken ister istemez sosyal özdeşleşmelerine bağlı olarak grup aidiyetlerine vurgu yapmaktadır (Özdil, 2017: 391).

Genel olarak bireyin sosyal kimliğinin gelişimi Tajfel'e göre sosyal kategorizasyon, sosyal özdeşleşme ve sosyal kıyaslama olmak üzere üç aşamalı süreç içinde gerçekleşmektedir. Sosyal kimliğin oluşumunun ilk aşaması sosyal kategorizasyon sürecinde birey çevresini tanımlamayı ve algılamayı kolaylaştırmak için kendisine verilen enformasyonlar doğrultusunda kadın, erkek, Müslüman, Hristiyan gibi sosyal kategoriler oluşturmaktadır. İkinci aşamada sosyal özdeşleşmede birey kendisini bir sosyal kategoriye dahil edip, o kategorideki diğer bireylere benzemeye çalışır kendisine bir kimlik yaratmasıdır. Üçüncü aşama birey özdeşleşmesini tamamladıktan sonra, kendisini diğer kategorilerdeki bireylerle karşılaştırmaktadır ve bu da sosyal kıyaslama süreci olarak adlandırılmaktadır. Sosyal kıyaslama, benzeşme ve farklılaşma kategorileriyle gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilk olarak benzeşmeye bakıldığında bireyin temel amacı, grubun diğer üyelerinden geri kalmamak, gruptan dışlanmamak ve gruba yönelik aidiyet duygusunu geliştirmektir. Grup içinin hakim görüşünü yansıtmada kullanılan stereotipler bu özelliğine referansla grup içi bütünleşmeye hizmet etmektedir (Ünür, 2013: 254, 255).

Kimlikler üzerinde geleneksel ve modern toplumlardaki keskin ayrılıklar, farklı toplum tiplerinde farklı kimliklerin ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Milli, dini, etnik, mesleki, vatandaş vs. kimlik tiplerinin bazı toplumlarda farklı önceliklerinin olması, en temelde gelenek ve sonrası temel alınarak yapılan tasniflerden kaynaklanmaktadır (Özdil, 2017: 387). Toplumsal veya kolektif kimlik bütün ulusu, toplumu dolayısıyla daha geniş alanı kapsamaktadır. Özdemir'e göre toplumsal kimlik, bireyin ait olduğu toplumsal çevrenin değerlerine, normlarına, akıl yürütmesine, sanatına, diline, dinine, gelenek ve göreneklerine ve diğer kurumlarına karşı geliştirdiği bir aidiyet bilincini ifade eder. Birey kendi toplumu ve diğer toplumlar arasındaki benzerlikleri, karşıtlıkları, çatışmaları toplumsal kimliğine yüklediği anlam sınırları çerçevesinde tanır ve bu doğrultuda bir eylem stratejisi geliştirir (Dalbay, 2018: 169).

Kimlik oluşumunda temel öğeler olarak yaş, cinsiyet, aile, meslek, dil gibi unsurlardan başka etnik, kültürel, dini v.b kimlikler vardır:

- Kimlik kavramının başında etnik kimlik vardır. Etnik kimlik; bireylerin etnik grup/gruplar ile olan ilişkisi üzerinden kendini tanımlamasıdır. Ayrıca etnik kimlik benzer değer yargıları, din, sosyal inançlar ve normlara dayanmaktadır (Çağırkan, 2016 :2617). Etnik grup, farklı sosyal, kültürel özelliklere sahip olan ve genellikle üyeleri arasında nesilden nesile aktarılan kendine has özellik, değer ve yargıları olan topluluk veya gruplar şeklinde de tanımlanabilir (Türkkan, 2011:23).
- Diğer taraftan dini kimlik vardır, bir inanç sistemi üzerinden bireylerin kendini tanımlamasıdır. Bireyler kendini bir dini inanca bağlı hisseder ve bu dini inanç üzerinden kimliklerini tanımlar.
- Bununla birlikte birey olarak insanın kendini diğer bireylerden, bunun içine bireyin kendi ailesi bile dahil olabilir, farklı olarak gördüğü her şey üzerinden yeni bir kimlik inşa edebilir (Çağırkan, 2016 :2617).

Genel olarak bireyin kimlik edinmesinde göç sürecinin önemli olduğu belirtilmelidir. Çünkü her toplumu kimliğini belirleyen, diğerlerinden ayıran toplumsal değerleri, kültür, norm, milli, etnik unsurları vardır. Bu kapsamda göç edilen

yeni toplumun kimliklerini tanımak, kendi kimliklerini koruyarak yaşamak ve göç edildiği toplumla bütünleşmede, asimile etme sürecinde kimlik değişimi veya yeniden oluşumu ortaya çıkabilmektedir.

Toplumsal değişim süreçleri içerisinde modern dönemde, sanayi devriminde göçün yoğun bir şekilde yaşandığı bilinmektedir. Modern ve post modern dönemde kimlikler seçilir ve inşa edilir. Bu bağlamda söz konusu dönemde kimlikler çoklu ve istikrarsızdır (Özyurt, 2002: 155). Böylece post modern dönemde göç ve onun sonucunda kimlik değişimi diğer dönemlere göre farklılık taşımakta, buna bağlı olarak da daha değişken çoklu kimlik, kimlik krizleri, sorunlarını ortaya çıkarmaktadır.

Modern dönemde insanların birden fazla kültürel kimliğe sahip olabileceği, bireylerin ve kültürlerin eşitliğini temel alan kültürel haklarla ilgili olsun düzenlemelerin ulusal kimliğe olan bağlılığı kuvvetlendireceği şeklinde bir kanaat gelişmektedir. Yaşadığımız dönemde ulusal kimliğin yeniden yüceltilmesi yönündeki ilgi ulusal kimliklerin ‘farklılıklarla bir arada yaşama’ potansiyeline sahip olduğu inancı vardır (Özyurt, 2002:122, 123). Modern dönemde ulusal kimlik geleneksel kimliklere göre farklılık taşımaktadır. Dolayısıyla değinilmekte olan konuların içerisinde modern dönemde evrensel kimliğe eleştirel bakışın var olduğu belirtilmelidir.

Sanayi devrimi sonrası göç çağı olarak ifade edilen dönemde göç olgusu dünya genelinde sınırları aşarak dünya toplumunu küresel bir köy haline getirmiş durumdadır. Göç süreci ve bunun sonucunda çokkültürlülük, kimlik çeşitliliği, kimlik krizi gibi sorunları taşımaktadır. Bu kapsamda kentlere yoğun göç süreci içerisinde kentsel heterojenlik olgusu yaşanmaktadır. Kentler çeşitli kimliklere sahip heterojen grupların bir arada yerleştiği toplumsal mekânlar olmaktadır. Kentler bu çeşitlilikleri beraberinde getirmekle temelde kentle bütünleşme sürecinden geçtiğinde kent kimliğini oluşturmaktadır denilebilir.

1.1.4. Zincirleme göç

Göç olgusu sadece fiziksel olarak yer değiştirme değil birçok boyutları içeren karmaşık ve aynı zamanda büyük bir süreç olduğu literatürde belirtilmiştir. Genel

olarak göç, ekonomik, toplumsal ve siyasal gibi nedenlerle insanların bireysel ve kitlesel olarak yer değiştirme eylemi ya da yaşanılan yerin değiştirilmesi eylemidir (Güllüpınar, 2012:56). Bununla birlikte göçün zincirleme boyutu vardır. Bartram, Poros ve Monforte (2017:63) çalışmasında zincirleme göçü şöyle tanımlar: *Göçmenlerin, aile üyelerinin ve arkadaşlarının göçünü teşvik edip kolaylaştırdığı, bazen bir yörede yaşayan bireylerin hepsinin (ya da neredeyse hepsinin) tek bir yere göç etmesi ile sonuçlanan sürece zincirleme göç denir.*

Dolayısıyla zincirleme göç sosyal bir grubun üyelerinin zincirli bir biçimde birbirini göç sürecine dahil ederek yer değiştirmeleridir. Zincirleme göçte önemli olan nokta toplum içinde sosyal grupların içerisinde (aile, akraba, arkadaş v.b) birbirlerini etkileyerek göç etmesidir. Örneğin akrabalar arasında biri göç ederken itici veya çekici sebeplerle göç ettiği sosyal, fiziki mekan fırsatlarından dolayı diğer akrabalarının göç etmesine vesile olunur. Bu bağlamda da akrabalar arası birinci sonra ikinci grupların üyelerini etkileyerek göç zincirli bir biçime dönüşür.

Geçmişten bugüne zincirleme göç şekli devam etmektedir. Zincirleme göç şeklinin sosyal, ekonomik ve doğal afetler önemli nedenleri olduğu kadar ailelerin birbirine yakın olma istekleri dede olabilir.

Everetn Lee'nin geliştirdiği kuramında hem yaşanılan yere, hem gidilecek yere göre itici ve çekici faktörleri olmaktadır (Adıgüzel, 2016: 25-27). Zincirleme göçte de bu faktörler söz konusudur. Bununla birlikte zincirleme göç kent ve kırsal içinde bakıldığında özellikle kentin çekmesi ve kırsalın da itmesi nedeniyle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kent ve kırsal içinde birçok zincirli göç şeklinin temeli ekonomik durumla bağlantılıdır denilebilir. Dünya genelinde ekonomik anlamda gelişmek, daha geniş iş bulma fırsatlarının olması, daha kaliteli eğitim alma, gelişme ilerleme gibi birçok nedenlerle kentler kendilerine insanları çekmektedir. Köylerde ise kentlere kıyasla daha lüks olmayan yaşam tarzı, iş olanaklarının kısıtlı olması, eğitim olanaklarının kentlerdeki eğitim kurumlarına göre daha zayıf olması, bazen de doğal afetlerden dolayı göçte itici faktörler ön plana çıkmaktadır. Kent ve kırsal arasında bu bağlamda dünyaca yaşanılmakta olan zincirleme göç şekli devam etmektedir.

Aile bağları zincirleme göçün başlama noktasıdır ve bu bağlantı, söz konusu göç usulsüz olduğunda bile göçü kolaylaştırmaya yardımcı olur (Massey ve Espinosa 1997; Staring 2004, Akt: Bartram, Poros v.d, 2017:65). Göç ederken aile bireyi ilk

önce tek başına göç ettiğini düşünürsek, zaman geçince eşini, çocuklarını göç ettiği yere getirir. Onların kardeşleri veya yakın akrabaları da ilk göç edenleri model olarak göç ederler ve böylece aile ve akraba bağları ile göç zincirleri oluşmuş olur. Dolayısıyla aile bağları akraba ilişkileri zincirleme göç sürecinin önemli noktası olmakla birlikte göçün zincirli biçimde yoğunlaşmasına, göç akınlarının oluşmasına neden olur.

Göç bir kez başladığında göçü yapan kişinin etrafındaki insanları da etkisi altına almaktadır. Örneğin yabancı bir ülkeye illegal yollardan ve ilk kez giden insanlar için göçmen akrabalarından veya tanıdıklarından alacakları yardım onların masraflarını ve risklerini azaltacağı için bu tür zincirleme göç hareketlerine neden olur (Güllüpinar, 2012 :73).

Bazı insanların zincirleme göç ile ilgili endişeleri 'göç göçü doğurur' deyimiyle yakalanabilir. Kavram hakkında bu düşünce biçimi göçün kişisel bir hareket olduğunu öne sürer: Bir kişi göç eder, daha sonra diğerleri takip eder (Stark ve Bloom 1985; Massey 1990, Akt: Bartram, Poros v.d, 2017:67). Bu bağlamda zincirleme şeklinde göç akınlarının oluşumunda sosyal bağların, etkileşimin önemli olduğu söz konusudur.

Günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojilerinde, dijital alanda yaşanan devasa teknolojik yenilikler, çağımız insanların daha kolay ve hızlı yer değiştirmelerinin önünü açmıştır (Güllüpinar, 2012 :55). “Johnston ve diğerleri (2006), globalleşen dünya şartları altında göç etmenin önceden göç etmiş aile ve arkadaşlar olmasa bile kolaylaştığını iddia etmiştir. Fakat Bartram, Poros'e (2017: 68) göre zincirleme göç edenler kendilerini takip etmek isteyenlere yardım ettikleri sürece var olmaya devam edecektir”. Dolayısıyla günümüz post-modern çağda, özellikle internet araçları sosyal ağların toplumsal hayatta daha önemli olduğu çağda göç etme bir taraftan insanların amacına göre çeken ve göçü kolaylaştıran bir durumdur. Bununla birlikte de insanların toplum içinde ve sosyal ağlarda olsun onunla bağlantılı olan sosyal çevrenin etkili olduğunu ve bunun da zincirleme biçiminde göç hareketini oluşturduğunu belirtmek gerekir.

1.1.5. Bütünleşme veya entegrasyon

Kentlere göç edenler maddi ve manevi hayat tarzlarını geldikleri bölgelerin özelliklerini taşımaktadır. Bu bağlamda göç edenlerin içinde yaşadıkları toplumla bütünleşebilmeleri ile ilgili yapılan çalışmalarda önceleri göç edenlerin içinde bulundukları topluma uymak anlamına gelen “adaptasyon” kavramı kullanılmaktaydı. Şimdi yapılan çalışmalarda göç edenlerin kendi etnik kültürlerini de devam ettirerek, yaşadığı toplum ile bütünleşmesini içeren “entegrasyon” kavramı kullanılmaktadır (Adıgüzel, 2016: 164).

“Kentleşme için kente nüfusun akması yeterli değildir, aynı zamanda yaşama adapte olmak için belli bir sürecin, geçiş sürecinin yaşanması gerekmektedir. W.Mangin göçten sonra ilk etapta sonra gelişmeyi “kentleşmeyi, kırsal göç bağlamında kentin kırsallaşması, ya da köylüleşme süreci olarak tanımlamaktadır” (Orçan, 2010:4). Bu bağlamda bilindiği gibi itici veya çekici nedenlerle kent toplumuna göç edenlerin aynı zamanda kent toplumuna adapte olması, bütünleşmesi gerekmektedir. Özellikle kente göç ederken yabancı oldukları yeni toplum ile bütünleşmesi, o toplumun bir parçası olması gerekmektedir. Dolayısıyla bireyler göçle birlikte yeniden toplumsallaşması sürecine girerler.

Entegrasyon veya bütünleşme kavramları 1960’lı yıllardan başlayarak Avrupa’da yaşanan yoğun göç akımlarının sonucunda bir bütünlüğün içindeki çeşitliliği, egemen akım ve siyasal-ulusal kültüre katılmasını ifade edip sonraki dönemlerde yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bütünleşme veya entegrasyon, bir toplum içindeki bireylerin kendine özgü kimliklerini ve özelliklerini sürdürmelerinin yanı sıra yaşadığı toplumla uyumlu ilişkiler kurabilmelerinin de önemli olduğu etkileşim stratejisi olarak tanımlanmaktadır (Türker ve Yıldız, 2015: 26, Akt: Adıgüzel ve Tekgöz, 2020: 323).

Bütünleşme kavramı daha geniş anlamda bir nüfus grubunun daha büyük bir nüfus grubuyla kaynaşması anlamına gelmektedir. Bütünleşmenin temel öğeleri ekonomik yaşam, toplumsal ilişkiler, psikolojik ve kültürel boyut olmaktadır (Karataş, 1991). Tekeli’ye göre bütünleşme, insan ilişkilerinin, söz konusu yerleşmenin coğrafi alanına ne biçimde dağıldığını ve bu ilişkilerin yoğunluğunu gösteren değişkendir. Bir yandan ilişkiler dağılımının coğrafi eşitliliğini, öte yandan kişi ya da birim alan başına

ilişki yoğunluğunu, başka yerleşmelerle karşılaştırmaya olanak verecek biçimde ölçen birimlere gereksinim duyulmaktadır (Tekeli, 2011).

Aynı coğrafyada ve aynı sınırlar içinde yaşamakta olan ve bu bağlamda özellikle kentlere göç akınları nedeniyle yerleşen farklı kültür grubundan gelen toplumların iletişimi kültürlerarası bir özellik taşımaktadır. Söz konusu toplumsal gruplar hem birlikte yaşamak, hem de kendi kültürlerini ve de kültürel kimliklerini korumak isteği ortaya çıkmaktadır. Bu durum ancak sosyal entegrasyon ile mümkün olabilmektedir (Şahin, 2010, s. 105, akt: Adıgüzel, 2016: 164). Kentleşme sürecinde göç eden nüfus kente entegre olmaya çalışmakta ve aynı zamanda da kent toplumuyla yeniden toplumsallaşma süreci yaşamaktadır (Mutlu, 2007: 14).

Kır ve kent arası göçte, özellikle kırdan kente gelenlerin iş bulup kentte yaşaması yeterli değildir. Kentleşme için yeni gelenlerin kültürel bir dönüşüm geçirmesi, kent toplumundaki yaşam kalıplarını benimsemesi ve böylece ‘kentle bütünleşmesi’ gerekmektedir (Adıgüzel, 2016: 53). Göç eden nüfus kentsel yapı içindeki yaşantısını önceleyen kırsal kültür, içine girilen etkileşim süreci içinde zamanla değişmekte, yerleşik ve egemen olan kentsel kültürle kaynaşmaktadır. Böylece iki ayrı kültürün belli öğelerinin birleşerek oluşturduğu yeni bir bütünleşmiş yapı ortaya çıkmaktadır. Marjinalite olgusu, özellikle bu süreç içinde yaşanmakta ve bütünleşmeyi ortadan kaldırılabilmektedir (Karataş, 1991)

Gecekondu toplumu göç edilen toplum ile entegre olması varsayımı ortaya çıkmaktadır. Şenyapılı’ya (1978, 21) göre, kentlere göç edenler, yani gecekondu toplumları kırsal geleneksel davranışlarını sürdürmektedir. Örneğin, namus konuları, kadınların davranış ve giyim konuları, kadınların kentlerde yaptıkları işler, törenlerin düzenlenme süreçleri gibi. Bu nedenle, göçenin kentle bütünleşmesi daha çok materyal kültür yolu ile gerçekleşmekte, sosyal ve davranışsal bütünleşme ise daha yavaş gelişmekte olduğunu varsaymaktadır. Her ne kadar kente gelindikten sonra birtakım sorunlarla karşılaşılrsa da, kente göçenlerin temel amaçları kentin sosyo-ekonomik ve fiziksel mekanlarında tutunmak ve kentin olanaklarından yararlanmak, kentli gibi tüketebilmek anlamında kentle bütünleşmektir (Şenyapılı 2000, Akt: Mutlu, 2007:18)

Şenyapılı (1978, 30) göç edenlerin geldiği mekanda karşılaştıkları sorunları siyasal bilimler açısından nasıl yaklaştığını ele alır. Bu bağlamda siyasal bilimcilerin varsayımı: göçen toplumun kendilerine tamamen yabancı olan kent ortamına girdiklerinde kişisel sorunlarla karşılaşp çözemezler, yaşamış olduğu toplumda edindikleri inançlar, normlar çöker (anomi), çevre ile geçerli olan ilişki kuramadıklarından ötürü yeni çevreye de yabancılaşırlar ve zaman içinde politik radikalizme düşüldüğünü ileri sürmektedir (Şenyapılı, 1978, 30). Dolayısıyla kentle bütünleşme bağlamında siyasi çevrede yaklaşımın ilk varsayımları göç edenlerin bütünleşememesi üzerinde durmaktadır.

Göç eden kişi toplum ile tam bütünleşemese bile toplum içinde onun emeğinden üretimde yararlanılmasını sağlayan toplumsal mekanizmalar vardır. Tekel'e (2011, 38) göre kişilerin yeni girdiği toplumla bütünleşmesi oldukça uzun bir süreçtir. Dolayısıyla göç sürecinin sonucunda yeni toplumun sosyal değerlerini, kültür, kimlik gibi yaşam tarzını algılamamanın ve onun üyesi olarak yaşamamanın veya bütünleşmenin uzun süreci kapsayabileceği belirtilmektedir. Genel olarak literatürde de görüldüğü gibi entegrasyon tek merkezli yörüngesi olmayan çok karmaşık bir süreçtir.

“1950’lerden itibaren asimilasyoncu yaklaşımlar bir kenara konularak reddedilmeye ve çok kültürlülük yaklaşımları önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte önemle yer verilmesi gereken bir yaklaşım da, yabancı grupların asimilasyonu yerine onların bütünleşmesi için teorik bir çıkış yapan Andrew M. Greeley’in *Kültürel Entegrasyon Modeli*’dir. Greeley’in ortaya koyduğu kavram bütünleşmeyle ilgilidir. Ona göre etnik farklılıkların yok edilmesi imkânsız olduğundan, ancak bütünleşmeden bahsedilebilir. Greeley’e göre bütünleşme süreci; yabancı grupların birkaç kuşak sonrası bir ülke toplumu ile olan uyum sürecidir” (Zafer, 2016:79). Dolayısıyla Greeley’in açıklamakta olduğu şey göç sürecinin sonunda insanların bir toplumun üyesi olarak sosyal etkileşim içerisinde birlikte geçinmelerinde göçmenler arasında zaman geçince farklılıkların olması halinde ev sahibi toplum ile bütünleşebilmektedir. Demek ki, bütünleşmede insanlar kendi değerlerini, kimliklerini koruyabilmekle beraber ev sahibi toplum ile de etkileşimde olabilmektedir.

Andrew M. Greeley yabancı grupların entegrasyon sürecini altı aşamada gerçekleştğini ortaya koyar. Bunlar: 1-Kültürel şok, 2-Organize olma ve kimlik

bilincinin gelişmesi, 3-Elitlerin asimilasyonu, 4-Militanlık, 5-Kendinden nefret ve anti-militanlık ve 6-Uyumun başlaması. Greeley'in bu altı aşamada oluştuğunu ileri sürdüğü şey, sadece yabancı grupların birkaç kuşak sonrası bir ülke toplumu ile olan uyum sürecidir (Yalçın, 2002: 49-50).

1.1.5.1. Kültürel şok

Göç süreci sadece fiziki değil sosyal alanı da değiştiren önemli süreçlerden biridir. Bu bağlamda göçmenler geldikleri topluma göre değişme eylemi içinde olmakla beraber o toplumun da değişmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla göçmenler bir taraftan etkilenirken diğer taraftan etkilemektedir. Bu anlamda göç süreci iki taraflı etkileşim ve değişim olgusu demektir. Ama karşılıklı etkileşimde her zaman için istenilen sağlıklı süreç yaşanmaya bilir. Bazen ciddi sıkıntılarla her iki taraf karşılabılır. İşte bunlar biri de kültür şokudur.

Her toplumun ya da topluluğun, sosyal grubun kendi kültürü, gelenek görenekleri, dini, dili, kuralları, normları, kendine özgü özellikleri, kimlikleri ve genel olarak toplumsal değerleri vardır. Göçmenler bulundukları toplumdan ayrılarak göç ederken tüm sosyal kimliklerini, kültürlerini kısacası sosyal değerlerini kendisiyle taşırlar. Göç ettikleri ev sahibi olan toplumun da kendi toplumsal kuralları, normları, dini, dili, gelenekleri yani kültürel öğeleriyle beraber kendilerine ait sosyal kimlikleri ve değerleri vardır. Bu bağlamda da göçmenler göç ettikleri toplumun bir üyesi olmak için tüm kültürel değerlerine, yaşam tarzlarına, toplumsal normlarına uyarak yaşaması gerekmektedir. Demek ki, göçmenler kendilerinin ve geldikleri toplumun sosyal kültürel yaşamını benimsemeye zorluklarla karşılaşmaktadır. Buna bağlı olarak da göçmenler kendi kültüründen farklı olan ev sahibi toplumla ve kültürle şok yaşamaktadır.

Yabancı grupların entegrasyonu açıklamaya çalışan Andrew M. Greeley'e göre etegrasyonun altı aşamalı olmasıdır. Onların ilki de kültürel şok aşamasıdır. Kültürel şok aşamasında göçmenler göç ettikleri yabancı bir ülkeden kendi kültürlerine farklı olan yeni toplumdan kültürel şok yaşarlar yani kendi kültürlerinin çok büyük ölçüde tehlikede olduğunu hissederler. Bu grup üyeleri korkmuşlardır ve organize olmaktan uzaktırlar. Bunların neredeyse tamamı fakirdirler ve çoğunlukla emek yoğun işlerde

çok az ücret karşılığı çalışırlar. Böyle kültürel şok yaşayan göçmenler için temel sorun bu yabancı ülkede yaşamlarını sürdürebilmektir (Yalçın, 2002: 49).

Göçmenler yabancı bir kültürle karşılaştıklarında zihinsel ve fiziksel baskı değişikliği sonucunda kültür şoku yaşayabilir. Yerli veya yabancı yeni kültürün farklılık düzeyi, yaşam koşulları, iş trasferi, yeni bir kültürle yaşamaya hazırlık faktörleri kültür şokunu etkileyebilir. Kültür şokları göçmenlerin bazen beslenme, aşırı veya yetersiz uyku gibi fiziksel ve aynı zamanda depresyon, sinirlilik, endişe, özgüvenin düşmesi gibi psikolojik olumsuz etkileri sonucunda (Lamb 1987, 270, Akt: Ferrante, 2011: 67) yeni toplumla bütünleşmesine engeller. Ferrante (2011:67) örnek olarak sekiz yıl bir dini eğitim veren okulda okuyan çocukları daha sonra normal devlet okullarına geçirildiğinde kültürel şok yaşadıklarını belirtir. Kültürel değerleri yeni toplum ile farklılaşıyorsa göçmenler de kültürel şok yaşarlar.

1.1.5.2. Segregasyon (yalıtma) ve seperasyon (ayırışma)

Göç sürecine bağlı olarak segregasyon (yalıtma) ve seperasyon (ayırışma) kavramlarının ikisi de göçmen grupların geldikleri hakim toplumda mekansal, yapısal ve kültürel açılardan ayrı olmalarını ifade etmektedir. İlk olarak segregasyonda azınlık kültür çoğunluğa karşı tecrit edilmiş ya da sınırlı bir alana hapsedilmiştir (Özmen, 2012: 56-57, Akt Erat, 2018:82). Demek ki, göç hareketinin daha önemli sonucu olarak segregasyon Türkçe “yalıtma” anlamında kavramı ev sahibi olan toplum veya baskın toplum tarafından göç etmiş azınlık topluma tecrit etme durumunu ifade etmektedir. Gelen’e (2020:30) göre segregasyonun gerçekleştiği alanlar: eğitim merkezleri olarak okullar, dini mekanlar, hastaneler, ulaşım araçları gibi kamusal mekanlar, ayrıca lokanta, parklar gibi sivil mekanlar da olabilmektedir. Segregasyona en tipik örneklerden birine siyah beyaz ayrımının yoğun yaşandığı Amerika’da yaşanmaktadır. Seperasyonda ise azınlık grup asimile olmamak amacıyla kendilerini hakim toplumdan mekansal ve sosyo-kültürel açıdan uzakta tutarak kendisini ayırıştırılmaktadır (Özmen, 2012: 56-57, Akt Erat, 2018:82). Bu anlamda göçmenler geldikleri toplumun tam üyesi olmak istemedikleri için kendi toplumunun değerleriyle beraber kimliklerini korumaya çalışmaktadırlar. Onun için sosyal, kültürel açıdan ev sahibi toplumdan

koptuğu durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumların ortaya çıkmasına asimilasyon politikalarının da etkisi olabilmektedir.

Göçmenlerin geldikleri ilk yıllarda yani süre olarak daha enbaşıta segregasyon ve seperasyon durumun yaşanılması çok muhtemeldir. Farklı sosyo-kültürel geçmişe sahip olan grupların birbirine uyum göstermesi imkan dahilinde değildir. Fakat bu sürecin kalıcı olarak devam etmesi ciddi sorunların doğmasına neden olmaktadır (Gelen, 2020: 31). Bu durum göçmenlerin ev sahibi toplumla uyum ve bütünleşme sürecine engel olmaktadır.

Genel olarak göçün bir sonucu olarak ortaya çıkan segregasyon ve separasyonun bir nedeni göçmenler ile ev sahibi toplumların sosyal, kültürel açıdan daha çok farklılaşmasıdır. Bu durumun sonucunda toplumda ayrışma, farklı nedenlerle ırksal, dinsel, kültürel vs farklılıklarla hiyerarşilerin ortaya çıkması gibi olumsuz etkileri doğurabilmektedir. Neticede segregasyon ve seperasyonun gerçekleştiği toplumlarda ev sahibi ve göçmenler arasında refah sorunları, farklılıkları ortaya çıkabilmektedir. Göç sürecinin bir çok etkileri varsayımı ile yalıtma ve ayrışma gibi toplumların bütünleşmesinin antitezi olarak ayrışma durumu insanlık tarihinde toplumlarda yaşanıl原因 sosyal süreçlerden sayılmaktadır.

1.1.5.3. Sosyal dışlanma (exclusion/hariç tutma) ve sosyal içerme (inclusion)

Göç sürecinde önemli kavram olan sosyal dışlama ya da sosyal dışlama belirli bir toplumun üyeliğinin göstergelerinden göçmenlerin dışlanmasına göndermede bulunmaktadır (Erat, 2018:82).

Dışlama durumu özellikle göçmenleri ülkeye kabul etmeme, sınır dışı etme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Eğer baskın olmayan grup baskın grup tarafından ayrılıkçılık stratejisine zorlanıyorsa “ayrımcılık / tecrit” gerçekleşmiş olmaktadır. Tecritte ev sahipleri göçmenlerin özelliklerini kabul etmekte ve onların o özellikler ile yaşamalarına izin vermekte ancak onlarla iletişime geçmemektedirler. Aslında bu da bir dışlama türü olarak bilinmektedir (Zafer, 2016: 83, 84).

Genel olarak sosyal dışlanmayı, bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayan sivil, politik, ekonomik ve sosyal haklara bazı kişi veya grupların ulaşamaması

süreçleri olarak tanımlamak mümkündür (Şahin, 2009: 9). Dolayısıyla toplum temel olarak kişilerin arasında ilişkileri oluşturan kurallar, değerler, ahlak düzeninden oluşurken sosyal dışlanma da bunların parçası olmaktan çıkmak anlamına gelmektedir. Sosyal dışlanmanın en önemli faktörleri olarak yoksulluk ve eşitsilik olguları gelmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı ilk olarak 1960 yıllarında Fransa’da, 1970’lerde ise dünya ülkelerinde dile getirilmeye başlayan bir kavramdır. 1980’li yıllarda ise eşitsizlik ve yoksulluk kavramlarıyla ilişkilendirilmeye başlamıştır. Özellikle işsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk insanların toplumsal yaşamla bütünleşmesini önleyen ve bütün toplumda karşılaşılan olgulardır (Çakır, 2002: 84).

Sapancalı’ya göre sosyal dışlanma “belirli bireylerin veya grupların mekânsal olmasa da, toplumsal ilişkiler ve katılım anlamında tamamen veya kısmen içinde yaşadıkları toplumun dışına itilmeleri, toplumun sunduğu fırsatlara ulaşamama ve yararlanamamalarıdır. Sosyal dışlanma, bireyin toplumla bütünleşmesini ve kendi geleceğini oluşturmada fırsatlara tam olarak erişimini sağlayan temel gereksinimlerden yoksun kalması, dayanışmanın zayıflaması ve hatta ortadan kalkması, toplumla bağlarının kopması, temel yurttaşlık haklarından yoksun bırakılma durum ve süreçleridir” (Sapancalı, ts.,:3). Dolayısıyla sosyal dışlanma kavramını kişinin veya sosyal bir grubun toplumun sosyal, ekonomik, siyasal boyutunda bütünleşememe, sosyal bütünün dışında kalma durumu olarak ifade edilebilir.

Sosyal dışlanmanın önemli unsurlarının içinde ekonomik dışlanma boyutu özellikle vurgulanılmaktadır. Bilindiği gibi ekonomik düzey kişinin gelir durumu ve bununla bağlantılı olarak işsizlik, yoksulluk unsurlarını beraber getirmektedir. Dolayısıyla işsizlik ekonomik dışlanmanın en önemli kaynağını oluşturduğu bilinmektedir. Ama sadece işsizlik değil düşük ücretli kötü çalışma koşullarında çalışma da ekonomik dışlanmaya neden olmaktadır (Çakır, 2002:86).

Sosyal dışlanma çok boyutlu ve dinamik bir süreç olmasıyla birlikte ekonomik boyutuna örneğin insanların özellikle uzun dönemli işsiz kalmaları nedeniyle geçim kaynağından ve düzenli gelirden yoksun kalmalarıyla beraber sosyal hayata katılamamaları, temel ihtiyaçlardan yoksunluk, yaşanabilecek konut ve barınma imkanlarından yoksunluk, sağlık ve eğitim imkanlarına ulaşamama gibi durumlar örnek verilebilir (Doğan, 2014: 132).

Sosyal dışlanmanın siyasi boyutuna bakıldığında kişilerin siyasi süreçlerdeki faaliyetlerden soyutlanması ve vatandaşlık hakları boyutunda insanların medeni, sosyal ve siyasi haklardan yoksun olması önemli göstergeler olduğu görülmektedir (Doğan, 2014: 142). Dolayısıyla sosyal dışlanmanın çok boyutluluğunun içinde vatandaşlık haklarından yoksun olma olgusu durmaktadır.

Bununla birlikte Çakır (2002:86-87) sosyal dışlanmanın unsurları olarak ekonomik unsur; sosyal ilişkilerin zayıflaması ve sosyal destek yoksunluğu; kurumsal destek yoksunluğu olarak üç unsuru belirler. Dolayısıyla ekonomik unsorda gelir durumunun zayıflığı, işsizlik gibi nedenler oluştururken, sosyal ilişkilerin zayıflaması da sosyal dışlanmanın önemli nedenlerinden sayılmaktadır. Kurumsal destek olarak eğitim, sağlık gibi ihtiyaçların karşılanmasında özel veya kamu hizmetlerinden yararlanamamayı içermektedir. Eğitim haklarının, sağlığın korunamaması toplumsal yaşamda bütünleşmek için gereken vasıflardan yoksun kalma, iyi bir iş bulamama gibi bütünsel etkiyi yaratmaktadır (Çakır: 2002: 86-87).

“Sosyal dışlanma olgusunu inceleyen Littlewood ve Herkommer’a göre bazı yaklaşımlara göre toplum artık tamamen sınıfsız hale gelmiştir ve toplumdaki tek ayırım yoksullar, dışlanmışlar ve marjinaler şeklinde gerçekleşmektedir” (Şahin, 2009: 21). Şahin’in belirlediği nokta üzerinden bakıldığında özellikle günümüz post-modern çağda sınıfsız toplumda tek ayırım toplumla bütünleşemeyenler sosyal dışlananlar olduğu önemlidir.

Çok boyutlu tartışılan bir kavram olan sosyal dışlanma kavramı toplum ile entegre olma veya bütünleşmenin karşıtı olarak tarihin her döneminde, günümüzde de yaşanılmakta olan önemli sosyal olgulardan biridir. Sosyal dışlanma ile beraber sosyal içerme kavramları Labonte’ye göre ikiz kavramlardır. Bu kavramın antitezi olarak ortaya çıkan sosyal içerme ve bütünleşme kavramları 1960/70’lerde daha ön plana çıkmıştır (Gelen, 2020: 33).

Sosyal içerme kavramı sosyo-kültürel, ulusal, dinsel, dilsel, kimliksel gibi daha birçok farklılıklara sahip birey ve toplulukların bir topluluk olarak, sosyal bütünlük içerisinde yaşayabilecekleri normal değerlere dayanan bir toplumu inşa etmek üzere sosyal politikalar çerçevesinde yapılan değişiklikleri ifade etmektedir (O’Hara, 2006:1, Akt: Kızıllan, 2019:51). Göç veya nüfus hareketinin bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal dışlanma ve sosyal içerme göçle beraber toplumun bütünleşmesi veya

parçalara ayrılma durumunda tarihin her döneminde yaşadığımız dönemde de var olan önemli toplumsal olgular olmaktadır.

1.1.5.4. Asimilasyon

Göçmenler yeni geldikleri toplumda yeniden sosyalleşme süreci yaşarlar. Ev sahibi topluma üye olabilmek için günlük sosyal hayat içerisinde sosyal bağlar kurmaya çalışırlar. Niye yeni toplumla beraber yaşamak için o toplumun kanunlarından kural, kültürel değerlerine kadar onları yaşamak ve algılamak zorundadır? sorusu akla gelir. Cevap olarak ilk önce insan sosyal bir varlıktır ve göç etmeye iten veya çeken farklı sebepler olsa da toplum ile yaşamak zorundadır. Sonuçta göçmenler geldikleri ev sahibi toplum ile bir sosyal bütünlük içinde yaşaması için çaba içindedir. Bu hareketler içinde göçmenler yeni toplumla birlikte yaşamakla etkileşim içinde olup sosyal, kültürel farklılıklarıyla beraber zaman geçince o toplumun kültürel yaşam tarzlarını değerlerini edinmeye başlar.

Toplumun maddi ve manevi kültürel değerleri olsun her iki durum zaman boyutuna göre farklılaşmaktadır, yani ne kadar süre geçse yeni toplumla kaynaşma durumu artmaktadır. Yeni gelen toplumun bir üyesi olabilme veya ‘benzeşme’ anlamına gelen asimile olma durumu ortaya çıkar. Bu kavram Adıgüzel’e göre (2016:162) “İçinde doğup büyüdüğü toplumun dışında yaşayan bir göçmen bireyin veya etnik topluluğun, egemen toplum ile geliştirdiği ilişkiler sonucunda, tamamen baskın olan topluma benzemesi, kültürel birikimlerinin eriyip gitmesi ve özgün kültürel kimliğini kaybetmesidir”. Bu anlamda göçmenler ev sahibi toplum ile yaşamak için ilişkiler kurar. Uzun süre geçince kuşaklar arası yeni gelen baskın olan toplumun üyesi olarak kimlik edinme, özgün kültürel kimliğini kaybetme durumunda asimile olmaktadır.

Göç süreci içerisinde göçmenlerin yeni gelen toplum ile bir bütün olarak yaşama eyleminde bir kaç kavram bulunmaktadır. Bunlardan asimilasyon kavramı, bu süreçte göçmenlerin ve mültecilerin tek yönlü, tek yanlı bir uyum süreci ile toplumla kaynaştırmasıdır. Dolayısıyla Erat’a (2018: 82) göre asimilasyonda yeni gelenler veya göçmenler kendine özgü dilsel, kültürel ve sosyal özelliklerinde değişime giderek, bunun yerine ana akımın yani yeni geldiği toplumun değerlerini ve

uygulamalarını benimser. Böylece göçmen içinde bulunduğu çoğunluk nüfusundan ayırt edilemez hale gelir.

Milton Gordon, *Assimilation in American Life* (1965) adlı eserinde, asimilasyonun yedi evresi ya da düzeyi olarak bilinen farklı bir model önerir. Bu evreler kültürel veya davranışsal asimilasyon, yapısal asimilasyon, evlilikle asimilasyon, kimlik açısından asimilasyon, tutumsal kabullenme (önyargının ortadan kalkması), davranışsal kabullenme asimilasyonu (ayırıcılığın yok olması) ve yurttaş olma yoluyla asimilasyonudur (Kivisto, 2002: 27-29, Akt: Martikainen, çev Özmen, 2010:265). Demek ki asimilasyon kavramı sadece toplumun kültürel boyutu değil, aynı zamanda yapısal, aile, kimlik, tutum gibi tüm dış ve iç faktörlerde de gerçekleşmektedir.

Bunun için göçmenlerin ev sahibi topluma asimile olabilmesi için asimilasyon politikaları yapılmaktadır. Göç alan bazı devletler asimilasyon yaklaşımını benimsemektedir. “Bu politikayı benimseyen devletler göçmenlerin kendisine özgü kültürel, dilsel, dinsel gibi özelliklerini bırakarak baskın unsur içinde eriyebileceklerini varsaymışlardır” (Brug ve Verkuyten, 2007: 116, Akt: Ceceli, 2012:1). Bilindiği gibi göç sürecinin temelinde ortaya çıkan asimilasyon politik açıdan da uygulanan önemli kavramlardan olmaktadır.

Göç sürecinin sonucunda ilk kez kuramsal çerçevede 1920’lerde ortaya konan asimilasyon kavramı, 1960’larda eleştirilere maruz kalmıştır. Ortaya koyulan eleştirilerin başında ırksal hiyerarşilerini tanımlaması bu kavramın ulus ötesi nitelik kazanması- yer almaktadır. Sonuçta asimilasyon yerini entegrasyon teorilerine bırakmıştır (Ceceli, 2012:17).

1.1.5.5. Erime potası (melting pot)

Tarihsel süreç içinde bakıldığında sanayi devrimi sonrası, modernleşme, daha sonra post-modern döneminde insanlar topluluk olarak kültürel, dinsel, dilsel, ırksal vs. farklılıkların olmasıyla insanlar artık küreselleşen dünyada daha yoğun olarak bir arada yaşamaktadır. Bu göç veya nüfus hareketinin neticesinde göçmenlerin birçoğunun sahip oldukları değerlerin yeni toplumun sosyo-kültürel değerleri içinde erimekte olduğu görülmektedir.

Göç sürecinin daha bir önemli sonuçlarından biri olan erime potası (melting pot) kavramıdır ve Chicago Okulu tarafından sunulmuştur. Chicago Sosyoloji Okulu 1920' lerde göçmen yerleşimi ile ilgili klasik bir yaklaşım sergilemiştir. Bu yaklaşımda entegrasyon veya kendi terimleri ile asimilasyonu “ırk ilişkileri döngüsü” diye adlandırarak dört dereceye ayırmıştır. Bunlar: temas, çatışma, uyum ve asimilasyondur. Bu döngü bazı dış faktörler engellemediğine kadar kaçınılmaz olarak meydana gelen evrimsel bir modeldir. Asimilasyon son merhalede etnik gruplar arasındaki farklılıkların yok olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla bu model Amerikan Erime Potası düşüncesinin ifadesi idi (Martikainen, çev Özmen, 2010:265).

Erime potasında ev sahibi olan toplum, göçmenleri asimile etmektedir (Gordon, 1964:125-126). Bu yaklaşıma göre asimilasyon şu şekilde işlemektedir: Eğer büyük çaplı farklı kültürlerden insanların yerli toplum bireyleriyle evlilikleri gerçekleşirse, göçmenler bu toplumun kültürel yapılarına ve kurumlarına gireceklerdir. Bu önyargıların hedefi olabilecek grupların olmayacağı anlamına gelecektir ki, yurttaşlık boyutunda asimilasyon gerçekleşecek ve çatışmalara hiçbir şekilde zemin bırakmayacaktır (Yalçın, 2002: 46, 47). Erime potasında evliliklerin olması ile asimilasyon gerçekleşecektir. Yalçın'ın belirlediğine göre bu teornin gerçekleşmesi için İtalyan, Yahudi, Çekoslovakyalılar ve Polonyalıların Amerika toplumunda eriyeceğini varsayıp uygulanan bu teori beklenen sonuca erişilmemiştir (Ceceli, 2012:17).

1.1.5.5. Entegrasyon göstergeleri

Göçmenlerin mevcut topluma farklı sosyal alanlara uymaları veya bir üyesi olmalarını genel olarak entegrasyon kavramı tanımlamaktadır.

Martikainen, entegrasyonu kültürel, yapısal ve politik olmak üzere üç evrede ele alır. Ona göre kültürel entegrasyon göçmenlerin ve göçmen toplulukların yerel değerlere, kural ve modellerine uyumu ve ev sahibi toplumun göçmenlerin kültürel hayatlarına yönelik oluşturduğu reaksiyonlarını içermektedir. Yapısal entegrasyonun aracılığı ile göçmenler farklı sektör, kurum, kuruluş ve organizasyonlara girmeyi başarırlar ve kendileri de bu kurumların paralel formalarını yaratırlar. Bu tür sektörler, kurumlar ve organizasyonlar, ekonomi, eğitim, siyasi partiler ve dini toplulukları içermektedir. Politik entegrasyonda ise göçmenler belli başlı konular, ev sahibi

topluma bütünüyle katılımını gerektirmekle beraber, vatandaşlık elde edebilme gibi diğer yasal hakları kapsamaktadır. Böylece göçmenlerin kendilerinin politik karar vericiler durumuna gelmeleri de aynı derecede önemlidir (Martikainen, çev: Özmen, 2010: 266). Demek ki Martinkaimen'e göre entegrasyon en temel kültürel, yapısal ve siyasal öğelerin çerçevesinde gerçekleşmektedir, bunlar entegrasyonun önemli göstergelerindendir.

Göçmenlerin entegre olmasını inceleyen bilim adamlarından uluslararası kurumlara kadar entegrasyonun farklı göstergelerini ortaya koymuşlardır.

Genel olarak araştırmaların ortaya koydukları entegrasyon göstergeleri: Erat'ın (2018:84) belirlediği bu araştırmalar: OECD, AB ve OECD ülkelerindeki entegrasyon politikaları şu göstergeler üzerinden incelemiştir: Nüfusa ilişkin veriler, ikamet süreleri, hane halkının kompozisyonu, işgücü piyasalarına katılım, yapılan işlerin ve kalitesi, eğitim ve öğretim, hane halkı geliri, sağlık, sivil katılım ve sosyal uyum (OECD ve European Union, 2015). Biraz daha kapsamlı bir ölçüm yapan MIPEX tüm AB Üye Devletleri, Avustralya, Kanada, İzlanda, Japonya, Güney Kore, Yeni Zelanda, Norveç, İsviçre, Türkiye ve ABD'de uygulanan cari entegrasyon politikalarını 8 alan olarak sınıflandırmıştır (MIPEX, 2015a). 167 alt göstergeden oluşan bu politikalar; işgücü hareketliliği, sağlık, eğitim, aile birleşimi, daimi ikamet, ayrımcılıkla mücadele, siyasal katılım ve vatandaşlığa erişim politikalarıdır (MIPEX, 2015b) (Erat, 2018: 84). Demek ki göçmenlerin entegre olmalarına yönelik kalıplaşmış bir modelin olmadığı bilinmektedir. Yapılan araştırmaların entegrasyon göstergeleri olarak sosyolojik açıdan genelleştirilmiş göstergeleri olarak şunlar sayılabilir: entegre olmada hukuki durum, ekonomik, siyasal, kültürel, kimlik faktörü ve sosyal ilişkiler faktörü.

2002 yılında akademisyenler Alastair Ager ve Alison Strang "Entegrasyonun temel uğraş alanlarını tanımlayan, yapısal çerçeve" adlı uyumla ilgili çalışma yapmıştır. Bu çerçevede, her biri uyumun bir yönünü dikkate alan on temel alan tanımlanmıştır. Bu alanlar hem uyumu tanımlama girişimlerinin hem de mültecilerle ve diğer mültecilerden etkilenen toplulukların üyeleriyle yapılan görüşmelerin kapsamlı araştırılmasından sonra belirlenmiştir. Belirlenen alanlar birbirleriyle pek çok farklı şekilde bağlantılar kurulmakta ve göreceli önemleri ile ilgili bir hiyerarşi önermemektedir. Çalışmada dört ana başlık altında çeşitli uyum göstergeleri tespit edilmiştir (Ager ve Strang, 2004)(Akt: Topçu, Büyükbeşe, 2020: 27):

- 1) İşaretleyiciler ve araçlar (yapısal uyum): İş, barınma, eğitim, sağlık
- 2) Sosyal bağlantılar (etkileşime dayalı uyum): Sosyal köprüler, sosyal bağlar ve sosyal bağlantılar
- 3) Kolaylaştırıcılar (kültürel uyum): Dil ve kültür bilgisi, güven ve istikrar
- 4) Temel (özdeşime dayalı uyum): Haklar ve vatandaşlık (Topçu, Büyükbeşe, 2020: 27).

İş piyasasına erişim: Entegrasyon veya bütünleşme sürecinde iş piyasasına erişim birçok konuları etkileyen önemli faktörlerin biridir. Bu çerçevede iş piyasasına erişim ekonomik bağımsızlığı teşvik etme, ev sahibi toplum ile ilişki kurma, dil becerilerini geliştirme, özgüvenini geri kazanma, kendine güvenini teşvik etme gibi daha birçok konuyu etkileyen faktörlerden olmaktadır (Ageri, Strang, 2008:170). Göçmenlerin özellikle geldikleri ev sahibi toplum ile kaynaşmaları yani bir üyeleri olabilmeleri için iş piyasasına erişebilme imkanlarının olması entegrasyonun kilit noktaları olarak sayılabilir. Göçmenler iş edindikçe yeni toplumun hukuki imkanlarından, sunulan hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Bununla birlikte ekonomik açıdan gelişmesi gibi sosyal bağların daha sıkı olması veya sosyal ilişkilerin genişlemesi için iş piyasasına erişim daha önemlidir.

Eğitim insanların toplumun daha yapıcı ve aktif üyeleri olmalarını sağlayan ve istihdamı destekleyen alandır (Ageri, Strang, 2008:172). Entegrasyonun önemli göstergelerinden biri olan eğitim, göçmenlerin geldikleri toplum ile ilişki kurmalarında önemli rol oynar. Örneğin eğitim alanında göçmenlerin okul yaşında olan çocukları mevcut toplumun ilk önce dilini öğrenir. Dil ile birlikte o toplumun diğer alanlarına girerek entegre olması daha da kolaylaşır. Dolayısıyla eğitim yeni bir topluma entegre olmanın kilit yönü olarak kabul edilmektedir.

Genel olarak sosyal bağların olması, hukuki açıdan da hakların sağlanması, sosyal hizmetlerin yeterliliği gibi alanlarda faaliyetler entegrasyonu kolaylaştıran en önemli öğelerdir.

1.1.6. Yabancılaşma

Bilindiği gibi insanlar ya da bireyler bazen içinde yaşadığı sosyal grupta ben ve onlar ayırımını belirleyerek yaşamını sürdürmektedir. Daha detaylı biçimde Bauman şöyle tanımlamada bulunur, “biz” ve “onlar” yalnızca iki ayrı insan grubunu

değil, tümüyle farklı iki tutum arasındaki, duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki ayrımı temsil eder. “Biz” ait olduğumuz grup anlamına gelir. Bu grup adeta insanın doğal ortamı, içinde olmaktan hoşlandığı ve huzur içinde döndüğü yerdir. “Onlar” ise tersine ait olmayı istemeyen bir grubu anlatır (Bauman, 1999). Bu kapsamda “biz” ve “onlar” sosyolojide iç grup ve dış grupları ifade eder. Dolayısıyla bu ayırımdan toplumda yabancılaşma olgusu ortaya çıkmaz, tam tersine bir toplumun bütünü gösterir, yani iki zıtlık bir bütün içinde anlamlı olmaktadır. Bauman çalışmasında ele aldığı yabancı “biz” ve “onlar” bir bütünlüğü oluşturan kimliği taşımaktadır. O zaman yabancı kimdir? sorusu akla gelmektedir.

“Bir kavram olarak yabancılaşma, en genel anlamda bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam veya süreçten uzaklaşmalarını betimlemektedir” (Marshall, 1999: 198, Akt: Uluç, 2020:33). Bununla birlikte yabancılaşma, farklı bilim alanlarında oldukça çok çalışılmış bir kavram olmakla beraber uzaklaşma, kopma, ayrılma, kontrolü kaybetme gibi halleri vardır. Buradaki vurgu, yabancılaşmış bir bireyin aslında hem kendinden hem de içinde yaşadığı gruptan, toplumdan kopmuş olmasıdır (Kırman ve Atak, 2020: 289)

Bilindiği gibi yabancılaşma kavramı birçok bilimde farklı kapsamlı olarak ele alınan sosyolojinin temel kavramlarından biridir. Bunun için tek tanım yapılamamaktadır. Felsefede ilk olarak yabancılaşma kavramının üzerinde ele alanlardan Platinus ve Hegel, Bauer, Feuerbach gelmektedir (Kırman, ve Atak, 2020: 281)

“İnsanın yabancılaşması ve genel olarak insanın kendi kendisi ile içinde bulunduğu her ilişki, ancak insanın öteki insanlarla bulunduğu ilişki içinde gerçekleşir, dışavurulur. Demek ki yabancılaşmış emek ilişkisi içinde her insan ötekini, kendi kendisi ile işçi olarak içinde bulunduğu ilişkinin ölçü ve niteliğine göre değerlendirir” (Marx, 2013 :29). Marx’a göre yabancılaşma ilk olarak insanın kendi içinde bulunup ardından da çevresinde gerçekleşen bir durumdur. Bununla birlikte Karl Marx kapitalizmde insan doğası ve emeği arasında saptırılan ilişki temelinde yabancılaştığını belirtmiştir. “Kapitalizmde emek kendi içinde bir amaç insan yeteneklerinin bir ifadesi değil, bir amaca ulaşmak için kullanılan bir araca indirgenir: para kazanmak. Emeğimiz kendimizin olmadığı için, artık bizi dönüştürmez. Buna

karşılık, emeğimizden yabancılaşırız ve bu nedenle gerçek insani doğamızdan yabancılaşırız”(Marx, 1932/ 1964: 173, Akt: Ritzer, 2014: 53-54). Marx’a göre kapitalizmde işçiler kendi emeğinden yabancılaşır ve sosyal çevreleri olan iş arkadaşlarından yabancılaşır, özellikle beraber çalışan kişilerin ismini bile bilmeyebilir. Bu anlamda Marx’ın yabancılaşma olgusuna yaklaşımını kişilerin kendi insani, toplumsal değerlerden uzaklaşması veya değerlerini kaybetmekle kendi özüne yabancılaşması anlamında yorumlanabilir.

Bauman yaşadığımız dünyayı daha çok yabancılarla dolu bir evrensel yabancılık dünyasına benzetir. Özellikle kent hayatında insanlar yabancılar arasında, yabancıları oldukları arasında yaşar. Bu durumu Bauman yabancıları birlikte yaşamak durumunda olduğumuz insanlar olarak tanımlamaktadır. Erving Goffman ise özellikle kent yaşamında yaşanan “sivil dikkatsizlik” kavramını kullanmaktadır (Bauman, 1999). Dolayısıyla kent yaşamında toplum ilişkilerinde insanlar fiziksel olarak yakındırlar ama bir yabancıdırlar. Kent kuramlarına önemli katkılarda bulunan Simmel de kent yaşamını tanımlarken, özellikle kentteki bireyin yıllardır yaşadığı komşusunu tanımaması, her şeyin hesaplanabilirlik hale gelmesi, sosyal hayatta insanlar fiziksel olarak çok yakın olsa bile ilişkilerin daha zayıfladığını açıklar. Bu da artık kentlerin önemli özelliği olmasıyla beraber birçok negatif sonuçları getirmekte olduğunu belirtir.

Simmel’e göre kentli insan, davranışlarını kendisi olarak gerçekleştiremediği ve bölünmüş bir kişiliğe sahip olduğu için, bir yabancıdır. Kent her türlü kişisel hayatı gölgeleyen bir kültürün hakiki yurdu. Dogal olarak yabancı, yeri yurdu/toprağı olmayandır. Kentin bir yurt haline gelebilmesi kişinin hem rasyonel hem de duygusal bağ kurmasıyla olur. (Turut ve Özgür, 2018:6). Ya da entegrasyonu ile olur ve yabancılığını atabilir. Simmel’in eleştirisi modern kapitalist toplumların ilişkilerine dair olmuştur ki günümüz kentlerinde de bu sorun daha da artmaktadır. Göç sürecinde özellikle kırdan kentlere göçenler önce yaşadığı toplumlar olan kıra özgü geleneklerini, değerlerini korumaktadırlar. Ama hem kentte olup hem kırsal değerlerle yaşamak, arada kalmak, ne kentli ne köylü olmak bir kimlik bunalımına, bir yabancılaşmaya yol açabilecek bir ikilemle karşı karşıya kalması söz konusudur (Adıgüzel, 2010: 70).

Bunun gibi davranışlar sonucunda olumsuz, beklenmedik ahlaki ilgisizlik gibi sonuçlar karşıya çıkabilmektedir. Olumsuz tarafı olarak da Bauman (1999) bu sivil dikkatsizlik ile ahlâki ilgisizlik, kalpsizlik ile başkalarının ihtiyaçlarını göz ardı etme arasında bir adımlık mesafe olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla kent toplumunda insanlar çok yakın olsa bile birbirine dikkat etmeme veya çevresini göz ardı ederek yaşamaktadır. Bunun gibi davranışların sonucunda ahlaki zayıflık ve zaafılar ortaya çıkarak insanın yabancılaşması olgusu gerçekteleşebilmektedir. Bauman'ın ele aldığı kentsel yaşamda yabancı veya yabancılaşmanın sonucu aslında budur.

1.2. SANAYİ ÖNCESİ VE SONRASI KENT TİPLERİ

1.2.1. Sanayi öncesi kentler

Sanayi devrimi öncesi ya da feodal karakter sunan kentlerde dinsel ve yönetsel işlevler, ekonomik işlevleri arka planda bırakmıştır. Yani din ekonomik işlevlerden daha öndeydi. Buna geleneksel kent tipi de denilebilir. Bu dönemdeki kentlerde, seçkinler ve varlıklı sınıflar, kentlerin merkezinde otururken, yoksul sınıflarla toplumca istenmeyen, azınlık gibi kümeler ise kent sınırlarına yakın yerlerde otururlar. Belli uğraş kümeleri, belli bir sokak ya da mahallede yaşar, çalışır ve bu sokaklarla mahalleler, genellikle o uğraşın adını taşırlardı: Kuyumcular, semerciler, çırıkçılar, saraçlar, tenekeçiler çarşısı, sokağı vb. şekilde. Türlü etnik kümelerin ayrı ayrı mahalleleri vardır. Mezarlıkları, kentin ayrı ayrı yerlerindedir. Ve sanayi öncesi kentler, surlarla çevrilidir. (Keleş, 1983 :10).

Sanayi devriminde kentlerin önemli özelliği olarak farklılaşmış iş yapısının olmamasıydı. Sanayi devrimi veya modernleşme öncesi kentlerin iş yapısı çok farklılaşmış değildi ve bu yüzden uzmanlaşma sınırlıydı. Tarımda ise makineleşme yoktu, bunun için insan ve hayvan gücü kullanılmaktaydı. Değişik tempolarda sanayileşen ve kompleks örgütleri gelişen ülkelerde şehirler tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar, kırsal alanda zaman içinde değişen çeşitli mekanizmalarla topraktan kopan nüfusun göç baskısı altındadır. Bu durumda gelişmekte olan toplumların

şehirlerinde üç boyutlu bir uyum ve fakirlik sorunu ortaya çıkmaktadır” (Kıray, 1998:145).

Toprağın kullanılmasında ayrımlaşma azdır. Yani, aynı toprak parçası üzerinde, kentin işlevlerinden birkaçı birlikte yerine getirilir. Ekonomik yaşamın düzenlenmesinde rol oynayan başlıca kuruluşlar loncalardır. Tecim ve zanaat türleri, egemen ekonomik etkinlik biçimleridir (Keleş, 1983 :10).

Sanayi devrimi öncesi kentlerde de dışarıdan göç edip yerleşmek için kentlere gelenler olurdu. Göç edip gelenler hayvan enerjisi veya yaya olarak ulaşımını temin ederek şehirlerdeki en az talebi olan “sahipsiz” yerlerde kendilerine konut ya da barınak yaparlardı. Sayıları az olduğu ve şehrin dışındaki toprağa zaten talep bulunmadığı için bunun üzerinde durulmazdı. Genellikle çabuk asimile olurlar ve sorun haline gelmezlerdi (Kıray, 1998: 20). Bu dönemdeki önemli özelliklerin biri de farklı mahallelerde yada semtlerde toplumsal farklılaşma bulunmaktadır. Etnik farklılıklarına göre ayrı ayrı yerlerde yerleşmektedirler (Sjoberg, 2002).

Sanayi öncesi kentlerin nüfusu azdır, ayrıca işyeri ile ev iç içe, yan yana ya da alt üst şeklinde olup yürüme mesafesinde yer alır. Bahçe ya da avlunun içinden geçilerek barınma yerinden iş yerine geçilir. Düşük yoğunlulu ya da seyrek konutların, binaların olduğu yerleşimlerdir. Tarihi açıdan bakıldığında da sanayi öncesi toplumda temel üretim tarım ve hayvancılık olmuştur. Fabrika yerine atölyeler bulunmaktaydı. Nüfusun büyük bir bölümü kentlerde değil köylerde otururdu. Toplumun seçkinleri sınırlıydı, %8 esnaf ve zanaatkarlar kentin ihtiyaçlarını karşılardı. (Kıray, 1998: 138).

Genel olarak Sjoberg’a (2002) göre sanayi öncesi kentlerde ekonomik açıdan bakıldığında malların üretilmesinde ve hizmetlerin sunulmasına (insan ve hayvan gücü) canlı enerjiye bağımlıydı. İşlerde çok az farklılaşma ve uzmanlaşma vardı. Eğitime bakıldığında yönetsel, eğitimsel ve dinsel hiyerarşi olduğu için bu alanlara resmi eğitim genelde erkek seçkinlere verilirdi. Bu dönemde ekonomi okuma yazma bilmesini gerektirmezdi. Öğrenme süreci geleneksel bir biçimde olup, dinsel değerler daha güçlü olduğu için öğrenme çoğunlukla kutsal metinler üzerinde kurulurdu (Sjoberg, 2002). Toplumun yapısında sınıf ayrışması kast sistemin olduğu dönemdi. Bu dönemde dinsel sistem kentin tüm toplumsal yapısını etkilemekteydi. Aileye,

eğitime, ekonomiye, yönetimsel gibi etkinliklerle i içedir. Kısaca dinsel değerler daha güçlü olan toplum yapısı söz konusudur.

1.2.2. Sanayi sonrası kentler ve kentleşme

Sosyal değişimlerin, her yeniliklerin ve her gelişimlerin yeri kentsel yaşam içinde ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu bağlamda tarihi dönem içerisinde çok büyük dönüşümün kaynağı, büyük nüfuslu kentleşme sürecinin nedeni sanayi devrimi olmaktadır. Dolayısıyla yoğun nüfus hareketleri kentlerin büyümesine kentleşme sürecini hızlandıran önemli süreci oluşturmaktaydı. Sanayi devrimi yoğun göç nüfus hareketi toplumun sosyal, ekonomik, siyasal yapılarını değiştiren olguların önünde yer almaktadır. Dolayısıyla sanayi devrimi kentleşme süreci demografik olduğu kadar toplumun ekonomik, sosyal, siyasal yapısını etkileyen evrensel değişimleri içermektedir.

Kentlerin tarihsel süreci incelendiğinde, günümüzdeki anlamıyla modern kentin ortaya çıkışının sanayi devrimi sonrasında olduğu görülür. Dahası literatürde “Kentleşme” kavramının “Sanayi Devrimi ncesi Kentleşme” ve “Sanayi Sonrası Kentleşme” olarak ikiye ayrılması da sanayi devriminin bu süreçte bir dönüm noktası olduğu göstermektedir (an, t.y.:3-4)

Tarım toplumu döneminde birikimli bir gelişme gösteren kent, sanayi devrimi ile birlikte gelişmiş ülkelerde büyük bir atılım göstererek, kentleşme adı altında evrensel bir boyut kazanmıştır. Kentsel büyüme, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra sanayi devriminin ya da gelişmiş ülkelerin etkilediği mekanlarda da büyük bir gelişme göstermiş ve kentsel enflasyon bu dönemden sonra dünyaya damgasını vurmuştur. Artık sanayi toplumu kentseldir ve onun ufkunu da kent oluşturmaktadır (kmen, Görmez 2010 :4). Kentleşme nceki dönemlere göre farklı bir unsurlar içerisinde gelişmeye başlamıştır.

Tarihi her dönemlerinde kentler, toplumların sosyal, ekonomik, coğrafı, kültürel vb. zelliklerine göre farklılık gösterirken, sanayi devrimi sonrasında genellikle “sanayileşme düzeyi” kentler için belirleyici bir unsur olarak öne çıkmıştır. Literatürde hem kentleşme hem de sanayileşme birbirini etkileyen karşılıklı süreçler

olduğu da vurgulanmaktadır. Özellikle sanayi devrimi toplumsal sorunları beraberinde getirmekle toplumsal değişimin ortaya çıktığı dönem olarak bilinmektedir. Söz konusu dönemde Batı toplumlarında sanayi merkezli bir kentleşme süreci yaşanırken, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, sanayileşme haricinde farklı dinamiklerin etkisiyle kent merkezlerinde nüfus yoğunlaşması yaşanmaya başlanmıştır (Adıgüzel, 2010: 64).

Sanayi devriminde İngiltere'de endüstri alanındaki yeni buluşların yanı sıra, tarım alanındaki ilerlemeler ve mülkiyetle ilgili yeni gelişmeler, köylülerin endüstri bölgelerine göç etmelerine neden olmuştur. İngiltere'de başlayan endüstrileşme hareketleri kısa zaman aralıklarıyla Almanya, Fransa, İsviçre ve Belçika gibi diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Bu ülkelerde de kırdan gelen insanlar, kentlerin etrafında sefil bir şekilde ve aklın alamayacağı sağlık şartları içinde yerleşmeye başlamışlardır. Bu şekilde kentleşme, “pislik” ve “çirkinlik” kavramlarına bir anlam kazandırmıştır (Es ve Ateş, 2010: 206,207). Dolayısıyla bu dönemdeki kentlerde kaos içerisinde düzgün gelişememe durumu vardı.

Bilindiği gibi kentleşme genel olarak uygarlığın gelişmesinin bir ölçütü olarak sayılmaktadır. Bu bağlamda tarihi açıdan kentleşme ve sanayileşme beraber gelmektedir. Dolayısıyla kentlerde özel bilgi ve becerilerle donatılan birçok “uzmanlaşmış” kişi işgücüne girmekle beraber bilgi, hizmet ve mal üretilmekteydi (Mutlu, 2007:12). Modern sanayi toplumunun özelliği ise belki de tarım nüfusunun azalmasından çok bu iş örgütleri ve sanayide ortaya çıkan çok uzmanlaşmış birbirine bağımlı olarak çalışmak zorunda olan meslekler ve meslek sahipleridir. Dolayısıyla modern sanayi kentlerin özelliği iş bölümleriyle beraber uzmanlaşma önde gelmektedir. Kent toplumu veya nüfusunu bu uzmanlaşmış işlerde çalışan alt-orta, orta ya da üst-orta tabakalar oluşturmaktaydı. Kıray'a göre kent toplundaki bireyin uzmanlaşması azaldıkça geliri, güvencesi, statüsü de ona göre azalır. Bir büyük örgütün, işletmenin parçası olmadığı kadar kentli, modern sanayi toplumlarında hep bütünleşmesini tamamlanmamış olarak kalır. Ekonomisi gelişmeye devam eden örgütlü istihdam olanağı açık sanayileşmiş toplumlarda onun için bütünleşememiş nüfus en azdır (Kıray, 1998: 142).

Sanayi devrimi ve 18. yüzyıl batı toplumunda kentleşmenin en hızlı yaşandığı dönem olmuştur. Toplumsal değişimler olarak bakılan söz konusu dönemde özellikle köyden kente yoğun göç, geleneksel değerlerin çözülmesi ve bunula birlikte birincil ilişkilerden ikincil ilişkilere kaydığı toplumsal ilişkiler, toplumun kurumlarının ve değerlerinin gittikçe artan rasyonalizasyonu ve bürokratikleşme üzerinde en çok yoğunlaşan toplumsal olgular olmuştur (Koyuncu, 2011: 33).

Sanayi devrimi ve sanayi ekonomisinin merkezi, odağı kenttir ve yönetim yapılanmaları ile ona ilişkin düşünceler, sistemler oradan yürütülmektedir(Ökmen, Görmez, 2010: 5). Tarihi açıdan önemli olan kentlerin gelişmesinde değişimlerden ilk koşulu demiryolunun ortaya çıkmasıydı. Demiryolunun ortaya çıkmasının yanında otomobil (otobüs, dolmuş), telefon ve en önemlisi kentlerde öte çeşitli etkinlikte teknoloji kullanan sanayi ve kompleks iş örgütleri artmakla şehrin yapısı yeniden değişmeye başlamıştır (Kıray, 1998: 160, 161).

Modern kentler önceki dönemlere göre ciddi ölçüde farklılaşmaktadır. Antik kentler kalenin etrafında büyümüşken, modern kent bir pazarın etrafında büyümüştür. Antik kent, görece kendi kendine yeten bir bölgenin merkeziydi. Bununla birlikte Antik kentlerde üretim yerel toplumun sınırlarını aşan ticaret için değil, günlük gereksinim içindi. Modern kentler ise geniş ticaret alanına tekabül eden, çok ileri bir seviyede uzmanlaşmış üretim bölgelerinin merkezi olmuştur (Burgess, 2006: 9).

Daha incelikli biçimde bakıldığında modern şehir olgusunun doğmasında birçok tarihi sebep rol oynamakla birlikte, özellikle üretimin gittikçe artan seviyede hızlanmasını sağlayan buhar gücünün keşfi, üzerinde durulmaya değerdir. Üretimin artması, işgücüne olan ihtiyacı beraberinde getirir. Dolayısıyla sanayi ihtilali sonrasında üretim merkezi olan bölgeler, aynı zamanda çevresinden işgücü toplayan birer cazip yaşam merkezleri de olmuşlardır (Açıkgöz, 2011 :236).

Merkezileşme topluluk oluşturma sürecidir. Her komünal birim, köy, kasaba, şehir ve metropol merkezileşme sürecinin bir işlevidir. Medeniyet merkezileşmenin bir ürünüdür. Modern toplumlarda merkezileşmenin odak noktası alışveriş merkezleridir. Sanayi sonrası kentlerin her birinin merkezileşmesinin genişlemesi ve

uzmanlaşması ortaya konulmaktadır (Burgess, 2006: 175). Bu bağlamda Burgess'e göre merkezileşme aynı zamanda Sanayi sonrası kentleşmenin unsuru olmaktadır.

Bilindiği gibi Sanayi devrimi göç olgusu için önemli dönüşümü oluşturmaktadır. Sanayi şehirlerinde eski dönemdeki gibi nüfus sayısı az değildir. Özellikle sanayileşmiş ülkelerin şehirlerinin nüfusu 20 milyonu bulabilmektedir. Dolayısıyla bolgekentler kesintisiz bir ağ oluşturan şehirler ve kasabalar kumesi daha da fazla insanları barındırabilmektedir (Giddens, 2012: 955).

Farklı bir toplum hayatını beraberinde getiren şehirler, sanayileşme ve nüfus artışına bağlı olarak günden güne yayılmakta, çoğalmakta olduğu ortadadır. Bununla birlikte genel olarak Dünya nüfusu son iki yüzyılda muazzam boyutlarda artmış ve artmaya da devam etmektedir (Açıkgöz, 2011 :237).

Castells'e göre günümüz kentleri teknolojik yaşamın merkezde olduğu kent modelleridir. Ona göre teknoloji mekanı degistirmekte ve degisen mekan da toplumu, yani kentsel hayatı degistirmektedir. Böylece teknolojik ilerlemenin bir ürünü olan günümüz kentleri Castells'e göre beraberinde yogun nüfuslu kentleri ortaya çıkarmıştır (Demir, 2008: 85,86). Dolayısıyla günümüz postmodern zamanda kentlerin önemli özelliği gelişen teknolojilerdir. Gelişen teknolojilerle kentsel gelişim, değer kazanmaktadır denlebilir.

1.2.3. Günümüzde kentleşme ve sorunları

Kentleşme süreci dünya genelinde büyük ölçüde genişlemektedir. Dünya genelinde nüfusun hareketi kırsaldan kentlere akmaktadır. Bugün yoğun nüfus akımı sonucunda kentsel toplumun büyümesiyle beraber kentler birbirinden farklılaşan çeşitliliğin arttığı heterojen kaos kent topluluğunun oturduğu yerleşmelerdir. Tüm kentlerin benzer önemli sorunları gecekonduların sorunları, Barınma, konut, alt yapı, su, elektrik, kanalizasyon, ulaşım, eğitim, sağlık, çöplerin toplanması, hava kirliliği gibi çevre sorunları, işsizlik ve yoksulluk, suç, yabancılaşıma ve toplumsal uyum entegrasyon sorunlarıdır. Bunun gibi dev ölçekli kaos sorunları barındırmasına rağmen kentler halen çekim yerleri özelliğini taşımaktadır.

İçinde yaşadığımız dönemde kentler finansal, hukuki, ticari ve alt yapı hizmetleri ağına ait merkezlerdir (Özyurt, 2008: 183). Günümüz modern çağda kentler nüfus yoğunluğu, kırsal göç akımlarıyla daha da büyümektedir. Bu nedenle büyük kentlerde daha yoğun barınma sorunları ortaya çıkmaktadır. Giddens (2012: 971) kentleşme sürecinde göçmenleri şehrin sınırlarında mantar gibi tureyen varoş mahallelerde ikamet etmekte olduğunu belirler. Bununla birlikte Batı ve onun dışında ülkelerde göçmenlerin kentlere yerleşmelerinde bir ayırımda bulunur. Dolayısıyla Batı'daki kentsel alanlarda kentlere yeni gelen göçmenler genellikle kentlerin merkezine yakın bölgelerinde ikamet ederken, Batı dışı kalkınmakta olan ülkelerde tam tersi yönde bir eğilim söz konusudur ve göçmen nüfus kentsel alanların “mikrop yuvası” olarak adlandırılan yerlerinde yaşadıklarını ifade eder. Bunun sonucunda da kentlerin dış mahallelerinde nerede bir boş yer görülse çuvaldan ve kartondan bozma, derme çatma gecekondu kurulduğunu açıklar.

Bir taraftan kent sorunu, esas olarak bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan, ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile ilişkilidir: Konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım gibi (Demir, 2008: 85).

İçinde yaşadığımız dönemde kentleşme sürecinde ciddi bir problem gecekondulaşma olmaktadır. Gecekondu nasıl oluştuğu daha önce değinildiği gibi kırsal kesimden kentlere yoğun göç nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Köyden gelenlerin kentlere geldiklerinde yerleşmek için iki farklı türde eylem göze çarpmaktadır: Birincisi iş merkezlerinde yakın alanlarda kiraladıkları bir evde kısa süre için kalmak ve sonra sanayileşmiş toplumlarda olduğu gibi daha üst tabakaların oturduğu konut alanlarına taşınmak yerine kentin kenarlarındaki bir gecekondu semtine taşınmak. Bu, elbette ekonomik altyapı nedeninden de olabilmektedir. İkinci eylem, kentsel konut stokunun kısıntılı olmasından dolayı, daha başlangıçta kentin kenar kesimlerinde bir gecekondu satın alarak yaparak ya da kiralarak yerleşmek (Kıray, 1998: 92). Bu kapsamda yasaya uygun yerlere yerleşmemek başta olmak üzere birçok problemlerle kentleşme sürecinde gecekondulaşma sorunları ortaya çıkmaktadır.

Günümüz kentlerde en önemli kitlesel sorunların başında daha yoğun nüfusun olması nedeniyle gecekondulaşma, suçluluk, işsizlik, yoğunluk ile beraber çevre

sorunlarının daha da artmasına neden olmaktadır. Fazla artıklar, hava kirliliği, çevre sorunları çözülmesi daha da zorlaşmakta olan problemleri oluşturmaktadır.

Bunun dışında kentteki toplumsal sorunların başında işsizlikle beraber oluşan yoksulluk sorununu gelmektedir. Kentlerin çevre mahallerinde, özellikle gecekondualarda yoksulluk yaygındır ve barınma, işsizlik, sağlık, eğitim, bir de suçluluk gibi toplumsal sorunlar gelişmekte olan ülkelerin kentleşme sorunlarının kaynağını oluşturmaktadır. Söz konusu toplumlarda eğitim konusu yetersizliği hep olmaktadır. Özellikle 15 yaşa kadarki nüfusun bu düzenli eğitime ihtiyacı vardır. Fakat yoksulluk ekonomik altyapının zayıflığı nedeniyle erken yaşta çocuklar sokaklarda büyümek, çalışmak, dilencilik yapmak gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

Sosyal bilimlerin kurucusu olarak kabul edilen İbn Haldun “*hadarilik ve medenilik az çok insani fazilet ve meziyetleri zaafa uğratmakta, fitratı değiştirmekte, tabiiliği bozmakta*” (Haldun, 2007: 105) olduğunu belirlemiştir. Aynı zamanda Durkeheim de organik dayanışmalı toplumlarda daha doğrusu modern kentlerde kaos merkezleri olacağı düşüncesi ile ahlak sorunu ve bu nedenle “anomi” veya intihar ortaya çıkacağını belirlemiştir. Durkheim, belirli bir oranda intiharın normal olduğunu kabul eder ancak modern toplumda hem bencil hem de anomik intiharların patolojik bir artış gösterdiğini ileri sürer. Burada Durkheim’in görüşünün kökeni modern toplumda işbölümünde bulunur ve Durkheim, modern kültürün anomisinin, dayanışmadan çok yalıtılmaya yol açan anormal biçimdeki işbölümünden kaynaklandığını ileri sürmüştü. Durkheim, modern toplumumuzda bu akımların, dengesiz olduğuna inanır. Özellikle toplumsal düzenleme ve bütünleşme çok azdır ve bu durum, anomik ve bencil intiharı anormal bir orana yol açmaktadır (Ritzer, 2014:97). Dolayısıyla Durkheim modern kentlerde anomik görünümü ele almaya çalışır. Bu kapsamda günümüz modern kentlerde kaos yaşamı yaşandığı, dolayısıyla sapkın davranışların da kent yaşamının açık görünmez tarafında olduğu bilinmektedir.

Diğer bir kentleşme sorunlarının ön sırasında gelen sorun çevre sorunlarıdır. Yani ekolojik sorunların önemli boyutu kentleşme sürecinde oluşan birçok alandaki sorunların dizini kapsamaktadır. Günümüz kentlerde nüfusun önemli boyutunu

barındırmakta olan kentleşme sadece nüfusun yoğunlaşması değil, yoğun nüfusla beraber insanların oluşturdukları kentsel ekolojik sorunları gün geçtikçe aktifleştirdiği ortadadır.

1.3. KURAMLAR

1.3.1. Umran kuramı

Batıya bakıldığında sosyolojinin bir bilim olarak gelişmesi başlangıcından itibaren sanayi kentinin veya endüstri kentinin bilimi olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Sanayi devriminden önce de toplumun var olduğunu düşünürsek o zamanlarda bilim adamlarında kentler üzerinde daha geniş analiz yapıp ele alanlar var mıydı? - sorusu gelecektir. Bu bağlamda, daha doğrusu sosyal bilimler bağlamında ele alıp inceleyen, daha derin bir analiz yapabilen İslam tarihinde, Dünya genelinde sonradan farkedilen düşünür, bilim adamı, sosyolojinin hatta sosyal bilimlerin kurucularının önde gelen ismi İbn Haldun'dur denilebilir.

İbn Haldun 1332'de Tunus'ta doğdu. İlk olarak toplumu, toplumsal yapıyı, devleti kapsamlı bir şekilde bilimsel olarak inceleyen İbn Haldun dünya tarihinde sosyal bilimlerin ve aynı zamanda da sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilmektedir

İbn Haldun'un bir tarih kitabı niteliğinde yazılan Kitâbu'l-İber, 6 ana bölümden oluşan Mukaddime eseri ile sosyoloji biliminin kurucusu olarak kabul edilmesine etkide bulunan bir çalışma olarak sayılmaktadır. Haldun Mukaddime kitabının birinci ana bölümünde özellikle toplum bilimlerinden sosyolojinin önemli dallarından olan genel sosyolojiye değinirken; ikinci ve üçüncü ana bölümlerde, siyaset sosyolojisine; dördüncü ana bölümde, şehir sosyolojisine; beşinci ana bölüm iktisat sosyolojisine; altıncı ana bölüm de ise ahlâk sosyolojisini içine yer vermiştir (Haldun, 2013).

İbn Haldun, Mukaddime'sinde kendisinden önce hiç kimsenin üzerinde araştırma yapmayı düşünmediği yeni bir alanı ve bu alana ait özel meseleleri konu almış ve yeni bir ilim kurmak istemiştir. Bu bilime "umran ilimi" "toplum bilimi" (İlmü'l Umran) adını vermiştir (Haldun, 2013).

İbn Haldun'un çalışmasında iklimler bağlamından hareketle özellikle mekan ayırımını belirleyerek mekanlara yerleşen toplumların coğrafik, sosyal, ekonomik,

siyasal yapılarındaki farklılıkları ortaya koyar. İbn Haldun ‘Mukaddime’ eserinde toplumların yaşam tarzını sosyolojik açıdan ele alırken iki aşamada gerçekleştiğini bir yasa kesinliğiyle ortaya koymuştur; bu aşamalar aslında insanların gereksinimlerinin niceliğine ve çeşitliliğine bağlı olarak değişen iki temel yaşam tarzıdır. İbn Haldun zorunlu gereksinimlerin ön planda tutulduğu kırsal yaşam tarzını (göçebe-yerleşikayrımı yapmaksızın) ‘bedevî’; gereksinimlerin çoğaldığı, çeşitlendiği ve gitgide lükse vardığı, kasaba ve kentlerde gelişen yaşam tarzını da ‘hadarî’ olarak adlandırmış ve umranın unsurlarını bu iki temel aşama çerçevesinde incelemiştir (Şenol, 2009 :101, 102).

“İnsan tabiat icabı sosyal bir varlıktır.” Yani, insan sosyal bir varlık olduğundan dolayı toplum ile yaşamak zorundadır. Çünkü insanlar, yaşamlarını devam ettirebilmek için yardımlaşmaya ve dayanışmaya ihtiyaç duyan bir yaratılıştadırlar. Toplumsal yaşamın bir çeşidi göçebeliktir ve bu gelenek şehirlerin dışındaki geniş ve açık alanlarda, dağlık bölgelerde, çöllerdeki ve çöllerin etrafındaki alanlarda sürer. Bir diğer çeşidi ise şehir yaşamıdır ve etrafındaki surlarla korunaklı hale getirilmiş olan şehirlerde hüküm sürer (toplumsal yaşam) (Şenol, 2009: 14). Filozoflar, kendi ıstılahlarınca, bir arada toplanarak yaşanan yere “medine” adını verirler. Umranın manası da budur (Haldun, 2013). Genel olarak İbn Haldun umran kavramını hem bedevi hem de hadari toplumu içeren toplum anlamını ifade etmek için ortaya koymuştur.

İbn Haldun bedevîliğin umranın başlangıcı ve hadarî umranın kökeni olduğu tespitini yaptıktan sonra, bedevî ve hadarî yaşam biçimlerini karşılaştırmış, aralarındaki farklara işaret etmiştir. Bu durum, insan yaşamının da süreç içinde değişime uğradığını göstermektedir (Şenol, 2009:105). Bedevi ve hadari kavramlarını açıklarken İbn Haldun bedevileri arazide ve kırdaki ikamet eden, çadır hayatı yaşayan, göçmen, göçebe, konar göçer olarak hadarileri ise şehirde oturan ve göçebe olmayan, yerleşik bir hayat sürdüklerini belirtir (Haldun, 2007:103).

İbn Haldun kendi eserinde bedevi toplumu açıklarken onların ilk önce toplumsal yaşam tarzını, üretim ve tüketim ilişkilerini, yaşadıkları coğrafya ve insan ilişkilerini konu edinmiş ve detaylandırmıştır. Bu toplumlar ihtiyaçlarını ancak

yaşamlarına yetecek miktarda temin edebildiklerini ve bundan fazlasını temin etmekten âciz olduğunu ortaya koymakla birlikte, eğer bu tarz hayat yaşayanlar sonradan durumları genişleyerek ihtiyaçlarından artacak derecede zenginleşirlerse, bu hal onları bir yerde yerleşmeye ve refah içinde yaşayışa yönlendirip, şehir kurmaya başladığını açıklar. Sonra imkânlar daha arttığında en lezzetli yemekleri yemeye, saf ipekten elbiseler giymeye, büyük binalar inşa etmeye, bunları en güzel şekilde süslemeye başlarlar. Daha güçlendiklerinde içlerinde suların aktığı konaklar, saraylar kurarlar, binalarını, aşırı süslerler, sanatın son sınırına varırlar. Bu bağlamda toplumsal hayat bedevilikten hadariliğe doğru evrilmeye başladığını ve hadari toplum tarzı oluşup, uygarlık, medeniyet geliştiği sonucuna varır (Haldun, 2013).

“İbn Haldun’a göre aslolan bedevi (iptidai) hayattır. Hadari hayat bedevi hayattan sonra ortaya çıkmıştır. Demek ki hadari hayatın kökü, kaynağı ve çekirdeği bedevi hayattır. Yeryüzünde hadari bir hayatın bulunmadığı zamanlarda bedevi hayat vardı. Hadari hayat sözkonusu bedevi (iptidai) hayatın tedrici bir surette değişmesinden ve gelişmesinden meydana gelmiştir. Fakat bedevi hayat, hadari hayatı meydana getirdikten sonra tamamen ortadan kalkmış değildir. Tersine o da varlığını muhafaza etmekte ve hadari hayatla yanyana yaşamakta, bu suretle iki farklı beşeri hayat tarzı bir diğerini beslemektedir” (Haldun, 2007:104). Dolayısıyla İbn Haldun yaşamış olduğu çağda iki toplum biçimini anlattığı hala günümüzde yaşanan olgudur. Hadari hayat dünya genelinde daha yoğunlaşmakla beraber aslında bedevi hayat tarzı da var olmaktadır ve diğerini beslemektedir denilebilir.

Haldun, hadari toplumun özelliklerini açıklarken onların daha çok zevklere, lüks ve bolluk yaşam tarzında yaşamaya yönlediğini belirtir. Bu bağlamda şehirli kır toplumuna göre kale duvarları içinde hiçbir korku ve endişe duymadan daha rahat uyuduklarını, sığınacak surlar, kalelerin içinde yaşadıklarını açıklar. Ama bu şehir toplumları daha çok sapmalara, kötü huyları edinmeleri kır toplumuna göre daha açık olduğunu ortaya koyar (Haldun, 2013). Toplumsal ilişkileri açısından bakıldığında kentte insan ilişkileri daha nazik ama kurnazdır, zanaatkârlık ve sanatkârlık gelişmiştir (Orçan, 2010: 8). Haldun genel olarak, bedevi toplumlar sadece zorunlu olan gereksinimlerini karşılama çabasıyla, hadari toplumlar ise kent toplumlarında talepler değişmeye ve gelişmeye başladığını vurgular. (Ateş F, Utkan.

t.y. 220). Bununla birlikte Haldun asabiyet kavramında bedevi ve hadari toplum üzerinde açıklarken, kırdan yaşayan kabileler arasında var olan asabiyet duygusunun kentle birlikte azaldığını, kırsal insanın zamanla medeni, kentli bireylere dönüştüğünü ortaya koyar (Karasu, 2018: 283).

Modern sosyolojinin kurucusu olarak takdim edilen İbn Haldun, esasen toplumdan bahsederken dolaylı olarak kent, kentli ve kent hayatından da söz etmiştir. Bu anlamda İbn Haldun'un, özellikle soyut kavramları ustaca kullanarak teori kurma becerisiyle düşünüldüğünde, aynı zamanda bir şehir kuramcısı olarak da tanımlanması mümkündür (Lacoste, 2012:137-151, Akt: Ateş, Utkan t.y.: 226).

İbn Haldun'un 14. yüzyılda, şehir ve toplum ilişkisine dair tespitleri yüzyıllar sonra, aynı minvalde ancak farklı teoriler geliştiren Durkheim, Karl Marks, Manuel Castells, Henry Lefebvre gibi düşünürlerin yanı sıra Chicago Okulu temsilcilerinden Luis Wirth, Robert E. Park ve Ernest W. Burgess gibi şehir sosyologlarının da odaklandığı temel meselelerden biri olacaktır (Ateş, Utkan t.y.: 218).

İbn Haldun İslam tarihinde veya dünya genelinde çok geç, ancak 20.yüzyılda adı duyulmaya başlandı ve gerekli ilgiyi gördü. Demek ki, kent kavramını batılı bilim insanlarına göre daha erken dönemde ele alıp sosyal bilimler açısından inceledi denilebilir. Bu bağlamda Haldun toplum bilimleri ve onun içinde sosyolojik açıdan ilk olarak kent ve kır ayırımı yaparak bilimsel çerçeveye kentleri ele almıştır. Genel olarak İbn Haldun tarihte ilk kent çalışmalarını yapan bilim adamıdır denilebilir.

Modern kent sosyologlar tarafından ileri sürülen kent kuramlarından çok önceleri (14. Yüzyılda) İbn Haldun tarafından kent sosyolojisiyle ilgili umran kuramı ileri sürülmüş ve kendisinden sonra gelenler onu takip etmiştir (Ateş, Utkan t.y.: 229). Genel olarak İbn Haldun kent olgusunu sosyoloji bilimi açısından daha derin analiz içinde incelemiştir.

1.3.2. Klasik kent kuramları

Genel olarak sanayi kentleri ve sanayi kentlerinin oluşmasına yol açan üretim biçimi, üretim biçiminin oluşturduğu toplumsal sınıflar, söz konusu sınıfların mekanda

dağılımı ve ardından gelen süreçte ortaya çıkan sorunlar sosyolojinin ana konularıdır (Okan, 2010). Bu bağlamda klasik sosyologların kent sosyolojisiyle ilgili düşüncelerinin birleştiği ortak nokta sanayi devrimi ve onun sonucunda oluşan toplumsal değişimin kendisi olan kentleşme sürecidir.

Bir bilim olarak sosyolojinin kurucuları olarak kabul edilen Durkheim, Marx ve Weber yaşadığı tarihsel dönem içerisindeki toplumları sanayi – kent devrimlerindeki toplumsal değişimleri sistemleştirerek bir toplum modeli oluşturma içinde olmuşlardır. Genel olarak Comte, Durkheim, Marx ve Weber olmak üzere klasik sosyologları toplum üzerinde çalışmaya iten temel sebepler sanayi devrimi ve bu devrimin toplumsal etkileri gelmektedir. Sosyolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkması da sanayi devrimi dönemleri içinde olmuştur. Sosyolojinin kurucuları da bu dönem içinde çalışmalarını gerçekleştirdiler. Dolayısıyla Max Weber, Georg Simmel, Emile Durkheim ve Karl Marx gibi sosyolojinin kurucu isimleri kent ve kentleşmeyi başlı başına bir olgu ve araştırma alanı olarak değil, daha çok feodalizmden kapitalizme, geleneksel toplumdan sanayi toplumuna geçiş çerçevesinde değerlendirmişlerdir (Al-Rebholz , 2017: 136).

Sanayi devrimiyle birlikte kentlere yoğun göç etme süreciyle hızlı kentleşme süreci başladı. Klasik sosyologlar kentleşmeyi endüstrileşmenin anahtar bir özelliği olarak görmüşlerdir. “Çağdaş dünya kent dünyasıdır” görüşünü sergilemişlerdir (Tatlıdil, 1992: 26). Klasik sosyologların sosyolojik çalışmaları da bu sanayileşme sürecinden çıkarak kent sosyolojisinde zaman zaman yoğunlaştı diyebiliriz.

Toplumu tarihsel döngü içinde incelemekle beraber klasik sosyologların çalışmaları Comte başta olmak üzere toplumu üç hal yasasıyla ayırmasından başlayarak Karl Marx’ın, Engels’in üretime dayalı kapitalizm öncesi ve sonrası kentler olarak bilimsel ayırımından başlamaktadır. Bu evrensel değişimin temelinde kurulan modelin, gelişmenin ana motoru endüstriyel üretimdir. Bu gelişmeyi sağlayan, yeni toplumsal yapının veya düzenin temeli olan unsurlar da yani zenginliği üretenlerle örgütleyenlerin bir arada bulunduğu fiziki alanlar kent bölgeleridir.

Bilindiği gibi Karl Marx kapitalizm temelinde kente ekonomik açıdan üretim ve tüketim açısından bakmaktadır. Marx endüstriyel kenti açıklarken kırsal ve kent karşıtlığı

bağlamında kapitalist üretim biçiminin gerçekleştiği değişim üzerinde yoğunlaşır. Bu anlamda Marx çalışmalarında toplumsal pek çok olgu gibi kent olgusunun da ancak tarihin belli bir dönemindeki üretim ilişkileri bağlamında incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Marx’a göre sanayileşme sürecinde kırdan kente göç etme sonucunda kentlerde bir yığılma meydana gelecektir. Böylece kapitalizmin feodalizmin yerine geçmesiyle birlikte imalata dayalı ve kent merkezli yeni bir sınıf sistemi oluşacak ve feodal toplum içinde bir nevi kurtarılmış bölge yaratılacaktır (Turut ve Özgür: 2018:4)

Öte yandan, Marxist yazarlar, kentleri, toplumların kaçınılmaz olarak geçmeleri gereken birkaç aşamadan hangisinde yer aldığına göre adlandırır. Bunlar sırasıyla, 1) İlkel veya İlkel kent 2) Köleci kent 3) Feodal kent 4) Kapitalist kent ve 5) Sosyalist kenttir. Görüldüğü gibi, burada, kent türlerini birbirinden ayırmada kullanılan ölçüt, teknolojinin gelişme düzeyi değil, ekonomik örgüt, üretim biçimi ve üretim ilişkilerinin oluşturduğu, toplumun gelişmişlik düzeyidir (Keleş, 1983:10).

Sosyolojinin öncüllerinden biri olan Tönnies “kent ve kır” ayırımından yola çıkar. Tönnies kent ve kır ayırımında toplumsal yapının ve sosyal bağların iki tipini belirler, “Gemeinschaft” cemaat ve daha modern kapitalizm şehirlerini ifade eden “Gesellschaft” cemiyetçilik. Dolayısıyla Tönnies kırsal yaşam ile kentsel yaşamı cemaat ve cemiyet olarak iki farklı topluluk olarak incelenmiştir. (Денисенко.в.д.,2016 :35).

Sanayi üretiminin merkeze alındığı açıklamalarda, kentler endüstriyel faaliyetlerin gerçekleştiği, kırlardan başkalaşmış, ayrılmış, yeni/farklı olanın yaşandığı yaşatıldığı bölgeler olarak yer almıştır (Okan, 2010: 6). İş bölümü, merkezileşme ve idari mekanizma, kenti ortaya çıkaran üç önemli faktörlerdendir (Özyurt ve Altun, 2015: 656). Bu bağlamda Marx yaşadığı dönemde kentleri tanımlarken, iş bölümünü esas almıştır. Marx’ın tanımladığına göre endüstrileşme dönemine kadar yani Orta Çağ dönemine kadar olan toplum tarihi kırsal kesimin tarihi iken, Orta Çağ’dan itibaren feodal üretim biçimin ortaya çıkması ve ticaretin yoğunlaşmaya başlamasıyla kır-kent ayrımı meydana gelmiştir. Bu bağlamda kentlerdeki sermaye birikimi artık yeni iş bölümlerinin doğmasını sağlamıştır. Yeni iş bölümleri ise yeni sınıfların doğuşunu kolaylaştırmıştır (Turut ve Özgür, 2018: 4).

Bu kapsamda klasik sosyologlardan Emile Durgheim de toplumsal iş bölümüyle bu devrimden hareketle mekanik ve organik toplum dayanışması toplum tipini ortaya atmıştır. Bunun yanı sıra Weber'in ekonomik faaliyetlere göre, kentleri üretici ve tüketici kentler diye sınıflama yapması ve “ideal kent” kavramıyla beraber kent sosyolojisi kuramlarına katkıda bulunması aslında sosyolojinin öncüllerinin en başta sanayileşme veya kentleşmenin erken sosyoloji döneminde farkında olduklarını göstermektedir.

Durkheim'in başlıca eseri, mekanik dayanışmanın olduğu toplumların kolektif bilincinin yerine işbölümü tarafından düzenlenen bir toplumda karşılıklı bağımlılığa dayalı yeni bir organik dayanışmanın geçtiğini ileri sürdüğü '*toplumsal işbölümüydü*' (Ritzer, 2014: 110). Durkheim, *toplumsal işbölümünden* hareketle mekanik ve organik dayanışma arasındaki farklılığı, onların farklı mantık sistemlerini çözümleme yoluyla inceledi. Durkheim daha küçük topluluklarda kırsal alanlarda yaşayan basit toplulukları “mekanik toplum”, daha karmaşık ve daha büyük olan toplulukları da “organik toplum” olarak ayırmıştır. Mekanik dayanışmalı toplumlar küçük ve kendi kendine yeten nitelikte olduğu için ilişkiler yüzeyseldir, işbölümü sınırlıdır veya uzmanlaşma ve işbölümü hemen hemen hiç yoktur denilebilir (Karasu, 2018: 284). Organik dayanışmalı toplumarda ise işbölümü yaygındır, ilişkiler kişiselikten fevkalade uzaktır. Söz konusu toplumlarda nüfusun ve nüfus yoğunluğunun arttığı için bireysel haklar, davranış modelleri ve normların çeşitliliği arttığı için giderek daha karmaşık hale gelmiştir ve genel uzmanlaşmada daha büyük istek vardır (Tatlıdil, 1992: 35).

Durkheim organik dayanışmaya sahip olan toplumlarda daha doğrusu modern kentlerde kaosu merkezi olacağı düşüncesi ile ahlak sorununun ve bu nedenle “anomi” veya intiharın ortaya çıkacağını ileri sürmektedir. Durkheim, belirli bir oranda intiharın normal olduğunu kabul eder ancak modern toplumda hem bencil hem de anomik intiharların patolojik bir artış gösterdiğini ileri sürer. Burada Durkheim'in görüşünün kökeni modern toplumda işbölümünde yatar ve Durkheim, modern kültürün anomisinin, dayanışmadan çok yalıtılmaya yol açan anormal biçimdeki işbölümünden kaynaklandığını ileri sürmüştü. Durkheim, modern toplumumuzda bu akımların, dengesiz olduğuna inanır. Özellikle toplumsal bütünleşme çok azdır ve bu

durum, anomik ve bencil intiharın anormal bir oranına yol açmaktadır (Ritzer, 2014:97). Dolayısıyla Durkheim modern kentlerde anomik görünümü ele almaya çalışır.

Diğer taraftan Weber diğer klasik sosyologlar gibi kent olgusunda yaşanan toplumsal dönüşümü tarihsel süreç içinde analiz eder. Weber kenti şöyle tanımlar: *“Büyük bir kalabalığın yoğun bir şekilde yerleştiği ve sakinlerin birbiriyle karşılıklı kişisel tanışıklıklarının olmadığı kadar geniş bir koloni oluşturdukları bir alandır”* (Weber 1960:56,57). Karl Marx toplum analizi yaparken ekonominin temel belirleyeceği olduğunu idda ederken, Weber ise kültürel ve politik unsurların toplumdaki davranış ve ilişkilerde etkili olduğuna değinir (Özdemir Metlioğlu, 2021: 190)

Kentlerin tarihine bakarken bir kentin kent olabilmesi için kendine özgü özelliklerinin olabilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Max Weber kentsel gelişim ve de tam kentsel topluluk oluşturabilmesi için şu özelliklere sahip olmalıdır der:

- 1) Kendine özgü bir kalesinin olması
- 2) Bir pazarın olması
- 3) Kendine ait mahkemesinin yani bir hukukunun olması
- 4) İlgili bir birlik biçiminin olması
- 5) Yönetimin olmasının çok önemli olduğunu belirtir (Weber 1960:109).

Weber ortaçağ dönemlerinde Avrupa şehirlerinin surlar içerisinde olup her ailenin kendi kalesine sahip olduğunu belirtir. Ortaçağ Avrupa kentleri bir ticaret ve alışveriş merkezi, politik ve ekonomik açıdan bir kale, idari açıdan ise mahkeme bölgesi, sosyal açıdan da bir konfederasyon olmuştur (Weber 1960:142).

Görüldüğü üzere Weber batı toplum yapılarını ve sanayileşme olgusunu incelerken kentleşme üzerinde yoğunlaşarak kent tipolojisini geliştirmiştir. Weber tek bir kent tanımını vermekten vazgeçip, ekonomik açıdan tüketici kent, üretici kent; kale ve garnizon kenti; politik ve idari kent gibi sosyolojik açıdan önemli tiplendirmelere gitmiştir (Koyuncu, 2011: 34).

Özetle, Weber’in şehirle ilgili çalışması özellikle eski dönemdeki kuruluş şekli ile başlayıp bir şehiri şehir yapan onun önemli özelliklerini inceler ve birbiri ardında

sistematiik Şekilde araştırıp sadece kuruluş Şekli değil onun içinde tarihi, toplumsal, sosyolojiik aıdanda ele alarak incelemiştir.

Kentle ilgili önemli çalışmaları yapan, sosyolojiik açıdan ele alan Georg Simmel “Metropol ve Zihinsel Yaşam” araştırmasında kentlerin modern zamanda çok ciddi değişimlerin olduğunu vurgular. Simmel kentleri sadece coğrafik olarak kır ve kent basit bir ayırım olarak değil, daha derin bir Şekilde kentteki toplumsal ilişkileri ele alıp inceler. Bu anlamda kenti artık bir metropol yaşamı olarak adlandırır. Modern hayatta toplumsal açıdan metropol yaşantısının artık hesaplanabilir hale geldiğini, Dünyayı bir aritmetik probleme dönüştürerek, nitel değerlerin nicel değerlere indirgenmesiyle yalnızca para ekonomisinin önemli hale geldiğini ve bunun sonucunda da kesinliğin ortaya çıktığını vurgular. Heriey sadece “kaç para”ya indirgenmiştir. Bu anlamda metropol kentlerde para ekonomisi artık her Şeyin başatı haline gelmiştir. Weber’den de etkilenecek metropol yaşantısının koşulları, bu zelliiğin, aynı anda hem nedeni hem sonucu olduğunu belirler. Dakiklik, hesaplanabilirlik, kesinlik, metropol varoluşunun uzantıları ve karmaşası tarafından yaşama dayatılır (Simmel, t.y).

Simmel kent hayatında para ekonomisinin egemen olmasıyla beraber insanları nesneleştirip ncelin nitel olan karşısında stlğn ilan eder. Metropolde insan artık en yakın komşusuna bile yanacıdır yıllardır komşu olduğu insanları bile tanımayabilir ya da ilişkileri çok sınırlıdır (Koyuncu, 2011:34).

Özellikle Simmel, kentin kuruluşu ve gelişmesi gibi problemlerden ziyade kent hayatının kişilik üzerindeki etkilerini ve kişilikte meydana getirmiş olduğu değişiklikleri incelemeye çalıştığı bilinmektedir (Koyuncu, 2011:34). Bu anlamda yaşadığımız post modern zamanda kentlerde sosyal ilişilerin gittikçe daha zayıfladığı bellidir. Simmel’in açıkladığı kentteki bireyin yıllardır yaşadığı komşusunu tanınamaması, her Şeyin paraya indirgemesi sonucunda, sosyal hayatta insanlar fiziksel olarak çok yakın olsa bile ilişkiler zayıflayarak sosyal mesafe artmaktadır. Artık böyle kentlerin birçok negatif sonuçları meydana çıkmaktadır.

Metropol toplumunda artık hesap yapmayla, sayısal saptamalarla, nitel değerlerin nicel değerlere indirgenmesiyle doldurulan, yalnızca para ekonomisi

ekseninde seyreden bir yerleşim mekanı olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda yabancılaşma artabilmekte ve bazen kent ortamı ayıpları ve suçları örtebilmektedir.

1.3.3. Çağdaş kent kuramları

Kent sosyolojisi kuramlarından Simmel ile Louis Wirth'ün kentin 'heterojenli'ği üzerinde durmaları dikkat çekmektedir. Bu anlamda kent, toplumsal açıdan heterojen bireylerin, yoğun bir şekilde sürekli olarak ikamet ettikleri büyük yerleşim yerleri olarak tanımlanmaktadır. Louis Wirth'e göre kent yaşamı farklı bireylerin aynı mekanı paylaştığı ve yaşadığı yerdir. Kökünde kırdan taşınan bireylerde kırlarda yaşanan akrabalık bağı, komşuluk ilişkileri kaybolmaya başlamaktadır (Ateş, Utkan t.y.: 228). Dolayısıyla Wirth'e göre kentler, tarihsel olarak ırkların, insanların, halkların ve kültürlerin erime potası, biyolojik ve kültürel melezlesmenin filizlendiği alanlardır. Toplumsal ilişkiler açısından bakıldığında fiziksel bağlar yakın, sosyal bağlar uzaktır (Özyurt, 2007: 116).

19.yüzyılın son çeyreği ile yirminci yüzyılın ilk yirmi yılında şehir teorisi, çok büyük bir iç evrim geçirmekteydi. Avrupalı şehir araştırmacıları tarihsel araştırma üzerinde kenti ele alırken, Amerikalı araştırmacılar şimdiki zamana yönelmişti. Dolayısıyla Avrupalı kent kuramcılarına bakarken "*eski tarih*" veya tarihsel süreç olarak incelenirdi. Bu bağlamda Amerikalı kent teorisyenleri kent olgusuna yaklaşırken Avrupalı kent teorisinin akıntısından uzak tutmaktaydı (Weber 1960:67). Dolayısıyla Avrupalı sosyologlar kent sosyolojisine daha çok teorik açıdan yaklaşırken, ABD'de sosyologlar ise daha çok pratiksel açıdan yaklaşmaktadır (Orçan, 2018).

Kent sosyolojisinin, ABD'de kurulması sosyolojinin kurulmasıyla başladı, sosyologların kente yoğun ilgilerinden dolayı Chicago Üniversitesinde Chicago ekolü diye bir akım gelişti. Özellikle Chicago okulunun temsilcileri sosyolojiye empirik bilim olarak bakarak empirik sosyolojinin gelişmesine de önemli katkılar sağladılar. Bununla birlikte kent sosyolojisinin kurulduğu yeri, hem de kent toplumunu araştırmada bir '*laboratuar*' olarak kullanılan , kent toplumunun yaşam koşulları ile ilgili ilk bilimsel anlamda çalışmaların yapıldığı yer Chicago Okulu olmuştur.

Dolayısıyla Chicago Okulu ABD’de kent sosyolojisinin kuramsal ve kurumsal zeminini oluşturmıştır. Chicago Okulu’nun temsilcilerinin bakış açısı, Darwin’in görüşlerinden etkilenecek kenti bir organizma şeklinde inceledikleri için ‘ekolojik kent kuramcıları’ olarak kabul edilmektedir (Turut ve Özgür, 2018:3). Bu bağlamda Chicago Okulu kent sosyolojisi kuramı alanında sistemli analiz oluşturan önemli okul olarak değerlendirilebilir.

Bilindiği gibi endüstrileşme süreciyle birlikte 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başına kadar ABD’ya yoğun göç dalgası sonucu ve kitleler halinde kentler göçmenlerin istilasına uğramıştı. Bunun sonucu olarak özellikle de Chicago’da etnik çatışmalar, ırkçı hareketler, ırkçılık, suç oranının yükselmesi, yoksulluk, işsizlik, plansız kentleşme, gecekondu mahalleler gibi daha birçok toplumsal, ekonomik problemler yaşanmaktaydı (Kaya. 2011: 369). Araştırmalar çeşitli konuları içermekteydi. Onun içinde geniş kent konuları üzerinde durulmaktaydı, bunlar kentin iç yapısı, kent toplumu, kentte yaşayan çeşitli kültürün yaşam biçimi. Dolayısıyla buraya kent araştırmalarının dünya mozayigini getirmek mümkündü (Николаев, 2015:10). Bu yüzden Chicago’nun hızlı büyümesi, yoğun nüfusa sahip olması, ve heterojenliği ile kentleşmenin incelenebileceği sosyologların bir laboratuvar yeriydi. Bu anlamda kent sosyolojisinde bu Okulun yeri büyüktür denilebilir.

Robert Park, Ernest Burgess, Roderick Mckenzie ve Louis Wirth Chicago Okulunun üyeleridir ve kent sosyolojisinde ekolojik yaklaşımın kurucularından sayılmaktadır. Chicago Okulu özellikle Chicago kentinde yaşanmakta olan o dönemdeki kentsel sorunlar üzerinde yoğunlaşarak kent sosyolojisinde ‘ekolojik yaklaşım’ı ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşım daha çok kente ‘sosyal psikolojik açıdan yaklaşmaktadır. Bu özelliğiyle Chicago Okulu diğer kuramsal çalışmalardan ayrı ve farklı bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Darwin’in geliştirdiği canlı organizmaların çevreleri ile olan ilişkilerinden hareketle “ecology” kavramı, 19.yüzyıl sonlarında Alman biyologu Ernst Haeckel Darwin tarafından kullandı. Chicago okulu’nun temsilcileri ekolojik Darwin’izmden etkilenecek ekolojik yaklaşımı ileri sürmüşlerdir. Ekolojik yaklaşıma göre kent sınırlı biçimde sosyal Darwin’izmdi (Goist, 2015: 51). Bireyler kentleri yaşayan

organizmaya dönüştürür ve bir organizma olması için sağlıklı bir dengeye ihtiyaçları vardır. Bu denge sürdürülebilirlik kelimesiyle ifade edebilir. Sürdürülebilir kentler için başarının anahtarı kentte ekolojik uyum olmaktadır (Yedekçi, 2014:116,117).

Chicago okulunun ekolojik yaklaşımına göre ekolojik düzen merkezileşme, merkezden uzaklaşma, istila ve ayrışma olarak biyolojik ekolojide bulunan süreçlerle bir düzen içinde doğadaki alan gibi meydana gelmektedir. Önce merkezileşme aşaması meydana gelmekte ve şehirler bir merkez etrafında nüfusu çekerek büyümektedir (Şatıroğlu, 2014:392). Bu okulun temsilcilerine göre kentler ekolojik sistemlerde olduğu gibi birbiri ile rekabet veya yarışma halinde çevresi ile uyum sağlamaya çalışan sosyal grupların oluşturduğu fiziksel çevreler olacaktır. Genel olarak bu yaklaşıma göre kentlerde merkezi mekânların ele geçirilmesi rekabetin sonucudur. Dolayısıyla rekabete dayalı kent, merkezden çevreye doğru genişleyerek büyümektedir (Özdemir Metlioğlu, 2021: 192). Genel olarak bu yaklaşımın temeli kente canlı bir organizma olarak yaklaşmakla birlikte, kent sosyolojisinde ayrışma, bütünleşme, gettolaşma gibi kavramların da ilk kez kullanılması durumu da ortaya çıkmıştır.

Robert Park 1915’de yayınladığı “*The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in City Environment*” makalesiyle Chicago okulu’ndan kente daha sistematik ekolojik yaklaştığı ve aynı zamanda insan çevrebiliminin kurucusu olduğu bilinmektedir. Robert Park’a göre kent suni bir yapı olmaktan ziyade, insan doğasının bir ürünüdür (Kaya, 2011: 374, 375). Park, Darwinci ilkelerin rekabet ve hakimiyet kavramlarından hareketle kent içinde yaşayan insanların sürekli bir rekabet ve hayat mücadelesi halinde olduklarını ve en uyumlu olanın hayatta kalmayı başardığı bir ‘sosyal orman’ olarak tanımlar (Turut ve Özgür, 2018:7).

Robert Park, kendi makalesinde kentsel topluluğu küçük toplulukların bir mozayici olduğunu ileri sürer (Goist, 2015: 53). Bununla birlikte Robert Park daha çok kentin ahlaki ve kültürel boyutlarını da incelemiştir. Bu bağlamda yüz yüze “birincil” ilişkilerin yerine “ikincil” ilişkilerin yer aldığını ortaya koyar. Birinci ilişkilerin sağladığı toplumsal kontrolün şehirlerde zayıflamakta olmasının büyük şehirlerde yüksek oranda suç olgusunun nedeni olabileceğini belirler (Koyuncu, 2011: 38). Dolayısıyla Park kent araştırmasında sosyolojik anlamda da ele alınması gereken

konulara değinmeye çalışır. Bu kapsamda kentlerdeki suçluluk olgusu kent sosyolojisi alanında da önemle durulması gerken konulardandır. Bu kapsamda Park kenti, kitlesel davranışın, kolektif psikolojinin araştırılması için tam bir laboratuvar olarak görmüş ve ona göre önemli çalışmalar ortaya çıkarmıştır denilebilir (Al-Rebholz, 2017:146).

20. yüzyılın başlarında Amerikan kentlerinde yaşanan büyüme, kentlerde ve kente gelen göçmenlerin sayısının artması ile yükselen bir işsizlik oranı ve konut yetersizlikleri vb. sorunların çözülmesi için acil sosyal politikalara ihtiyaç duyulmuştur (Okan, 2010:21).

Ernest Burgess'in ekolojik kuramda önemli katkısı kentlerin büyümesi ile ilgiliydi. Burgess '*The growth of the city*' çalışmasında kentler merkezden çevreye doğru daireler şeklinde büyümekte olduğunu belirtir.



Şekil 1. 2. Burgess'in geliştirdiği modele göre kentin büyümesi¹

Bal'ın (2006: 151) açıkladığına göre bu kentsel büyüme şu şekildedir: İlk olarak kentin merkez kısmında iş merkezleri ve küçük endüstri tesisleri bulunmaktadır. Buradaki arazi çok pahalıdır. Bu bölge sürekli olarak çevresini tehdit ederek genişleme eğilimindedir. Ek olarak Burgess, tüm büyük kentlerde genel olarak içten dışa doğru taşıdığını belirtir. Dolayısıyla büyük kentin merkezinde alışveriş merkezlerini, büyük iş binalarını, metroistasyonlarını, otelleri, kültürel değerleri yansıtan tiyatroları, müzeleri, konser salonlarını görürüz. Dolayısıyla doğal ve ekonomik, kültürel yaşam kentlerin merkezde toplanır (Бёрджесс, 1925: 25).

İkinci daire geçiş bölgesidir. Toptancı ve imalat sanayi kuruluşları bulunmaktadır. Burası yoksul ve gelişmemiş olup birinci bölgenin tehdidi altındadır. Bunların yakın çevresinde daha çok yeni gelen göçmen işçiler ve dar gelirli, suça eğilimli insanlar oturmaktadır. Bu insanlardan bir kısmı zaman içinde dikey hareketlilikle daha iyi bölgelere geçerler. Üçüncü bölgede endüstri işçileri, ikinci

¹ Бёрджесс.У.Э (1925) The growth of the city: An introduction to a research project // Park R.E., Burgess E.W., McKenzie R.D. The city. – Chicago (IL): Univ. of Chicago press, p. 47–62, (2015), Чикагская Школа, Сост. и пер. Николаев В.Г.(çev); Отв. ред. Ефременко Д.В., Российская Академия Наук, Москва

bölgeden çıkan ama iş yerlerine yakın yerleşmeyi isteyenlerin mahallesi yer almaktadır (Берджесс, 1925: 24). Bu bölgenin ardından dördüncü bölgede serbest meslek, küçük iş sahiplerinin ve memurların, yani orta tabakanın bulunduğu alandır. Burada evler genellikle mustakil, çift katlıdır ve modern alış veriş merkezlere kurulmuştur. Beşinci ve son dairede kentin en varlıklıların yaşadığı mahalleler bulunmaktadır. Buralar banliyo ya da peyk kasabalar (satellite town) bulunur (Bal, 2006: 151).

Burgess'in üzerinde yoğunlaştığı merkezden çevreye doğru daireler şeklinde büyüyen çalışması önemli ölçüde kent sosyolojisinin ve ekolojik kuramın gelişimine büyük katkıda bulunduğu bilinmektedir. Ama Burgess'in daireler şeklinde kentlerin merkezden çevreye doğru büyüdüğü kuramına karşı önemli eleştiriler de yapılmaktadır. Bütün büyük kentler benzer süreci ve yapılanmayı yaşamamaktadır ki sonraki kuramcılar ileri sürdükleri çok faktörlü sektör kuramı ve çok merkezli kuramlar da bunu göstermektedir. Fakat Bişkek kenti tek merkezli bir kent olduğu için sadece bu kurama tezde yerin verilmesine gerek görülmüştür.

1970 yıllara kadar kent kuramı Chicago okulunun ekolojik yaklaşımının çalışmalarıyla sosyolojinin bir bilim dalı olmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu dönemdeki kent sosyolojisindeki çalışmaların çoğunluğu kentleri toplumsal bir mekan olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla 1960-1970'li yıllarda kent kuramları genel olarak Marksizmin bünyesinde veya Marksist gelenekten gelen D. Harvey, M. Castells ve H. Lefebvre'nin kuramsallaşmalarına dayanmaktaydı (Ghulyan, 2017: 2).

20. yüzyılın ortalarında kentsel yaşamda yeni birincil ilişkilerin ve topluluk biçimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Özyurt, 2007:111). 1970'lerle birlikte, kenti kapitalist üretim süreçleriyle birlikte analiz eden ikinci dönem çağdaş kent sosyolojisi kuram ve kuramcıları ortaya çıkmıştır. Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey'in öncülük ettiği bu yaklaşım, Chicago Okulu'nun özellikle kentsel gelişimin yarattığı eşitsizlik ve çelişkileri doğal gören yaklaşımlarını eleştirmişlerdir (Güllüpnar, 2012: 3).

1970'lerle birlikte kenti Marksist teori çerçevesinde kapitalist birikim süreçleri bağlamında değerlendiren çağdaş kent sosyologları Henri Lefebvre, Manuel Castells

ve David Harvey'in temsilciliğini yaptığı bu ekol Neo-Marksist Kuram olarak da adlandırılır (Al-Rebholz Anıl, 2017: 136). Adı geçen sosyologlar 1960-1970'li yıllarda kent sosyolojisinde özellikle Marksist bir bakış açısı sağlamıştır.

Marks'ın fikirlerinden etkilenen David Harvey sanayi kapitalizminin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan yaratılmış çevrenin bir boyutu olduğunu ileri sürer. Geleneksel toplumlarda kent ile kır açık biçimde birbirinden farklılaştığını belirtirken, modern dünyada ise sanayi, şehir ve taşra arasındaki ayrımın bulanıklaştığını ileri sürer (Giddens, 2012: 951).

Dolayısıyla D. Harvey, M. Castells'e göre kentler özellikle insanlar tarafından yaratılan yapay çevreler olmaktadır. Bu bağlamda Neo-Marksist yaklaşım ekolojik yaklaşımın kısmen tersine bir yaklaşım geliştirdiğini bilinmektedir. Özellikle ekonominin kent yaşamını doğrudan etkilediği görüşüne katılmaktadırlar. Bununla birlikte kenti tüketim sürecinin bütünleşik bir parçası olarak görmektedirler.

Castells ise Chicago Okulu temsilcilerine karşı kentleri sadece kentsel alan olarak görmez, aynı zamanda sanayi kapitalizminin önemli özelliklerinden biri olan ortaklaşa tüketim sürecinin bütünleşik bir parçası olarak görür (Giddens, 2012: 952). Bilindiği gibi kentlerde daha çok tüketim ideolojisi olduğunu varsayarsak bu bağlamda kentleri Neo-Marksist bakış açısıyla bütünleşik tüketim alanı olarak ele aldığı görülmektedir.

Kentleşme ile ilgili 1960'larda ortaya çıkan yaklaşımlarda kentleşmenin neden olduğu farklılaştırma ve ayrışmaya ilişkin tartışmalarda önemli bir yere sahip olan Manuel Castells, toplumun mekansal biçimi, gelişimi, mekanizmaları gibi konular üzerinde durmuştur (Koyuncu, 2011:44). Bununla birlikte kentleri insanların oluşturduğu yapay çevreler olarak ifade eden Castells'e göre, kent, kolektif tüketimin ve işgücünün yeniden üretiminin sağlandığı mekansal birimdir. Kentler, işgücünün yeniden üretimi için gerekli olan eğitim, sağlık, konut gibi kolektif tüketim ihtiyaçlarının sağlandığı mekânlardır. Aynı zamanda kentler kollektif tüketim mekanlarıdır. Eğitim, sağlık, konut, altyapı, ulaşım ve dinlenme gibi emeğin yeniden üretim sürecinin unsurları kentlerin kollektif tüketim alanlarını

oluşturmaktadır (Güllüpnar, 2012: 15, 16). Dolayısıyla Castells, kentle tüketim arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin kent sakinlerine etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

David Harvey bir coğrafyacı olmasına karşın kentleşme kuramlarına önemli katkılarda bulunmuştur. Harvey özellikle Chicago Okulunun temsilcilerinin ele aldığı konuları yetersiz görmektedir. Ona göre kent sermaye birikim süreçleri çerçevesinde irdelemeli ve sermaye birikimi mantığına ve bundan kaynaklanan sorunlara odaklanmalıdır (Koyuncu, 2011:46). Güllüpnar'ın açıkladığı gibi (2012:20) Harvey'e göre, büyük tüketim merkezlerinin ısıtılması, moda endüstrisi, kahvehaneler, büyük sergilerin hepsi kent yaşamının tüketiminin özendirilmesine yönelik düzenlemeler olmuştur. Dolayısıyla, tüm olanaklar, kentsel kaynakların yeniden tüketiminin gerçekleştirilmesine yönelik düzenlemelerdir (Harvey, 2008, Akt: Güllüpnar, 2012:20).

Sosyomekansal dönüşmeyi ilk olarak ortaya koyan, dolayısıyla kent ve mekan sorunları konusunda Henri Lefebvre'nin yeri büyüktür (Özdemir Metlioğlu, 2021: 194) Kenti kapitalist gelişmenin öznesi olarak görmekle beraber Henri Lefebvre kentteki mekanı her zaman politik ve stratejik öneme sahip olduğunu ele alır.

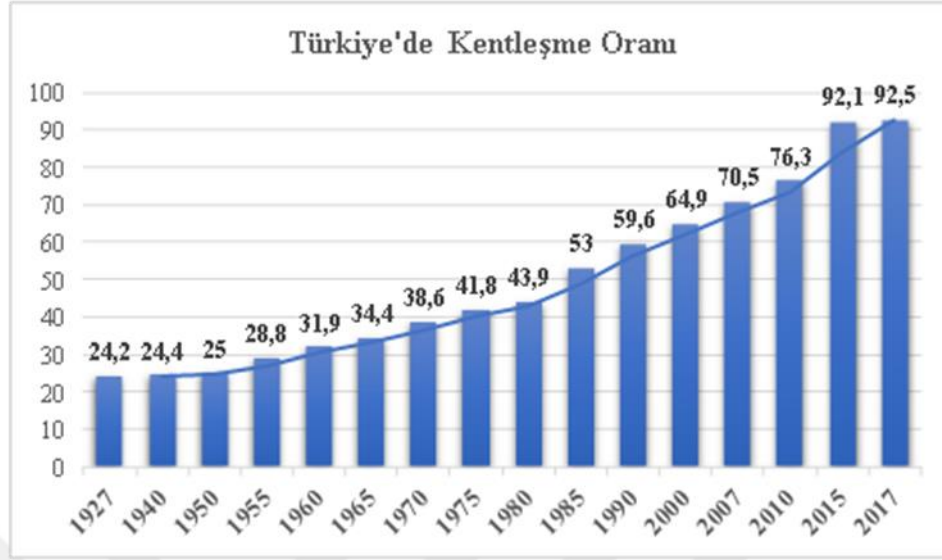
Henri Lefebvre ise sermayedarların yatırım yapıp kar sağladığı mekânı soyut mekan, gündelik yaşam için kullanılan mekanı ise somut mekân olarak tanımlar (Turut ve Özgür, 2018: 11). Lefebvre'e göre her toplum farklı üretim tarzına göre kendi mekânını üretir. Toplumsal mekân, toplumsal yeniden üretim ilişkilerini (ailenin örgütlenmesi ve cinsiyetler ve yaşlar arasındaki biyolojik-fizyolojik ilişkiler) ve üretim ilişkilerini (yani işbölümü ve örgütlenmesini) içerir (Al-Rebholz Anıl, 2017: 151). Bu bağlamda Lefebvre mekânın toplumsal değerler ve anlamlara dayalı olan ve aynı zamanda mekânsal algı ve uygulamaları belirleyen bir toplumsal 'ürün' olduğunu savunmuştur (Güneş. 2019:13). Marksist kuram bünyesinde sistematik olmayan mekân analizlerine gerekse sosyal teorideki diğer mekân analizlerine kıyasla daha kapsamlı ve çok taraflı bir mekân teorisi ortaya koymayı amaçlamamıştır (Ghulyan, 2017:2).

1.3.4. Türkiye'nin kent ve kentleşme deneyimi üzerine ileri sürülen kavram ve kuramlar

Bişkek'in 1980'lerin sonundan itibaren yaşamış olduğu canıkonuslar deneyimini Türkiye 1940'ların sonundan ve özellikle de 1950'lerden itibaren gecekondudenilen mahallelerin çıkmasıyla yaşamıştır. Dolayısıyla çarpık kentleşme ya da plansız kentleşme bağlamında Türkiye'nin tecrübesi Bişkek'e göre yaklaşık 50 yıl önce başlamış günümüze kadar ise 70 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Toplumsal ve aile yapıları benzer olan, özellikle aile ve akraba ilişkileri aynı kökten olan ama birbirinden fiziki olarak uzak olan bu iki benzer akraba topluluklarının modernleşme ve sanayileşmeyle birlikte yaşadıkları kent deneyimi ve tecrübesi konumuz açısından önemlidir. Bu yüzden Kırgız kentlerinin plansız kentleşmesini ifade eden canıkonusları iyi anlamak için Türkiye'nin gecekondudeneyimine bakmak ve de bu alanda kent sosyologlarının yapmış oldukları çalışmaları ele almak faydalı olacaktır.

İlk önce Türkiye'deki kentlerin 1927 yılından yakın dönemlere kadar ki demografik açıdan değişimine bakalım.

Türkiye'de özellikle 1950'li yılların başlarından itibaren hızlanan kentleşme süreci, kentsel yerleşmelerin nüfus artışı, hem kırsal yörelerin hem de Türkiye nüfusunun genel artışının üstüne çıkmıştır. Örneğin; 1980 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ülke nüfusu %2,07 hızla artarken, kırsal nüfus %1,34, kentsel nüfus ise %3,04 hızla artmıştır durumdadır (Karataş, 1991).



Şekil 1. 3. Türkiye’de kentleşme oranı(kent nüfusu %), (Adıgüzel, ts.: 50)

Türkiye’de Şekil 1.3’de görüldüğü gibi yoğun göç akını nedeniyle çok ciddi biçimde hızlı kentleşme süreci yaşandığını istatistikler göstermektedir. Bu bağlamda akla gelen ilk şey belki kentleşmede nüfus oranı olabilir, ama sayıların ardında oluşan önemli toplumsal, ekonomik, siyasal kentleşme sorunları ardı ardına yaşanılmış ve bu açıdan da bilimsel açıdan ele alınma gereksinimi oluşturmuştur. Günümüzde Büyükşehir Belediye yasasının 12.11.2012 tarihinde yenilenmesiyle birlikte ilçeleri ve köyleri de dâhil ederek 750 binin üzerinde kentler büyük şehir statüsünde kentler olarak kabul edilmiştir ve bu kentlerle birlikte demografik açıdan kentte ciddi bir artış gözükmemektedir.² Fakat bu yasayla birlikte küçük köyler bile şehre dâhil edilerek şehrin mahallesi gibi tanımlanmıştır. Bu yüzden Türkiye’de kent nüfusunda son yetmiş yıldır artış olmaktadır, ama bu yasayla birlikte idari açıdan görülen bu artışın kent sosyolojisi bağlamında değerlendirilmesi sakıncalıdır. Bu bilinçle birlikte kentte yaşanan nüfus artışı ve de önceden plansız yapılanmanın Türk kentlerinde ciddi sorunlara neden olduğu da açıktır. Artık Türkiye’de 2000’lerden itibaren kaçak yapılara izin verilmemektedir. Bu çok önemli bir adımdır. Şuandaki iktidarın kentle ilgili yapmış olduğu kentsel dönüşüm projeleri 2000’li yıllardan önce yapılan kaçak yapıların yenilenmesini ve dönüşümünü kapsamaktadır.

² 12.12.2012 Büyükşehir Kanunun 4. maddesinde “Toplam nüfusu 750.000’den fazla olan illerin il belediyeleri kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir.” denilmektedir (Mevzuat 2012).

Türkiye’de ilk gecekonduların görülmesi II. Dünya Savaşından sonra 1940’ların sonundan itibaren başlayıp 1950, 1960, 1970 ve 2000’li yılların başına kadar devam etmiştir. 1963’ten itibaren başta Almanya olmak üzere Türkiye’den gerçekleşen işçi göçü, ülke içindeki büyük kentlere göçü kısmen engellese de kentlere nüfus akınını durduramamıştır. Bu süreçten sonra Türkiye’nin özellikle merkezi kentleri kontrol edilemeyen ve kent yapısını, yaşam tarzını da etkileyen bir sürece girmiştir. Bu durum yaklaşım yarım asır sürmüştür. Sosyal değişimde meydana gelen değişmelerin bir sonucu olarak, sosyologların ilgisi kırsal araştırmalardan kent araştırmalarına doğru kaymıştır. Bu süreçle birlikte ortaya çıkan kaçak yapıların yoğunlaştığı gecekondualarda yaşanan yoksulluk, işsizlik gibi bir dizi ekonomik, sosyal sorunlarının yoğunlaşması bilimsel çerçevede incelenmesine gereksinim duyulmuştur. Özellikle kentleşme sürecinde gecekondulaşma ile ilgili yapılan bir sürü araştırmalar kentleşme ile ilgili çalışmaları ortaya koymuştur. Işık ve Pınarcıoğlu bunun için Kıray (1972), Ö. Şenyapılı (1978), T. Şenyapılı, (1978-1981), Tekeli (1977 ve 1982) çalışmalarını göstererek 1960 ve 1970’lerdeki gecekondu araştırmalarında kentleşme ile ilgili önemli katkılarda bulunmuştur.

Kent ve toplumsal değişim konularını Türk sosyolojisinde ilk ele alanlardan biri Mübeccel B. Kıraydır. Kıray’ın kentle ilgili geliştirdiği kavramlardan **“sahte kentlilik”** kavramını ortaya atmıştır. Kırdan kente göçenlerin “artık köylü olmadıkları gibi, kentli de olmadıklarını” söyleyerek, bu durum için “sahte kentlilik” kavramını geliştirmiştir (Adıgüzel, ts.: 66). Bununla birlikte Mübeccel Kıray **“tampon mekanizma”** veya **“tampon kurum”** kavramını ilk kez kent sosyolojisinde kullanmıştır.

Toplum her zaman değişme halinde olan dinamik bir yapıdır. Değişme hali çok yavaş veya hızlı olduğunda değerler farklı süreçler yaşar. *“Değişmenin bunalımsız olmasını sağlayan, çözülmenin önüne geçen ve her iki sosyal yapıya da ait olmayan bu yeni beliren kurumlar, ilişkiler, değerler ve fonksiyonları Kıray “tampon mekanizmalar” terimi ile ifade eder. Bu tampon mekanizmalar sayesinde sosyal yapının çeşitli yönleri birbiri ile bağlanır, fonksiyonel bütünün parçası olmayan taraflar kaybolur. Bu şekilde toplumun orta hızda bir değişme olmasında da göreceli bir denge halinde kalması olanağı bulunur”* (Kıray, 2000: 20). Genel olarak tampon

kurum daha hızlı ve daha kapsamlı sosyal değişme anlarında iki temel yapıda da görülemeyen, fakat oluşum içerisinde belirlenen ve bütünleşmeyi sağlayan kurumlardır (Bal, 2006:18). Bu tampon mekanizma özellikle gelişmekte olan ülkelerde kentleşme sürecinde gecekonduların bir geçiş aşamasını ifade etmektedir.

Kıray annenin, kız çocuğun, tüccarın tampon fonksiyonu olduğunu ifade etmekle beraber bir laboratuvar yeri olarak yaptığı Ereğli kasabasında köylü ile kasaba sakinlerinin ilişkilerinde kahvelerin de tampon kurum fonksiyonunda olduğunu açıklar. Annenin bir tampon fonksiyonu çocukların babasına doğrudan söyleyemediklerini iletmesidir. Baba-çocuk ilişkilerinde aile içindeki çatışmalara, burhanlara yer bırakmadan halledilme durumu annenin rolü ile olup bu tam bir tampon fonksiyonu ifade eder. Bununla birlikte köy ve kasaba sakinleri sıkı ilişkilerinin gerçekleştiği yer olarak Ereğli kasabasındaki kahveler yeni fonksiyon, tampon kurum rolündedir (Kıray, 2000). Kısaca Kıray “*Ereğli - Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*” çalışmasında ilk kez kent sosyolojisinde kullandığı “*tampon mekanizma*”, “*tampon kurum*” kavramları gelişmekte olan ülkelerde kentleşme sürecinde gecekonduların bir geçiş aşamasını ifade etmektedir.

Genel olarak tampon kurum daha hızlı ve daha kapsamlı sosyal değişme anlarında iki temel yapıda da görülemeyen, fakat oluşum içerisinde belirlenen ve bütünleşmeyi sağlayan kuramlardır (Bal, 2006:18). Bu tampon mekanizma özellikle gelişmekte olan ülkelerde kentleşme sürecinde gecekonduların bir geçiş aşamasını ifade etmektedir.

Türkiye’de kentleşme ve buna bağlı olarak gecekondulaşma ile ilgili Ercan Tatlıdil’in çalışması önemlidir. Tatlıdil kentleşme sorununu sadece bir nüfus hareketi olarak değil aynı zamanda toplumun ekonomik ve sosyal yapısındaki değişmelerin ürünü olduğunu belirtir. Kentte göç edenlerin kalış süresine bağlı olarak bütünleşme düzeylerinin arttığını belirtmiştir (Bal, 2006:22).

Bu bakımdan Türkiye’de barakalaşma sorunun ardından gelen gecekondulaşmada Şenyapılı’nın kentleşme sorunlarını araştırmasında etkili olmuştur. T. Şenyapılı, (1978-1981) kentleşmeyle beraber ortaya çıkan barakalaşmaların gecekondulaşmaya dönüşme sorunlarını ele almıştır. 1940 ve 1950 arası yıllarda

özellikle yoğun göç nedeniyle kent sorunları artmaktaydı. Kır ‘*itiyor*’ ama kent özellikle ‘*çekmiyordu*’. Kırdan göçen bu deneyimsiz ve becerisiz tanmsal işgücünün istihdam edebilecek iş kolları yoktu. Bu nedenle, gelen gruplar uzun sürede işsiz kalıyor, bu nedenle de onlar hem ekonomik hem de fiziksel açıdan kentlerin sığılarında kalıyorlardı. Dolayısıyla kentlerdeki marijinal kesim denilen bir kesim ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ekonomik yaşamın mekandaki yansıması da çoğu kez ‘*sefalet*’ mahalleleri şeklinde oluyordu. 1945-1950 arasını, henüz gecekondu inşaatlarının yaygınlaşmadığı, kente gelen ve genelde işsiz ve parasız kalan kesimlerin kendilerine para ödemedi barınak bulmak zorunda kaldıkları dönem olarak nitelendirilmektedir (Şenyapılı, 2004:124, 125). 1950-1960 döneminde kentlerde artan ticaret, küçük sanayi ve altyapı yatırımlarının kentin çekiciliğini artırdığını ileri sürmüştür. Bu dönemde kır ‘*itiyor*’ ancak kent de ‘*çekiyordu*’. Bu dönemlerde altyapı yatırımlarının gecekonduya yönelmesinde mahallelerin mekansal kalitesi yükselince gecekondu olgusu resmi olmayan kalıcılık yoluna girmiştir. Bu bağlamda barakalar da yavaş yavaş düzgün mahallelere girmeye başlamıştır. Fakat bu dönemin yapı dokusu kentle bütünleşememiş, kent ekonomisinin marjinde kalmış bir kesimin mekansal yapısını yansıtmaktadır (Şenyapılı, 2004:186).

Dolayısıyla Şenyapılı kentle ilgili çalışmasında Türkiye’de, büyük şehirlerde kentleşme süreci içinde konutta barakalaşma, gecekondulaşma olgularını tarihi dönem içerisinde, yasalar, politik yönetim, ekonomik sosyal değişim içerisinde itici ve çekici nedenler bağlamında sosyolojik çerçevede ele almıştır.

Benzer şekilde Türkiye’deki göçü itici, çekici ve bir de buna iletici neden ekleyen önemli bir çalışma daha bulunmaktadır. Türkiye’de kentleşme sürecini ele alıp inceleyen önemli bilim adamları arasında Ruşen Keleş’e burada yer vermek gerekir. Keleş 1983 yılında yazdığı “*100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*” çalışmasında ülke içi kırdan kente göç üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmaktadır. Keleş Türkiye’de kentleşmenin nedenleri olarak üç kümeyi belirtmiştir. Bunlar, 1) İtici 2) İletici ve 3) Çekici güçler olarak üç kümede ele almaktadır. 1) İtici göçler olarak da köylüyü, toprağından, tarımdan ayrılmaya zorlayan koşullardır. Tarımda verim azlığı, tarımsal gelirin yetersizliği, bu yetersiz gelirin ve tarımdaki toprak sahipliğinin dengesiz dağılışı, tarım topraklarının çok parçalanmış olması ve tarımsal

makinalaşmanın, belli ölçülerde, tarlada çalışanları işsiz bırakması, iklim koşulları ve toprağın aşınması (erozyonu), bu itici güçlerin başlıcalarıdır. 2) İletici güçler ise ulaşım olanaklarıdır. Kentleşme hareketi, mal ve hizmet değiş tokuşunun, belli taşıma ve haberleşme ağları içinde özerkselleşmiş belli yerleşim yerleriyle bu özerklere bağlı çeşitli büyüklükteki yerleşimler arasında yoğunlaşmasından doğar. Dolayısıyla ulaşım olanakları kentleşmeyi hızlandıran önemli faktörlerden biridir. 3) Çekici güçler, nüfusu kentlere çeken etkenlerdir. Bunlar, kısaca, tarım dışı kesimlerde yaratılan iş olanaklarıdır (Keleş, 1983:38, 39).

Ruşen Keleş bununla birlikte kentleşme sorunları, kentleşme sürecinde çevre sorunları, gecekondulaşma, gecekonduların sorunları, konut sorunları, kent planları gibi konutlar, konut politikaları ve genel olarak kentleşme sürecinde uygulanan politikalar, kalkınma planlarının uygulanması üzerinde ayrıntılı biçimde durmuştur.

Türkiye'nin yaşamış olduğu çarpık kentleşmenin sosyal yaşamda ilginç görünimleri vardı. Özellikle başta İstanbul ve Ankara olmak üzere, İzmir, Adana, Bursa, Kocaeli, Sakarya daha sonraları Gaziantep gibi sanayinin geliştiği kentlerde sosyo-ekonomik ve kültürel zıtlıklar iç içe yaşamaya başladı. Dolayısıyla ortaya çıkan bu zıtlıkları ve sosyal çarpıklığı ifade etmek için Orçan tarafından **“kırsal metropolleşme”** kavramı kullanılmıştır. Kırsal metropolleşme, *“kırsallığın uç noktasında bir kavramla yine şehirleşmenin uç noktasında yer alan bir kavramın yan yana gelmesidir. Türk şehirleşme sürecinde bu iki zıt yapı iç içe bir arada yaşanmıştır. Kırsalın gecekondular, metropolleşmeyi devasa kent yerleşimi ve buna bağlı olarak postmodern yapı ve sistemler temsil etmiştir”* (Orçan, 2008: 215). Bu anlamda Türk toplumunda gelişmemişliğin uç noktasında yer alan kırsallıkla gelişmişliğin uç noktasını yaşayan şehirleşme sürecinde yaşanan bir durumdur. . Kırsal metropolleşme kentleşme sürecinin çarpık biçimde olmasını ifade etmektedir. Yani sosyolojik anlamda da o toplumdaki sağlık koşullarını, eğitim, eğlence ve kültürel farklılıklarıyla beraber ekonomik anlamda gelir dağılımları, konut tipini ve tüketim durumlarındaki farklılıkları göstermektedir. Kırsal yaşam tarzı ve alışkanlıklarıyla beraber kentsel alışkanlıklar, temayüller ve özgürlükler arasında gidip gelen bir hayatın kurulduğu, her iki durumda olan kırsal metropolleşmede en önemlisi kentleşen ve kentlileşemeyen her ikisi arasında kalan veya yabancılaştıran veya yok olanı ifade

etmektedir. Bu durumda, “değer kaybı ve kimlik erimesine karşı yeni değerler, alternanif kimlikler ve yeni psikolojiler türetilir. Kırsal bölgelerden gelen bireyler için burada barınmak oldukça zordur. Bu zorluğu gidermek için şehire gelen çoğu aileler geldikleri yerden yabancılık duymadıkları tanıdıkların yanına getirmektedirler. Her gelen nüfus kırdaki kalan nüfusu çekmiş ve kırsal yapının metropolde yaşanmasına ve güçlenmesine neden olmuşlardır. Bu nedenle en metropol kentlerde, hemşeri mahalleleri hatta semtleri kurulmaya başlanmıştır” (Orçan, 2008: 216). Orçan tarafından ilk kez kent sosyolojisinde ortaya konulan kırsal metropolleşme kavramı sadece Türkiye için değil aynı zamanda az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda kentleşmesinde yaşanılmakta olan bir kentleşme olgusudur. Bunun için kentler farklılıkların, zıtlıkların bir arada barındıran mekanlar olduğu durum ortaya çıkmaktadır denilebilir.

Türkiye’nin yaşadığı hızlı kentleşme süreci içinde köyden göç eden nüfus kente tam olarak entegre olamıyordu. Bu durum 2000’li yıllara kadar halen de bazı yerlerde devam etmiştir. Türkiye, gecekondulaşma, yoksulluk, işsizlik, eğitim, suçla karışma, uyuşturucu madde kullanımının yaygınlaşması, kimlik ve aidiyet sorunları gibi bir dizi yeni problem alanları ile yüzleşmek durumunda kalmıştır (Adıgüzel, t.y.: 68). Gecekondu kentte problemlerin yaşandığı bir anlamda fiziki ve sosyal bir yerleşim alanıydı. Altyapıdan yoksun, işsizlik oranının yüksek, yoksulluğun yoğun, sosyal donatıların çok zayıf olduğu mekanlardı. Fakat 2000’li yıllardan sonra iktidara gelen hükümetler, kentsel dönüşüm projesini başlatarak, bazı gecekonduların yıkılıp yeniden toplu konutlar yapmışlardır. Bu projenin öncülüğünü Başbakanlığa bağlı Toplu Konut İdaresi (TOKİ) yapmıştır. Ve bunun sonucu olarak TOKİ toplamda 1.137 bin konut inşaa etmiş ve vatandaşlara dağıtmıştır. Bu 20 yıl içerisinde dünyada yapılan en büyük konut projesidir (TRT 2022). Yapılan yeni konutlarla ve kurulan mahallerle ilgili bazı eleştiriler de mevcuttur. Yeni kurulan mahallelerle Türk toplum ve kültür yapısının zedelendiği, mahalle kültürünün yok olduğu gibi eleştiriler mevcuttur. Ama tüm bunlara rağmen fiziki olarak gecekondularda kentsel dönüşüm sayesinde bir bütünleşme olmuştur. Bunun yanı sıra eğitim, sağlık, park ve dinlenme alanları, alışveriş mekanları, çarşıları gibi yerlerin açılması kentle bütünleşmede önemli girişimler ve adımlar olmuştur.

Türkiye’de kentleşme, kentbilimcilerinin çalışmalarıyla kent bilimi ve kent sosyolojisi belli bir seviyeye ulaşmış denilebilir. İlk önceleri gecekondularda yaşanan fiziki ve sosyal problemlere yer verilirken, daha sonraki dönemlerde göçmenlerin kentle ve çevresiyle bütünleşememe sorunlarına odaklanılmıştır.

1.3.5. Göç kuramları ve tipleri

Göç, insanlık tarihinin başlangıcından başlayarak günümüze kadar devam eden yani insanlık tarihinin her döneminde yaşanılan olgudur. Göç kavramını tanımlanırken öncelikle sosyal, ekonomik, siyasal faktörler bağlamında tanımlanır. Bu faktörler sosyal değişimlerin temelini oluşturmaktadır.

Göç olgusuyla ilgili çalışmalar ilk olarak 19. yüzyılda ekonomik temelden hareketle makro düzeyde yürütülürken, zaman içerisinde göçleri mikro düzeyde inceleyen sosyolojik araştırmalar yoğunluk kazanmaya başlamıştır (Adıgüzel, 2016: 13).

Göç olgusunu kuramsal çerçevede inceleyen öncü bilim adamları içinde Ravenstein, Everetn Lee ve Petersen ve de çalışmaları gelmektedir. İlk önce klasik göç teorilerine bakmak yerinde olacaktır.

Ravenstein (1834-1913) eski dönem göç kuramcılarının içinden özellikle göç akınlarıyla ilgili normları kendi ifadesiyle geliştirmiştir. Göç hareketlerini ekonomik, sosyal ve siyasi koşullar içinde değerlendiren Ravenstein *Göç Kanunları (The Laws of Migration)* makalesinde analitik ve ampirik bir göç modeli kurgulamıştır (Özcan, 2016:188). Onun göç ile ilgili çalışmaları, ilk kapsamlı çalışma kuramı olarak kabul edilmekle beraber göç ile ilgili daha sonraki kuramlara öncüllük etmiştir.

Ravenstin’in İngiliz nüfus sayımı istatistikleri verileri üzerinde çalışarak göç ile ilgili yedi göç normunu belirtmiştir. Ravenstin’in göç kanunlarını şunlardan oluşturmaktadır:

- 1) Göç ve mesafe, mesafe arttıkça riskte artacağından göç etme eğilimi zayıflar. Özellikle kadın ve çocuklar uzun mesafeli göçlerde ilk göçen grup arasında pek yer almaz.

- 2) Göç ve basamakları: Ravenstin'e göre göçün bir boyutu basamaklı bir şekilde seyreden ve boşalan yerlerin yakın bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulmasıyla oluşan dalgalardır(Çağlayan, 2006:69).
- 3) Yayılma ve emme süreçleri: bir birini destekleyen konumdadır. Ravenstein özellikle göçün bu boyutunda kentlerde daha iyi yaşamayı istemesinin yayılma sürecini belirlediğini ifade etmektedir. Aynı anda kentlerde endüstriyel alanda iş gücü, göçle karşılanmakla beraber gelen göç kent merkezlerinde emilmektedir.
- 4) Göç ve zincirleri: göç olgusu bir kez başladığında ardı ardına devam eden zincirlemeli bir süreçtir.
- 5) Doğrudan göç: bu göç türünde göçmenler daha gelişmiş endüstriyel kentlere basamaklı biçimde değil, doğrudan göç ettiğini belirtir.
- 6) Kır ve kent yerleşimleri farkı: Ravenstein'e göre kent sakinleri kırdaki oturanlara göre daha az göç eğilimindedirler.
- 7) Kadın ve erkek farkı: Bu normda özellikle kadınların erkeklere göre göç etme eğilimi daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Çağlayan, 2006: 69,70).

Dolayısıyla Ravenstein yaşadığı dönemin şartlarına bağlı olarak geliştirdiği normlardaki ortak nokta, ticaretin ve sanayinin geliştiği büyük kentlere doğru olması ilkesidir. Ravenstein'in göç teorisiyle ilgili geliştirdiği normlar onun yaşadığı dönem çerçevesinde değerlendirilir.

Everetn Lee *Göç Teorisi (A Teory of Migration)* çalışmasında göç nedenleri ile ilgili olarak dört temel noktanın ortaya çıktığını belirtir. Bunlardan

- 1) Birincisi mevcut mekanla ilgili faktörler,
- 2) İkincisi hedef nokta alanla ilgili faktörler,
- 3) Üçüncüsü engellerin ortaya konması ile ilgili faktörler ve
- 4) Sonuncusu ise kişisel faktörlerdir (Ayhan, 2019:94).

Bu faktörler göçün hem yaşanılan yere, hem gidilecek yere göre itici ve çekici faktörleri olmaktadır. Demek ki, ona göre bütün göç hareketleri itici veya çekici faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber Everetn Lee kişisel ve kişisel olmayan veya makro ve mikro temelli faktörleri de ihmal etmez (Adıgüzel, 2016: 25-27).

Göç kuramı üzerine kapsamlı çalışmalar yapanlardan biri de W. Petersen'dir. Petersen özellikle bireyleri göç sürecinde iten nedenlerde sadece itme ve çekme faktörlerinden değil, aynı zamanda bireysel ve sosyal faktörlerin de etkisinin önemli olduğunu ifade eder. Dolayısıyla Petersen göç sürecinde itici ve çekici faktörlerin altında esas sebeplerin neler olduğunu araştırır (Özcan, 2016: 193). Bilindiği gibi birçok nedenlerin altında ve göç için de her zaman için önemli faktör ekonomidir. Bu bağlamda Petersen göç nedenlerinin her zamanki nedenleri olarak ekonomik faktörlerin incelenmesi üzerinde durmaktadır.

Petersen göç ile ilgili çalışmasında göçü ilksel, zoraki, serbest ve kitlesel kriterlerine göre ayırmıştır.

- 1) İlksel göçler, insanlığın ilksel dönemleriyle ilişkilendirilerek ayırımı yapar. Bu dönemde özellikle doğal afetler, dolayısıyla fiziksel şartların etkisiyle edilen göçlerdir.
- 2) Zoraki veya zoralama ile yapılan göçler. Bu göç tipi de iki kategoride değerlendirilir. Bu tipin ilksel göçlerden farkı tabi tutulan topluluk az çok göç sürecini kendisi kontrol edebilirken, zoraki göçte tamamen topluluğun iradesi dışında gelişir. Bu göç türünde sosyal ve siyasal yapıların temeli belirlenmektedir.
- 3) Serbest göçler bir başka bir anlamda iradeye göre edilen göçtür. İnsanlar göç ederken kendi iradesine göre, serbest bir biçimde davmaktadır.
- 4) Kitlesel göçler özellikle insanlar bireysel olarak değil topluca göç etmesi anlamındadır. Bu kriterlere özellikle siyasal nedenlerin etkisiyle edilen göçler örnek verilebilir.

Göç çalışmalarıyla erken dönemde göç kuramına katkıda bulunanların içinde S.A.Stouffer gelmektedir. Stouffer *Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance)* adlı çalışmasında göçün itici ve çekici faktörleri üzerinden hareketle göç sürecinde mesafenin önemini ortaya koyar. “Eğer Chicago’nun insanlar için, Iowa’nın New York’tan olduğundan daha çekici olduğunu ve New York’un da Massachusetts’in Chicago’dan olduğundan daha çekici olduğunu söylersek, bu iki şehrin çekiciliğine ilişkin bir analizde mesafe faktörünü ele almamız gerektiği açıktır” (Özcan, 2016: 190) der. Dolayısıyla Stouffer kentlerin itici ve çekici özelliğinden hareketle göç sürecinde bireyler açısından en önemli faktörün göç mesafesi olduğunu söyler.

Çağdaş göç kuramlarının önde gelen S.Amin, İ. Wallerstein ve A. Frank kuramcıları “Bağımlılık Okulu” adıyla bilinen bir okul geliştirmişlerdir. İleri sürülen bu kurama göre Dünya ‘merkez’ ve ‘çevre’ olarak ikiye ayrılmıştır ve bu bağlamda ülkeler ekonomik temelden hareketle bir birine bağımlı olarak var olabilmektedir (Çağlayan, 2006: 78). Bu kuramın teorisyenlerinden Wallerstein’e göre merkez ülkeler ekonomik açıdan olsun, sosyal açıdan olsun gelişmiş ve kapitalist sistemi benimsemiş ülkelerdir. Çevre ülkeleri ise kapitalist gelişimlerini tamamlamak ve ekonomik alt yapılarını yükseltmek için merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Bu bağlamda çift yönlü merkez-çevre bağımlılığı ortaya çıkmaktadır (Özcan, 2016:200).

Dolayısıyla ‘Merkez Çevre’ okulunun belirlediği önemli nokta, çevre ülkelerindeki hammadde ve emek dünya pazarlarının denetimi altına girdikçe göç akımları oluşmakla beraber buna karşın önemli bir boyutu da dış ülkelere doğru yönelmektedirler. Bu bağlamda çevre ülkelerin de merkez ülkelere işçi göçü konusunda yardımcı olmakta hatta bağımlı hale gelebilmektedir (Çağlayan, 2006: 80).

Göçle bağlantılı çalışmaları olan Cemal Yalçın birtakım ölçütler üzerinden göç olgusunu sınıflandırmaktadır. Bunlardan ilki

- 1) İrade esasına göre: ‘gönüllü ve zorunlu’ göç.
- 2) İkincisi yoğunluğuna göre: ‘kitlese ve bireysel’ göç.
- 3) Üçüncü sınıflama ülke sınırlarına göre: ‘iç göç ve dış’ göç.

- 4) Son sınıflaması da yerleşme esasına göre: ‘geçici ve sürekli’ göçlerdir (Dağaşan ve Aydın, 2017:739)

Bilindiği gibi göç olgusu oldukça karmaşık bir süreç olmakla birlikte nedenleri, kriterleri de oldukça farklı ve çeşitlidir. Bundan dolayı klasik göç kuramı çalışmaları temelinde göçü kriterlerine göre genel olarak şöyle sistematikleştirmek mümkün:

Tablo 1. 1. Göç kriterleri

Göç kriterleri		
Amacına göre	Ekonomik	Ekonomik değil
Ülke sınırlarına göre	İç göç	Dış göç
Yoğunluğu açısından	Bireysel	Kitlesel
Göçü tetikleyen unsur	Zorunlu	Serbest/Gönüllü
Zaman açısından	Geçici	Kalıcı
Yasal statü açısından	Yasal	Yasadışı
Mesafeye göre	Uzun mesafeli	Kısa mesafeli

Castels ve Miller de göçü beş eğilimle sınıflandırır:

- 1) Göçün küreselleşmesi, bu anlamda bilindiği gibi küreselleşme sürecinin etkisiyle dünya genelinde göç olgusu küresel süreç haline gelmiştir. Bilindiği gibi tarihte insanlar şimdiki gibi daha hızlı ve yoğun biçimde göç etme eğilimi daha zayıftı. Küresel dünya temelinde insanlar daha serbest biçimde, eski dönemlerden daha ulaşılması kolay ve hızlı biçimde göç etmekteledir. Bu anlamda göç eskiden olmadığı kadar dünyada küreselleşmiş bir olgudur.
- 2) Göçün hızlanması, küreselleşmesi niteliğiyle beraber göç uluslararası boyutta hızlanma eğilimindedir.

- 3) Göçün farklılaşması, göç kürelleşme eğilimiyle beraber ülkelere göre nedenlerine, boyutuna ve bunun gibi özelliklerine göre farklı durumda devam etmektedir.
- 4) Göçün siyasallaşması, göç süreci iç veya diğer politikliğin etkisiyle göç eskiden olmadığı kadar daha fazla siyasallaşma sürecini yaşamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 12-14, Akt: Erdoğan, 2019: 22).
- 5) Göçün kadınlaşması, geçmişteki göç hareketlerinde erkeklerin egemenliğinin fazla olduğu bilinmektedir. Küreselleşmeyle birlikte göçlerde kadın göçmenlerin sayısında da artış olmuştur (Çakı, 2018: 11).

Yukarıda açıklanan göç kuramlarının analiz düzeyleri birbirinden farklıdır. Bu kuramlarda mikro, orta ve makro yaklaşımlar olarak ayırım yapılmaktadır. Mikro düzeyler bilindiği gibi bireysel anlamda; makro düzeydeki kuramlar ise göç eğilimlerini bir bütün olarak açıklamaktadır. Orta düzeydeki kuramlar da her iki düzeyler arasında göç eğilimlerini açıklamaya çalışmaktadır (Özcan, 2016: 205).

İKİNCİ BÖLÜM

BİŞKEK’TE KENTLEŞME VE GECEKONDUAŞMA/CANIKONUŞLAR

2.1. GENEL OLARAK KIRGIZİSTAN’DA KENTLEŞME

İnsanlık tarihine bakıldığında bireyler özellikle fiziksel ihtiyaçlarını karşılamakla beraber ruhani ihtiyaçlarını karşılamaya ihtiyacı duymuşlardır. Bu bağlamda insan tek başına değil toplumla beraber yaşamak barınmak durumundadır, yaşam için gereksinimlerini topluluk olarak beraber hareket etmesi gerekmektedir. Bu nedenle yerleşik hayata geçiş, toplumsal bir ihtiyaç olduğundan köye ya da şehir hayatı uygarlık hayatının önemli aşamalarındandır.

Kırgız toplumu göçebe yaşam tarzında yaşayan çok eski halklardan biri olarak yaşayagelmıştır. Tarihi çerçeveden bakıldığında büyük İpek Yolunun Kırgızistan’dan geçmesinden dolayı Ortaçağ dönemlerinde kurulmuş olan kervan yollarına, buradaki konutlara, kalelere ve ticaret merkezlerine ev sahipliği yapmıştır. Örneğin büyük İpek Yolunun geçtiği yerler olarak Balasagun, Suyab, Naveket, Barskon, Özgön, Semerkant ve Buhara gibi tarihi Ortaçağ Kale şehirleri kurulmuştur. Bunların bazıları modern dönemlere kadar ulaşırken çoğunluğu günümüze kadar ulaşmamıştır (Дылдаев, 2019:78). Dolayısıyla şimdi de var olan Kırgızistan’ın Oş, Özgön gibi şehirleri Ortaçağ dönemlerinde kurulmuştur.

1897 yılında Çarlık Rusya tarafından genel olarak Orta Asya nüfusu ve onun içinde Kırgızistan’ın nüfus sayımı ve kayıt işleri başlatılmıştır. Söz konusu dönemlerde Kırgızistan’da Celal-Abad, Oş, Prjevalski (şimdi Kara-Kol şehri) ve Frunze şehirleri vardı (Ниязов, Алайчиев v.d, 2020: 166,167). Sovyetler Birliğinin ilk yıllarında ise ülke içinde sadece dört şehir vardı, ancak 1927 yılında Celal-Abad ve Narın büyük şehirleri ve bununla birlikte şehir tipinde üç madencilerin şehri olarak bilinen Kızıl-Kıya, Sülüktü ve Kök-Cangak şehirleri de kurulmuştur (Прохорова, 2014: 65).

Прохорова (2014: 65-66) Kırgızistan’da Sovyet döneminde kentsel planlamanın gelişimini üç temel aşamayla bakmak gerektiğini ortaya koymuştur. Bunlar:

- 1) **Birinci aşama 1927-1932** yılları arasında. 1917'de Ekim Devrimi'nden sonra yeni şehirler ve şehir tipinde kasabalar kurulmaya ve eski şehirler kısmen yenilenmeye başlamıştır. Ekim Devrimine kadar Kırgızistan'da şehirlerin kurulması sistematik biçimde değildi. 18. yüzyılda şehirlerin planı kabataslak şeklinde olup şehirler için hazırlanan planlar, amacı esas olarak sokakların, mahallelerin ve meydanların planını belirlemek olan tamamen şematik bir yapıyla sınırlıydı.
- 2) **İkinci aşama 1933-1941** yılları arasında şehir planlamasının gelişimi ile başlar. Bu dönemde yeni işçi yerleşimleri ortaya çıkıyor ve mevcut olanlar yenileniyor veya yeniden inşa ediliyordu. 1941 yılına kadar şehir tipinde on iki kasaba ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla 1930'lu yıllarda Kırgızistan'da şehirlerin yeniden inşası başlamıştı. Ana planların ön şemaları ve uygulaması 1938–1940 yıllarında Prjevalsk (Karakol) şehri, Narın, Balıkçı, Oş ve Celal-Abad şehirleri için imar projeleri hazırlanmıştır. Şehir planı bu proje çerçevesinde gerçekleştirilmiş; sokakları, mahalleleri, meydanları, üretim bölgeleri ve çevre düzenlemeleri yine bu plan kapsamına göre yapılmıştır.
- 3) **Üçüncü aşama 1941-1954** yılları arası. Bu dönem II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemleri kapsamaktadır. 1946–1948 yıllarında Kırgızistan'ın şehirlerinde önemli imar planları yapılmıştır. Özellikle Frunze (Bişkek) şehrinin ana planı Moskovalı kent plancıları, Cumhuriyetin mimarları tarafından hazırlanmıştı (Прохорова, 2014:65-66)

Sovyetler Birliği döneminde Orta Asya'da ve onun içinde Kırgızistan'da kentleşmenin önemli faktörü bölgelerde endüstrileşmenin büyüme oranı ile ilişkilidir. Endüstrileşme de özellikle maden kaynaklarına ulaşmak için inşa edilen demiryollarını takip ediyordu. Kırgızistan'da demiryolları inşaatı 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmaya başlamıştır. Demiryolları başlangıçta ülkenin güneyinde kömür madenleri ve petrol sahalarında ve daha sonra kuzeyde kurulmaya başlamıştır. Örneğin 1941-1942 yıllarında Kırgızistan'a yaklaşık 30 sanayi üretim işletmesi teslim edilmiştir ve bunların büyük oranı Çüy bölgesinde ve Bişkek şehrindeydi (Дылдаев, 2019:81) ama bağımsızlık döneminde maalesef bu fabrikaların büyük bir kısmı korunamamıştır.

Genel olarak Sovyetler döneminde endüstrileşme süreci ülkede kentleşme ile bağlantılı olarak kentleşme sürecini hızlandıran önemli faktörlerdendi.

Kırgızistan'da Sovyetler Birliği döneminde kentler sanayi merkezi ekseninde gelişmiş olmakla birlikte kentleşmeyi etkileyen bir başka önemli faktörlerden biri de endüstri işletmeri ile birlikte kentlerde nüfus oranı artmaya başlamıştır. Tüm bunlara rağmen Sovyetler Birliği döneminde kent nüfusu kır/köy nüfus oranından pek fazla büyümemişti (Bkz: Tablo 2.1). Örneğin 1913 yılında kent nüfusu ülkenin genel nüfusunun %12,3'i oluşturmaktayken kır nüfusu ise % 87, 7'i oluşturmuştur. 1959'da ülkenin genel nüfus oranının % 33,7 kent nüfusu oluştururken, kır nüfusu ise % 66,3 oluşturmuştur. 1913 yılına kıyasla kent nüfusunun bir az büyüdüğü görülmektedir. 1979 ve 1989 yıllarında ise genel nüfusun % 38,7'ni kent nüfusu ve % 61,3'ü ise kır nüfusu oluşturmaktadır. Dolayısıyla Kırgızistan'da Sovyetler döneminde daha önceki döneme kıyasla kentleşme süreci yoğunlaşıp kentler gelişmiştir. Dünya genelinde kentleşme sürecinde nüfus kentlerde yoğunlaşıp köylerde azalırken Kırgızistan'da Sovyetler Birliği döneminde nüfusun yarısından fazlası köylerde olup kentlerde nüfus pek artmamıştır (Bkz: Tablo 2.1.)

Tablo 2. 1. Sovyet döneminde Kırgızistan'da kent ve kır nüfusu

Yıllar	1913	1926	1939	1959	1970	1979	1989
Genel olarak							
Ülkede nüfus sayısı (milyon)	863,9	1001,7	1458,5	2066,1	2933,2	3529	4290,5
Kent nüfusu							
Sayı	105,8	122,3	270,1	696,2	1097,5	1366,3	1640,9
(% /yüzde)	12,3	12,2	18,5	33,7	37,4	38,7	38,2
Kır/Köy nüfus							

Sayı	758,1	879,4	1188,4	1369,9	1835,7	2162,7	2649,6
(% /yüzde)	87,7	87,8	81,5	66,3	62,6	61,3	61,8

(Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года:12)

SSCB dağıldıktan sonra 1989-1999-2009 yılları içinde nüfus kayıtlarının verilerine bakıldığında şehir nüfusunun dinamik büyümesi zor sosyal-ekonomik, demoğrafik süreçlere kaplandığı bilinmektedir. Bu durumun sebepleri olarak ülkede ekonomik kriz başta olmak üzere, Sovyetler Birliği içersinde diğer ülkelerele ekonomik bağlantıların kopması ve bununla birlikte sanayi tesislerinin tamamen çalışmasının durulması o dönemde yaşanan en önemli nedenlerinden sayılmaktadır. Bu nedenlerle kasabalar veya küçük şehirlerde nüfusun büyüme oranı Sovyetler Birliği dönemine kıyasla önemli ölçüde azalmıştı. Örneğin ülke içinde 1999 yılında nüfusu azalan küçük şehirlerin toplam sayısı on sekize (18) ulaşmıştır. Bu küçük şehirlerde azalan nüfus sayısı toplam 63,6 bindir. Aydarken - 2 bine, Balıkçı - 0,8 bine, Celal-Abad - 0,5 bine, Kayındı 2,6 - bine, Kant 1,9 - bine, Kara-Balta - 6,6 bine, Kara-Köl - 4,3 bine, Kemin - 2,3 bine, Kızıl-Kıya - 4,6 bine, Kök-Cangak - 8,1 bine, Tokmok - 13,5 bine, Sülüktü - 1,2 bine, Şopokov - 0,6 bine ve Çolpon-Ata - 0,7 bine nüfusu azalmıştır(Bkz, Tablo 2.2) (Ниязов, Алайчиев v.d, 2020: 166,167).

Tablo 2. 2. 1999 yılında nüfusu azalan küçük şehirler(Ниязов, Алайчиев v.d, 2020: 166,167).

	Küçük şehirler veya kasabalar	Azalan nüfus sayısı (bin ile)
1	Aydarken	2
2	Balıkçı	0,8
3	Celal-Abad	0,5
4	Kayındı	2,6
5	Kant	1,9
6	Kara-Balta	6,6
7	Kara Köl	4,3
8	Kemin	2,3
9	Kızıl-Kıya	4,6
10	Kök-Cangak	8,1
11	Mayлуу Suu	9,2
12	Narın	2,2

13	Orlovka	2,2
14	Toktogu	0,3
15	Tokmok	13,5
16	Sülüktü	1,2
17	Şopokov	0,6
18	Çolpon-Ata	0,7
Toplam sayı		63,6

Sovyetler Birliği dönemi içerisinde veya 1920-1990 yılları arasında kentleşme süreci endüstrileşmenin sonucuydu (Дылдаев, 2019: 83). Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Kırgızistan'da kentleşme sürecinin gerilmesi sadece demografik faktörler değil özellikle şehrin ekonomisi ile de bağlantılıydı. Özellikle Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ülkede diğer Sovyet ülkelerindeki sanayi işletmeleri ile bağlantılı olarak çalışılmakta olan işletmeler artık çalışmıyordu. Bu nedenlerle de ülkede işsizlik, göç hareketleri gibi kriz dönemi başlanıyıp kentleşme süreci gerilemekteydi.

Şehir nüfusun sayısının azalması doğum seviyesinin düşmesi, ölüm oranının yükselişi, göç sürecinin artması ile bağlantılıydı. Özellikle şehirlerde oturan Rusların kendi vatanlarına göç etmesi şehir nüfusunun oranının azalmasına neden olmuştur. 1979-1999 yılları arasında ülke içi nüfus kentlere göre kırsal alanlarda nüfus daha fazlaydı. Örneğin 1959 yılında kentte yaşayanların oranı %31,2 ve kırdaki yaşayanların oranı ise %68,8'i oluşturmuştu. 1999 yılında ise kent nüfusu %23'e doğru azalırken kır nüfusu ise %77'e çıkmıştır. 2009 yılında kent nüfusu %35,3 iken 2016'da %33,7 ile kent nüfusunun oranında eskiye oranla bir artış meydana gelmiştir (Ниязов, Алайчиев v.d, 2020: 167).

Kırgızistan genel olarak nüfusu büyümekte olan ülkelerdendir. Örneğin 1991 yılında nüfus 4 502,4 milyon iken, 2020 yılında 6 636,8 milyona ulaşmıştır (Bkz, Tablo 2.1). Kent ve kır nüfusuna ayrı ayrı bakıldığında özellikle günümüz post-modern dönemde Dünya genelinde nüfusun büyük oranı şehirlerde yaşamakta iken ama Kırgızistan'ın nüfusunun büyük çoğunluğunun kırlarda oturmaktadır. 2020 yılı verilerine göre kent nüfusu 2 282,6 milyon iken, kır nüfusu 4 354,2 milyon (Bkz,

Tablo 2. 3)dur. Görüldüğü üzere günümüzde Dünyayla karşılaştırıldığında Kırgızistan nüfusunun büyük kısmı kırsal kesimlerde oturmaktadır ki bu durum modernleşmenin yaşadığı ülkelerde nadir görülen bir tablodur.

Tablo 2. 3 Demoğrafi (*Национальный статистический комитет Кыргызской Республики :13*)

Yıllar	1991	2000	2010	2015	2020
Genel olarak					
Toplam nüfus sayısı (milyon)	4 502,4	4 922,0	5 477,6	6 019,5	6 636,8
Kent nüfusu					
Kent nüfusu (milyon)	1 686,1	1 705,9	1 861,7	2 029,5	2 282,6
Kır/Köy nüfus					
Kır/köy nüfus sayısı (milyon)	2 816,3	3 216,1	3 615,9	3 990,0	4 354,2

Kırgızistan’da 7 eyalet, 40 ilçe, 453 kırsal alan ve 31 şehir bulunmaktadır. 31 şehrin içinde iki şehir direkt devlete ait iken, 12 şehir eyaletlere aittir ve 17 küçük şehirler ilçelere aittir. Bişkek nüfusu milyon üstü olan büyük şehirlerdendir. Ülkenin güneyinden ise en büyük şehir olarak Oş sayılmaktadır. Bununla birlikte Celal-Abad şehri nüfusuna göre ülkede büyük şehirlerin sırasında yer almaktadır. Karakol, Tokmok, Özgön, Balıkçı, Narın, Kara-Balta ve Taş-Kömür şehirleri orta şehirler kategorisine girmektedir (Государственный проектный институт градостроительства и архитектуры, 2020). Kırgızistan’da kırsal kesimin sayısı şehirlere göre fazla olmakla birlikte buna bağlantılı olarak kır nüfusunun sayısı şehir nüfusunun oranına göre fazladır. Kırgızistan’da kentleşmeyi Дылдаев (2019:86) geleneksel kentleşmenin rölyefe bağlı olarak dağ tipi özelliklere sahip sürecini “dağ tipli kentleşme” olarak adlandırmaktadır.

2.2. BIŞKEK’İN KISA TARİHİ ve ÖNEMİ

Bişkek şehri genel olarak zengin bir geçmişe sahip olan önemli bir şehirdir. Bişkek şehir olarak 7. yüzyılda Djul (Kuzneç Kalesi) şehri olarak bilinmektedir (Муниципальная администрация мэрии города Бишкек по Ленинскому административному району, Erişim: 9.03.2022). Tarihsel dökümanlara bakıldığında

Çüy bölgesinde Pişpek Kalesi 17. yüzyılın sonu 20.yüzyılın başlangıç dönemlerinde anılmaktadır. Pişpek Kalesi Büyük İpek Yolu'ndan geçen kervanların yüklerini aktarmak için durduğu yer olarak erken Ortaçağ yerleşiminin kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. Ortaçağ dönemlerinde 7.-12. yüzyıllarda Kırgızistan'nın coğrafyasında en büyük şehir olarak bilinmektedir (Халмурзаева, 2016 :70).

15. yüzyıldan sonraki dönemlerde Bişkek'in coğrafyasında bulunan Alamüdün, Ala-Arça nehirlerinin kenarlarında göçebe Kırgızların konutlarının olduğu iddia edilirken, belli bir boşluktan sonra 1825 yılında burada yerleşik yaşam yeniden canlanmıştır. Rus kaynaklarında 1825 yılında nehrin kıyısında Alamüdün Kalesi kurulmuştur. Kırgızların feodal iç savaşından faydalanan Kokan Hanı Madali Han'ın emriyle Lyaşker-Kuşbegi Çüy bölgesini işgal etmiştir. Bu dönemde Kokanlılar bir Kaleler zinciri inşa etmişti ve onların içinde en güçlüsü Taşkent Kervan yolu yönündeki Pişpek Kalesi olduğu ileri sürülmektedir (Халмурзаева, 2016 :71).

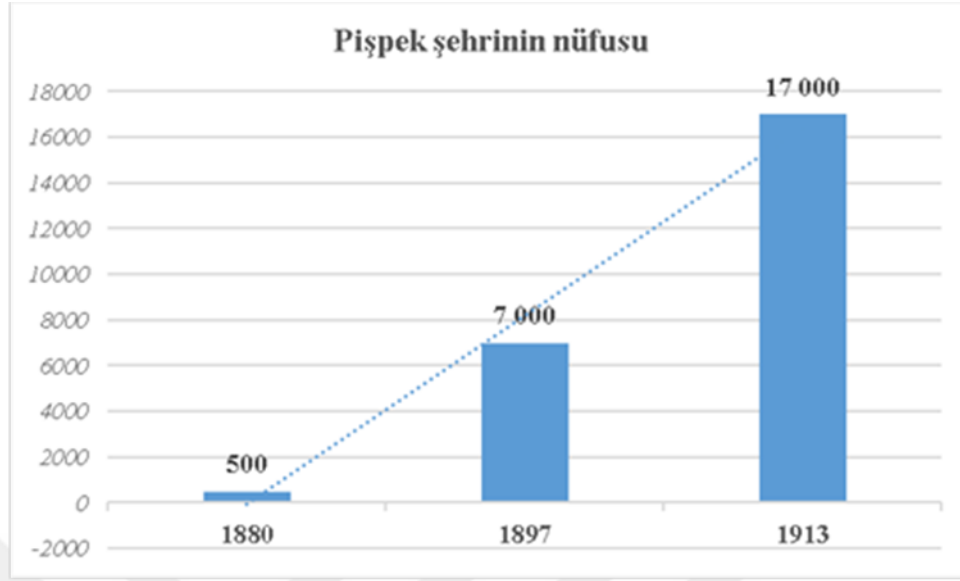
Görünüşü ve yapısı itibariyle yaklaşık 6 hektarlık bir alanı kaplayan kale, benzer geç Ortaçağ Orta Asya surlarından farklı bir özelliği yoktu. Kalenin duvarları kirişler, direkler, kütükler, sazlıklar, kuru otlarla kurulmuştur. Dairesel bir toprak sur ile çevrili olan kale, plan olarak dörtgen (kenarların uzunluğu 200 m), kalın ve yüksek kerpiçli çift iç ve dış duvarlarla (7 m yüksekliğinde ve tabanı da 8 m), köşelerde kuleler, bir kapı ve boşluklar, kalenin dış çevresi boyunca derin, su dolu bir hendekle kurulmuştur. 24 Ekim 1862 yılında Rus askeri G.A. Kolpakovski Pişpek kalesini işgal edip kaleyi yok etmiştir (Муксинов ve Храмова, 2010: 13-14). Rus askerlerinin 4 Eylül 1860 ve 24 Ekim 1862 tarihlerinde iki kez saldırısıyla ele karşılaşmıştır. Kalenin yıkılmasından yaklaşık yerine iki sene sonra pazar yerleri kurulmuştur. Daha sonra 1868 yılında Pişpek Köyü kurulmuştur (Муниципальная администрация мэрии города Бишкек по Ленинскому административному району, Erişim: 9.03.2022).

Pişpek'te ilk yerleşen sakinler posta yolunda kendilerince kurdukları düz çatılı kerpiç kulübeler ve küçük dükkanlarla pazar oluşurmuşlardır (Муксинов ve Храмова, 2010: 14). 1864 yılında Pişpek Kalesinin etrafında yerleşen yeni konutlar 1873 yılında şehire dönüşmüştür (Халмурзаева, 2016 :72). Kokand Hanlığı'nın Çüy Vadisi'ndeki hakimiyeti sona erdikten sonra ve nüfus gönüllü olarak Rusya'ya hakimiyetine

girmiştir (Муксинов ve Храмова, 2010: 14). 31 Ağustos 1878 yılında ise Yedi Su Bölgesi Genel Valisi G.A Kolpakovski Pişpek şehrinin ilk ana planını onaylanmakla beraber Yedi Su'ya bölgenin ilçe (уезд/uyezd) merkezi statüsü verilmiştir. Bu planın içerisinde şehrin sokakları, meydanları, mahalleleri çizilerek dikdörtgen şeklinde kurulmuştur (Мазманов, 2020:49).

1881 yılında şehrin ilk planı eklemeler yapılarak düzeltilmiştir. Göç edip gelen sakinler için şehrin güneyinden, dağ eteklerinden ve batısından yerler verilmiştir. Planda özellikle pazar yeri, oturma odası ve kilise meydanları, halk geçit alanı, şehir bahçeleri, hastane, Ortodoks ve Müslüman mezarlıkları, ibadet yerleri demirhaneler, şehir hapishanesi ve yerel askeri ekip için yerlerin kurulması öngörülmüştür. 1884 yılında şehrin meydanı kurulmuştur. Merkezin etrafına yöneticiler, subaylar, yerel girişimciler için konut binaları inşa edilmiştir. Şehrin doğu tarafında camiler, pazarlar ve demirhaneler kurulmuştur. Bununla birlikte bu bölgede yerleşik küçük zanaatkarlar, tüccarlar ve bir kısım kent yoksulları oturduğu belirtilmektedir (Муксинов ve Храмова, 2010: 16-17).

1868 yılında yerel yetkililerin izniyle Pişpek'e 50 Rus köy kökenli aileler Tokmak bölgesine yerleştirilmiştir. Çüy bölgesine ilk yeniden yerleşenler Penzen, Samar, Voronejskiy ve Tambov eyaletlerinden gelenlerdi. 1870-1871 yıllarında Pişpek'te 10 kadar Rus hanesi vardı. Bu Rus yerleşimcilerine sonradan Taşkent, Namangan gibi Özbekistan'ın diğer bölgelerinden tüccarlar da katılmıştır (Прохорова 2013: 71).



Şekil 2. 1. 1880-1913 yy. Pişpek şehrinin nüfusu

Kaynak: Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года:13-182

Frunze şehri resmi anlamda Kırgızistan'ın başkenti olarak 1878 yılında kurulmuştur. Tarihsel olarak şehire nüfus açısından bakıldığında 1880 yılında Pişpek şehrinde genel olarak sadece 500 kişi varken, 1897 yılındaki nüfus sayımına göre 7 000 (bin) kişi ve 1913 yılındaki nüfus sayımına göre 17 000 (bin) kişinin yaşadığı ileri sürülmektedir (Bkz: Şekil 2.1.)(Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года:13-182).

14 Ekim 1924 yılında Kara Kırgız otonom bölgesinin yönetim merkezi, 25 Mayıs 1925 yılında Kırgız Otonom bölgesinin ve 1 Şubat 1926'da Kırgız Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin yönetim merkezi olarak kurulmuştur. 12 Mayıs 1926 yılında Pişpek şehrine Sovyetlerin ünlü komutanı Mihail Frunze'nin adı verilmiştir. 1936 yılında Frunze şehri Kırgız SSC'nin başkenti olarak ilan edilmiştir (Муниципальная администрация мэрии города Бишкек по Ленинскому административному району, Erişim: 9.03.2022). Günümüzde ülkenin başkenti olan Bişkek, Ortaçağ döneminden bugüne kadar eski şehir, kale, yönetim merkezi ve ülkenin başkenti olarak tarihte yer aldığı ve bölgede önemli roller oynadığı bilinmektedir.

1 Ekim 1938’de başkent Frunze’de alt merkez olarak üç yönetim ilçe merkezi kurulmuştur. Bunlar, Proletarskiy, Birinci May ve Sverdlov ilçeleridir. 1962’de Proletarskiy ilçesi Lenin ilçesi olarak değiştirilmiştir. 9 Ocak 1974 yılında Kırgız SSC’in Yüksek Konsey Başkanlığı kararıyla Oktyabr adıyla şehirde yeni bir ilçesi kurulmuştur (Муниципальная администрация мэрии города Бишкек по Ленинскому административному району, Erişim: 9.03.2022). 5 Şubat 1991 yılında Frunze adı Bişkek olarak değiştirilmiştir (Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года:182).



Şekil 2. 2. Şehrin Değişen Armaları (1908, 1978, 1991’den itibaren)

Каунак: (Муниципальная администрация мэрии города Бишкек по Ленинскому административному району, Erişim: 9.03.2022)

Bişkek belediyesi’nin Lenin idaresinin verilerine göre (Муниципальная администрация мэрии города Бишкек по Ленинскому административному району, Erişim: 9.03.2022) Bişkek başkent olarak kendine ait şehir armasının olması üç şekilde tarihsel süreç içerisinde değiştirilmiştir.

- 1 Nisan 1908 tarihinde gerçeklerin ve sembollerin uyuştugu şehrin arması onaylanmıştır. Bu arma tahıl üretimi ve ticareti belirleyen Aleksandr kurdele ile dolanmış iki altın mısırla çerçevelenmiş bir Fransız kalkanı ile temsil edilmiştir. Kalkanın tepesi, Rus İmparatorluğuna ait bölge şehrini yansıtan üç dişli bir kale kulesi şeklinde bir şehir tacı ile taçlandırılmıştır. Kalkanın sağ üst köşesinde Pişpek’e ait Yedi Su bölgesinin arması bulunur. Üst ve ast tarafı ziraatın, arıların resmi olan üç sabanı var gümüş kemer ile çevrilmiştir (Bkz: Şekil 2.2)

- İkinci olarak Frunze şehrinin arması 22 Eylül 1978’de şehrin milletvekilleri belediye meclisi tarafından onaylanmıştır. Armanın merkezinde Kırgız halk kültürünün zenginliğini simgeleyen yuvarlak bir süs bulunmaktadır. Süsün üstündeki kırmızı (kısırak sütünden yapılan kırgızların milli içeceği) şehrin eski adını yansıtmaktadır. Onun yeşil yapraklarla çevrenmesi şehir için yeşilliğin önemini yansıtmaktadır. Beyaz dağlar ve “Frunze” yazılmıştır (Bkz: Şekil 2.2)
- 5 Şubat 1991’de Kırgızistan Cumhuriyeti Yüksek Kurulu (02.05.91. No. 374-XII): “Frunze şehrinin tarihi adının restore edilmesi ve Bişkek şehri olarak yeniden adlandırılması” kararını verdi. Bağımsızlık sonrası Bişkek şehrinin armasında kalenin dikdörtgen bir silüeti yansıtılmıştır, dağların kesik çizgisinin altında büyük harflerle “Bişkek” yazılmıştır. Kalenin duvarı boyunca dairenin merkezinde Ala Too dağında nadir görülen ve güzel bir beyaz kar parsı bulunmaktadır. Birçok söylenenlere göre pars cesurluğun, iradenin, dayanıklılığın sembolü ve savaşçı-savunucunun yüksek standardını belirlemektedir (Bkz: Şekil 2.2). Bağımsızlıktan sonra değiştirilen şehrin arması günümüzde de başkentin sembolü olarak kullanılmaktadır.

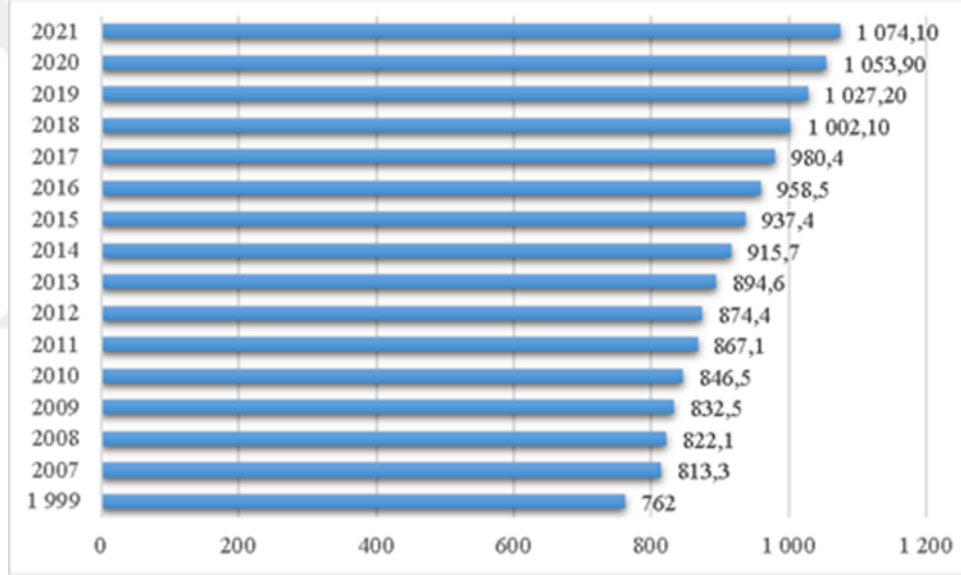
1991 yılında Kırgızistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra şehir Bişkek olarak yeniden adlandırılmıştır. Bir versiyona göre şehrin yeni adı 18. yüzyılda bu bölgede yaşamış bahadır (kahraman) Bişkek’in adı verilmiştir. Diğer bir versiyona göre Pişpek (şehrin ilk adı) ve Bişkek - Kırgızların milli içeceği olan kısırak sütünden yapılan kırmızı hazırlamak için kullanılan çubuk adıdır (Муниципальная администрация мэрии города Бишкек по Ленинскому административному району, Erişim: 9.03.2022). Günümüzde ülkenin başkekti olan Bişkek tarihi anlamda eski şehir, kale, yönetim merkezi ve ülkenin başkenti olarak Ortaçağ döneminden bugüne kadar Kırgız devleti için büyük tarihi öneme sahiptir.

2.3. BİŞKEK’TE KENTLEŞME ve CANIKONUŞLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Bişkek şehir planının sürdürülebilir kompakt yapısı, çok çekirdekli ve açık bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte kent özellikle Kuzey bölgelerinin ekonomik merkezi

konumunda olup ülkenin diğer şehirleri ile bağlantıları sağlayan ulaşım merkezi yönünde kurulmuştur (Дылдаев, 2019: 95).

Araştırmalara göre son yıllarda Bişkek, başta Celal-Abad ve Oş olmak üzere diğer şehirlerden ve bölgelerden gelen daha çok da kırsal kesimlerden gelen iç göçle büyümektedir. Ama göç edip gelenlerin büyük kısmı Bişkek için şehirlerde ikamet kaydı yaptırmadıklarından resmi kayıtlarda kent nüfusu olduğundan daha az istatistiklerde yer almaktadır. Bununla birlikte kentlerde sosyal, çevresel kentleşme problemleri artmaktadır (Ниязов, Алайчиев v.d, 2020: 167). Özellikle kentleşme ile ilgili problemlerin önemli kısmı başkent Bişkek'te olduğu görülecektir.



Şekil 2. 3. Bişkek kentinin nüfus dinamiği

Каунак: (Национальный статистический комитет ve Денисенко(2011:30))

Genel anlamda Kırgızistan'ın nüfusu yıllar geçtikçe büyümekte ve bununla beraber başkentin nüfusu ondan daha fazla büyümektedir (Bkz, Şekil 2.3). 1999 yılında 762 308 iken 2021 yılına gelindiğinde 1 074,1'e yükselmiştir. Ama bu sayısal veriler sadece kayıtlı olanların sayımına göredir. Fakat iç göç ile yapılan araştırmaların genel sonucunda başkentin nüfus oranı bu sayılardan daha büyük olduğunu ortaya koymaktadır. Mevsimlik iş için gelenler, “kızıl kitabı” ya da resmi belgesi olmayan evlerde oturan canıkonusş sakinleri ve sadece konut belgesi olmayan değil doğum belgesi, pasaport belgeleri olmayan ama şehirde yaşamakta olan bir sürü insan bu

sayıya eklenmemektedir. Dolayısıyla Bişkek’te mevcut nüfus, resmi verilerin çok üstünde yer almaktadır.

Son on beş-yirmi yıl içinde Bişkek ve Çüy bölgesine yoğun göçün olduğu görülmektedir. Bu göç edenlerin büyük kısmını ülkenin diğer bölgelerinden iş bulmak için gelenler oluşturmaktadır. Bu kapsamda iç göç nedeniyle gelenlerin önemli kısmı “canıkonuslar”da ikamet etmektedir. (Оторбаев, 2017: 6). “Canıkonus” “yeni konut” anlamındadır. Bişkek’te bu sözler artık ortaya çıkan bir dizi yeni yerleşim alanı ile ilişkilendirilmiştir. Türkiye’deki gecekondularla benzeşmektedir. Öz olarak canıkonuslar Bişkek’e kenar mahallelerinde ekonomik faydalar ve diğer fırsatlar arayışı içinde ülkenin farklı bölgelerinden göç edenlerin oturduğu konutlardır (Дербишева, 2019). Dolayısıyla Bişkek’teki “canıkonuslar” veya , ‘gecekondular’, sosyolojik anlamda kentle bütünleşme sorunları yaşayan kırdan kopmuş insanların yaşadığı semtlerdir aslında.

İç göç nedeniyle “Canıkonuslar” gecekondularda oturanlar son 10-15 yıl içerisinde çözülilemeyen ciddi sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarla yaşamaktadırlar. Dolayısıyla başkent Bişkek coğrafik açıdan çok büyük olmamasına karşın kent kenarında zaman geçtikçe hep büyümekte olan gecekondularla karşı karşıya kalmış ve de genişlemiş bir kent görünümündedir. Bu kapsamda çoğalmakta olan gecekondular nedeniyle kentin ekonomik, kültürel, sosyal yapısına entegre olama süreci yaşanmaktadır denilebilir.

Göç edenlerin gecekondularında oturma nedenlerinin en önemli sebepleri arasında ekonomik neden başta gelmektedir. Gecekondular mahallelerine yerleşenlerin yani göç edip gelenlerin arasında üniversiteyi tamamlamamış mevsimlik iş arayanların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Dolayısıyla gelenlerin büyük bir çoğunluğunun ekonomik durumu zayıf oldukları için gecekondular mahallerinde ucuz konutlarda veya kommunal konutlarda yaşamayı tercih etmektedirler. Bu bağlamda da gecekondular niceliksel olarak artmakta ama niteliksel olarak çok ciddi sosyal sorunlarla karşılaşmaktadır.

Günümüzde hala “canıkonusları” yani gecekondular mahalleleri ciddi problem sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaşanmakta olan sorunların başında

elektirikik enerjisinin yetersizliği, sıcak su temini, kalorifer, içme suyu, kanalizasyon, toplu taşıma erişim, yangın güvenliği ve bununla birlikte eğitim, sağlık ve kùltür gibi alanlarda alt yapı ve erişim sorunları gelmektedir. Özellikle de birçok gecekondulu mahallelerin yaşamak için çok güvenli olmaması ciddi sorunların başında yer almaktadır. (Oтopбaев, 2017: 6).

“Canıkonuslarda” konutların büyük bir kısmı “kızıl kitabı” ya da tabusu olmayan kaçak konutlardan oluşmaktadır. Bu yüzden acil olarak bir plan ve strateji çerçevesinde ilgili kurumlarca bu problemin çözülüp tabu ruhsatlarının verilmesine büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

2.3.1. Sovyet dönemi Bişkek’te kentleşme ve canıkonuslar

Sovyet döneminde Bişkek kenti Kırgız otonom döneminin, sonra Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin sadece siyasi başkenti olarak değil, kùltürel, ekonomik önemli endüstri merkeziydi.

Bilindiği gibi önceki Pişpek Kalesi şehire dönüşerek Frunze olarak yeniden adlandırılmıştır. Bununla birlikte şehrin ilk ana planı, topografik araştırmaların sonucu 1937 yılında yapılmıştır (Халмырзаева, 2016 :74).

Sovyetler Birliği döneminde daha dorusu 1917-1985 yıllarında Frunze (Bişkek) şehrinin gelişimi için uygulanan planı V. E. Nusov dönemlere göre beş aşamaya ayırır:

- 1) 1917-1932 yıllarında genel bir plan ve kentsel planlama yönetmeliğinin yokluğu ile karakterize edilir
- 2) 1933-1941 yıllarında şehrin gelişiminin genel ilk tasarlanan ana planı tamamen gerçekleşmemiştir
- 3) 1946-1961 yıllarında II. Dünya Savaşı döneminde şehir zarar görmemiştir, ama yine de savaş sonrası bazı rehabilitasyon sorunları çözmek için girişimlerde bulunulmuştur .

- 4) 1962-1975 yıllarında doğu tarafında sanayi kuruluşları ve şehrin semtlerinde yoğun inşaat işleri gerçekleştirilmiştir.
- 5) 1976-1985 yıllarında şehir merkezinin yeniden imar ve inşası yapılmıştır ve 1968 genel planına uygun olarak daha da geliştirilmesine önem verilmiştir (Маэмахов, 2020:52)

Genel anlamda ilk dönem (1) içerisinde 1926 yılında ilk demir yolu kuruldu ve şehir sokakları üç kategoriye ayrıldı: merkezi, orta ve uzak. 1936'da Kırgızistan SSC'nin kurulmasıyla Frunze başkenti oldu. İkinci (2) aşama 1938'den 1961'e kadar savaş sonrası dönemi kapsar. Bu yıllar içerisinde bir dizi önemli mimari ve kentsel planlama faaliyetleri gerçekleştirildi. Bununla birlikte ilk inşaat endüstrisi işletmeleri, bilimler akademisi, hastane kompleksleri, opera ve bale tiyatrosu kültür merkezleri kuruldu. Üçüncü aşamada (3) 1962'de konut inşaatının ve inşaat sektörünün hızlı gelişimi ile karakterize edilir. Şehrin güneydoğu kesiminde beş katlı, daha sonra dokuz katlı konut mikro bölgelerinin inşaatı yapılmıştır. Sonraki aşamada 1968'de şehrin ana planı yapılmıştır. 1975'te mevcut şehir merkezinin yapısındaki yeniden yapılanma çalışmaları ile karakterize edilmeye çalışılmıştır. Beşinci aşama 1992'den sonra sistematik olmayan, kontrolsüz bir yayılma ile karakterize edilir. Bu anlamda bağımsızlık dönemi sonrasında şehir planlama durumu gelişemedi. (Маэмахов, 2020:53, 54, 55). Genel olarak Sovyetler dönemi içerisinde başkent Frunze'nin (Bişkek) her alanda kitleleşme süreci içerisinde sosyal, ekonomik açıdan gelişmesi için önemli girişimlerde bulunulduğu bilinmektedir.

Sovyet döneminde Bişkek şehrinin gelişimi için birinci tam ana planı 1975 yılında yapılmıştır. 1975 yılındaki planın özellikleri şunları içermektedir:

- şehrin merkezinde semtler dikdörtgen yol altyapısı ve bir ızgara şeklinde bölümlere ayrılacaktır. Bunlar idari binalar, konut binaları, parklar ve şehrin kenarlarında az katlı binalardır,
- Kuzeyinde, doğusunda ve batısında az katlı binalar ve yarı ızgara şeklindeki yol altyapısından oluşmalıdır,
- şehrin güney doğusunda çeşitli yükseklikteki apartmanlı konutlar planlanmıştır,

- batı ve doğu periferi (çevre) bölgelerinde tarım bölgeleri planlanmıştır (Халмурзаева, 2016 :76-77).

1950 yılında şehirde inşaat işi çok hızlı biçimde yoğunlaşmıştır. Bunların içerisinde idari ve kültüre kurumlar, okullar, üniversiteler, anaokullar, kreşler, tiyatro, sinema, müzeler, alışveriş mağazaları, sağlık kurumlarının inşaatları gibi sosyal ve kültürel hem de ekonomik anlamda endüstri tesileri büyümüştür.

Sovyetler Birliği dağılma döneminde büyük oranda ülkede yaşayan ulusların Kırgızistan'dan göç etme oranının arttığı bilinmektedir. Bu dönemlerde özellikle şehirler kırsal nüfusun göç etmesiyle 1999'lara kadar yükselmiştir (Денисенко, 2011:41)

2.3.2. Bağımsızlık döneminde kentleşme ve canıkonuslar

Resmi olarak 31 Ağustos 1991 yılında Kırgızistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra ülke içinde ekonomik, sosyal, siyasal v.b alanlarda ciddi krizler yaşamaya başlamıştır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonraki Kırgızistan'da bu toplumsal değişimleri Салморбекова (2014: 178-179) sosyolojik bağlamda basamaklara ayırarak açıklamıştır:

- 1) “1991-1995 yıllarında bağımsızlık döneminin başlanmasıyla birlikte kriz dönemi yaşanmış ve ciddi siyasi, ekonomik ve sosyal buhranla karşı karşıya kalınmıştır. Yine bu yıllar Kırgız toplumunun en zor yılları olarak bilinmektedir. Sanayi işletmelerinin çalışmaması, yeni yaşam koşuluna uyum sorunları ve en önemlisi de göç sürecinin başlanmasıyla işsizliğin artmasıdır.
- 2) 1996-1999 yılları yeni sosyal ve ekonomik reformların başlanması ve geçiş dönemindeki belirsizlik. Geleneksel kalıpların ihlali ve modernleşme sürecinin başlanması. Sosyal alanda sosyal harcamalardaki değişiklikler mülkün parçalanmasının, yoksulluğun ve sosyal travmaların gelişmesine yol açmıştır.
- 3) 2000-2005 yılları arasında yoksulların yaşamını iyileştirmek için minimum gereksinimlerini karşılamak için maaşların ödenmesi. Sistem içinde bu şekilde

maaş işçilerin psikolojisine ters etkiye bulunmuştur. Bununla birlikte yolsuzluk ve halkın tabakalara bölünmesi başlamıştır.

- 4) 2005-2010 yılları arasında sosyal alanda gerginlik ve buna bağlı olarak toplumda sosyal-ekonomik riskler artmıştır.
- 5) 2010 yıl sonrası sosyal gerginlikle bağlantılı olarak maaşların, emeklilik parasının düşme dönemidir”.

Dolayısıyla yukarıda bağımsızlık dönemi ve sonrasında ülke içinde yaşanan bu değişimler ekonomiden sosyal, siyasal, kültürel yapıları içermekle beraber özellikle yolsuzluk, işsizlik, yoksulluk gibi ciddi toplumsal sorunların oluşmasına etki etmiştir. Genel olarak bakıldığında toplumda yaşanan bu krizler içerisinde kentleşmenin iyi bir modelde sürmesi tahmin bile edilemezdi.

1991-1994 yıllarında köylerde kolektif çiftliklerinin çöküşü, fabrikaların çalışamaz hale gelmesi ve tahsis edilen yerlerin çalışılmaması özellikle köylerdeki gençlerin işsiz kalmasına iş imkanları bol olan kentlere göç etmeye başlamasına neden olmuştur. İşsizlik nedeniyle kentlere gelen göçmenler Bişkek ve Oş şehirlerinde konut yetersizliği ve barınma sorunlarıyla karşılaşmışlardır. Bu nedenlerle göçmenler kentin kenarlarındaki boş toprakları işgal etmeye başlamışlardır (Салморбекова, 2014: 180). Исабаева'nın (2014: 254) saha çalışmasında Kızıl Cer³ canıkonusu sakinleri çaresiz kadıkları için devlet arazilerini işgal etmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir.

Bişkek'te canıkonuslarda yerlerin işgal edilmesini Eşenkulova (2019: 242) üç dalga şeklinde açıklar:

- 1) “İlk dalgada 1989 yılı Mayıs ayında Frunze şehrinin içinde ve etrefindeki tarım arazilerinin işgal edilmesi sonrasında Sovyet yetkilileri tarafından resmileştirilmesiyle ortaya çıkmıştır (Cramer, 2018: 121, Akt: Eşenkulova , 2019). Bişkek'te yaşayan eğitimli orta sınıfın ev ve barınma sorunu devlet yönetimleri tarafından zamanında bir çözüme kavuşturulmadığından özellikle

³ Güvenirliği korunsun diye bu konutun gerçek adı değiştirilmiş.

genç ‘evsizler’ Sovyet glasnost ve perestroykanın olanaklarından istifade ederek devlete ait olan yerlere kanuna aykırı ev inşa etmeye yönelmişlerdir.

- 2) İkinci dalga 1990’larda bağımsızlık sonrası yaşanmıştır. 1990’larda temel tarımsal reformlar ve arsa özelleştirmesi ortaya çıkmıştır (Sanghera vd., 2012: 16). Arsaların, toprakların özelleştirilmesi ardından o dönemlerde devlet yönetiminde bulunan yetkililer de bu durumdan istifade ederek birçok boş araziye kendi zimmetlerine geçirmişlerdir. Günümüzde “elit” olarak bilinen yeni konutlar, işte o dönemin ürünüdür ve gözde yerlerin yetkililer tarafından kanunsuzca işgali sonucu ortaya çıkmıştır. Yer reformu ve özelleştirme, doğal olarak kırsal kesimde yaşayan halkın şehre doğru akmasına olanak sağlamıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında işgal sonu oluşan sadece 4 yerleşim bölgesi, diğer bir deyişle yeni konut mevcut iken, Akaev dönemi boyunca sürekli yeni konutların sayısının arttığı gözlemlenmektedir (Ivaschenko, 2016, Akt: Eşenkulova, 2019).
- 3) Üçüncü dalga ise 2005 yılında Kırgızistan’ın tarihinde önemli toplumsal devrimlerden olan “Lale Devrimi”dir. Bu devrimin sonucunda Bişkek şehrinin etrafındaki yerler işgal edilmeye veya el konulmaya başlamıştır. Bununla birlikte 2010 yılında olan etnik çatışma zamanında devletin “kırılğanlık” durumundan yararlanarak başkentten etrafındaki yerlere yerleşip yasal olarak tanınmasını talep etmeye başlamışlardır (Исабаева, 2014: 260)

Исабаева (2014: 255) araştırmasında Kızıl Cer⁴ canıkonusunun sakinleri kendilerini “işgal edenler” olarak adlandırmalarına karşı olduklarını açıklar. Dolayısıyla “topbaşı” veya mafya olarak bilinenler arasında bir çizgi veya ayırımın olduğunu belirtmektedirler. Böylece Kızıl Cer canıkonusunda oturanları bir kaç tipe ayırmak gerekmektedir. 1) Topbaşı (grup başı) veya devlet adamları, bazen bunların devlet yöneticileriyle bağlantılı oldukları ileri sürülmektedir; 2) “Lale Devrimi”nde arazileri işgal edenler; ve 3) Bişkek’ten bu bölgeden ev satın alan sakinler (Исабаева, 2014: 255).

⁴ Güvenirliği korunsun diye bu konutun gerçek adı değiştirilmiş

SSCB dağıldıktan sonra Kırgızistan tarımsal endüstriyel ülke olarak kalmıştır. Buna bağlı olarak da kentleşmenin seviyesi %40'n çerçevesinden geçememişti ve kent nüfusu genel nüfusun %30'u oluşturup ondan yükselememiştir (Денисенко, 2011:214). Sayısal verilere göre kentlerde oturanlar köylere göre daha az oranda olduğu için kentleşme çok yavaş biçimde olmuştur denilebilir.

Bişkek ülkenin Kuzey tarafında, Çüy bölgesinde ve Kırgız Ala-Too'nun aşağı tarafında deniz seviyesinden 700-900 metre yükseklikte, Kazakistan'ın sınırından 25 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. 2009 yılı nüfus sayımının verilerine göre şehir 169,6 kilometre karedir (Улуттук статистика комитети, 2021:21).

1 Ekim 1938'de başkent Frunze'de üç idari ilçe kurulmuştur. Bunlar Proletarskiy, Birinci May ve Sverdlov ilçeleridir. 1962'de Proletarskiy ilçesi Lenin ilçesi olarak yeniden adlandırılmıştır. 9 Ocak 1974 yılında Kırgız SSC'in Yüksek Konsey Başkanlığıyla şehrin Oktyabr ilçesi kurulmuştur (Муниципальная администрация мэрии города Бишкек по Ленинскому административному району, Erişim: 9.03.2022). Bağımsızlıktan sonraki dönemde Bişkek şehri dört idari ilçe olan Oktyabr, Birinci May, Sverdlov ve Lenin ilçelerine veya semtlere ayrılmıştır. Bu ilçeler günümüzde de belediyesinin resmi ilçeleri olarak yer almaktadır.

Başkent Bişkek çok farklı sorunları olan birçok canıkonusu (gecekondu) mahallelerle çevrilmiştir. Bu canıkonusların bazıları sadece Bişkek'e aitken, bazıları da Çüy bölgesine aittir. Bişkek Belediyesi Sermaye İnşaatı Kamu-Devlet Dairesi'nin (Общественно-государственное управление капитального строительства мэрии города Бишкек, Erişim: 15.03.2022) verilerine göre şehire ait olan canıkonusların sayısı 47 dir. Bu canıkonuslar günümüzde Bişkek belediyesinin dört ilçesinin içinde ve kenarında yer almaktadır (Bkz: Tablo 2.4).

Kente ait canıkonusların kurulma tarihine bakıldığında en eski veya ilk kurulanlar Madaniyat (1988), Orok (1988), Intımak-Arça-Beşik (1988), Aska Taş (1989), Altın Beşik (1989), Kölmö (1989), Kasım (1989), Burdinskaya-İlmenskaya (1989), Salam-Alik (1989), Ak Örgö (1989), Bakay-Ata (1989), Keleşek (1989), Ene-Say (1989), Ak Bosogo (1990), Ak-Tilek (1990), Daçnaya-Suvorova-BÇK (1990) ve Kök Car (1990) konuşlarıdır. Bu konutlar özellikle bağımsızlıktan önce

kurulan canıkonuslardır. Bağımsızlık döneminden sonra 2005 yılına kadar şehrin etrafında kurulan canıkonuslar Arça-Beşik (1991), Keremet (1997), Ala Too (1998), Dordoy (2000), Kara-Cıgaç (2000), Uçkun (2000), Ak Bata (2002), Kalıs-Ordo (2002), Profsoyuznaya (2002), Ak-Tilek-2 (2002), ve Karalaeva (2003) konuslarıdır. Kırgızistan'da önemli değişimlerden olan 2005 yılındaki Lale Devriminde kurulan canıkonuslara Ceniş (2005), Muras-Ordo (2005), Tınçtık (2005), Şerbakova (2005), Ak Ordo (2005), Kut (2005), Kayındı (2005), Keramiçeskaya (2005), Ak-Tilek-3 (2005), Altın-Ordo (2005), Ruhıy-Muras (2005) konuslarıdır. 2005 yılı Lale Devriminde kurulan canıkonusar Bişkek şehrinde ve Çüy bölgesinde yer almaktadır. Bu dönemde 2005 yılında kurulan konutlar diğer canıkonuslara göre en çok sorunları olan konuslardır. Krasny Stroitel (2006) ve Uçastok Mendeleeva (2007) konuları devrim sonrası kurulan konuslar arasında yer almaktadır.

Bişkek şehrinin etrafında kurulan canıkonusların nüfus dağılımı ve coğrafik alanları farklıdır. Özellikle en çok nüfusu olan konuslar Arça-Beşik (30.199, alanı 795), Kök-Car (18.500, alanı 260), Ak Örgö (17.484, alanı 362) ve Ak Bosogo (17.089, alanı 316,5) konuslarıdır. Nüfusu daha az olan konuslar Bugu Ene Bağış (127, alanı 120), Salam-Alik (641, alanı 6), Orok (865, alanı 30,5), Uçastok Mendeleeva (920, alanı 2,5), Madaniyat (987, alanı 3,8), Ak-Tilek-3 (780, alanı 5,42) olan konuslardır.

Tablo 2. 4. Bişkek'teki canıkonuslarma tarihi nüfus sayısı ve alanına göre dağılımı

BİRİNCİ MAY İLÇESİ (Rayonu)				
Sayı	Canıkonuslar	Kurulduğu yıl	Nüfus sayısı	Alan hektar
1.	Aska Taş	1989	1056	14,5
2.	Altın Beşik	1989	1420	40
3.	Ak Bosogo	1990	17089	316,5
4.	Balban Taymaş	2005	1450	12,71
5.	Bugu Ene Bağış	2006	127	120
6.	Ceniş	2005	1954	30

7.	Kölmö	1989	5386	141
8.	Kasım	1989	1211	22
9.	Keremet	1997	1075	13
10.	Kalis-Ordo	2002	9513	135
11.	Muras-Ordo	2005	5730	145
12.	Madaniyat	1988	987	3,8
13.	Dostuk			
14.	Burdinskaya-İlmenskay	1989		
15.	Profsoyuznaya	2002		
16.	Salam-Alik	1989	641	6,0
17.	Tınçtık	2005	2680	33
18.	Şerbakova	2005	1073	15
LENİN İLÇESİ (Rayonu)				
19.	Ak Örgö	1989	17484	362
20.	Ak Ordo	2005	14450	301
21.	Arça-Beşik	1991	30199	795
22.	Ala-Too	1998	11501	208
23.	Orok	1988	865	30,5
24.	İntımak-Arça-Beşik	1988	1825	250
25.	Kut	2005	1200	100
SVERDLOV İLÇESİ (Rayonu)				
26.	Ak Bata	2002	5529	95
27.	Ak-Tilek	1990	1584	22,5
28.	Ak-Tilek-2	2002	1100	2,1
29.	Bakay-Ata	1989	5141	104
30.	Dordoy	2000	7570	134
31.	Dordoy-2	2004	2185	38
32.	Kayıngdı	2005	1347	9

33.	Keramiçeskaya	2005	1680	12,5
34.	Keleçek	1989	6211	9
35.	Uçkun	2000	4856	84
36.	Çalbay			
37.	Ene-Say	1989	2944	45
38.	Ak-Tilek-3	2005	780	5,42
39.	Krasny stroitel	2006	1280	3
40.	Uçastok Mendeleeva	2007	920	2,5
41.	Daçnaya-Suvorova-BÇK	1990	1116	21,5
OKTYABR İLÇESİ (Rayonu)				
42.	Altın-Ordo	2005	6100	75,5
43.	Kara-Cıgaç	2000	13200	146,4
44.	Ruhiy-Muras	2005	3800	50
45.	Karalaeva	2003		
46.	Tököldöş		5338	44
47.	Kök-Car	1990	18500	260

2.3.3. Bişkek'e gelen göçler ve canıkonusların ortaya çıkışı

Kırgızistan bilindiği gibi geçmiş tarihinden itibaren konar-göçer halklardan olduğu bilinmektedir. 21. yüzyıl ilk yirmili yıllarda da ülkede dış ve iç göçlerin oranı yüksektir. İç ve dış göçlerin her ikisinin de temelinde istihdam sorunun olması ve iş bulmak içindir.

1999 ve 2009 yıllarında ülke içinde istatistiksel olarak kaydedilmiş göç edenlerin sayısı 400 bine kadar ulaşmıştır ve bu bağlamda her sene ortalama 30-40 bin insanın yeniden yerleştiği görülmektedir (Денисенко, 2011:229). Kırgızistan Milli İstatistik Kurum'unun 2010, 2014 ve 2019 yılında yayınladığı verilerine göre

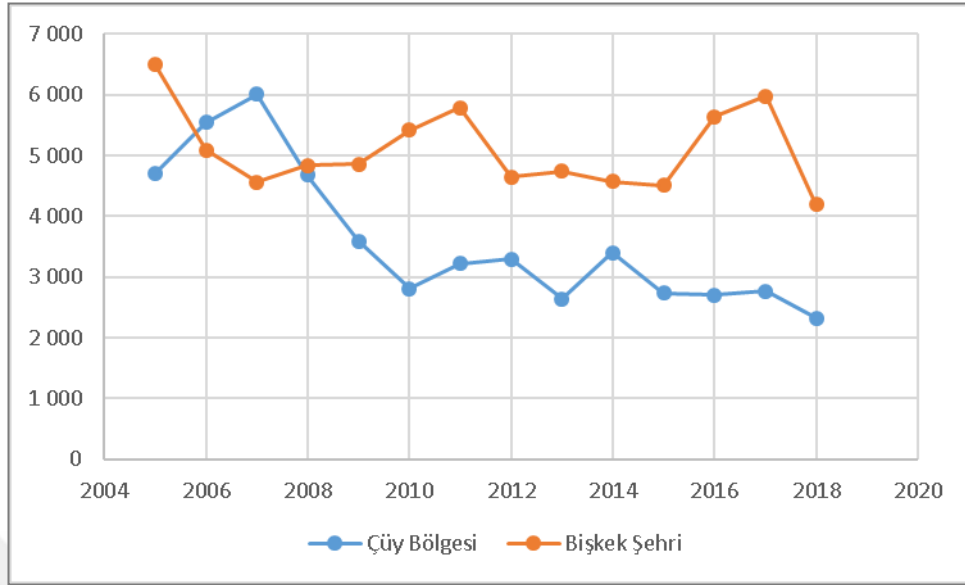
Ülkede genel olarak i g bölgeler arası değişik göstermektedir. En çok i g alan bölge y ve şehirlerden Bişkek şehridir. Bununla birlikte i g veren istisna şehir Oş şehri olmaktadır (Bkz. Tablo 2.5). lke içi şehirlere göç etmenin en önemli sebeplerinden biri de işizlik sorunu olmaktadır (Тюлюндиева, 2021:9).

Tablo 2. 5. Ülkede bölgeler içi g hareketi (*Национальный статистический комитет Кыргызской Республики, 2010, 2014, 2019:30*)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Batken Bölgesi	-1 295	-959	-1 527	-770	-718	-719	-905
Celal-Abad Bölgesi	-1 586	-1 290	-2 030	-1 415	-1 355	-1 731	-1 721
Isık-Gl Bölgesi	-1 723	-1 225	-1 536	-1 735	-1 526	-1 763	-1 785
Narın Bölgesi	-2 964	-2 103	-2 351	-2 366	-2 098	-2 034	-1 933
Oş Bölgesi	-1 100	-763	-1 962	-1 037	-1 092	-1 899	-2 600
Talas Bölgesi	-1 320	-818	-1 135	-1 193	-893	-1 054	-1 214
y Bölgesi	4 699	5 551	6 006	4 677	3 593	2 809	3 220
Bişkek şehri	6 506	5 092	4 561	4 834	4 860	5 424	5 785
Oş şehri	1 396	2 004	156	-1 484	-1 162	-1 017	-584

Tablo 2. 6. (üst tablonun devamı)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Batken Bölgesi	-1 075	-897	-884	-737	-678	-726	-762
Celal-Abad Bölgesi	-1 806	-1 620	-1 763	-1 471	-1 490	-1 653	-1 636
Isık-Göl Bölgesi	-1 767	-1 522	-1 482	-1 229	-1 190	-824	-931
Narın Bölgesi	-1 968	-1 612	-1 355	-1 308	-1 262	-1 290	-1 529
Oş Bölgesi	-2 200	-1 691	-1 622	-1 181	-1 799	-1 892	-1 673
Talas Bölgesi	-1 144	-1 116	-979	-862	-815	-488	-471
Çüy Bölgesi	3 298	2 642	3 395	2 731	2 698	2 771	2 320
Bişkek Şehri	4 648	4 739	4 573	4 513	5 646	5 981	4 196
Oş Şehri	-391	-124	-225	-35	597	945	486



Şekil 2. 4. Çüy bölgesi ve Bişkek şehrine gelen iç göç

Kaynak (Национальный статистический комитет Кыргызской Республики, 2010, 2014, 2019:30)

İç göçün en büyük kısmı genel olarak Bişkek şehrine ve onun yakınlarına edilmektedir. Özellikle bu durumun Şekil 2. 4.'de görüldüğü gibi toplumsal siyasi hareketlerle ilişkili olduğu da görülmektedir. Örneğin Çüy bölgesi 2005 yılında 4 699; 2006 yılında 5 551; 2007 yılında 6 006 en çok iç göç almış bölge iken, Bişkek şehri ise 2005 yılında 6 506, 2011 yılında 5 785 ve 2017 yılında 5 981 sayıda artmış olduğunu Şekil 2.'den de görülmektedir. Belli yıllarda bu iç göçlerin yoğunlaşmasının önemli faktörlerinden biri siyasi devrimlerdir (2005/6, 2010/11 yıllarında). Bunun dışında özellikle kırsal kesimlerde işsizlik nedeniyle şehirlerde mevsimlik tekstil işleri, inşaat gibi iş bulma olanaklarının yüksekliği nedenleriyle iç göçün yaşanıldığı belirtilmelidir. Отопбаев (2017:14) gecekondulaşma ile ilgili çalışmasında başkente iç göçün yüksek oranda olması nedeninin sadece iş bulma olanaklarının yüksekliği değil kaliteli eğitim alma ile de bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır.

Genel olarak Sovyetler Birliği dağılıp ülke bağımsızlığına kavuştuktan sonra başkent Bişkek'e en başta işsizlik olmak üzere ekonomik sorunlar nedeniyle yoğun iç göç süreci yaşanılmaya başlamıştır. Böyle yoğun, kontrolsüz yapılan iç göç sürecinin sonucunda göçmen nüfus başkent Bişkek'in kenarında birçok canıkonuslar

yapmışlardır. Böyle durum elbette ki ülkenin sosyo ekonomik gelişimine henüz yerel yönetimlerin hazır olmadığını gösteren bir durumdur (Базапова v.d., 2018: 58). Dolayısıyla bağımsızlıktan sonra ülkenin ekonomik yapısı çok zayıflamıştı. Önceki gibi çalışan fabrikalar ve sanayi işletmeleri çalışmamaktaydı. Bu durumda işsiz kalan halk canıkonuslarda ucuz konutlarda yaşamak veya boş devlet arazisinde ev kurmak zorunda kaldığı bilinmektedir. Sonraki dönemlerde de bu eylemle devlet pek fazla ilgilenmediği için gayri resmi konutların çoğalma durumu ortaya çıkmıştır.

Özellikle bağımsızlıktan sonra ülke kendi yönetimini sürdürmede daha zayıf olduğu için ekonomik sorunlarla başbaşa kalmıştır. İşsizliği ve onu da tetikleyen en nemli gelişmelerin başında, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi gelmektedir. Köylerde, ilçelerde oturan nüfusun önemli kısmı önceleri kolhoz, sovhoz, fabrikalarda çalışmaktayken Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra yanlış politikalar nedeniyle söz konusu üretim işletmeleri çalışmaz hale gelmiştir. Dolayısıyla ülkede işsizlik sorunu yoğun olarak katlanıp devam etmekteydi. Özellikle de işsiz kalan kırsal kesimlerde oturan nüfus yoğun bir biçimde büyük şehirlere iş bulmak için göç etmekteydi. Göç edip gelenler şehrin alt yapısı daha iyi olan yerlerinde daha yüksek ücretleri ödeyerek yaşamak durumunda değillerdi. Bunun için de göç edip gelen nüfusun ekonomik durumları da iyi olmadığı için daha ucuz konutlarda otumak veya daha doğrusu ucuz iş bulup Bişkek şehrinin kenar mahallelerinde, gecekonduarda barınmak için ev kurmak ve alt yapısı daha yoksun mahallelerde ve konutlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Bağımsızlık döneminden sonra bugüne kadar ülkenin istikrarlı biçimde gelişmemesi, siyasi devrimlerin tekrarlanması ve krizlerden çıkamaması, ekonomik açıdan gelişmesine olumsuz etkiye bulunmuştur. Bu doğrultuda ülkenin başkenti olan Bişkek'in çarpık kentleşme kentleşmemesiyle beraber gecekondulaşma sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kent fiziki ve niceliksel olarak büyürken nitelik açısından geri gitmekteydi.

Özellikle 2005 yılında Lale Devrimi'nden sonra halk şehrin kenarındaki boş ilçelere yaşamak ve barınmak için devlet arazilerini işgal ederek kendilerine ev kurmaya başlamışlardır. Böyle durumların sonucunda da “canıkonuslar”(Ицабаева, 2014: 250) veya Türkçe anlamında “yeni konutlar ve yeni mahalleler” ortaya çıkmıştır. Günümüzde başkent Bişkek'in kenarında var olan canıkonus mahallelerinin önemli kısmı Bişkek şehrine ve Çüy bölgesine ait olan yerlerdir. Bu canıkonusların bir çoğu Çüy bölgesine veya şehire ait olması ile ilgili tartışılmalı sorunları vardır. Bugüne kadar bu konutların içerisinde şehire veya Çüy bölgesine ait olamaması veya resmi bir statüsü yok konutlar da bulunmaktadır. Dolayısıyla şehir coğrafik açıdan daha küçük olmasına karşın çarpık bir biçimde kurulan canıkonuslarda yaşayan nüfusun önemli bir kısmı sosyal, ekonomik, hukuki, kültürel, ekolojik nedenler gibi çoğalan sorunların yaşanması nedeniyle şehre entegre olamamaktadırlar.

Kırgızistan'da bağımsılıktan sonra 2005 Mart ayında yaşanan ilk “siyasi ayaklanma ya da devrim” olan ve “Lale Devrimi” olarak bilinen devrimden sonraki dönemlerde Bişkek şehrinin kenar yerlerindeki boş ilçe arazilerine kitlesel yasadışı konutların yapımı başlamıştır. Ицабаева (2014: 253) Kızıl Cer (gizliliği korunsun diye gerçek adı değiştirilmiş) canıkonusunun nasıl işgal edildiğini araştırmasında şöyle açıklar: “Topbaşı” veya “grubun lideri” olarak adlandırılan kişi devlet çalışanları ile ilişkide olup Kızıl Cer canıkonusunu işgal etmişlerdir. Sonra da işgal edilmiş yerleri aile, akraba, arkadaş ve tanış kişilerine dağıtmışlar ve artan yerleri de isteğine göre satmışlardır. Bu bilgi resmi bir bilgi olmasa da konut sakinlerinin öyle olduğundan emin bir şekilde ifade etmişlerdir. (Ицабаева, 2014: 253). Konut sakinleri “topbaşları” özellikle “havlayan köpek” veya “mafya” olarak adlandırmışlardır. Kızıl Cer konusunda oturan sakinler topbaşı'nın canıkonuslara nasıl geldiğini sorunca da birkaç yetkilinin adını saymışlardır (Fawaz 2009: 200, Akt: Ицабаева, 2014: 254). Canıkonusların oluşumundaki grubun lideri veya “mafya” olarak bilinenler devlet yetkilileri ile bağlantıları olduğu resmi bir bilgi olmasa da konut sakinleri ifade ettiği ortaya çıkmıştır. Bu durumda canıkonusların gayri resmi olarak oluşumunda devlet çalışanlarının da eli var olduğu ortaya konulmaktadır.. Aslında böyle yasadışı konutların oluşmasını engellemek için en başından devletin müdahalede bulunması gerekmez miydi? Dolayısıyla bağımsızlıktan sonra 30. Yılıni tamamlamış bir kentte halen bu sorunun çözülememesi sorunların gittikçe büyümesine neden olmaktadır.

Devletin ve yerel yönetimlerin sorumluluklarını yerine getirmemeleri, Sovyet döneminden kalma rüşvetin bir miras olarak halen sürdürülüyor olması devlet arazisini işgale kadar götürmekte ve çarpık kentleşmenin artmasına neden olmaktadır.

2.4. Bağımsızlık sonrası kentleşme ve canıkonuslarda toplumsal sorunlar

Kırgızistan'ın diğer bölgelerinden göç edenler Bişkek ve Oş gibi ülkenin büyük şehirlerinin kenarlarında yasadışı veya yarı resmi olan canıkonuslarda yoğunlaşmaktadır. En kötüsü göçmenler önceleri ekim ve dikime elverişli alanlara evler kurmaktadırlar. Canıkonuslarda henüz, kalanizasyonu, elektririk ve suyu, hatta yolu olmayan yerlerde evlerini kurmakta ve yaşamaktadırlar. (Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан, 2010: 7). Dolayısıyla başkentteki bulunan 50 civarındaki gecekondu mahallelerinin bu temel sorunları hala çözülememiştir.

Kentleşme süreci içerisinde canıkonusların altyapısı ve kıvıl kitabı yani tapusu verilmemiştir. Genel olarak bu canıkonusların su, yol, okul, sağık hizmetleri ve diğer kamu hizmetleri gibi hizmetlerden ya mahrumdurlar ya da sunulan imkanlar yetersiz kalmaktadır (Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан ,2010:17).

Sağık ve eğitim hizmeti bazı mahallelerde hiç rastlanmamaktadır. Okula gitmek için çocuklar oturan konutundan uzakta bulunan okullara gitmek zorunda kalmaktadır. Sağık hizmetleri ise bazı konutlarda hiç yokken gerektiğinde konut sakinleri ambülsan hizmetlerinden de tam olarak yararlanamamaktadır. Bunun gibi canıkonuslarda yaşanan temel sorunlar uzun yıllar geçmesine rağmen Bişkek'te devam etmektedir. Devlet tarafından bu problemler yakın zamanlarda çözülmese sosyal patlamalara, protesto eylemlerine, sosyal ve bölgeler arası çatışmaların çıkmasına yol açabilir (Салморбекова, 2014:177).

Vatandaşların kesin bilgilerine ulaşmak için devlet göçü kontrol altına almayı istemektedir. Bunun için de göçmenlerin yaşadığı yere ikamet kaydını yaptırmalarını önermektedir. Ama göçmenlerin önemli kısmı kayıt yaptırmamaktadır. Bunun sebebi

ise onların resmi ikamet kayıtlarının geldiği memleketlerinde olmasındandır. Pasaport⁵ sistemi ve ikamet kaydı yapan enstitüler vatandaşların yaşadığı yere ikamet belgesini almalarını önermektedir. Bu yüzden göç edenlerin durumları iyi değildir. Kırgızistan’da vatandaşlık hukuku tamamen pasaport ve ikamet belgesiyle bağlantılıdır, hukuk sistemi ve sosyal yapı olarak buna göre çalışmaktadır (Базарова v.d., 2018: 58). Dolayısıyla canıkonuslarda ikamet belgelerinin olmaması konut edinmelerine, sosyal hizmetlerden yararlanmasına, seçimlerde oy verme hakkının kullanılmasına ve özetle Kırgız Cumhuriyetinin bir vatandaşı olarak tam vatandaşlık hukukundan yararlanamamasına neden olmaktadır.

Bişkek’e iç göçle gelen göçmenlerin büyük kısmı genellikle kiralık evlere ve Bişkek’teki canıkonus mahallelerinde oturmaktadırlar. Göçmenler evleri kiralarken sözleşme yapmamaktadırlar. Ev sahibi gelir kaynağını belli ederse vergi ödemek zorundadır ve vergiden kaçmak için sözleşme yapmamaya dikkat etmektedirler. İkamet kayıtlarının yaptırılmaması sadece göçmenler için değil, devlet için de problem oluşturmaktadır. Göçmenlerin eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişebilmeleri için ikamet kaydı yaptırmaları zorunludur. Bununla beraber ikamet kaydı yaptırmayan göçmenler eğitim, sağlık, güvenlik gibi devlet kurumlarından ve hizmetlerinden ve haklardan yararlanamazlar (Базарова v.d., 2018: 58). Genel olarak canıkonuslarda temel sorunların kaynağı kişilerin vatandaşlık belgesi, yaşadığı konutta resmi ikamet belgesi ile doğrudan alakalı olduğunu bilmek gerekir.

2.4.1. Konut sahipliği ve mülkiyet sorunu

2010’dan sonraki verilere göre Bişkek’te 50 civarında olan canıkonuslarda oturan nüfusun önemli kısmının iç göçle gelen göçmenlerden oluştuğu görülmektedir. İç göçle gelip canıkonuslarda oturanların da şehire resmi kaydı yoktur (Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан, 2010:16). Bu durum günümüzde de devam etmektedir denilebilir. Özellikle resmi kaydı olmayan göçmenler özellikle siyasi devrimler sırasında veya sonrasında şehrin kenarında

⁵ kimlik belgesi

bulunan ekim ve dikime elverişli olan yerlere kendince el koymuşlar ve ev kurmuşlardır.

Bişkek şehrinde canıkonuslarda altyapı ve toplumsal sorunların çözülememesi nedeniyle birçok mitingler yapılmıştır. Medya haberlerine göre canıkonuslardaki mitinglerin nedenlerinin başında konut yetersizliğidir (Оттобаев, 2017:23) ayrıca kırmızı kitabın temin edilememesi dolayısıyla konutların resmileştirilememesi, diğer devletin istediği dökümanların alınamaması nedeniyle canıkonus sakinleri protestolar yapıp seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte 2010 yılındaki mitingde dile getirildiği gibi yaşamak için elektrik enerjisinin bile olmaması, içmek ve kullanmak için temiz suyun bile olmaması, sağlık kurumlarının ve eğitim kurumlarının bir çok canıkonuslarda olmaması, kreş ve ana okul gibi okulların şehirlerde, başkentte olmaması aslında yaşadığımız 21.yüzyılda şaşırtıcı veya inanılmayacak durumlar olduğu ortadadır.

Исабаева (2014) çalışmasında belirtildiği gibi Kızıl Cer canıkonusunda 2005-2010 siyasi devrim ve etnik çatışmalar zamanında bu durumdan faydalananlar Bişkek şehrinin kenar bölgelerinde yerleri yasadız işgal etme eylemleri olduğunu ve bunun sonucunda da canıkonusların ortaya çıktığını belirtir. Bu çerçevede yasadız yerleri işgal edenlerin “topbaşı” (grup lideri) ve onunla ilişkili devlet çalışanlarının olduklarını ortaya koyar. Eşenkulova (2019: 243) çarpık kentleşme ile ilgili çalışmasında canıkonuslarda yaşanan konut sorununu araştırma bulgularında ortaya koyar: “ Bazı tanıdıklarımızdan çok ucuza ve makul fiyatlara, isteyen herkese boş arazilerin satılmakta olduğunu duyunca biz de hemen arsa satılmakta olan yere gittik. Orada hakikaten de *topbaşı* ve bir grup arsa işleri ile meşguldü. Arsayı ve *Kızıl kitabını* (*krasnaya knijka*, *Arsanın satın alanın özel mülkiyetine geçtiğine dair tapu belgesi*) para karşılığı satın aldık. Bir müddet sonra aldığımız arsaya gittiğimizde başka birilerinin orada ev yapmakta olduğunu görünce öğrendik ki, meğerse aynı yeri ikimize de satmışlar, biz de mahkemelik olduk. *Topbaşı* bir yeri birkaç kişiye satarak kısa sürede ortalıktan kaybolmuş, biz de onları bulamadık”. Dolayısıyla boş yerleri bir kişi değil bir kaçına satarak ortada kaybolan “mafia” olarak adlandırılanlar bugün de canıkonuslarda çözülmemekte olan ciddi mülkiyet sorununu oluşturmaktadır.

Başkent Bişkek’te nüfusun marijinalleşmesinin temel faktörü kitlesel iç göçtür. Dolayısıyla bugün başketin çevresinde yasal veya yasal olmayan canıkonuslar bulunmaktadır (Тюлюндиева, 2021:9). Исабаева (2014:251) yeni konutlarla ilgili saha araştırmasında şöyle ifadeye değinir: “Devlet bile bize ilgi göstermezken sen nerden bizimle bu kadar ilgileniyorsun ki?”. Dolayısıyla canıkonuslarda oturanlar şehre dökümsüz göç edip de marijinal durumda kalmışlardır. Dolayısıyla bu araştırmada sık sık verilen cevaplardan “devlet bizi görmezden geliyor” ve “devlet bizi hiç umursamıyor” ifadelerinde bulunmuşlardır (Исабаева, 2014:256). 2010 yılında yapılan sosyolojik araştırmaların sonuçlarına göre canıkonuslarda oturanların yarısından çoğu (%58) kendilerini Bişkek’li olarak hissetmemektedir (Сапморбекова, 2014: 180). Bu durumda canıkonus sakinlerinde şehirde oturmalarına rağmen şehirli kimliği yoktur denilebilir. Ve en önemlisi mevcut nüfusla göç eden nüfusun tam olarak entgre olamadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla canıkonuslarda ülkenin diğer bölgelerinden göç edenlerin önemli kısmının sosyal dışlanma sorunu ile karşı karşıya oldukları anlaşılmaktadır.

Kızıl Cer canıkonusunun sakinleri eğer ihtiyaç duydukları suya, elektrik enerjisine, yollara asfalt dökülmesiyle ancak tam vatandaş olabilecekleri düşünmektedirler. Devlet ya da yerel yönetimler bu alt yapı sorunlarını yspıtığında sadece hukuksal sorun değil aynı zamanda sosyal damgalama olarak bilinen “yer işgalcileri” ve “marijinal” olarak adlandırmalardan da bir ölçüde kurtulmuş olacaklardır (Исабаева, 2014:257-258). Bu durumdan anlaşıldığı gibi canıkonuslar için yasallaştırma sorunun çözülmesi Bişkek şehrinde sosyal dışlanmanın da çözülmesine canıkonus sakinlerinin kentle entgre olmalarını olumlu bir şekilde etkilemiş olacaktır.

Canıkonuslarda konutun farklı biçimleri vardır, bunlar kiralık (devlete ait veya özel mülk), kollektif konutlar, özel konut, acil durumlarda yapılmış konutlar, gayiri resmi konut işgal edilmiş konutlar veya emlak konutlardır (Оторбаев, 2017: 12).

Bişkek’teki Birleşmiş Milletler İnsan Hakları ve Yüksek Komiseri Personel yönetimi’nin (The Office of the High Commissioner for Human Rights) verdiği bilgilere göre kişisel dilekçelerin büyük bir kısmı barınmak için yapılan konutlardan

oluşmaktadır. Bu doğrultuda yerleşim parselleri veya arsa yerleri yasallaştırılsa bile güvenli bir sığınak sağlayamayacaktır. Bununla birlikte canıkonusların geleceği belirsizdir (Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан, 2010:59).

2.4.2. Yönetim, organizasyon ve planlama sorunları

Canıkonuslarda gayri resmi olarak arazilerin satılması, kanunsuz evlerin yapılması, suçun artması ve buna ek olarak da en temel ihtiyaçlardan olan su, gaz, elektrik enerjisinin, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersiz olması gibi ard-ardına zincirli bir şekilde dev toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel kentsel büyük sorunların oluşması elbetteki yönetim, organizasyon ve planlamanın zamanında doğru bir şekilde yapılmadığını ortaya koymaktadır.

İlk başta kentlere göç süreci başladığında iç göç eyalet yöneticileri ve yetkilileri bu konu üzerinde yeteri kadar çalışmadıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Базарова (2014: 58) bu durumun üç sebebini orataya koyar: “birincisi ülkenin merkezin dışında kalan çevre bölgelerinin gelişmemesinin bir sonucu olarak yaşam seviyesinin oldukça düşük kalması, ikinci olarak da göç eden aileler ya da bireyler çok zor koşullar altında yaşamaktadırlar. Onlara sosyal koruma sağlanılmamaktadır. Üçüncü olarak ise iç göç süreçlerini düzenleyen mekanizmalar çalışmıyor veya aşırı derecede verimsiz çalıştığının görülmesidir.

2.4.3. Alt yapı sorunu

Ülkede 2010 yılında eski cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev’e karşı gerçekleşen Nisan Devrimi’ndeki protesto ve ayaklamalar, ülkede konut sorununu doğrudan etkilemiştir. Özellikle Nisan Devrimi’nden sonra başkent Bişkek’te kitlesel olarak yerleri işgal edilmiş ve rastgele evler kurulmaya başlanmıştır (Дербишева, 2010: 127). Konutların ve ailelerin alt yapı sorunları ülke genelinde ve onun içinde canıkonuslarda önemli problemlerdendir.

Bişkek'teki canıkonuslar önceleri ekim dikim amacıyla tarla yerlerine kurulduğu bilinmektedir. Bu yerleri kendince ele geçiren göçmenler inşaat atıklarıyla evleri kurmuşlardır. Temel altyapısı olmayan konutlar da elektrik ve su bile olmadan yaşamak durumunda kalmışlardır. Bişkek şehrinin dört idari semtinin hepsinde farklı şartlarda kurulan canıkonus mahalleleriyle çevrilmiştir. Bazı konutlar kerpiçle kurulan normal yaşam konutlar olarak görünmekteyken bazı konutlarda geniş ailelerin oturduğu tek odalı kulübeler şeklinde görünmektedir (Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан: 2010). Özellikle bu kulübelerde özellikle kışın kömür yakıtını kullanarak soba kullanmaktadırlar.

Genel olarak canıkonuslarda alt yapı sorunu önemli sorun olmaktadır. Devlet alt yapı sorunlarını çözmezse ileride daha birçok sorunların çoğalmasına neden olabilecektir.

2.4.4. Ulaşım sorunu

Bişkek şehir içinde genel olarak ulaşım veya toplu taşıma araçlarına otobüs, trolleybüs, dolmuş ulaşım araçları kullanılmaktadır. Yeni konutlara sadece minibüsler veya dolmuşlar çalışmaktadır. Otobüs ve trolleybüsler canıkonusların çamurlu, asfalt döşenilmeyen çıkmaz sokaklarına girememektedir. Bunun dışında da bazı canıkonuslarda elektrik enerjisi olmadığından dolayı da trolleybüsler girememektedir.

Son 20 yıl içerisinde şehirde canıkonusların yoğunlaşması ile otobüsler bu konutlara girememektedir ve bunun için de sadece dolmuşlar çalışmaktadırlar. Canıkonuslarda oturanlar izole bir halde kalma sınırındadır. Canıkonuslardaki yolları ve otobüsleri denetlemek için şartlar uygun değildir. Örneğin trolleybüsler için elektrik enerjisi yoktur. Bunu karşılamak için ise şehir bütçesi yetersiz kalmaktadır (Бекмамбетова ve Сасыкулов, 2016: 12)

Canıkonusalarda ulaşım sorunu önemli sorunların başında gelmektedir. Sosyal medya araçlarında yansıtılan çamurlu, asfalt olmayan yollarda ulaşım araçlarının olmaması veya yetersizliği nedeniyle, kayıtlı olmayan dolmuşlarla çocukların her gün okula gitmesi çok açık bir biçimde yansıtılmasına karşın bu mesele hala çözülmemektedir.

2.4.5. Sağlık sorunları

Sağlık hizmetleri ile ilgili canıkonusu sakinlerinin yaşadığı iki temel sorun vardır. Birincisi canıkonusların önemli bir kısmı işgal edilen araziler olduğu için hukuki olarak buralara sağlık ocağı gibi sağlık hizmetlerinin verilmesi pek kolay olmamaktadır. Eğer devlet hizmeti verilirse bu kez gayri resmi olarak işgal edilmiş evlerin veya mahallelerin meşrulaştırmasına neden olacağından devletin ilgili birimleri bu nedenle ve zaten devlet imkanlarının sınırlı olmasından dolayı böyle bir girişimden bulunmaktan kaçınmaktadır. İkincisi ise, kızıl kitabı olmayanlara Kırgızistan kanunlarına göre sağlık hizmetinin verilmemesidir. Sağlık hizmetinden faydalanmak için o mahallede ikamet kaydının olması gereir. Oturduğu yerin henüz tapusu olmadığı için aileler ve çocukları sağlık hizmetinden faydalanamamaktadır.

Bilindiği gibi canıkonuslarda yoksulluk durumunda olan aileler özellikle kışın kömür yakıtını kullanarak soba ile evlerini ısıtmak zorunda kalmaktadır. Bu canıkonuslarda yaşayan yoksul aileler sık sık soğuk algınlığı ve bununla birlikte tüberküloz gibi hastalıklara yakalanmaktadır. Sağlık hizmetleri ise bütün canı konşlarda yeterli değildir. Canıkonusların büyük bir kısmında tamamen sağlık hizmetleri yoktur. Bu duruma ek olarak şehirli olan toplumlar dışardan göçle gelenlere çok iyi davranmamaktadır. Canıkonuslarda oturanlara “işgalci” veya “самозахватчик” diye adlandırmaktadırlar (Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан: 2010: 59). Dolayısıyla günümüzde de sağlık hizmetlerinin yetersizlik durumu birçok konutta hala yaşanmaktadır. Bazı sağlık hizmetlerinin olduğu konutlarda da tamamen yeterli sağlık hizmetinin verilmediği bilinmektedir.

2.4.6. Eğitim sorunu

Kırgızistan istatistik kurumunun verilerine göre (2021:19) Kırgızistan’da son yıllarda Aga Han gibi uluslararası STK kurumları tarafından finanse edilen kreş, ana okul, okul inşaatlarının kurulması ve yenilikçi programlar ile gelişme çabalarının sayısı artmaktadır. Genel olarak ülkede 2020/2021 eğitim öğretim yılının başında gündüz genel eğitim veren okulların sayısı 2305 olmuştur. Bu sayı bağımsızlık dönemi

1991 yılına kıyasla okulların sayısı %28'e büyüdüğünü göstermiştir. Ülkede okulların niceliksel olarak büyümekte olduğu tamamen yeterli olduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin canıkonusu gecekondu mahallelerinin birçoğunda kreş, anaokul, ilk ve ortaokulun hiç olmadığı halleler de bulunmaktadır.

Eğitim problemi, özellikle okul meselesi ayrı bir sorundur. “Kızıl kitap”ları ya da ikamet belgeleri olmayan ailelerin çocuklarını çoğunlukla okullar almıyor. Bunun dışında ise özellikle canıkonusların birçoğunda okul olmadığı veya yetersiz olduğu için yaşadığı konutlardan uzak gecekondu mahallelerindeki okullara gitmek zorunda kalmaktadır.

Daha önemli sorun sokak çocukların %80’ni eğitim almayan göçmen çocuklarından oluşmaktadır. Canıkonuslara iç göç eden göçmenlerin çocukları altyapısı, sağlık hizmetleri, eğitim ve sosyal hizmetlerin yetersiz olduğu yoksul konutlarda yaşamaktadır. Buna ek olarak da onların okula gitmemesinin nedeni de doğum belgesinin olmamasıdır. Özellikle doğum belgesinin olmaması gündelik hayatta ciddi bir sorun olarak durmaktadır. Sadece doğum belgesi değil göçmenlerin ebeveynlerinin vatandaşlık belgesinin, evlilik cüzdanının olmamasını da bu sorunlara eklemek gerekir (Тюлюндиева, 2021:9). Dolayısıyla canıkonuslarda bu belgeye sahip olmayan aile çocukları ciddi mağduriyet yaşamaktadırlar. Bu nedenle yukarıda belirlendiği gibi sokak çocuklarının %80’ninin göçmen ailelerin çocuklarından oluşması dikkat çekici bir durumdur.

Bununla birlikte okula giren çocukların da başka sorunları vardır. Özellikle ekonomik yetersizliklerin etkisiyle okul ücretlerini ödeyememe, ders kitapları satın alamama gibi önemli sorunlarla karşılaşmaktadır (Оторбаев, 2017:30).

Bişkek Belediye Başkanlığı tarafından desteklenen 28 Nisan 2017’de çıkan ve 24 Nisan 2019 yılında yapılan değişiklikle kabul edilen, Kırgız Cumhuriyeti “Devlet Sosyal Düzeni Hakkında Kanun”un uygulanması kapsamında Bişkek şehrinde yaşayan nüfusun ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik bir çalışmanın sonucuna göre resmi ikamet kaydı ve dökümanların yokluğunun çocukların ana okullara, okullara erişimine engel olduğunu ve bununla birlikte büyüklerin olsun, çocukların olsun

ücretsiz sağlık hizmetlerinden yararlanmasına engel olduğu belirtilmektedir (Тюлюндиева, 2021:17),.

2015 yılında gecekondü mahallelerinde yaşayıpta çocukları okula hiç gitmeyen ailelerle bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre çocukların okula gitmemesinin tek nedeninin yoksullukla ilişkilendirmenin yetersiz olduğunu, ancak okula gitmeyen çocukların ebeveynlerinin eğitim durumu zayıf olmasının da önemli sebeplerden olduğu ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte çocukların okula ilgilerinin azlığı veya devamsızlık sorunlarının oluşmasında ebeveynlerin işsiz kalmalarının neden olduğu ortaya konulmuştur. Okula gitmeyen çocukların önemli sebeplerinden: ev içinde aileye yardım etmek, okula gitmek için gerekli giysilerinin olmaması, okulda toplanılacak parayı ödeyememesi ve okulun uzaklığı gibi faktörlerin olduğu belirtilmiştir. (“Дети, не посещающие школу, на примере 11 новостроек г. Бишкек”, 2015:10,14).

Bilindiği gibi canıkonuşlarda okullar yeterli olmadığı için oturduğu mahalleden diğer bir mahallede var olan okula gitmek zorunda kalmaktadırlar. Bu da çocukların okula gitmeleri için gerekli ulaşım harcamalarını gerektirmektedir. Okul için ulaşım harcamalarına her ailenin imkanı sınırlı olmaktadır. Maddi durumu kısmen daha iyi olup da ulaşım harcamaları problemi olmayan aileler ise mahalledeki çıkmaz sokak, asfaltsız, çamurlu, ışksız sokaklara minibüslerin girememeleri nedeni ile çok ciddi sorunlar yaşamaktadırlar.

2.4.7. İşsizlik sorunu

1 Kasım 2021 yılında yayınlanan Bişkek şehrinin İş ve İşçi Temin Kurumunun verilerine göre kayıtlı iş arayan çalışabilir işsizlerin sayısı 7.264 olmuştur. Bu sayı 2020 yılına göre %10,7'e yükseldiği bilinmektedir. Resmi işsiz statülü nüfusun sayısı 6.348 dir. Bunun içinde şehrin içindeki dört ilçe veya semtlere göre Lenin ilçesinde 1598, Oktyabr 1357, Birinci May 1740 ve Sverdlov ilçesinin 1653 resmi kayıtlı işsizler bulunmaktadır (Bkz: Tablo 2.7) (Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети,2021:33).

Tablo 2. 7. 1 Aralık 2021 yılının istatistiki verilerine göre Bişkek şehrinde resmi kayıtlı işsizlerin sayısı

Şehir ve ilçeleri	Sayı
Bişkek Şehri	6348
Lenin	1598
Oktyabr	1357
Birinci May	1740
Sverdlov	1653

(Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети, 2021:33).



Şekil 2. 5. Bişkek'te kayıtlı işsizlerin sayısı yıllara göre

Каунак: (Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети, 2021:5, 2022:4)

Kırgızistan milli istatistik kurumunun verilerine göre şehirde resmi olarak kayıtlı işsizlerin sayısı yıllara göre bakıldığında 2016-2020 yılları arasında beş binin üstünde iken, 2021 yılından başlayarak 2022 yılının 1 Şubat verilerine göre altı binin üstüne yükselmiştir (Bkz: Şekil 2.5). 2022 yılı 1 Şubat verilerine göre işsizlerin sayısı

6849 kişi, bu bağlamda işsizlerin sayısı bir önceki seneyle karşılaştırıldığında %0,5 artmıştır. İşsizliğin artmasının bu yıla özgü nedeni, pandemi salgınının hem doğrudan hem dolaylı olarak ekonomiyi etkilemesidir. Genel olarak ülkede ve onun içinde başkent Bişkek'te işsizlik oranı azalması beklenirken tam tersine daha artmaktadır.

Özellikle şehrin içinde söz konusu ilçelerin içinde de canıkonus mahalleleri vardır. Elbette ki 50 civarındaki canıkonusların hepsi sadece Bişkek şehrine kayıtlı değildir. Genel olarak göç edip canıkonuslarda oturanların önemli kısmı işsizlerin veya mevsimlik çalışanların büyük kısmını kapsamakta olduğu bilinmektedir. Bu sayı elbetteki kayıtlı olan işsizlerin sayısıdır. Ama kayıtlıların yanı sıra kayıtsız olan ve kayıtsızların içinde de şehirde resmi kaydı veya oturma izni olmayan ülkenin değişik bölgelerinden gelen bir sürü işsizlerin olduğu belirtilmektedir. İşsizlerin içinde de mevsimlik çalışanların halkın arasında önemli kısmının yaşamakta olduğu gerçeği söz konusudur. Dolayısıyla günümüzde de işsizlik sorunu çözülememekte hem ülke için ve hem de Bişkek şehri için devam eden bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırgızistan'ın bağımsızlığından sonra yoksulluk oranının ciddi ölçüde arttığı bilinmektedir. 1990 yıllarında ülke nüfusunun yarısı yoksulluk sorunu yaşamaktaydı. Özellikle 1998 yılında yoksulluk oranı şehirlere göre köylerde (ülke nüfusunun %62,4'ü ile) zirveye ulaşmıştı. 1999 yıllarında ise ülke nüfusunun dörtte biri mutlak yoksulluk sınırının altındaydı. Özellikle işsizlik ve yoksulluk sorunlarını yaşayan kesimler şehirlere göre daha çok köylerde idi. 2000 yıllarda ise ekonominin bir az da olsa gelişmesiyle kısmen azalma olmuştur. 2005 yılında köy nüfusunun yoksulluk sınırı % 51 olmuştur (Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан, 2010:14). Genel olarak ülkede şehir nüfusuna göre kır nüfus oranı fazladır. Bununla birlikte bağımsızlık sonrası dönemde ülkede önemli ölçüde işsizlik sorunu yaşanmaktaydı. Bu ekonomik kriz dönemi içerisinde işsiliğin temel sebebi Sovyetler Birliği dönemi içerisinde çalışan kolhozlar, sovhozlar ve fabrikaların artık çalışmalarını durdurmasıdır denilebilir. Bu nedenle de hem köy hem de şehirlerde işsizlik oranı oldukça yükselmekteydi. Köy nüfusu bu sebeple iş bulmak için şehirlere göç etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Ülkede böyle bir kriz döneminin yaşanılması hem köy, hem de şehirde birçok sorunların oluşmasına neden olan temellereydi.

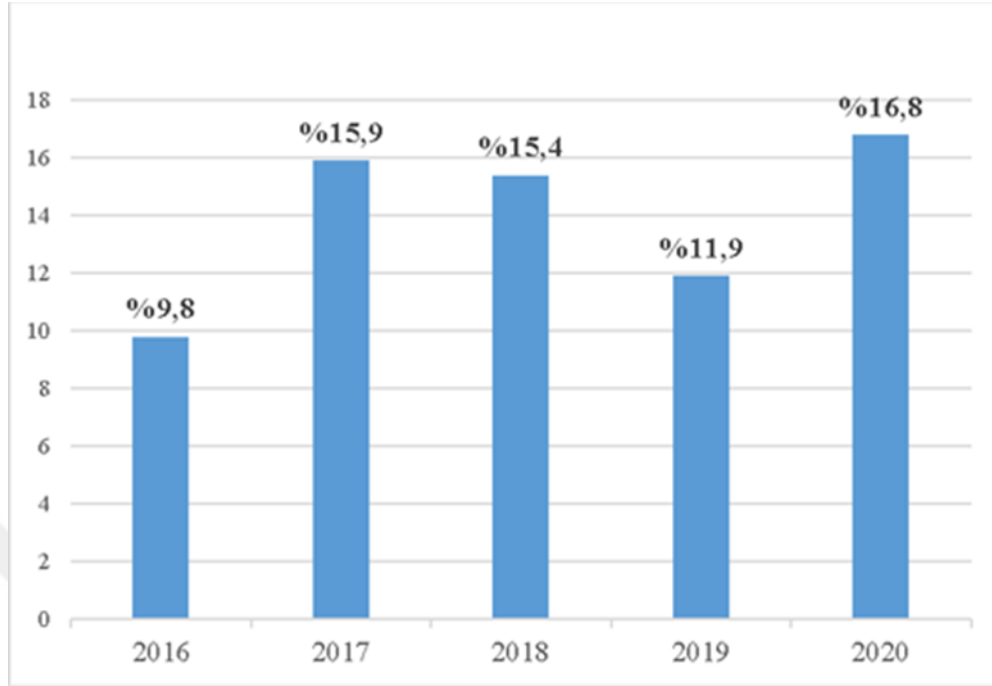
Genel olarak şehire göç etmenin temelinde yoksulluk sorunu geldiği görülmektedir. Kırgızistan İstatistik Kurumu'nun (2021, 20) verilerine göre 2019 yılında yoksulluğun sınırında olanların sayısı 1 milyon 313 olarak kaydedilmiştir. Onların da %74'ünü köy veya kırsal kesimlerde yaşayanlar oluşturmaktaydı (Bkz. Tablo 2.8) (Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети 2021:20). Bu veriler doğrultusunda toparlamak gerekirse, iç göçlerin veya kırsal bölgelerden kentlere iten sebeplerin temelinde yoksulluk sorunun geldiği görülmektedir. Dolayısıyla ülkede yoksulluk seviyesi yüksektir ve bu sorun zincirlemeli biçimde toplumsal sorunları etkilemektedir.

Tablo 2. 8. Kent ve kırlara göre yoksulluk oranı

	2010	2017	2018	2019
Genel olarak				
Yoksulluğun genel seviyesi	33,7	25,6	22,4	20,1
Mutlak yoksulluğun seviyesi	5,3	0,8	0,6	0,5
Kent				
Yoksulluğun genel seviyesi	23,6	20,4	20,1	14,7
Mutlak yoksulluğun seviyesi	4,2	0,3	0,2	0,1
Kır/Köy				
Yoksulluğun genel seviyesi	39,5	28,4	23,7	23,2
Mutlak yoksulluğun seviyesi	6,0	1,0	0,7	0,8

Kaynak: (Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети 2021:20)

2019 verilerine göre ülke genelinde yoksulluğun seviyesi % 20,1 dir. Yoksulluk düzeyi hesaplanırken 2019 yılı genel yoksulluk sınırının eşik değeri kişi başına yıllık 32.981 som iken mutlak yoksulluk ise 17.706 som olarak tespit edilmiştir. Asgari geçim ise yıllık 57.672 som'dur (Тюлюндиева, 2021: 7)



Şekil 2. 6. Bişkek kentinin yoksulluk seviyesi (%)

(Kaynak: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети, 2021:5)

Bişkek şehrinde yoksulluk seviyesi 2016 yılından itibaren bakıldığında %9,8, 2017 yılında %15,9, 2018 yılında %15,4, 2019 yılında %11,9 olup diğer senelere göre kısmen azaldığı görülürken, 2020 yılında ise tekrardan % 16,8'e çıktığı bilinmektedir (Bkz: Şekil 2.6). Bunun temel nedenleri arasında pandemi nedeniyle sosyo-ekonomik hayatta meydana gelen kısıtlama ve bunların birey ve toplum üzerinde yapmış olduğu etkilerdir denilebilir. Genel olarak bakıldığında üstte de belirtildiği gibi şehirle karşılaştırıldığında köylerde yoksulluk oranı daha fazladır. Ama Bişkek ülkenin başkenti olarak yoksulluk oranının az olması beklenirken son senelerde yoksulluk seviyesinin artması ülkenin ekonomik kriz içinde olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda da Bişkek'in alt yapıdan yoksun, yaşam koşullarının zor olduğu kenar mahallelerinde veya canıkonuşlarda, yoksulluğun daha ileri bir boyutta olduğu ortadadır.

2.4.8. Diğer sorunlar

Kent sınırlarında canıkonusalarda oturan halkın asfaltlı cadde ve sokaklara, şehrin temiz su şebekesine, kanalizasyon sistemlerine, polisin korumasına, dinlenmek için parklara, çeşitli spor etkinlikleri için oyun alanlarına, çocukların düzenli ve kaliteli eğitim alabilmesi için okullara, kütüphanelere ve ulaşım sistemlerine ciddi ihtiyaç vardır.

İç göçle veya kırsal kesimlerden şehirden bol fırsatlar arayıp daha iyi yaşam koşullarını bekleyip göç edenler her zaman için aradıklarını bulamadığı dünya çapında kentleşme süreçlerinde rastlanılan durumlardandır. Özellikle Kırgızistan'da kente göç edenlerin karşılaşılan önemli sorunların ilk sırasında işsizlik ve diğer yandan da konut problemi çıkmaktadır.

Bununla birlikte canıkonusalarda oturanların kentle bütünleşmesi için kültür faaliyetlerinin organize edilmesi önemli ihtiyaçlardan olmaktadır. Оторбаев'ın (2017:36) çalışmasında belirtildiği gibi kültürel faaliyetler çok az ve gecekondu mahallerlerinde oturanların büyük kısmı "hiç" veya "hiç bir zaman" kültürel faaliyetlere katılmadıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak kültürel faaliyetlerin organize edilmemesi kentle bütünleşme bağlamında engel olan önemli faktörlerden biri olarak söylenebilir.

Bişkek'teki canıkonusalarda diğer bir önemli sorun suç ve suçluluk oranının şehrin merkez bölgelerine göre daha fazla olduğudur. Özellikle aldatma ve dolandırıcılık şehrin merkez bölgeleriyle karşılaştırıldığında 1,4'e yüksektir (canıkonusalarda %22 ve Bişkekte %13). İkinci sırada ev hırsızlığı (%12), üçüncü sırada ise yankesicilik (%11) gelmektedir (Результаты виктимологического исследования в городе Бишкек и пилотных новостройках, 2019:24). Medyada yansıtılan canıkonuslardaki önemli sorunların başında ev mülkü üzerinden yapılan aldatmanın olmasıdır. Dolayısıyla bir araziye aracılar resmi olmayan dökümanlarıyla birisine satıyorlar, sonra satın almış biri ev kurup oturmaya başlayınca diğer birisi gelip oturduğu toprak mülkünün kendisine ait olduğunu söylüyor ve bu arada ortada aracı olarak yeri satan kişi de kaybolmuş oluyor. Bu olayların çok sık bir şekilde

yaşandığına özellikle medyada rastlayabiliyoruz. Aldatıcılık oranının yüksek olması canıkonuslarda ciddi sorunların önemli kaynaklarından birdir denilebilir.

Avrasya Ekonomik Komisyonu ve Birleşmiş Milletler Uluslararası uzmanların 2008 verilerine göre Bişkek'teki canıkonusların çok yönlü alanda şehir toplumuyla entegre olabilmeleri için güçlü si.yasi iradenin ve belirleyici politik kararların alınması ve uygulanmasının gerekli olduğunu belirtmektedirler (Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан, 2010:60).



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİŞKEK’TE CANIKONUŞLAR ve KENTLE BÜTÜNLEŞME ARAŞTIRMASI

3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1.1. Araştırmanın konusu

Araştırmanın konusu “Kentle Bütünleşme Bağlamında “Canıkonuslar”: Bişkek Örneği”. Araştırma Kırgızistan’da bağımsızlık sonrası siyasi devrimlerin, sosyal değişikliklerin, özelleştirmenin, ekonomik krizlerin ve reformların bir sonucu olarak çarpık kentleşme süreciyle beraber meydana gelen Bişkek’teki Canıkonusların kentle bütünleşmede karşılaşılan sorunlar oluşturmaktadır. Tezin konusu da meydana çıkan kente bütünleşme ve entegrasyon sorununun ortaya konulmasıdır.

3.1.2. Araştırmanın amacı ve önemi

Bu çalışmanın amacı bağımsızlık sonrası yönetim biçiminin değişmesi, özelleştirme gibi ekonomik alanda meydana gelen dönüşler ve ekonomik krizlerin çıkması, siyasi devrimlerin yaşanması, sosyal değişikliklerin bir sonucu olarak çarpık kentleşme süreciyle beraber meydana gelen Bişkek’teki canıkonusları kuran ya da halen oturanların kentle bütünleşmede karşılaştıkları sorunları fiilen alana inerek ele alıp incelemektir.

İlk olarak, bu araştırma hızlı kentsel büyüme sürecinde olan Bişkek’in kent sosyolojisi bağlamında araştırılmasına bilimsel veri anlamında zenginleşmesine önemli katkılar sağlayacaktır. İkinci olarak, Orta Asya’nın merkez ülkelerinden olan Kırgızistan’ın şehirleşme sürecinin bilimsel alanda sosyolojik perspektiften incelenmesine kapı açacak ve Kırgızistan’da kent sosyolojisinin gelişmesine de kısmen katkı sağlamış olacaktır. Üçüncü olarak da, bugüne kadar Bişkek’te kentleşme sürecinde canıkonuslarla ilgili yeterli çalışmaların yapılmamış olmasından dolayı bu alanda var olduğu gözlemlenen boşluğu kapatmak ve gelecek dönemlerde kentleşme sürecindeki canı kouşlarla ilgili çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.1.3. Araştırmanın sınırlılıkları

Bu araştırma, zaman ve ekonomik olanakların sınırlılığı, kentsel bütünleşememe sorununun merkezinde olan, ülkenin diğer bölgelerine kıyasla daha çok canıkonusların bulunduğu yer olan Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'in dört canıkonuslar mahallesinde yaşayan hane halkıyla sınırlandırılmıştır.

İlk başta araştırmanın veri toplama aşamasında bir çok sınırlılıkla karşılaşıldı. Başkent Bişkek'e ait canıkonus mahalleleriyle ilgili açık bir bilgi olmadığı için Bişkek Belediyesine ait dört ilçenin idaresinden kente ait canıkonuslarla ilgili resmi bilgiler istenildi. İlgili ilçelerin idari çalışanları bu verileri vermek istemeyip, diğer bölüme gitmemizi ordan da başka bir ilçenin başka bir bölüme ve ilçe yönetiminden izin almamızı söylediler ve sonuçta da verilen bilgiler yetersiz olması nedeniyle tekrar sorunca istediğimiz veriler sadece idari çalışanlara verileceğini söylediler. Kısaca belediyeye ait ilçelerin idari çalışanları canıkonuslarla ilgili resmi bilgi vermek istemedikleri karşılaşılan önemli sınırlılıklarımızdandı. Bazı ilçe idaresinde çalışanlar canıkonuslarla ilgili resmi verileri verirse analitik bir makale yayınlayıp onların işlerine problemler açabilmesi telaşında olup canıkonus mahalleleri başkent ile bütünleşemeyeceğini ve bizim de boşuna uğraşıyor olduğumuzu söyleyip kaçındılar. Ancak yapılmakta olan işimizin sadece bilimsel amacında değerlendirileceğini ifade edip ikna ile canıkonus mahalleleriyle ilgili sınırlı resmi verilere ulaşabildik.

Saha çalışmasında çalışmasında birçok sınırlılıkla karşılaşıldı. Bunların içinde statüsü olmayan, şehrin hangi ilçesine ait olunacağı tartışılmakta olan konuşların bulunması, ayrıca henüz resmi olarak atanmayan ama gayri resmi olarak kendilerini muhtar dayalı olarak ilan eden ve bu bağlamda aday olanlara oy vermek isteyen konut sahipleri ya da kiracılarının ikiye ayrılmış olmasıdır. Bu bağlamda ilk etapta sahada farklı tepkilerle karşılaşmıştır. Araştırmanın uygulanmasında konuşlardaki insanlar, bu rekabetin bir yansıması olarak *“muhtarlık için aday olanların gönderdiği kişilerden misiniz?”*, *“Sizlere niye yaşadığımız evin kırmızı kitabıyla, gelir durumumuz ve diğer konularla ilgili veri vermeliyiz?”* diye azarlayanlar da oldu. Bazı konutlarda daha da ileri giderek *“kendimiz, sahip olduğumuz mal mülk, kırmızı kitapla ilgili verilerin sizlere ne gereği var? Yoksa sizler bir dolandırıcı mısınız veya mafya mısınız?”* deyip problem yapanlar da oldu. Bazıları ise *“Tüm problemlerimiz söylersek çözmek için*

sizlerin elinden bir şey gelir mi? Biz kendimiz bunca yıl ilgili devlet çalışanlarına söylemekten yorulmuş iken siz mi bu işi becereksiniz?” veya “Sizleri kim ya da hangi kurum gönderdi? Eğer yaşadığımız canıkonushtaki problemleri sizlere söylersek sizin okuduğunuz üniversite ne yapacak, sorunu çözebilecek mi?” diyerek çare arayışlarının bir sonucu olarak araştırmacı olma hüviyetimizin dışında farklı beklentilerini dile getirdiler ve gidilen canıkonuslarda sürekli karşılaşılan sınırlılıklarımızdandı. Hem anket hem de mülakat soru kağıdımızda açıkça belirtildiği gibi, bu çalışmanın sadece üniversitede bir program gereği olarak akademik bir araştırmayla sınırlı olduğunu ve bu yüzden hiçbir özel bilgi içermediğini söyleyerek ikna edip onların sorulara cevap vermesini sağlamış olduk.

Bu şartlar içinde araştırmamızı yaparken gördük ki problem yaşayan canıkonushta ikamet eden kişilerde bugüne kadar talep ettikleri iyileştirmelerin olmaması nedeniyle ciddi bir güven sorunu yaşamaktadırlar. Araştırma örneklemini içinde yer alan canıkonushta oturanların özellikle böyle telaşlanma içinde olup farklı tepkiler göstermesinin nedeni yaşadığı konutta kendilerini güvende hissetmediği içindir diyebiliriz. Ama diğer taraftan da tüm yaşadıkları sorunları anlatanlar, istenilmemesine rağmen daha sonra gerekirse ek sorular olursa cevaplayabileceklerini söyleyip tekrar müracaat etmek için adres bilgilerini bile vermek isteyenler oldu. Katılımcıların önemli kısmı da yaptığımız işin ileri bir seviyeye ulaşmasına, daha kaliteli canıkonus araştırmasının olmasına dua edip (Kırgızca- bata berüü) de destekleyenler oldu. Dolayısıyla başkent Bişkek’in etrafında ya kente ya da köye ait özelliği olmayan canıkonuslarda oturanlar sürekli telaş içinde olup kendilerini güvende görmedikleri için araştırmanın veri toplama aşamasında saha uygulanmasında böyle sınırlılıklarla karşılaşıldı.

3.1.4. Araştırmanın yöntem ve teknikleri

Bu tez araştırması hem teorik hem uygulamalı bir araştırmadır. Araştırmada hem nitel, hem de nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırmada hem nitel hem nicel yöntemin kullanılmasının nedeni toplanan verilerin daha sağlıklı bir şekilde toplanması, belli bir bütünlü sağlaması ve birbirlerinin bıraktığı boşlukları

doldurulması amaçlanmıştır. İlgili kaynakların toplanması dışında kullanılan araştırma tekniği ise anket, mülakat ve gözlem olmuştur. Nitel veriler demografik ve kente entegre olmalarına yönelik sorulardan oluşan görüşme formu aracılığıyla ve görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Çalışma kapsamında nicel veri toplama sürecinde hedef kitle olarak 18-65 ve üzeri yaş grubu dikkate alınmıştır ve buna bağlı olarak % 95 güven düzeyinde % 5 hata payıyla 416 kişilik bir örnekleme anket gerçekleştirilmiştir. Nicel yöntemde anket tekniğinin uygulanma sırasında canıkonuslardaki her haneden en fazla bir katılımcıyla görüşülmesine dikkat edilmiştir. Bu yöntemle daha fazla haneye ulaşabilmek temel kaygımız olmuştur. Bununla birlikte hem nitel hem de nicel verilerin toplanması sırasında cinsiyetin dengeli bir dağılım göstermesine dikkat edilmiştir. Diğer canıkonuslara göre nüfusu daha az olan bazı canıkonuslarda amaçlı örnekleme tercih edilmiştir. Ayrıca ilgili yerel birimlerden ve kurumlardan istenen verilerin kesin olmaması da amaçlı örneklemin seçilmesinde etkili olmuştur.

3.1.5. Araştırmanın evreni ve örnekleme

Araştırmanın evrenini başkent Bişkek'in etrafında bulunan canıkonuslar oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise ülkede siyasi devrim olan Lale Devriminden (2005) sonra kurulan temsil kabiliyeti güçlü olan toplam dört mahalleden oluşmaktadır. Başkent Bişkek'e ait konuslardan Ak Ordo (14 450) ve Kut (1200) canıkonusları ile Çüy bölgesine ait ama resmi olarak statüsü olmayan şehrin hemen yanında bulunan Ak Car (15 000) ve Altın Kazık (3000) canıkonuslarıdır. Elde edilen resmi verilere göre Bişkek şehrine ait Ak Ordo ve Kut her iki mahallede toplam nüfus 15.650'dir, Çüy bölgesine ait Ak Car ve Altın Kazık her iki mahallede ise nüfus yaklaşık 18.000'dir ve toplam evren hacmi 33.650'dir. Bu örnekleme çalışabilir durumda olan ve yaşları 18-65 ve üstü olanlar örnekleme alınmıştır. Okul yaşında olan öğrenciler dikkate alınmamıştır. Bunun nedeni canıkonuslarda oturanların kentle bütünleşmesinin aileye dayanmasıdır.

Örnekleme grubunun canıkonuslara göre dağılımına bakıldığında Ak Ordo konusundan 144 katılımcı örnek grubunun %34,6'ı, Kut canıkonusundan 60 katılımcı %14,4'ü, Ak Car canıkonusundan ise 152 katılımcı %36,5'i ve Altın Kazık

canıkonusundan ise 60 katılımcı araştırmanın %14,4'ü oluşturmaktadır. Uygulamanın örneklemini oluşturan dört canıkonuslardan nicel yöntemi tamamlamak amacıyla nitel veri toplama yönteminin görüşme tekniği uygulanmıştır. Nitel uygulamada canıkonuslara göre Kut canıkonusundan yedi katılımcı, Altın Kazık altı katılımcı, Ak Car konusundan altı katılımcı ve Ak Ordo canıkonusundan da altı katılımcı olup toplam 25 katılımcı katılmıştır.

3.1.6. Hipotezler ve varsayımlar

- Hipotez-1 “Canıkonuslarda yaşayanların sürekli ve düzenli işinin var olup olmaması eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir”
- Hipotez-2 “Devletten/hükümetten dışlanma algısı kırmızı kitapların(resmi belgelerinin) var olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir”
- Hipotez-3 “Canıkonushta yaşayanlar kırmızı kitapları (resmi kayıtları) olmadığı için seçimlerde oy verme hakkından mahrum kalmaktadır”
- Hipotez-4 “Canıkonuslarda oturanların kente yabancı olduğunu görme şekli kırmızı kitabın (resmi belgesi) var olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir”
- Hipotez-5 “Canıkonuslarda oturanların köy/memleket ile ilişki düzeyi sürekli ve düzenli işi açısından farklılaşmaktadır”
- Hipotez-6 “Oturduğu konutta yaşam süresi köy/memlekete gitme sıklığı açısından farklılaşmaktadır”
- Hipotez-7 “Memleketine gitme sıklığı orda mal mülkünün olup olmamasına göre farklılaşmaktadır”
- Hipotez-8 “Canıkonuslarda yaşayanların Bişkek'in yerli halkından dışlanma algısı kırmızı kitabının (resmi belgesi) var olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir”

- Hipotez-9 “Bişkek’in yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlama düzeyi göç edenlerin yerleşim yeri niteliğine göre farklılık göstermektedir”
- Hipotez-10 “Kentli yada köylü olma kimliği canıkonuslara göre farklılık göstermektedir”
- Hipotez-11 “Canıkonuslara göre bugün tekrar seçim yapma imkanı olsa yaşadığı konuşlara gelmenin farklılığı”
- Hipotez-12 “Bugün tekrar oturduğu konuşları tercih etme seçiminin olması kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından farklılık göstermektedir”
- Hipotez-13 “Canıkonuslarda oturanlarının memleketine geri dönme isteği sürekli ve düzenli işine göre farklılık göstermektedir”
- Hipotez-14 “Yaşanan sorunların yakın gelecekte çözülme durmu canıkonuslara göre farklılık göstermektedir”
- Hipotez-15 “Yaşayan sorunların yakın gelecekte çözülme durmu kırmızı kitaplarının (resmi belgeleri) olup olmamasına göre farklılık göstermektedir”
- Varsayım-1 “Canıkonuslarda kentsel bütünleşmeyi engelleyen veya geciktiren etkenlerin başında kırmızı kitaba (tapu sahipliği) sahipliğinin olmaması gelmektedir”
- Varsayım-2 “Canıkonuslarda sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin olması kentsel bütünleşmeyi engellemekte ve geciktirmektedir”
- Varsayım-3 “Canıkonuslarda eğitim hizmetlerinin yetersizliğinin olması kentsel bütünleşmeyi engellemekte ve geciktirmektedir”
- Varsayım-4 “Canıkonuslarda yol ve ulaşım sorunlarının olması kentsel bütünleşmeyi engellemekte ve geciktirmektedir”
- Varsayım-5 “İlgili makamların canıkonuslarla ilgilenmemesi onların dışlanma algısının olmasına neden olmaktadır”

- Varsayım-6 “Altyapı sorunları yaşayan canıkonusu sakinleri kentte yabancı, fazlalık algısı bulunmaktadır”
- Varsayım-7 “Canıkonusu sakinlerinin ülkenin vatandaşlık haklarından yararlanmaması kent ile bütünleşmesini engellemektedir”

3.1.7. Soru kağıdı/formu

Nicel yöntemde anket tekniğiyle sorulan sorular anket formuyla altı kağıt sayfasıyla beş bölümden oluşmaktadır: demografik sorular, canıkonusularda karşılaşılan sorunlar, kente uyum, üretim imkanı ile becerisi ve diğer sorunlarla ilgili toplam otuz yedi (37) soru yer almaktadır. Kente uyum bölümünde beşli likert tipi kullanılmıştır. Beşli cevap kategorisi, kente entegre olmanın gücünü anlamamıza yardımcı olacaktır. Nitel yöntemde mülakat tekniğiyle sorulan soruların 8'i demografik bilgileri içerirken, diğer 11 soru canıkonusularda yaşayan sakinlerin yaşadıkları sorunlardan ve kente entegrasyon bağlamında ki karşılaşılan sorunlar olmak üzere toplam on dokuz (19) açık uçlu sorulardan oluşmaktadır.

3.1.8. Verilerin toplanması ve analizi

Çalışma kapsamında nicel veri toplama sürecinde hedef kitle olarak 18-65 ve üzeri yaş grubu alınmıştır ve buna bağlı olarak % 95 güven düzeyinde %5 hata payıyla 416 kişilik bir örneklem hesaplanmıştır. Asıl anket uygulamasına geçmeden önce yaklaşık 15 kişiyle pilot uygulaması yapılmıştır. Söz konusu amaçlı tesadüfi örnekleme yöntemiyle 416 kişiye soru kâğıdı uygulanarak veriler toplanmıştır.

Nicel verilerinin analizinde SPSS 16.0 paket programından yararlanılmıştır. Yorumlamada öncelikle demografik veriler incelenip, daha sonra da canıkonusların yaşanmakta olan sorunları ve şehire entegre olması ile ilgili sorular istatistiksel analiz tekniklerinin yardımıyla daha önce ileri sürülen araştırmanın hipotezlerini test etmek için kullanılmıştır. Nitel veri toplama sürecinde her bir mahalleden en az 6 olmak üzere toplam 25 kişiyle de mülakat yapılmıştır. Mülakat tekniğini kullanarak ankette elde edilen bazı verilerin ve bilgilerin derinlemesine yapılmasına, ayrıca canıkonuslarda

ikamet eden hane halkının yaşam hikâye ve deneyimlerinin sosyolojik anlamda elde edilerek daha sağlıklı analizlerin yapılmasına çalışılmıştır.

3.2.1. Demografik veriler ve verilerin değerlendirilmesi

Bu bölümde uygulamaya katılan katılımcıların cinsiyeti ve yaşı, aile yapısının özellikleri, eğitim durumları ile birlikte göç edilen bölgelere göre, yerleşim yerine göre, canıkonuslara ve yaşadıkları süreye göre dağılımlarıyla beraber kente göç etmeye iten nedenler değerlendirilecektir.

3.2.1.1. Cinsiyet ve yaşa göre dağılım

Araştırmada kullanılan nitel yöntem için yapılan mülakatta/görüşme katılımcıların cinsiyetine göre dağılımına bakıldığında 13’ü kadın ve 12’i erkek olmak üzere, toplam 25 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Yaş dağılımına göre bakıldığında 34-40 yaş arasında olan katılımcılar sayısı 11, 40-50 yaş arasında olanların sayısı ise 10 ve 56-63 yaş arasında olanların sayısı ise 4’tür (Bkz: Tablo 3.1).

Tablo 3. 1. Görüşmecilerin cinsiyetine ve yaşına göre dağılımları

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş
K1	Kadın	36
K2	Kadın	40
K3	Erkek	38
K4	Kadın	36
K5	Kadın	34
K6	Erkek	36
K7	Kadın	46
K8	Erkek	46
K9	Kadın	44
K10	Erkek	57
K11	Kadın	49
K12	Kadın	46
K13	Erkek	44
K14	Erkek	35

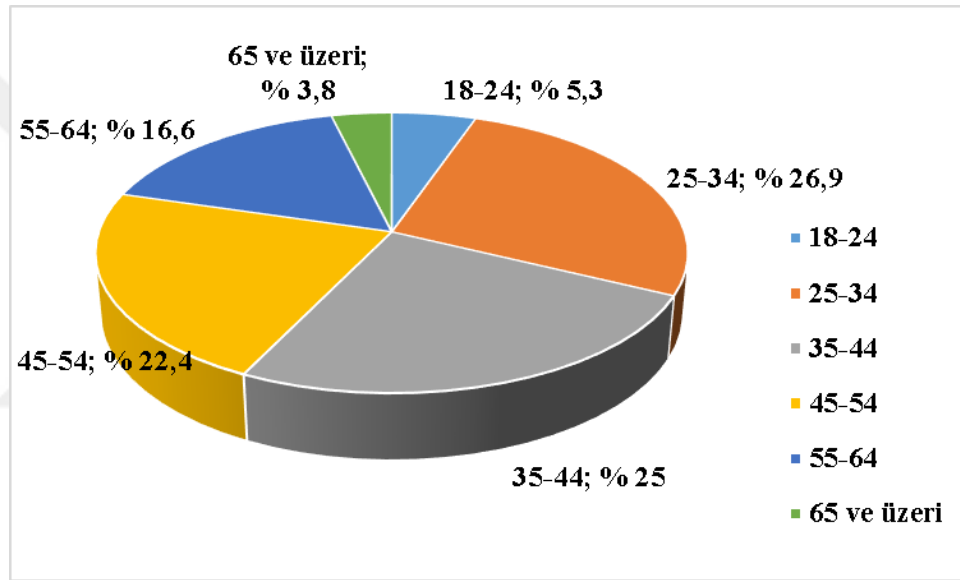
K15	Erkek	43
K16	Kadın	42
K17	Erkek	63
K18	Erkek	37
K19	Kadın	35
K20	Erkek	62
K21	Kadın	56
K22	Kadın	35
K23	Erkek	38
K24	Erkek	48
K25	Kadın	35

Nicel yöntem ve anket tekniği ile elde edilen verilerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında Ak Ordo canıkonusu mahallesindeki katılımcıların % 50,7 kadınlardan ve % 49,3'u de erkeklerden oluşmaktadır. Kut Canı onuşundan % 53,3'u kadınlardan ve % 46,7' i erkekler oluşurken, Ak Car anı onuşunda ise % 67,1'i kadınlardan % 32,9 erkeklerden oluşurken ve dördüncü ve son mahalle olan Altın Kazık'da ise % 57,7'i kadınlar ve % 42,3'ü de erkekler ve oluşmaktadır. Genel olarak aile örneklem grubunun cinsiyet dağılımına bakıldığında ise araştırmanın % 57,7'i kadınlardan ve % 42,3'ü de erkeklerden oluşmaktadır. 2021 Kırgız Devlet İstatistik Kurumunun 2021 verilerine göre bakıldığında Bişkek'te yaşayanların 569 481 kişinin yani % 53.02 kişinin kadınlardan ve 504 594'ü yani % 46,98'inin ise erkeklerden oluştuğu görülmektedir (KDİK 2021). Bu veriler araştırmanın verilerine göre kısmi bir farklılık arz etmektedir. Ev kadınlarının daha fazla olduğu mahalleler olduğu ve de erkeklerin daha çok dışarda çalıştığını düşünerek anketin daha çok hafta sonu yapılmasına özen gösterilmiş ve Bişkek'in kadın erkek demografik dağılımına yakın bir örneklemle araştırma yapılmaya çalışılmıştır (Bkz: Tablo 3.2).

Tablo 3. 2. Örneklem grubunun cinsiyet dağılımı

Canıkonuslar		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Ak Ordo	<i>Frekans</i>	71	73	144
	<i>(%)</i>	% 49,3	% 50,7	% 100
Kut	<i>Frekans</i>	28	32	60
	<i>(%)</i>	% 46,7	% 53,3	% 100

Ak Car	<i>Frekans</i>	50	102	152
	<i>(%)</i>	% 32,9	% 67,1	% 100
Altın Kazık	<i>Frekans</i>	27	33	60
	<i>(%)</i>	% 45,0	% 55,0	% 100
Toplam	<i>Frekans</i>	176	240	416
	<i>(%)</i>	% 42,3	% 57,7	% 100



Şekil 3. 1. Örneklem grubunun yaş dağılımı

Araştırma örnekleminin belirlenmesinde okul yaşında olan katılımcılar seçilmemiştir. Bunun sebebi okuyan sakinler ailelerine bağlı olarak yaşamakta ve daha çok onlara göre hareket etmektedirler. Bu bağlamda yaş grupları altı kategoriye ayrılmıştır. Yaş gruplarına bakıldığında %26,9 ile en çok katılımcı 25-34 yaş aralığından oluşturmaktadır. 35-44 yaş arasındakiler katılımcıların %25'ini, 45-54 yaş arasındakiler katılımcıların %22,4'ünü, 55-64 arasındakiler katılımcıların %16,6'nı, 18-24 yaş arasındakiler ise katılımcıların %5,3'ünü ve son olarak 65 ve üzeri yaştakiler ise araştırmanın %3,8'i oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere genel olarak canıkonuşta oturanların önemli boyutunu genç aile oluşturmaktadır. Bunun nedeni de kırlardan işsizlik nedeniyle şehire göç etme cesareti ve eğilimi daha çok genç orta yaşta olan ailelerden olduğundan dolayıdır denilebilir. (Bkz: Şekil 3.1).

3.2.1.2. Aile yapısının özellikleri

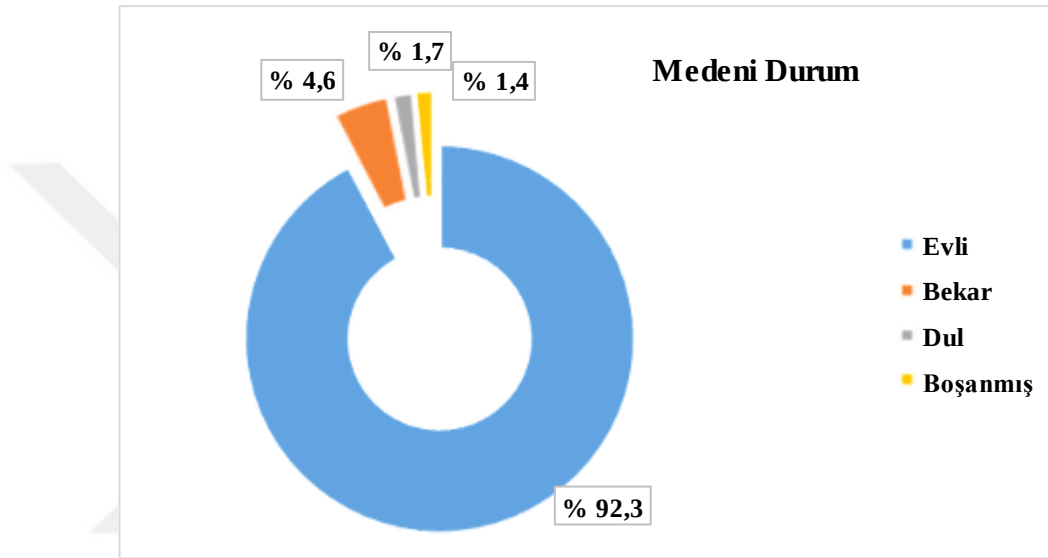
Yapılan mülakat sonucuna göre üç katılımcı tek ve 2 çocuklu, on bir katılımcı 3 çocuklu, yedi katılımcı 4 çocuk, üç katılımcı 5 çocuklu ve bir katılımcı ise 7 çocukludur (Bkz: Tablo 3.3). Ailede anne, baba ve çocuklardan başka kardeşi ve ailesiyle beraber oturanlar 2, evlenmiş oğlu ve torunları ile yaşayanlar 2 katılımcı olarak tespit edilmiştir (Bkz: Tablo 3. 3).

Tablo 3. 3. Hanede Çocuk Sayısı Ve Aile Beraber Yaşayanlar

Katılımcı	Çocuk sayısı	Evinizde anne, baba ve çocuklardan başka yaşayan var mı?
K1	3	Hayır yok
K2	3	Hayır yok
K3	3	Hayır yok
K4	4	Hayır yok
K5	4	Hayır yok
K6	4	Hayır yok
K7	2	Hayır yok
K8	7	Hayır yok
K9	3	Kardeşim ve ailesiyle
K10	4	Hayır yok
K11	3	Hayır yok
K12	4	Hayır yok
K13	4	Hayır yok
K14	3	Kardeşim ve ailesiyle
K15	3	Hayır yok
K16	4	Hayır yok
K17	2	Hayır yok
K18	3	Hayır yok
K19	5	Hayır yok
K20	5	Evli oğlumla, torunlarımızla yaşıyoruz
K21	3	Evli oğlumla, torunlarımızla beraber yaşıyoruz
K22	3	Hayır yok
K23	5	Hayır yok
K24	3	Hayır yok
K25	1	Hayır yok

Dolayısıyla 25 katılımcıdan 5'i yani %20'i geniş aile özelliği taşımakta diğerleri çekirdek aileden oluşmaktadır.

Ankette katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında ise % 92,3'nün evlilerden, % 4,6'ı bekarlardan, %1,7'i dul ve %,4'ü ise boşanmış durumda olanlardan oluşturmaktadır (Bkz: Şekil 3. 2).



Şekil 3. 2. Medeni durum

Canıkonuslara göre **çocuk sayısına** bakıldığında Ak Ordo konuşunda %35,7 ve %30,2 oran ile Kut konuşunda en çok çocuk sahipliği olarak 3 çocuk olduğu tespit edilmiştir. Ak Car onuşundaki katımcı ailelerin %26,2'i ve Altın Kazık canıkonusundakilerin %27,6'ı dört çocukludur. Genel olarak ilk sırada %28,2'i 3 çocuklular, ikinci olarak %25,5'i dört çocuklular, %20,8'i iki çocuklular, %14,0'ü 5-6 çocuklular, %8,0'i tek çocuklular ve %3,5'i 7 ve üstü çocuklulardan oluşmaktadır. Dolayısıyla canıkonuslarda hemen hemen her ailede okul yaşıda olan çocukların bulunduğu anlaşılmakta ve doğurganlık oranının yüksek olduğu görülmektedir (Bkz: Tablo 3. 4).

Tablo 3. 4. Canıkonuslarda hanelere göre çocuk sayısı

Çocuk sayısı	1	2	3	4	5 - 6	7 ve üstü	Toplam
Sayı	15	27	50	33	11	4	140

Ak Ordo	(%)	%10,7	%19,3	%35,7	%23,6	%7,9	%2,9	%100
Kut	Sayı	1	12	16	14	8	2	53
	(%)	%1,9	%22,6	%30,2	%26,4	%15,1	%3,8	%100
Ak Car	Sayı	12	36	34	39	25	3	149
	(%)	%8,1	%24,2	%22,8	%26,2	%16,8	%2,0	%100
Altın Kazık	Sayı	4	8	13	16	12	5	58
	(%)	%6,9	%13,8	%22,4	%27,6	%20,7	%8,6	%100
Toplam	Sayı	32	83	113	102	56	14	400
	(%)	%8,0	%20,8	%28,2	%25,5	%14,0	%3,5	%100

Genel olarak bakıldığında canıkonuslarda yaşayanlar hanelere göre ortalama %29,2 oran ile dört odalı evlerde oturmaktadırlar. İkinci sırada %25,8 oran ile üç odalı evlerde oturmaktadırlar. Bununla birlikte canıkonuslarda hanelerde oturan kişi sayısı ortalama 5 (beş) (%25,3 ile) kişidir, daha sonra dört, altı (%20,0) kişi ve yedi (%11,6) kişidir. Üç odalı evde daha çok dört kişi, dört odalıda beş, beş odalı evlerde de ortalama altı kişi oturmaktadır (Bkz: Tablo 3.5). Örneklemimizde evlerde oturan kişilerin sayısı daha büyüktür denilebilir.

Tablo 3. 5. Hanede kişi ve oda sayısı

Hanede oturan kişilerin sayısı	Oda Büyüklüğü									
	Bir	İki	Üç	Dört	Beş	Altı	Yedi	Sekiz	Dokuz	Toplam
1	%0	%0,5	%0,2	%0,2	%0	%0	%0	%0	%0	%1,0
2	%0	%0,2	%2,4	%1,4	1,2%	%0	%0	%0	%0	%5,3
3	%0,2	%1,0	%3,6	%2,7	0,7%	0,5%	%0	%0	0,2%	%8,9
4	%0,7	%5,1	%6,0	%4,1	%3,6	0,5%	%0	%0	%0	%20,0
5	%0,5	%4,1	%5,5	%8,9	%4,1	1,4%	%0,7	%0	%0	%25,3
6	%0,5	%3,1	%4,6	%5,1	%5,1	%0,5	%0,5	0,7%	%0	%20,0
7	%0	%1,4	%2,2	%3,1	%2,2	%2,4	%0,2	%0	%0	%11,6
8	%0	%0,5	%1,2	%2,2	%0,5	%0	%0	%0,2	%0	%4,6
9	%0,2	%0	%0	%0,7	0,2%	%0	%0	%0	%0	%1,2
10	%0	%0	%0	%0,2	%0,7	%0	%0,2	0,2%	%0	%1,4

11	%0	%2,2	%0	%0	%0	%0	%0	%0	%0	%0,2
12	%0	%0	%0	%0,5	%0	%0	%0	%0	%0	%0,5
Toplam	%2,2	%16,1	%25,8	%29,2	%18,3	%5,3	%1,7	%1,2	%0,2	%100

3.2.1.3. Eğitim durumu

Canıkonuslara göre eğitim düzeylerine bakıldığında tüm mahallelerden katılımcıların ezici çoğunluğunun orta dereceli okullu ya da eğitimli oldukları anlaşılmaktadır. Ve her mahallenin eğitimli göstergelerinde de aynı şekilde orta dereceli eğitimliler birinci sırada yer almaktadır. Toplam katılımcıların orta dereceli eğitimli olanların, % 14,4'ü Ak Ordo'dan, % 9,9'u Kut'tan, % 26,4'ü Ak Car'danve % 12,7'i ise Altın Kazık canıkonusundandır. Genel olarak ilk sırada ortaokul düzeyi % 63,5, ikinci olarak % 16,1 ile üniversite, üçüncü oranda % 10,6 ile meslek yüksek okulu, dördüncü sırada % 8,9 ile lisansüstü eğitim ve son olarak da % 1,0 oran ile ilkokul eğitim düzeyindekiler oluşturmaktadır (Bkz Tablo 3.6).

Tablo 3. 6. Canıkonuslara göre katılımcıların eğitim düzeyi

Eğitim düzeyleri		İlkokul	Ortaokul	Meslek Yük. Okulu	Üniversite	Lisansüstü (yüksek lisans, doktora, phd v.d)	Toplam
Ak Ordo	Sayı	1	60	22	34	27	144
	(%)	% 0,2	% 14,4	% 5,3	% 8,2	% 6,5	% 34,6
Kut	Sayı		41	2	12	5	60
	(%)	% 0	% 9,9	% 0,5	% 2,9	% 1,2	% 14,4
Ak Car	Sayı	2	110	17	19	4	152
	(%)	% 0,5	% 26,4	% 4,1	% 4,6	% 1,0	% 36,5
Altın Kazık	Sayı	1	53	3	2	1	60
	(%)	% 0,2	% 12,7	% 0,7	% 0,5	% 0,2	% 14,4
Toplam	Sayı	4	264	44	67	37	416
	(%)	% 1,0	% 63,5	% 10,6	% 16,1	% 8,9	% 100

Meslek yüksekokulu, üniversite ve lisansüstü (yüksek lisans, doktora, phd v.d) eğitim düzeyi olanlar Ak Ordo canıkonusunda diğer konuşlara kıyasla daha fazla

olmakla birlikte bunun tersine Atın Kazık canıkonusunda daha az oranda bulunmaktadır.

3.2.1.4. Canıkonuslara göre ve yaşadıkları süreye göre dağılım

Başkent Bişkek'in kenarında bulunan dört canıkonuslardan nicel yöntemi tamamlamak amacıyla nitel veri toplama yönteminin görüşme tekniği uygulanmıştır. Nitel uygulamada canıkonuslara göre Kut canıkonusundan yedi katılımcı, Altın Kazık altı katılımcı, Ak Car konusundan altı katılımcı ve Ak Ordo canıkonusundan da altı katılımcı olup toplam 25 katılımcı katılmıştır.

Uygulamanın nicel veri toplama yöntemie göre örneklem grubunun canıkonuslara göre dağılımına bakıldığında Ak Ordo konusundan 144 katılımcı örnek grubunun %34,6'ı, Kut canıkonusundan 60 katılımcı %14,4'ü, Ak Car canıkonusundan ise 152 katılımcı %36,5'i ve Altın Kazık canıkonusundan ise 60 katılımcı araştırmanın %14,4'ü oluşturmaktadır (Bkz: Tablo 3.7).

Tablo 3. 7. Örneklem grubunun canıkonuslara göre dağılımı

Oturulan Mahalle	Sayı	Yüzde (%)
Ak Ordo	144	34,6
Kut	60	14,4
Ak Car	152	36,5
Altın Kazık	60	14,4
Toplam	416	100

Canıkonuslara göre araştırmaya katılan katılımcıların yaşadıkları süreye bakıldığında Ak Ordo konusundan ilk sırada %34,0'ünün 6-10 yıl arası yaşadıklarını belirmişlerdir. Diğer canı konuclarda ise katılımcıların en fazla oturdukları süre olarak 1-5 olarak çıkmıştır: Kut'da %41,7, Ak Car'da %39,5, Altın Kazık konusunda %51,7 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3. 8. Canıkonuslarda yaşadıkları süreye göre dağılım

Oturduğunuz konutta yaşam süreniz?		Bir yıldan az	1-5 yıl	6-10 yıl	11 yıldan fazla	Toplam
Ak Ordo	Sayı	13	48	49	34	144
	(%)	%9,0	%33,3	%34,0	%23,6	%100
Kut	Sayı	4	25	18	13	60
	(%)	%6,7	%41,7	%30,0	%21,7	%100
Ak Car	Sayı	13	60	42	37	152
	(%)	%8,6	%39,5	%27,6	%24,3	%100
Altın Kazık	Sayı	2	31	15	12	60
	(%)	%3,3	%51,7	%25,0	%20,0	%100
Toplam	Sayı	32	164	124	96	416
	(%)	%7,7	%39,4	%29,8	%23,1	%100

Genel olarak bakıldığında ise canıkonuslarda 1-5 yıl içinde yaşamakta olanların oranı %39,4 ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci olarak %29,8 ile 6-10 yıl arası yer alırken üçüncü olarak ise %23,1 oran ile 11 yıldan fazla yaşayanlar bulunurken ve en az %7,7 oranıyla canıkonuslarda bir yıldan az yaşayanlar yer almaktadır.

3.2.1.5. Göç edilen bölgeler ve yerleşim yerine göre dağılım

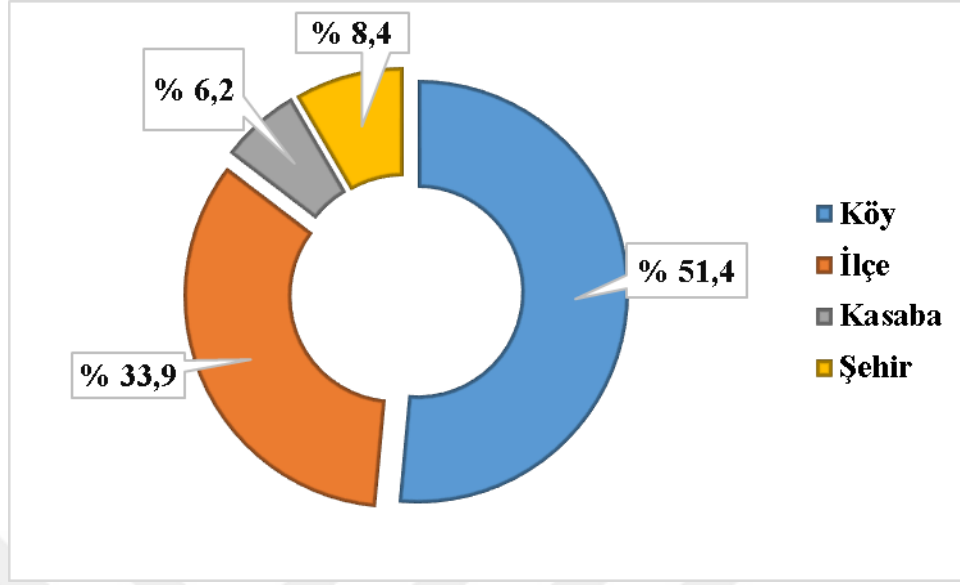
Canıkonuslarda bulunduğu gibi ülkenin Bışkek şehri hariç yedi bölgesinden göç edip gelenler oturmaktadırlar. Yerleşim bölgesine göre Çüy bölgesinde 3, Narın, Celal-Abad ve Isık-Köl bölgesinden, 4 katılımcı, Oş bölgesinden 6 katılımcı, Batken bölgesinden 3 ve Talas bölgesinden bir katılımcı mülakata katılmışlardır.

Anket örneklem grubunun bölgelere göre dağılımına bakıldığında Ak Ordo anı onuşunda en fazla oturanlar % 11,1 il Narın bölgesinden göç edenler oluştururken, Kut'ta % 4,1 ile en çok Batken bölgesinden gelenler, Ak Car'da % 14,2 ile Batken bölgesinden ve Altın Kazık'da % 4,6 il Narın bölgesinden göç edenlerin oturmakta olduğu görülmektedir (Bkz: Tablo 3. 9).

Tablo 3. 9. Örneklem grubunun bölgelere göre dağılımı

Canıkonuslar		Batken	Oş	Celal- Abad	Talas	Narın	Isık- Köl	Çüy	Toplam
Ak Ordo	Sayı	15	17	21	9	46	15	21	144
	(%)	% 3,6	% 4,1	% 5,0	% 2,2	% 11,1	% 3,6	% 5,0	% 34,6
Kut	Sayı	17	12	15	2	6	3	5	60
	(%)	% 4,1	% 2,9	% 3,6	% 0,5	% 1,4	% 0,7	% 1,2	% 14,4
Ak Car	Sayı	59	18	15	4	30	9	17	152
	(%)	% 14,2	% 4,3	% 3,6	% 1,0	% 7,2	% 2,2	% 4,1	% 36,5
Altın Kazık	Sayı	6	13	11	4	19	5	2	60
	(%)	% 1,4	% 3,1	% 2,6	% 1,0	% 4,6	% 1,2	% 0,5	% 14,4
Toplam	Sayı	97	60	62	19	101	32	45	416
	(%)	% 23,3	% 14,4	% 14,9	% 4,6	% 24,3	% 7,7	% 10,8	%100

Örneklem grubunu oluşturan toplam dört canıkonusların genel olarak bölgelere göre dağılımına bakıldığında ilk sırada % 24,3 ile Narın bölgesinden gelenler, ikinci olarak % 23,3 ile de Batken, üçüncü sırada % 14,9 ile Celal-Abad, dördüncü olarak % 14,4 ile Oş, beşinci sarada ise % 10,8 ile Çüy, altınca olarak % 7,7 ile Isık-Köl ve en az oranda % 4,6 ile Talas bölgesinden göç edenler oluşturmaktadır.



Şekil 3. 3. Yerleşim yeri niteliğine göre göç edinilen yer

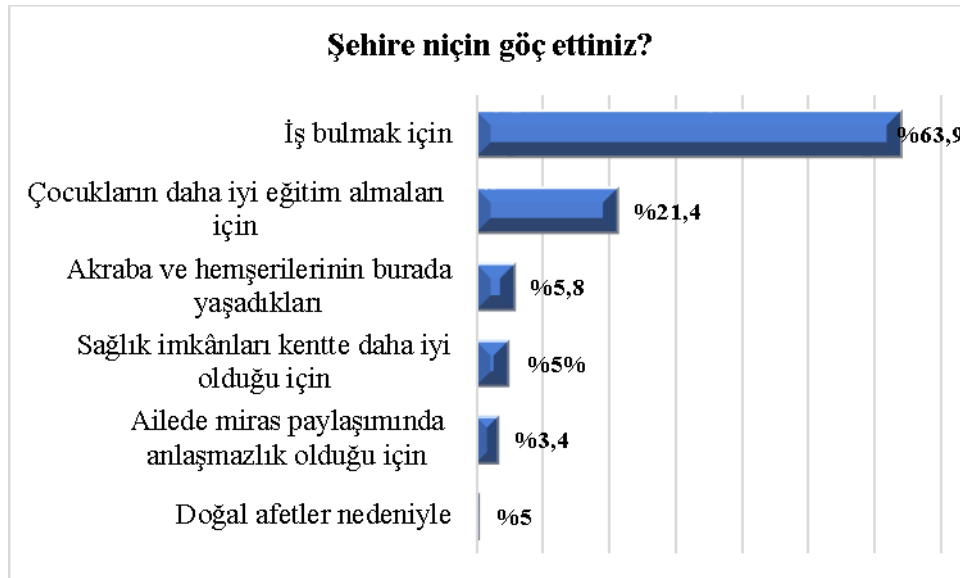
Canıkonusların yerleşim yeri niteliğine göre göç edilen yerlere balıldığında en yüksek oranda % 51,4 ile köylerden, ikinci sırada % 33,9 ile kasabadan, üçüncü olarak % 8,4 ile şehirden ve son olarak ise % 6,2 oran ile kasabadan göç edenler oluşturmaktadır (Bkz: Şekil. 3. 3). Görüldüğü gibi canıkonuslara göç edenlerin yaklaşık yarısını köyden gelenler oluştururken, önemli bir çoğunluğu ilçeden ve en az oranı kasaba ve şehirlerden gelenler oluşturmaktadır.

3.2.1.6. Kente göç etmeye iten nedenler

Bilindiği gibi daha sonra kurulan mahalleler olduğundan canıkonuslarda yaşayanlar genellikle göçmenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın mülakat verilerine göre K1, K2, K4, K5, K6, K8, K9, K13, K14, K15, K17, K18, K19, K20, K22, K23, K25 kente iş bulmak için göç ettiklerini belirlemiştir. K8: “Kente göç etme sebebim Sovyetler birliği dağıldıktan sonra köyümüzde ve sadece bizim köyümüzde değil ülke genelinde işsizlik vardı ve ciddi ekonomik kriz dönemi idi. Özellikle köylerde iş yoktu. O yüzden yaşamak ve iş bulmak için şehire göç etmek zorundaydım” diyerek şehire göç etmeye iten önemli neden işsizlik olduğunu belirlemiştir. K3 ise “Köyde miras paylaşımında bize ait ev olmadığından ve köyde iş olmadığından Bişkek’e iş bulmak için gelmiştik”, K7: “Akrabalarımın şehirde olması. İyi gelirli iş bulup yaşamak için

gelmiştim”, K12: “Boşandıktan sonra dört çocuğumla zor yaşamda kaldım ve işsizlik nedeniyle kente gelmiştim”, K16: K21: “Çocuklarımın kaliteli eğitim almaları ve iş bulmak için gelmiştik”, K24: “İş bulmak için, çocuklarımızın şehirde daha kaliteli eğitim almaları ve şehirde sağlık hizmetleri daha iyi olduğu için gelip sonra iş bulup yaşamağa başladık.”, K24 de benzer bir şekilde sağlık imkanları nedeniyle kente göç edip iş bulduklarını ve böylece mahallede ikamet etmeye başladıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda görüldüğü gibi işsizlik sorunu, eğitim ve sağlık imkanlarının daha fazla olması kente göç etmenin temeli olduğu görülmektedir.

Benzer şekilde anket uygulamasında da katılımcıların kente %63,9’unun iş bulmak için geldiklerini belirlemiş olmaları dikkat çekmektedir. İkinci sırada %21,4’ü Çocukların daha iyi eğitim almaları için kente göç etmişken, %5,8’i akraba ve hemşerilerinin burada yaşadıkları için, %5’i ise sağlık imkânları kentte daha iyi olduğu için gelmişken, %3,4’ü ise ailede miras paylaşımında anlaşmazlık olduğu için geldiğini ve çok az oranda (%0,5’i) doğal afetler nedeniyle kente göç etme sebeplerini bildirmiştir. Genel olarak anket verilerinde de kente göç etmenin en önemli nedenlerinin başında iş bulmak, sonra eğitim, sağlık, akrabalık ilişkileri nedenleriyle kente göç gelmektedir (Bkz: Şekil 3. 4).

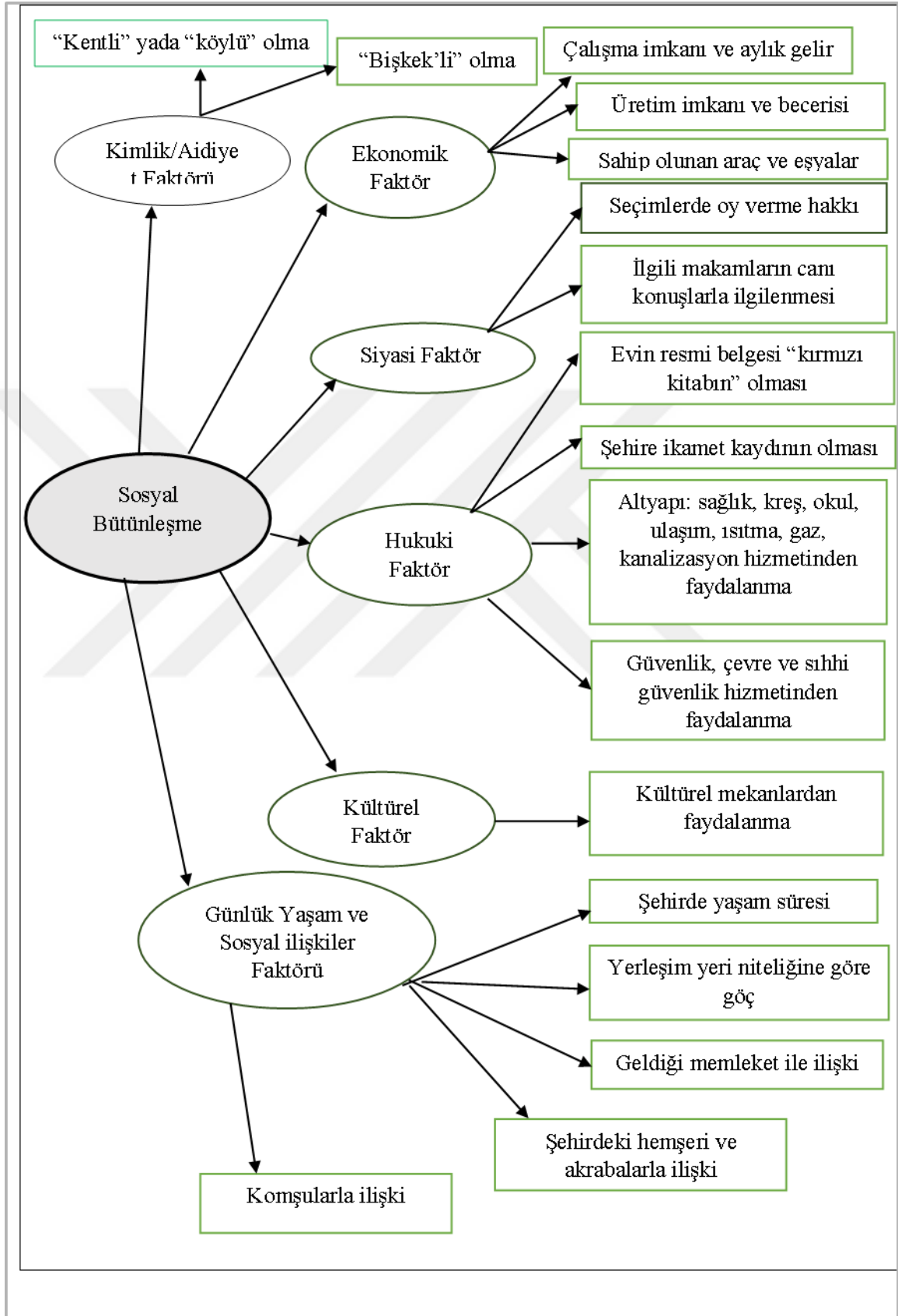


Şekil 3. 4. Şehire göç etme sebepleri

3.2.2. Sosyal bütünleşme

Bütünleşme genel olarak bir sosyal grubun kendisinden daha büyük nüfusla, kültürle topluma uyması veya kaynaşmasıdır. Bilindiği gibi bütünleşme için tek bir sosyolojik tanımlama yöntemi yoktur ve yeni bir toplumla bütünleşip veya bütünleşmemesini ölçmek için sistematik bir yöntem de yoktur. Bu bakımdan araştırmamızda sosyal bütünleşmeyi kimlik veya aidiyet faktörü, ekonomik, siyasi, hukuki, kültürel faktör ve günlük yaşam, sosyal ilişkiler faktörü olmak üzere altı faktör çerçevesinde değerlendireceğiz (Bkz: Şekil 3. 5)



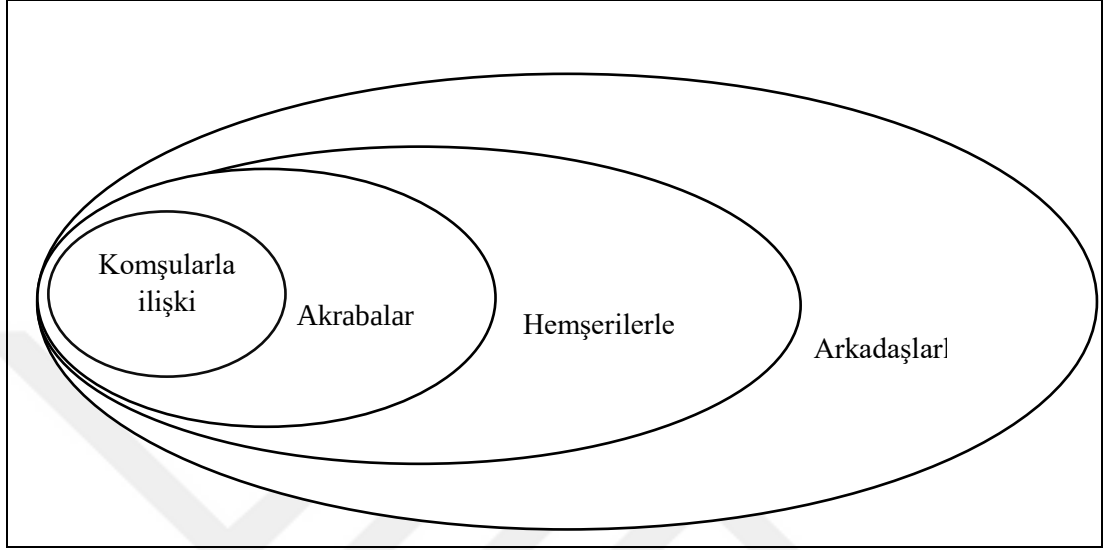


Şekil 3. 5. Sosyal bütünleşmenin çok boyutlu analitik çerçevesi

- 1) **Kimlik/Aidiyet Faktörü;** kimik aidiyeti çok geniş kriterleri barındırsa da biz burada konumuzla ilgili olanı tercih ettik. Aidiyetlik faktörü kentle ve kent sakinleriyle bütünleşmenin ya da bütünleşememenin bir sonucu olarak bireyin kendini hangi topluma ait olacağını duyumsamasıdır. Bu bağlamda araştırmamızda canıkonuş sakinlerinin hangi sosyal gruba aidiyet duyduğunu bilmek amacıyla “kentli” yada “köylü” olma ve “Bişkek’li” olma aidiyeti dikkate alınmıştır.
- 2) **Ekonomik Faktör;** sosyal bütünleşmede en önemli faktörlerden biri olarak yer almaktadır. Bu bakımdan göç edip gelenler ekonomik durumları daha üst seviyede olunca geldiği toplumla bütünleşmeye daha da eğilimli olabileceği ortadadır. Ekonomik faktörün içinde araştırmamızda ortaya konulduğu gibi ‘*çalışma imkanı ve aylık gelir*’, ‘*üretim imkanı ve becerisi*’, ‘*sahip olunan araç ve eşyalar*’, ‘*göç edilen memleketinde mal mülk*’ gibi öğeler yer almıştır. Dolayısıyla canıkonuşlara göç edip gelenler ‘*çalışma imkanları ve aylık gelirleri*’ daha üst seviyede ise şehirle bütünleşme sorunu pek yaşamamaktadır. Bununla birlikte ‘*sahip olunan araç ve eşyalar*’ daha çok ise ve ‘*üretim imkanı ve becerisi*’ köy yaşamıdakinden daha iyi ise bu bağlamda göçmenlerde entegre olma eğilimi daha fazladır.
- 3) **Siyasi Faktör;** ‘*seçimlerde oy verme hakkı*’ ve ‘*ilgili makamların canıkonuşlarla ilgilenmesi*’ temalarını kapsamaktadır. Canıkonuşlara göç edip gelenler şehirde yaşayan vatandaş gibi seçimlerde oy verme hakkına sahip olmalıdır. Ama belli canıkonuşlarda oturanların önemli kısmı maalesef bu haklardan mahrum yaşamaktadırlar. Bu bağlamda da bilindiği gibi canıkonuşların resmi statüsünün bile olmaması ve buna ek olarak evlerinin tapu kaydının ve kendilerinin ikamet belgelerinin olmaması nedeniyle seçimlerde oy verme hakkından mahrum kalmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda canıkonuşlardaki tüm problemlerin çözülmemesi ilgili makamların canıkonuşlarda hangi derecede ilgilendiğini belirlemektedir. Bunun için de canıkonuşların kent ile bütünleşmesinde siyasi faktörün ve buna bağlı diğer faktörlerin daha önemli yeri olduğu ortadadır.

- 4) **Hukuki Faktör;** ‘evin resmi belgesi “kırmızı kitabın” olması’, ‘şehire ikamet kaydının olması’, ‘altyapı: sağlık, kreş, okul, ulaşım, ısıtma, gaz, kanalizasyon hizmetinden faydalanma’, ‘kültürel mekanlardan faydalanma’ ‘güvenlik, çevre ve sıhhi güvenlik hizmetinden faydalanma’ gibi ögeleri kapsamaktadır. İkinci bölümde belirtildiği gibi başkent Bişkek’teki canıkonuslar kanun dışı kurulan yerler olduğu için kırmızı kitapları ve evlerinin resmi belgeleri olmamasıyla ilgili sorunlar vardır. Bu kapsamda canıkonushta yaşayanlar şehire ikamet edememektedirler. Dolayısıyla bunun sonucunda da sosyal ve alt yapı hizmetlerinden faydalanamadıkları için kentle bütünleşme sorunu yaşamaktadır. Dolayısıyla burada ikamet edenler vatandaşlık hukukundan tam olarak faydalanamamaktadırlar.
- 5) **Kültürel Faktör;** Göç edip gelenler geldiği toplumun kültürel değerlerini taşımakta iken yeni yerleşen kentsel kültürün değerleri ile kaynaşmasına kadar ya köylü kültürün değerlerini yada kentsel kültürün değerlerinin ortasında kaldığı durum marjinalleşme olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle toplumla bütünleşmede kültürel mekanlardan faydalanma, kültürel faaliyetlere katılma bütünleşmede önemli faktör olmaktadır. Dolayısıyla kentsel kültür ile bütünleşmesinde marjinalleşme olgusu ortadan kalkmaktadır. Canıkonushta oturanların kent ile bütünleşmesinde kültürel faktör olarak ‘spor, tiyatro gibi kültürel mekanlar’, ‘cami gibi ibadet mekanları’ ve ‘kent merkezindeki kültürel mekanlara ziyaret’ gibi ögeleri kapsamaktadır.
- 6) **Günlük Yaşam ve Sosyal İlişkiler Faktörü;** ‘yerleşim yeri niteliğine göre göç’, ankete katılanların ‘geldiği memleket ile ilişkisi’, ‘şehirdeki hemşeri ve akrabalarla ilişkisi’, ‘komşularla ilişkisi’, ‘şehirde yaşam süresi’ gibi ilişkileri kapsamaktadır. Dolayısıyla sosyal ilişkilerin derecesine ve niteliğine göre göçmenlerin kent ve kendinden önceki yaşayan kentlilerle ne ölçüde uyumun gerçekleştiği ortaya konulmaktadır. Canıkonuslara gelen kırdan kopmuş göçmenlerin kentle bütünleşmelerinde iki sosyal çevresi olmaktadır. İlk sosyal çevresi göçmenlerin kentteki hemşerileri ve akrabaları iken, ikincisi ise daha sonra işyerindeki çevresi gibi kentte edinmiş olduğu sosyal çevredir. Göçmenler kentte genellikle günlük işlerde çalıştıkları için kalıcı toplumsal ilişkileri olmamaktadır. Düzenli işi olana kadar ekonomik açıdan kırdaki

ilişkilerinden yararlanmaktadır. Kırsal ilişkiler özellikle ekonomik başta olmakla birlikte sosyal, kültürel boyutları da kapsamaktadır. Geldiği yer ile yani kır ile olan ilişkiler, kentsel bütünleşmeyi geciktirmemektedir.



Şekil 3. 6. Bütünleşme için önemli olan sosyal gruplar

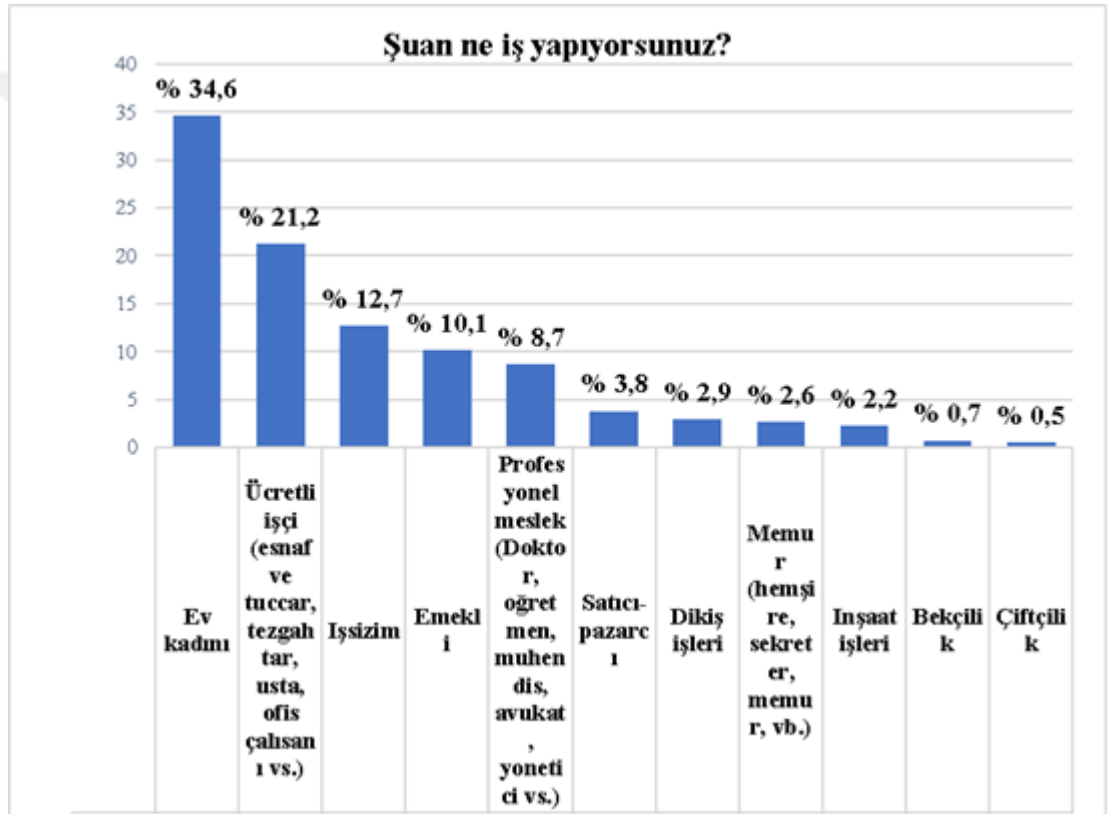
İnsan toplum içinde sosyal bağları kurarken sosyal çevreleri önemlidir. Bu bağlamda göçmenler kente göç ettikten sonra komşuları, akrabaları, hemşerileri, arkadaşları ile kurmuş oldukları yeni sosyal çevreleri sayesinde çevreleri büyümektedir. Özellikle göçmenlerin geldiği toplum ile bütünleşmesinde sayılan çevreleri ile ilişkisi çok önemlidir (Bkz: Şekil 3. 6). Günlük yaşamda göçmenler geldiği memleket ile ilişkisi daha seyrek olursa ve bunun tersine şehirdeki komşuları, iş çevreleri ve kentin imkanlarını daha sık kullanabilirse bu durumda göçmenlerin geldiği toplumla sosyal ilişkileri daha ileri ve bütünleşme seviyesi daha yüksek olmaktadır. Genel olarak sosyal ilişkiler canıkonuş sakinlerinin kent toplumu ile bütünleşmesinde önemli faktör olmaktadır (Bkz: Şekil 3. 6).

3.2.2.1. Sosyal bütünleşmede ekonomik faktör

Ekonomik durum sosyal bütünleşmede en önemli faktörlerden biri olarak yer almaktadır. sosyal bütünleşmede önemli faktörlerden olarak yer almaktadır. Bu bakımdan göç edip gelenler ekonomik durumları daha üst seviyede olunca geldiği

toplumla bütünleşmeye daha da eğilimli olabileceği ortadadır. Ekonomik faktörün içinde araştırmamızda ortaya konulduğu gibi ‘*çalışma imkanı ve aylık gelir*’, ‘*üretim imkanı ve becerisi*’, ‘*sahip olunan araç ve eşyalar*’ ögeleri ile değerlendirmek yerinde olacaktır.

3.2.2.1.1. Çalışma durumu ve yapılan iş



Şekil 3. 7. Katılımcıların yapmakta olduğu iş dağılımı

Araştırma örnekleminde katılımcıların yaptığı işe bakıldığında % 34,6’nın ev kadını, % 21,2’nin ücretli işçi, %12,7’nin işsiz, % 10,1’nin emekli, % 8,7’nin profesyonel meslek, % 3,8’nin satıcı pazarcı, % 2,9’unun dikiş işleri, % 2,6’nin memur, % 2,2’nin inşaat işleri, % 0,7’nin bekçilik ve % 0,5’inin çiftçilik olarak çıkmıştır. Dolayısıyla araştırmada ev kadınları ilk sırayı, ikinci olarak ücretli işçi ve üçüncü sırayı işsizler oluşturmaktadır. Bu bağlamda ev kadınlarının dışında işsiz olanların üçüncü sırada olması önemli sorunun olduğunu ortaya koymaktadır.

Başkent Bişkek'te bilindiği gibi ciddi işsizlik sorunu vardır. Özellikle araştırmamızda örneklem grubunu oluşturan canıkonuslara göre hanede çalışan kişi sayısına bakıldığında Ak Ordo canıkonusunda %17,1 oran ile ailede en fazla çalışan kişi sayısının iki kişi olarak görüldüğü mahalledir. Kut'da en çok % 3,1 oran ile, Ak Car'da en çok %18,5 ile ve Altın Kazık'da %8,2 oran ile hanede sadece tek kişi çalışmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise hanede çalışan kişi sayısı %47,1 ile sadece tek kişi çalışmakta, ikinci sırada %36,5 ile hanede iki kişi, üçüncü sırada %9,9 oranı ile üç kişinin çalışmakta olduğu tespit edilmiştir. Hanede çalışan en seyrek görülen oran ise %1,4 ile dört kişi ve %0,5 oran ile beş kişinin çalışmasıdır. Bununla birlikte hanede hiç çalışmamakta olanların toplam oranı ise %4,6 ile dikkat çekici bir veriyi oluşturmaktadır. Bu durum canıkonuslarda kısmen işsizlik sorunun olduğunu ve ekonomik açıdan kentle bütünleşmede sorunlar yaşandığını göstermektedir (Bkz: Tablo 3. 10).

Tablo 3. 10. Canıkonuslara göre çalışan kişi sayısı

Hanede çalışan kişi sayısı		1	2	3	4	5	Hiç yok	Toplam
Ak Ordo	Sayı	46	71	19	2	1	5	144
	(%)	%11,1	%17,1	%4,6	%0,5	%0,2	%1,2	%34,6
Kut	Sayı	39	13	3	0	0	5	60
	(%)	%9,4	%3,1	%0,7	%0,0	%0,0	%1,2	%14,4
Ak Car	Sayı	77	49	16	2	1	7	152
	(%)	%18,5	%11,8	%3,8	%0,5	%0,2	%1,7	%36,5
Altın Kazık	Sayı	34	19	3	2	0	2	60
	(%)	%8,2	%4,6	%0,7	%0,5	%0,0	%0,5	%14,4
Toplam	Sayı	196	152	41	6	2	19	416
	(%)	%47,1	%36,5	%9,9	%1,4	%0,5	%4,6	%100

Katılımcıların işine bakıldığında düzenli ve sürekli işi olmayanların oranı %72,6'dır. Canıkonuslarda oturanların önemli bir kısmının düzenli ve sürekli işleri yoktur. Mahalle içinde bakıldığında Ak Ordo'da oturanların %38,2 düzenli ve sürekli işi var, ama %61,8'nin düzenli işi yok. Kut'da %11,7'nde düzenli ve sürekli işi var, ama %88,3'ünün yok, Ak Car'da %24,3 düzenli işi var iken, %75,7'nin yoktur. Altın Kazık'da %25,0'nin düzenli ve sürekli işi varken, %72,6'nın olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla dört canıkonuslarda oturan ailelerde genel olarak %72,6

oranında düzenli ve sürekli işi olmayan kişilerin olduğunun görülmesi dikkat çekicidir. Ailede çalışanların düzenli işinin olmaması toplumsal ve kentle bütünleşmeyi engelleyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bu oranın yüksek olmasının nedenlerinden biri de ev hanımlarının ankette fazla olmasıdır. Ev hanımlarının oranının %34,6 olduğunu düşündüğümüzde bile bu oran fazla görülmektedir (Bkz: Tablo 3.11).

Tablo 3. 11. Katılımcıların sürekli ve düzenli iş göstergeleri

Sizin düzenli ve sürekli işiniz var mı?		Evet	Hayır	Toplum
Ak Ordo	Sayı	55	89	144
	(%)	%38,2	%61,8	%100
Kut	Sayı	7	53	60
	(%)	%11,7	%88,3	%100
Ak Car	Sayı	37	115	152
	(%)	%24,3	%75,7	%100
Altın Kazık	Sayı	15	45	60
	(%)	%25,0	%75,0	%100
Toplum	Sayı	114	302	416
	(%)	%27,4	%72,6	%100

Araştırmanın nicel verilerine göre canıkonushta yaşayanların sürekli ve düzenli işi ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmaması açısından T-testi analizinin yapılması uygun bulunmuştur. “*Canıkonuslarda yaşayanların sürekli ve düzenli işinin olup olmaması eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir*” hipotezini kanıtlamak için yapılan T-testi analizinin sonucuna göre ($p = 0,000 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-1 kabul edilmiştir (Bkz: Tablo 3.12). Demek ki, sürekli ve düzenli işinin olmasını eğitim düzeyi kesinlikle etkilemektedir.

Tablo 3. 12. T-testi analizine göre canı konuşhta yaşayanların sürekli ve düzenli işinin var olup olmaması eğitim düzeyine göre anlam farklılığı

F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Hipotez-1
11,452	0,001	12,956	1531	0,000	Kabul
		12,571	860,762		



Şekil 3. 8. 15 yaşın altında çalışan çocuklar

Aile içinde 15 yaşın altında çalışan çocuklara bakıldığında %2,2’de var ve %97,8’nde yok olduğu görülmektedir (Bkz: Şekil 3. 8).

3.2.2.1.2. Gelir düzeyleri

Uygulamanın örneklemini oluşturan canıkonusların gelir düzeylerinin dağılımına bakıldığında Ak Ordo canıkonusunda ilk sırada %11,8’i 21 000-35 000 geliri olanlar, ikinci sırada ise %10,6’ı 11 000-20 000 aylık geliri olanlar, üçüncü sırada da %7,7’i 10000’dan aşağı geliri olanlar yer almaktadır. Bununla birlikte Ak Ordo’da %2,9 ile 36 000-50 000, %1,2 oran ile 51 000-100 000 ve %0,5’i de 100 000-200 000 arası geliri olanlar olup diğer konuşlara göre ekonomik açıdan daha iyi aylık geliri olduğunu göstermektedir.

Kut canıkonusunda ilk sırada %8,2’i 10 000-20 000 arası geliri olanlar, ikinci sırada ise %4,6 ile 10 000’den aşağı geliri olanlar ve üçüncü sırada da %1,7’i 21 000-35 000 aylık geliri olanlar gelmektedir. Dolayısıyla aylık geliri 21 000-35 000’in üstü hiç olmayan canıkonus Kut’tur. Bu bağlamda Kut konusunda oturanların ekonomik açıdan bakıldığında yaşamak için daha ciddi sıkıntılarla karşılaştıkları görülmektedir.

Ak Car canıkonusunda ilk sırada %15,1'i 11 000-20 000 geliri olanlar yer alırken, ikinci sırada %14,9 ile 10000'den aşağı geliri olanlar ve 21 000 üstü geliri olanlar daha az oranda yer almaktadır.

Altın Kazık canıkonusunda ise %8,2'i 11 000-20 000 geliri olanlar, ikinci sırada %4,3 ile 10 000'den aşağı olanlar ve %1,7'i 21 000-35 000 som geliri olanlar gelmektedir. Altın Kazık canıkonusunda 51 000 ve üstü aylık geliri olanları hiç olmaması dikkat çekmektedir.

Genel olarak canıkonuslara göre ailenin aylık gelirine bakıldığında Ak Ordo canıkonusunda %11,8 oran ile en çok 21 000-35 000 geliri olanlar yer alırken; Kut'da ise %8,2 ile, Ak Car'da %15,1 ve Altın Kazık'da ise %8,2 oranı ile daha çok 11 000-20 000 arası geliri olanların olduğu görülmektedir. Dolayısıyla canıkonusların genel olarak aylık gelirlerine bakıldığında önemli ekonomik zorluklar çektikleri görülmektedir. Aylık gelirinin 10 000'den aşağı olanların ise olması ailelerin kentle bütünleşmesinde ekonomik engellerin ciddi boyutta olduğunu göstermektedir (Bkz: Tablo 3.13).

Tablo 3. 13. Ailenin aylık geliri

Ailenizin aylık geliri (som olarak) kaç?		10000'den aşağı	11 000-20 000	21 000-35 000	36 000-50 000	51 000-100 000	100000-200 000	Toplam
Ak Ordo	Sayı	32	44	49	12	5	2	144
	(%)	%7,7	%10,6	%11,8	%2,9	%1,2	%0,5	%34,6
Kut	Sayı	19	34	7	0	0	0	60
	(%)	%4,6	%8,2	%1,7	%0,0	%0,0	%0,0	%14,4
Ak Car	Sayı	62	63	23	2	1	1	152
	(%)	%14,9	%15,1	%5,5	%0,5	%0,2	%0,2	%36,5
Altın Kazık	Sayı	18	34	7	1	0	0	60
	(%)	%4,3	%8,2	%1,7	%0,2	%0,0	%0,0	%14,4
Toplam	Sayı	131	175	86	15	6	3	416
	(%)	%31,5	%42,1	%20,7	%3,6	%1,4	%0,7	%100

Canıkonuslarda oturanlara “*Ek işiniz ve geliriniz var mı?*” sorusuna verilen cevaplar göre %71,2'i “*hayır yok*” cevabını vermiştir. Genellikle ek iş ve geliri olmayanların oranı büyüktür. Ondan sonra %9,6'i dikiş nakış işleri yapmaktayken, üçüncü sırada %7,9 taksicilik, %3,4'u pazarda perakende satıcılık yapmakta ve %2,2'i

bahçe ve tarla ürünleri yetiştirmektedir, %1,9'u hayvan yetiştirip satmak %1,7'u inşaat işleri yapmaktadırlar. Toplamda ise ek iş yapanların oranı %28.8'dir (Bkz Tablo 3.14).

Canıkonuslara göre Ak Ordo'da bahçe ürünleri yetiştirenler ve pazarda perakende satıcılık yapanların oranı diğer seçeneklere göre yüksektir. Kut canıkonusunda taksicilik, pazarda perakende satıcılık yapanlar ve inşaat işleri yapanlar daha fazladır. Ak Car konusunda ise dikiş nakış işleri yapanların oranı daha yüksektir. Bunun nedeni Ak Car konusu araştırma mahalleler içinde Dordoy pazarına en yakın mahalle olduğu içindir. Altın Kazık canıkonusunda ise ek iş ve geliri olarak inşaat işleri yapanlar daha fazladır.

Tablo 3. 14. Ek iş veya ek gelire göre dağılım

Ek iş veya gelir	Taksicilik	Dikiş nakış	Hayvan yetiştirip satmak	Bahçe ürünleri yetiştirin	Tarla ürünleri yetiştirmek	Pazarda perakende satıcılık	İnşaat işleri	Hayır yok	Toplam
Ak Ordo	21	21	3	6	1	6	1	85	144
	%5	%5	%0,7	%1,4	%0,2	%1,4	%0,2	%20,4	%34,6
Kut	3	4	2	1	2	3	3	42	60
	%0,7	%1	%0,5	%0,2	%0,5	%0,7	%0,7	%10,1	%14,4
Ak Car	7	10	3	2	4	3	0	123	152
	%1,7	%2,4	%0,7	%0,5	%1,0	%0,7	0	%29,6	%36,5
Altın Kazık	2	5	0	0	2	2	3	46	60
	%0,5	%1,2	0	0	%0,5	%0,5	%0,7	%11,1	%14,4
Toplam	33	40	8	9	9	14	7	296	416
	%7,9	%9,6	%1,9	%2,2	%2,2	%3,4	%1,7	%71,2	%100

Bilindiği gibi işsizlik sorunu ülke genelinde ve onun içinde Bişkek'te çözülmemekte olan ciddi sorunların biridir. Göçmenlerin işsizlik sorunu kent ile bütünleşmesinde karşılaştıkları en önemli problemlerden biridir. İşsiz kalan canıkonusu sakinleri düzenli gelirinin olmaması veya gelir yetmezliği ve bunun sonucunda da geçim sıkıntısı çekmektedirler.

3.2.2.1.3. Ev içi üretim imkanı ve becerisi

Oturulan canıkonaşta hangi ürünleri kendilerinin üretmekte ve yetiştirmekte olduğunu tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğunu test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi uygulanmıştır. KMO değeri 0,50'nin üzerinde (KMO = 0,675 ve Bartlett (419,698) $p=0,000<0,05$) olduğu için analize uygun bulunmuştur.

Temel bileşenler yöntemi ve Direct Oblimin (çok fazla sayıda veri olmadığı için) döndürme yöntemi kullanılarak örnekleme yeterliliği ölçüsü 0,30'un altında olan sorular çıkartılarak tekrar edilen faktör analizi sonucunda 2 faktör elde edilmiştir. Elde edilen faktör analizinin ilk faktörü "*Köy yaşam tarzına sahip*", ikinci olarak da "*Tam kentli yada tam köylü olmayan yaşam tarzı*" olarak adlandırılmıştır (Bkz: Tablo 3.15). Köy yaşam tarzına sahip olan faktör grubunun ilk olarak 0,778 faktör ağırlığı ile inek, 0,738 ile at, 0,611 ile koyun ve keçi yetiştirmek, 0,461 ile süt ürünleri üretmek, ve 0,461 faktör ağırlığı ile kümes hayvanları (tavuk, ördek ve kaz) yetiştirmek seçenekleri bir faktör grubunu oluşturmaktadır (Bkz: Tablo 3.15).

Tablo 3. 15. Köy yaşam tarzına sahip

Oturduğunuz evinizde aşağıdaki ürünlerden hangisini kendiniz üretiyor ya da yetiştiriyorsunuz?	Faktör ağırlığı
İnek	0,778
At	0,738
Koyun ve keçi yetiştirmek	0,611
Süt ürünleri	0,461
Kümes hayvanları (tavuk, ördek ve kaz) yetiştirmek	0,461

İkinci faktör grubu olarak 0,665 faktör yükü ile ekmek, 0,627 ağırlığında bahçe ürünleri yetiştirmek (patates, soğan, domates v.d.), 0,619 ağırlığında reçel ve turşu yapmak ve 0,31 ağırlığında elbise vb dikmek, dikiş nakış yapmak seçenekleri birleşerek tam üretken bir profil çıkmakta ve kentliliğe geçiş evresi olarak kentli yada tam köylü olmayan yaşam tarzı faktör grubunu oluşturmaktadır (Bkz: Tablo 3. 16).

Tablo 3. 16. Tam kentli yada tam köylü olmayan yaşam tarzı

Oturduğunuz evinizde aşağıdaki ürünlerden hangisini kendiniz üretiyor ya da yetiştiriyorsunuz?	Faktör ağırlığı

Ekmek	0,665
Bahçe ürünleri yetiştirmek(patates,soğan, domates v.d.)	0,627
Reçel ve turşu	0,619
Elbise vb dikmek, dikiş nakış	0,31

Genel olarak canıkonusların kentle ekonomik bütünleşmesinde üretim imkanı ve becerisi kırsal yaşam tarzını ön plana çıkaran ve ne tam kentli yada ne tam köylü bir yaşam tarzı görünmektedir. Hazır ürünleri kullanma oranı kent şartlarına göre sınırlıdır. Aile ekonomisine katkı anlamında üretken bir profil içermektedir. Bu yönleriyle olmasına karşın üretim ve tüketim ekseninde sınırlı imkana ve becerisine sahip oldukları ve de kentle ekonomik alanda bütünleşmede engeller yaşadıkları görülmektedir.

3.2.2.1.4. Sahip olunan araç ve eşyalar

Canıkonuslara göre ekonomik açıdan sahip olunan araç ve eşyaların var olup olmamasıyla ilgili sorular sorulmuştur. Genel olarak %59,9’unda otomobil yok iken %40,1’nde vardır. Çamaşır makinasına sahipliğe bakıldığında %79,3’nde var, %20,7’nde yok.; Banyo ve duş sahipliği durumuna bakıldığında %51,2’inde varken, 48,8’inde yoktur. Bulaşık makinası %11,3’nde varken %88,5’nde bulunmamaktadır. Dikiş makinası katılımcı hanelerde %40,4 varken, %59,4 oranında bulunmadığı belirtilmiştir Elektrikli fırın %90,1’da varken, %9,9’da yok; ütü %88,7’inde varken, %11,3’ünde bulunmamakta; elektrikli süpürge %65,9’da bulurken, %34,1’de bulunmamaktadır. Televizyon %89,4 bulunurken, %10,3’da bulunmamakta; interneti olanlar %47,6 iken, olmayanların oranı ise %51,9’dur. Tost makinası ailelelerin %89,4’nde yokken, %10,1 gibi çok azında vardır. Dikkat çekici bir veri olarak ders çalışma masası sahipliği %59,9 oranıyla sınırlıdır. Ancak hanelerin bir çoğunda okul yaşında çocukları olmasına rağmen çalışma masası olmayanların oranının %40,1’de kalması ekonomik ve eğitim şartları açısından düşündürücü bir durumdur. Ekmek pişirmek için tandıra sahiplik %6’dır. Buna karşın canıkonuslarda ekmek yapmak için %90,1’i elektrik fırın kullanmaktadırlar. Ocak kullanımına bakıldığında ise %21,2’unda bulunurken %78,8’nde bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 3. 17. Sahip olunan araç ve eşyalara göre dağılımı

Sahip olduğunuz ya da evinizde aşağıdaki araç ve/veya eşyalardan hangisi bulunmaktadır?	Var	Yok	Toplam
	Yüzde (%)		
Otomobil	40,1	59,9	100
Çamaşır makinası	79,3	20,7	100
Banyo/duş	51,2	48,8	100
Buzdolabı	85,3	14,7	100
Bulaşık makinası	11,3	88,5	100
Dikiş makinası	40,4	59,4	100
Elektrikli fırın	90,1	9,9	100
Ütü	88,7	11,3	100
Elektrikli süpürge	65,9	34,1	100
Televizyon	89,4	10,3	100
İnternet	47,6	51,9	100
Tost	10,1	89,4	100
Ders çalışma masası	40,1	59,9	100
Tandır	6	94	100
Ocak	21,2	78,8	100

Araştırma analizinde sahip olunan araç ve eşyalara faktör analizinin yapılması gerekli görülmüştür. Faktör analizine uygunluğunu test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi uygulanmıştır. KMO değeri 0,50'nin üzerinde (KMO = 0,759 ve Bartlett (634,621) $p=0,000<0,05$) olduğu için analize uygun bulunmuştur.

- Temel bileşenler yöntemi ve Varimax döndürme yöntemi kullanılarak örnekleme yeterliliği ölçüsü 0,30'un altında olan sorular çıkartılarak tekrar edilen faktör analizi sonucunda 5 faktör elde edilmiştir. Araştırmanın anket sorusunda “Var”(1) ve “Yok”(2) seçeneğine göre sahip olunan araç ve eşyalar bu beş faktör grubunda korelasyonu olanlar grubunu oluşturmaktadır. Birinci faktör grubunu banyo/duş, otomobil, çamaşır makinası, internet, elektrikli süpürge, ders çalışma masası seçeneklerinde korelasyona rastlanmış olup bir faktör grubu oluşmuştur. Demek ki, bu kategoridekiler ekonomik durumları daha iyi olanların yer aldığı grubu temsil etmektedir. Bu grupta banyo/duş, otomobil, çamaşır makinası, internet, elektrikli süpürgesi “var” diyenlerin

dışında faktör anlamı daha zayıf olan ders çalışma masasıdır (0,343). Örneklemimizi oluşturan canıkonuşlarda hanelerde okul yaşında olan çocuklar sık sık bulunur, buna rağmen canıkonuşlardaki ailelerde ders çalışma masasının daha az bulunması ilgi çekici bir durumdur. Buna ek olarak Tablo'da görüldüğü gibi ders çalışma masası sadece ekonomik durumları daha iyi olan ailelerde bulunmaktadır ve ekonomik durumları daha zayıf olan ailelerde hiç rastlanmamaktadır. Bu durum ekonomik durumları daha zayıf olanlar çocuklarının okul ihtiyaçlarını karşılamakta ekonomik anlamda zorluk çektiğini göstermektedir (Bkz: Tablo 3.18).

- İkinci faktör grubunda ise elektrikli fırın ve buzdolabı seçeneklerinde önemli korelasyona rastlanmış olup yeni bir faktör grubu oluşmuştur. Gündelik hayatta canıkonuş sakinleri zaruri gıda ihtiyacı olan ekmeklerini genellikle elektrikli fırında yapmaktadır. Kent merkezinde yaşam koşullarındaki gibi onlar her gün ekmek satın almamaktadır. Genellikle hanelerde ekmek için elektrikli fırın kullanılmaktadır. Bununla birlikte buzdolabı da temel gereksinimlerden biridir. Bu haneler temel gereksinimlerini ancak karşılayabilmektedir, otomobil, çamaşır makinası, internet, elektrikli süpürge, ders çalışma masası, bulaşık makinası ve diğer günümüzde kent yaşamında kullanılan bir çok eşyaları bulunmamaktadır. Dolayısıyla elektrikli fırını ve buzdolabı olanların aynı faktör grubunda birleşmesi ekonomik durumlarının ortada olduğunu göstermektedir (Bkz: Tablo 3.18).
- Üçüncü faktör grubunda tost, bulaşık makinası ve dikiş makinası eşyalarında korelasyona rastlanmış olup ayrı bir faktör grubu oluşturmuşlardır. Dikiş makinası olanlar genellikle atölyede çalışıp gelirleri pazarlar ile bağlantılı olanların olduğunu göstermektedir. Çünkü yakınlarında Dordoy Pazarı bulunmakta ve burada oluşan talebi karşılamaya çalışmaktadırlar. Bunların gelirleri iyi olduğu için tost ve bulaşık makinası alabiliyor. Genellikle tost ve bulaşık makinası kent yaşam tarzında kullanılan eşyalardandır. Tost ve bulaşık makinasının genel olarak kentte kullanılmasına çok zaman geçmemiştir. Örneklemimizde bu eşyaların evinde olduğunu belirtenlerin, ekonomik durumlarının daha iyi olduğunu göstermektedir (Bkz: Tablo 3.18).

- Dördüncü faktör grubunda ocak ve tandır seçeneklerinde önemli korelasyon bulunmuş olup aynı faktör grubunda yer almaktadır. Ocak ve tandır kullananlar kent yaşamında daha çok köy yaşam tarzını yaşadıklarını göstermektedir. Bu hanelerde günümüzde kullanılan diğer eşyalar genellikle yoktur. Demek ki dördüncü faktör grubunu ekonomik açıdan daha önemli gereksinimi karşılamakta zorluk çekenler olarak adlandırabiliriz (Bkz: Tablo 3.18).
- Beşinci grupta televizyon ve ütü seçeneklerinde önemli korelasyon olup aynı faktör grubuna dahil edilmişlerdir. Bu hanelerde televizyon ve ütü eşyasının olup da diğer tüm eşyalarının olmaması dikkat çekici bir durumdur. Bu faktör grubundakiler ekonomik durumları daha düşük olan gruplar olduğu ortadadır (Bkz: Tablo 3.18).

Tablo 3. 18. Sahip olunan araç ve eşyalara göre tespit edilen beş faktör

	1	2	3	4	5
	Faktör yükü				
Banyo/duş	0,638				
Otomobil	0,627				
Çamaşır makinası	0,578				
İnternet	0,575				
Elektrikli süpürge	0,473				
Ders çalışma masası	0,343				
Elektrikli fırın		0,708			
Buzdolabı		0,674			
Tost			0,679		
Bulaşık makinası			0,670		
Dikiş makinası			0,562		
Ocak				0,784	
Tandır				0,731	
Televizyon					0,772
Ütü					0,612

Genel olarak canıkonusılarda sahip olunan araç ve eşyalarına bakıldığında ekonomik durumları kırsallığın en uç noktası ile kentleşmenin en uç noktasının yan yana yaşandığı mekanlar olduğu görülmektedir. Canıkonusılarda ekonomik durumları daha üst seviyede olanlar ve bununla birlikte orta ve çok düşük seviyede olanlar da yan yana yaşadığı ortadadır. Bişkek'in kentleşmesinde ekonomik anlamında

canıkonuslardaki bu olgu Orçan (2008) tarafından sosyoekonomik, kültürel zıtlıkların yaşandığı Türkiye'nin kentleşme sürecine ve aynı zamanda kent sosyolojisinde ilk kez kullanılan "kırsal metropolleşme" olgusuna İstanbul kadar olmasa da Bişkek'te de görüldüğünü ve bu olguya paralellik gösterdiğini, bu kentşelme kavramını desteklediğini söyleyebiliriz.

3.2.2.1.5. Göç edilen memleketinde mal mülk

Kente ekonomik açıdan bütünleşmede göçmenlerin geldiği yerde kendilerine ait mal mülkün olup olmaması önemlidir. Uygulamanın mülakat veri tekniğine katılan katılımcılara "*Memleketinizde malını, mülkünüz var mı?*" sorusuna K7, K14: "arsa yeri var" ve K18: "*büyük baş, küçük baş hayvan var*" şeklinde yanıtlamışlardır

Canıkonuslarda oturanların ekonomik açıdan daha zorluklarının varlığı ortadadır. Bu bağlamda nicel araştırma verilerinin canıkonuslara göre katılımcıların memleketlerinde ne tür mal ve mülkün var olduğuna bakıldığında, Ak Ordo'da %68,8'de hiç yok, ikinci sırada %16,0'da anne babadan kalan evinin olduğunu ve %14,6'nın ise arsa yerlerinin olduğu belirlemiştir. Kut konuşuna bakıldığında ise ilk sırada %70,0 oranında memleketinde kendine ait hiç bir mal mülkü yok iken, %21,7'ne anne babadan kalma evinin ve %8,3'ünde ise arsa yerlerinin olduğu belirtilmiştir. Ak Car konuşunda oturan katılımcıların ilk olarak %77,6'da memleketinde kendine ait mal mülkü hiç yok iken; %11,8'de arsaları varken, %7,2'de anne babadan kalan evileri, %2,6'da büyük yada küçük baş hayvanları ve %0,7'de kiraya verilen alışveriş yerleri olduğu tespit edilmiştir. Altın Kazık canıkonusunda %70,0'de oranında memleketinde kendilerine ait hiç bir mal mülkün olmadığını, %13,3'de anne babadan kalan evininin olduğunu, %11,7'de arsa yerlerinin olduğunu ve %5,0'inde ise büyük yada küçük baş hayvanlarının olduğunu belirlemişlerdir.

Katılımcı tüm hanelerin mal sahipiliği durumlarına bakıldığında %72,4'nün memleketinde hiç bir malının ve mülkünün olmadığı, ikinci olarak %13,2'nin anne babadan kalma evlerinin olduğu, %12,3'ünün arsa yerlerinin olduğu ve çok azının ise %1,7 büyük yada küçük baş hayvanlarının, %0,5'de ise kiraya verilen alışveriş yerlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda canıkonuslarda oturanların önemli

bir kısmının memleketinde kendilerine ait hiç bir mal mülkleri olmadığı görülmektedir (Bkz: Tablo 3.19).

Tablo 3. 19. Memleketinde mal mülk

Memleketinizde ne tür malınız, mülkünüz var?		Anne babamdan kalan ev var	Arsa yerler var	Büyük yada küçük baş hayvan var	Kiraya veren alışveriş yerleri var	Hayır hiç yok	Toplam
Ak Ordo	Sayı	23	21	0	1	99	144
	(%)	%16,0	%14,6	%0,0	%0,7	%68,8	%100
Kut	Sayı	13	5	0	0	42	60
	(%)	%21,7	%8,3	%0,0	%0,0	%70,0	%100,0
Ak Car	Sayı	11	18	4	1	118	152
	(%)	%7,2	%11,8	%2,6	%0,7	%77,6	%100,0
Altın Kazık	Sayı	8	7	3	0	42	60
	(%)	%13,3	%11,7	%5,0	%0,0	%70,0	%100,0
Toplam	Sayı	55	51	7	2	301	416
	(%)	%13,2	%12,3	%1,7	%0,5	%72,4	%100

Malı ve mülkü olanlar var olan düzenini bozup kent gibi bilmediği ve kısmen riskli yere göç etmesi zordur. Ama mülkü olmayanlar bu konuda daha cesaretli davranmaktadır, çünkü kaybedecek birşeyleri yok sayılır yada daha azdır. Göç için yokluk ve yoksulluk yaşanan yer için itici, göç edilen yer içinse çekici bir nedendir. Bu veriler aynı zamanda kentle bütünleşmeyi de etkilemektedir. Kentle bütünleşme arzusu olsa da ekonomik imkanlar engelleyici bir faktör olarak karşımıza çıkabilmektedir.

3.2.2.2. Sosyal bütünleşmede hukuki faktör

Bütünleşme denildiğinde genel olarak bir sosyal grubun daha büyük bir gruba veya topluma uyması veya kaynaşması anlaşılır. Canıkonusu sakinlerinin kent ile bütünleşmesinde vatandaşlık haklarından yararlanma imkanı ve becerisi, kentleşme bütünleşme derecesini ve niteliğini etkilemektedir.

3.2.2.2.1. Hukuki nedenlerden çıkan sorunlar

Daha önce de değinildiği gibi başkent Bişkek'in etrafında plansız, programsız, denetimsiz ve alt yapısız bir şekilde rastgele yapılmış, çarpık kentleşmenin bir sonucu olarak 1980'lerin sonlarından sonra ortaya çıkan canıkonusların; başta ruhsat (kırmızı kitap) ve pasaport olmak üzere altyapı, okul, sağlık ocağı gibi sosyal donatılarda ciddi sorunlar yaşanılmaktadır. Bu sorunların temeli hukuki nedenlerden gelmektedir.

3.2.2.2.1.1. Şehire ikamet kaydının olması

Canıkonuslara göre aile üyelerinin kente oturma iznine (resmi kaydı) bakıldığında Ak Ordo'da aile üyelerinin %50,0'inde kentte resmi kayıtları var iken, %43,8'de yokve %6,2'de ise eksik olduğu ortaya çıkmıştır. Kut mahallesinde ise %47,5 katılımcı ailenin kente resmi kaydı yokken, ancak %42,4 katılımcının resmi kaydının olduğu ve %10,2'nin ise henüz tam olmadığı tespit edilmiştir Ak Car canıkonusunda ise %80,3 oranıyla kente resmi kaydı olmayanların oranı yüksek çıkarken, %8,6'nde eksikken ve sadece %11,2 katılımcının kentte resmi kaydının olduğunu katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Altın Kazık canıkonusunda ise %73,3'ünün kentte resmi kaydı yok iken, %7,2'nin eksik ve %30,8'nin kente resmi kaydının olduğu görülmektedir (Bkz: Tablo 3. 20). Genel olarak bakıldığında örneklem grubunu oluşturan canıkonusların %61,9'nun kente oturma izni veya resmi kaydı hiç yoktur, aile üyelerinin %7,2'nin kente resmi kaydı tam değildir ve sadece %30,8'inin oturma izni vardır.

Tablo 3. 20. Canıkonuslara göre aile üyelerinin şehirde oturma izni (resmi kaydı)

Aile üyelerinin şehirde oturma izni (resmi kaydı) var mıdır?		Herkesin var	Tam değil	Yok	Toplam
Ak Ordo	Mahalle içinde	%50,0	%6,2	%43,8	%100
	Genel olarak	%17,3	%2,2	%15,2	%34,7
Kut	Mahalle içinde	%42,4	%10,2	%47,5	%100
	Genel olarak	%6,0	%1,4	%6,7	%14,2
Ak Car	Mahalle içinde	%11,2	%8,6	%80,3	%100
	Genel olarak	%4,1	%3,1	%29,4	%36,6

Altın Kazık	<i>Mahalle içinde</i>	%23,3	%3,3	%73,3	%100
	<i>Genel olarak</i>	%3,4	%0,5	%10,6	%14,5
Toplam		%30,8	%7,2	%61,9	%100

Bu durumda canıkonusu sakinlerinin 2/3 gibi ezici bir çoğunluğun kentte resmi kaydı bulunmamaktadır ki bunun çok önemli siyasi ve hukuki olumsuz sonuçları olduğu özellikle mülakat sırasında rastlanmıştır.

Canıkonuslara göre aile üyelerinin şehirde oturma izninin (resmi kaydı) olmamasının sebeplerine bakıldığında %60,0'nın evin resmi belgesi yada kadı olmadığı için, %20,0'inin oturduğu konuştan taşınma durumu olduğu için oturma izni olmadığı belirtilmiştir. %20,0'inin ise kendisinin nüfus cüzdanı ya da pasaport belgesinin olmaması nedeniyle oturma izninin olmadığını belirtmişlerdir. Kente resmi kaydının olmamasının sebebi %0,4'ü kendi nüfus cüzdanı pasaport belgesi olmadığı için, %3,2'i oturduğu canıkonusdan taşınacak olmalarından ve en büyük %96,4 oranı ise yaşadığı evin resmi belgesi olmaması nedeniyledir (Bkz:Tablo 3. 21).

Tablo 3. 21. Aile üyelerinin kente resmi kaydının olmama nedeni

Aile üyelerinin şehirde oturma izni (resmi kaydı)	Resmi kaydınız yoksa sebebi nedir?			Toplam
	Evin resmi belgesi olmadığı için	Burdan taşınabiliriz	Kendi nüfus cüzdanı pasaport belgem yok	
Tam değil	%60,0	%20,0	%20,0	%100
Yok	%96,4	%3,2	%0,4	%100
Toplam	%93,0	%4,8	%2,2	%100

Genel olarak bakıldığında örneklem grubunu oluşturan canıkonusların %61,9'nun kentte oturma izni veya resmi kaydı hiç yoktur. Resmi kaydının yokluğunun sebebi ise %93,0 oranı ile yaşadığı evin resmi belgesinin olmamasındandır. Genel olarak yaşadığı evin resmi belgesinin olmamasından dolayı canıkonus sakinleri kente resmi kayıt olamamaktadırlar. Bu durum da canıkonus sakinlerinin vatandaşlık hukukundan faydalanmalarına engel olmakta ve kentle bütünleşmesini güçleştirmektedir.

Göçmenlerin eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişebilmeleri için ikamet kaydı yaptırmaları zorunludur. Bununla beraber ikamet kaydı yaptırmayan göçmenler eğitim, sağlık, güvenlik gibi devlet kurumlarından ve hizmetlerinden ve haklardan yararlanamazlar (Базарова v.d., 2018: 58). Genel olarak canıkonuşlarda temel sorunların kaynağının kişilerin vatandaşlık belgesiyle yaşadığı konutta resmi ikamet belgesi ile doğrudan alakalı olduğunu bilmek gerekir.

Canı konuşlarda ikamet belgelerinin olmaması konut edinmemelerine, sosyal hizmetlerden yararlanamamasına, seçimlerde oy verme hakkının kullanılmamasına ve özetle Kırgız Cumhuriyetinin bir vatandaşı olarak tam vatandaşlık hukukundan yararlanamamasına neden olmaktadır.

3.2.2.2.1.2. Evin mülkiyeti, resmi kaydı “kırmızı kitap” sorunları

Ankette “*Şuan oturduğunuz ev kime aittir?*” sorusu sorulmuştur. Örneklemi oluşturan canıkonuşlara bakıldığında Ak Ordo konuşunda araştırmaya katılanların %82,3’ünün kendilerine, %13,5’i kiracı olduğu için ev sahibine ve %4,3’ünün akrabalarına ait olduğunu belirlemiştir. Kut canıkonuşunda ise katılımcıların %91,4’ünün yaşadığı evin kendilerine ait olduğu belirlenirken, %6,9’unun akrabalarına ait olduğu ve %1,7 ile çok az oranda kiracı olduğu belirlenmiştir. Ak Car konuşunda ise %81,6 kişinin yaşadığı evin kendilerine ait olduğu tespit edilirken, %13,8’nin yaşamakta olduğu evin kira ve %4,6’nın ise akrabalarına ait oldukları tespit edilmiştir. Altın Kazık konuşunda ise %98,3’nün yaşadığı ev kendilerine ait iken, %1,7’sinin ise akrabalarına aittir. Genel olarak bakıldığında ise canıkonuş sakinlerinin yaşamakta olduğu evlerin %85,6 oranında kendilerine ait olduğu belirlenmiştir. %10,0’nun kiracı olduğu ve %4,4’ü gibi çok az sayıda kişinin yaşamakta olduğu evlerinin akrabalarına ait olduğu ortaya çıkmıştır (Bkz: Tablo 3.22).

Tablo 3. 22. Canıkonuşlara göre evin mülkiyet durumu

Şuan oturduğunuz ev kime aittir?		Bana/Bize ait	Kira	Akrabaya ait	Toplam
Ak Ordo	Mahalle içinde	%82,3	%13,5	%4,3	%100
	Genel olarak	%28,2	%4,6	%1,5	%34,3

Kut	<i>Mahalle içinde</i>	%91,4	%1,7	%6,9	%100
	<i>Genel olarak</i>	%12,9	%0,2	%1,0	%14,1
Ak Car	<i>Mahalle içinde</i>	%81,6	%13,8	%4,6	%100
	<i>Genel olarak</i>	%30,2	%5,1	%1,7	%37,0
Altın Kazık	<i>Mahalle içinde</i>	%98,3	%0,0	%1,7	%100
	<i>Genel olarak</i>	%14,4	%0,0	%0,2	%14,6
Toplam		%85,6	%10,0	%4,4	%100

Bu soruya bağlı olarak “Eğer konut/ev size aitse, konutu nasıl elde ettiniz?” sorusu sorulmuştur. Ak Ordo canıkonusunda %88,1’u satın aldığını, %7,1’i miras kaldığını, %3,2’i devlet tarafından verildiğini ve %1,6’ı ise siyasi devrim sırası ve sonrasında el koyduğunu belirlemiştir. Kut canıkonusunda ise %92,7’i yaşadığı evi satın aldığını, %5,5’i kendisine miras kaldığını ve %1,8’nin Araplar tarafından kendilerine satın alınıp ev kurduklarını söylemişlerdir. Ak Car canıkonusundaki katılımcıların %86,5’nin yaşadıkları evi satın aldıkları, ikinci sırada yer alan %7,5’inin siyasi devrim sırası ve sonrasında el koyduğunu (işgal ettiğini), %6,0 oranında ise kendisine miras kaldığını belirtmişlerdir.

Altın Kazık konusunda ise %86,7’i yaşadıkları evi satın aldığını, ikinci olarak %6,7’i miras kaldığını, üçüncü olarak %5’i siyasi devrim sırası ve sonrasında el koyarak ev sahibi olduğunu ve %1,7’i gibi çok az bir oranda ise devlet tarafından verildiğini belirtmişlerdir. Araştırılan örneklem grubu sonucuna göre mahallede ikamet edenlerin genel olarak canıkonuslarda yaşadıkları evi nasıl elde ettiklerine bakıldığında; ilk sırada ikamet edenlerin %88,0’inin evi satın aldıkları, ikinci sırada %6,4’ünün kendilerine evin miras kaldığı ve üçüncü sırada ise %4,0’nün siyasi devrim sırası ve sonrasında el koydukları ortaya çıkmış, %1,3’ü’nin ise devlet tarafından verildiği ve %0,3’ünün ise Araplar tarafından kendilerine satın alınıp ev kurulduğu ve dağıtıldığı ortaya çıkmıştır (Bkz: Tablo 3.23).

Tablo 3. 23. Canıkonuslara göre yaşadığı evi elde etme şekli

Eğer konut/ev size aitse konutu nasıl elde ettiniz?	Satın aldım	Miras kaldı	Siyasi devrim sırası ve sonrasında el koydum	Devlet tarafından verilmişti	Araplar tarafından bize satın alıp ev	Toplam

						kurup verdiler	
Ak Ordo	<i>Mahalle içinde</i>	%88,1	%7,1	%1,6	%3,2	%0,0	%100
	<i>Genel olarak</i>	%29,7	%2,4	%0,5	%1,1	%0,0	33,70%
Kut	<i>Mahalle içinde</i>	%92,7	%5,5	%0,0	%0,0	%1,8	%100
	<i>Genel olarak</i>	%13,6	%0,8	%0,0	%0,0	%0,3	14,70%
Ak Car	<i>Mahalle içinde</i>	%86,5	%6,0	%7,5	%0,0	%0,0	%100
	<i>Genel olarak</i>	%30,7	%2,1	%2,7	%0,0	%0,0	%35,6
Altın Kazık	<i>Mahalle içinde</i>	%86,7	%6,7	%5,0	%1,7	%0,0	%100
	<i>Genel olarak</i>	%13,9	%1,1	%0,8	%0,3	%0,0	%16,0
Toplam		%88,0	%6,4	%4,0	%1,3	%0,3	%100

Kırğısıztan’da 13 bin hektar yer resmi olarak tarla olarak yazılsa da bu yerlere ev edilmiş, konutlar yapıp canıkonuslar kurulmuştur. Bu canıkonusların bir çoğu 2005 yılı Lale Devriminde gerçekleşen hükümet değişiminden sonraki karmakarışıklık sırasında işgal edilmişti ve sonra da işgal edilen yerler satılmıştır.

Dolayısıyla bir çok canıkonus mahalleleri yasa dışı oluşan konutlar olduğu için evlerin elde etme şeklinde farklılıklar bulunmaktadır. 2005, 2010 yılları ülkede siyasi ayaklamalar sırasında ortaya çıkan canıkonus mahallelerinde devlete ait tarım arazilerini bir kaç kişi el koyup yasa dışı olarak evin resmi dökümanları olmadan konut için başkalarına satmıştır. Şimdiki canıkonus sakinlerinin %88,0 gibi önemli orandaki katılımcının bu satılan yerlerden arsa aldıkları araştırmada ortaya çıkmıştır. Yasa dışı yollarla devlet arazilerine kendince el koyanlar her zaman olmasa da nadiren de olsa el koyduklarını açıkça söyleyen katılımcılar da çıkmıştır. Devlet tarafından verildiğini yanıtlayanlar da vardır. Bu yanıt özellikle devlet tarafından konut için değil de tarım yapmak için tarla olarak verildiğini belirtenler de vardır. Yaşadığı evin Araplar tarafında yardım amacı ile satın alınıp kendilerine verildiğini söyleyen katılımcıların çıkması da dikkat çekmektedir. Genel olarak araştırmamızda yaşadıkları evlerin elde edilme şeklini 1) satın alanlar, 2) mirastan kalanlar, 3) siyasi devrim sırası ve sonrasında el konulanlar olarak tipleştirebiliriz.

Canıkonuslara göre evin tapusu veya resmi belgesi kırmızı kitabının olup olmamasıyla ilgili soru sorulmuştur. Ak Ordo canıkonusunun % 56,3'ünde kırmızı kitabın olduğu, % 43,7'ininkinin ise olmadığı belirtilmiştir. Kut'da ise % 61,0'nin olmadığı ancak % 39,0'unun olduğu; Ak Car ve Altın Kazık mahallesinde ise katılımcıların (% 100) hiç birinin evinin kırmızı kitabı olmadığı tespit edilmiştir. Sonuçta genel olarak canıkonusların % 25,1'inin kırmızı kitabı (tapusu) varken % 74,9 'nun ise kırmızı kitabı (resmi belgesi)nin olmadığı ortaya çıkmıştır. (Bkz: Tablo 3.24).

Tablo 3. 24. Canıkonuslara göre kırmızı kitap

Canıkonuslar		Evinizin kırmızı kitabı(resmi belgesi) var mıdır?		
		Evet var	Hayır yok	Toplam
Ak Ordo	<i>Mahalle içinde</i>	% 56,3	% 43,7	% 100
	<i>Genel olarak</i>	% 19,5	% 15,1	% 34,6
Kut	<i>Mahalle içinde</i>	% 39,0	% 61,0	% 100
	<i>Genel olarak</i>	% 5,6	% 8,8	% 14,4
Ak Car	<i>Mahalle içinde</i>	% 0,0	% 100	% 100
	<i>Genel olarak</i>	% 0,0	% 36,3	% 36,3
Altın Kazık	<i>Mahalle içinde</i>	% 0,0	% 100	% 100
	<i>Genel olarak</i>	% 0,0	% 14,6	% 14,6
Toplam		% 25,1	% 74,9	% 100

Canıkonus mahalleleri kanun dışı kurulan mahalleler olduğu için bir evin bir kaç kişiye satılma durumları vardır ve halen günümüzde de bu sorun devam etmektedir. Bu bakımdan uygulamada “Evin ve arsanın kırmızı kitabı yoksa aynı yer sizden başka kaç kişiye satılmıştır?” sorusu sorulmuştur. Canıkonuslara göre Ak Ordo’da %91,2 hiç kimseye, %8,8’i başka bir kişiye satıldığını ifade etmiştir. Kut konusunda ise %97,1’i hiç kimseye yani sadece kendilerine satıldığını ifade ederken, %2,9’u başka bir kişiye satıldığını belirlemiştir. Ak Car konusunda ise %92,7’i sadece kendilerine satıldığını, %6,5’i başka bir kişiye ve %0,8’i de başka iki kişiye satıldığını

yanıtlamıştır. Altın Kazık canıkonusunda ise %100'nin sadece kendilerine satıldığını belirtmişlerdir. Genel olarak canıkonuslarda bir evin %5,6'sı kendisinden başka bir kişiye, %0,4'ü kendisinden başka iki kişiye satıldığını ve %94,'ü de kendisinden başka hiç kimseye satılmadığını ifade etmiştir. Demek ki canıkonuslarda evlerin bir kişiye değil bir kaç kişiye satılma durumu vardır ve bu durum çok ciddi sorunlara neden olmaktadır. Ama kırmızı kitapların olmamasının sebebi bir konutun bir kaç kişiye satılması ile ilişkili değildir, bunun nedeni canıkonusların bir çoğunun yasa dışı yollarla kurulmasıdır (Bkz, Tablo 3.25).

Tablo 3. 25. Evin ve arsanın kırmızı kitabı yoksa aynı yerin satılma durumu

Evin ve arsanın kırmızı kitabı yoksa aynı yer sizden başka kaç kişiye satılmıştır?	Hiç kimseye	Benden başka bir kişiye	Benden başka 2 kişiye	Toplam
Ak Ordo	%91,2	%8,8	%0,0	%100
Kut	%97,1	%2,9	%0,0	%100
Ak Car	%92,7	%6,5	%0,8	%100
Altın Kazık	%100	%0,0	%0,0	%100
Toplam	%94,0	%5,6	%0,4	%100

Uygulamanın görüşme sırasında katılımcılara “Yaşadığınız evin kırmızı kitabı/resmi kaydı ile ilgili sorunlarınız var mı?” sorusu sorulmuştur. K10 (57 yaşında, erkek): “Evimizin kırmızı kitabı yok. 2005/2007 yıllarında burası işgal yerleriydi. Sonraki yıllarda işgal edilip kurulan evler, devlet tarafından yıkıldı. Sonraki yıllarda işgal edenlerden satın aldık. Onun için burda hiç birinin kırmızı kitabı yoktur” diye ifade etti. Bu durumda canıkonusların bir çoğu eskiden ekin yerleri tarlalar olup siyasi ayaklanmalar sırasında el koyulup/ işgal edilip ekin yerleri tarım arazileri yaşam konutları olarak kanun dışı (kaçak) olarak satılması nedeniyle canıkonus sakinlerinin resmi olarak ikamet etmemesine ve kırmızı kitabın verilmemesine neden olmuştur. Çünkü kaçak bir şekilde mahalleye konmuşlardır.

Bununla birlikte “Yaşadığınız evin kırmızı kitabı/resmi kaydı ile ilgili sorunlarınız var mı?” sorusu K11 (49 yaşında , kadın) “Evimizin kırmızı kitabı yok. Onun için ikamet kaydım memleketimde. Bu yüzden konuşa sağlık, okul, anaokulu

seçimlerde oy verme hakkından bile faydalanamıyoruz. Okullara ocuklarımızı verirken, ilgili makamlardan bir rapor bile alamıyoruz” ifadesinde bulunmuştur. K13(44 yaşımda, erkek) “Altın Kazık mahallesinde kimsede kırmızı kitap yoktur. Kırmızı kitaplarımız olmadığı için yaşadığımız konuşun statüsü yok. Devlet bakmıyor. Sağlık, eğitim kurumları, güvenlik, gaz, kanalizasyon hiç biri yok. Komşu konuttaki hizmetlere yada özel hizmetlere gidiyoruz. Bu canıkonus başkentten çok uzak olmamasına rağmen devlet hiç bakmıyor. Onun için canıkonusun hangi ilçeye ait olduğu belirsiz. Bu yüzden de kırmızı kitaplarımız verilmiyor. Dün bir canıkonus yolları kapatıp bizim konuşumuz onların ilçesine ait olmasın diye miting yapmış. Bu olay bizi çok üzdü tabi. Biz de şehrin hemen yanındayız. “Afganistan'dan gelmiş” ya da “yabancı” birileri gibi bakıyorlar. Biz de Kırgız vatandaşıyız. Cumhurbaşkanı kırmızı kitamların verilmesi gerekliliğini ödevlendirse de burda 20 Nisan 2022 olmasına rağmen kırmızı kitaplarımızdan haber bile yok. Kırmızı kiatapla ilgili sorunlarımız özölmüyor”. Bu bağlamda “Canıkonuslarda kentsel bütünleşmeyi engelleyen veya geciktiren etkenlerin başında kırmızı kitaba (tapu sahipliği) sahipliğinin olmaması gelmektedir” varsayımı doğrulanmaktadır.

K8 (46 yaşımda, erkek): “Evet, kırmızı kitapla ilgili sorunlarımız var. Dolayısıyla bu konuda hiç birinin kırmızı kitabı, resmi kaydı yok. Bunun için Kırgızistan'ın bir vatandaşı olarak devlet tarafından verilen hiç bir sağlık, eğitim gibi hizmetlerden tam faydalanamıyoruz. Konuşumuzda bunun için ana okulu, okul, ulaşım hizmetleri ve diğer hizmetler hiç yoktur. Şimdi cumhurbaşkanı canıkonuslarda resmi belgeleri olması gerektiği ile ilgili kararına göre bu mesele ilk olarak özölse diğer sorunlar da ardından özölecek diye umut ediyoruz. Şuan evimizin resmi dökümanlarını bekliyoruz” diyerek kırmızı kitabının olmamasının diğer tüm sorunların çoğalmasına neden olduğunu belirlemişlerdir.

K16 (42 yaşımda, kadın) “Kırmızı kitabımız olmadığı için pasaport alamıyoruz, şehirde buralarda ikamet edemiyoruz, şehirde otursak da sağlık, eğitim gibi diğer hizmetlerinden faydalanamıyoruz. Sosyal hizmetlerden yararlanamıyoruz. Devletin sağlık hizmetleri genel olarak ikamet kaydımız olmadığı için bakmıyor. Özel sağlık kliniklerine gidiyoruz. Seçimlerde oy veremiyoruz. Onun için de kendi memleketimizde ikamet kaydımızı yaptırarak pasaportumuzu memleketimizden aldık. Kısaca ülkede sanki “yok hükmünde vatandaş” gibi yaşıyoruz”.

Buna bağılı olarak araştırmanın nicel verilerine göre canıkonusşların kırmızı kitaplarının (resmi belgelerinin) olup olmaması ile onların devletten/hükümetten dışlanma algısının olup olmaması ile ilgili T-testi analizinin yapılması uygun bulunmuştur. “Devletten/hükümetten dışlanma algısı kırmızı kitapların (resmi belgelerinin) olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için yapılan T-testi analizinin sonucuna göre ($p=0,002 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-2 kabul edilmiştir (Bkz: Tablo 3. 26). Demek ki canıkonusşlarda ikamet edenlerin kırmızı kitaplarının (resmi belgelerinin) olmaması nedeniyle canıkonusş sakinlerinde devlet/hükümetten dışlanma algısı bulunmaktadır.

Tablo 3. 26 T-testi analizine göre canı konuşta yaşayanların devlet/hükümetten dışlanma algısı kırmızı kitaplarının (resmi belgeleri) açısından farklılığı

F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Hipotez-2
5,260	0,024	-3,169	105	0,002	Kabul
		-3,541	44,846		

K14: “Evimizin kırmızı kitabı yok. Genel olarak Ak Car canıkonusşunda oturanların hepsinde yok. Kırmızı kitabımız olmadığı için şu ana kadar çok sorunlar yaşadık. Sağlık kurumları, eğitim kurumları hepsi resmi kaydımızı soruyor. Olmayınca da kabul etmesi zor oluyor. Sonbaharda Cumhurbaşkanı Sadır Caparov resmi belgenin verilmesi ile ilgili kararını ve şimdi evimizin resmi belgelerinin verilmesini bekliyoruz. şimdiki Cumhurbaşkanı çok iyi yaptı. Kaç kere cumhurbaşkanları değişti, birisi de evin kırmızı kitap sorununu çözmemişti. şimdiki Cumhurbaşkanı Caparov çok iyi  alışıyor”.

Bu ifadelerde göründüğü gibi kırmızı kitapları (resmi kayıt) olmadığı için canıkonusş sakinleri ülkede vatandaşlık hukukundan faydalanamıyorlar. Kırmızı kitapları olmadığı için oturduğ  canıkonusşların bazılarının canıkonusş mahallesi statüsü bile yok. Mahalle statüsü olmayan konuşlarda resmi belgenin olmaması nedeniyle burada yaşayan canıkonusş sakinleri kentin altyapı hizmetlerinden de faydalanamıyorlar. İhtiyaç duyulduğ nda sağlık ve eğitim kurumlarının canıkonusş sakinlerini kabul etmesi ciddi bir sorun olarak durmaktadır. Katılımcıların ifade ettiğ 

gibi “ülkede yok vatandaş gibi yaşıyoruz”, “Afganistan'dan gelmiş” ya da “yabancı” birileri gibi canıkonusu insanlarına baktıklarını ve kendilerini Kırgızistan’ın bir vatandaşı olarak haklarını kullanamadıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu durumda resmi kayıtlarının veya kırmızı kitaplarının olmaması canıkonusu sakinlerinin kentle bütünleşmelerini engellemektedir.

Cumhurbaşkanı Sadır Caparov 15 ve 22 Kasım 2021 tarihlerinde canıkonusu mahallelerine giderek canıkonusu sakinlerinin yaşadığı sorunları yerinde dinleyip ve “kırmızı kitap” probleminin 2022 Nisan ya da Mayıs ayına kadar çözülmesi için girişimlerin başlatılacağını duyurmuştur. Katılımcılar da verilen bu söze dayanarak kırmızı kitaplarının verilmesini beklemektedirler.

3.2.2.2.1.3. Altyapı sorunları

Günümüzde hala “canıkonusu” yani gecekondü mahalleleri ciddi problem sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaşanmakta olan sorunların başında daha önceki bölümde değinildiği gibi resmi kayıt veya kırmızı kitapların olmamasıdır. Bu sorunun ardından da elektrik enerjisinin yetersizliği, sıcak su temini, kalorifer, içme suyu, kanalizasyon, toplu taşıma erişim, yangın güvenliği ve bununla birlikte eğitim, sağlık ve kültür gibi alanlarda önemli alt yapı sorunları gelmektedir.

Bu alt yapı sorunlarında ilk olarak daha zaruri olarak sağlık hizmeti (%65,1), anaokulu ve kreş hizmeti (%66,4), genel eğitim veren okulların hizmeti (%65,4), eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dershaneler (%73,8) gibi yüksek oranda bu hizmetler pek verilmemektedir. Bununla birlikte kent yaşam koşulları olarak gaz (%82,0), ısıtma/kalorifer (%85,4), kanalizasyon (%81,8) gibi hizmetler de sağlanmamaktadır. Dinlenme için ve kültürel mekanlara bakıldığında normal park (%88,5), spor, tiyatro, sinema gibi kültürel mekanlar (%89,4) ve çocuk parkları (%82,9) hiç yok ve/veya yetersizdir. Diğer hizmetlerle karşılaştırılmalı olarak cami gibi ibadet mekanları (%88,0), alış veriş mekanları (%74,0) ve temizlik için hamam (%80,2) var ve/veya yeterlidir. Seçimlerde oy verme hakkı (%68,4) yok ve/veya yetersiz, ilgili makamların canıkonusu ile ilgili yaşanan sorunlarla ciddi olarak ilgilenmediği (%82,9 oranıyla) hiç yok ve/veya yetersizdir (Bkz: Tablo 3.27).

Tablo 3. 27 Kent yaşamında sunulan hizmetler

Aşağıdaki hangi hizmetlerden faydalaniyorsunuz?	Var	Yok	Yetersiz	
	Yüzde (%)			
<i>Sağlık hizmeti</i>	21,9	65,1	13,0	100
<i>Anaokulu ve kreş hizmeti</i>	19,2	66,4	14,4	100
<i>Genel eğitim veren okulların hizmeti</i>	19,5	65,4	15,1	100
<i>Eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dershaneler</i>	12,5	73,8	13,7	100
<i>Elektrik</i>	75,0	10,6	14,4	100
<i>Su</i>	69,0	9,4	21,6	100
<i>Dolmuş otobüs gibi ulaşım hizmeti</i>	53,6	28,6	17,8	100
<i>Gaz</i>	14,9	82,0	3,1	100
<i>Isıtma/kalorifer hizmeti</i>	11,5	85,4	3,1	100
<i>Soba ya da ocak</i>	73,8	21,6	4,6	100
<i>Kanalizasyon</i>	15,1	81,8	3,1	100
<i>Güvenlik</i>	32,0	53,8	14,2	100
<i>Çevre ve sıhhi güvenlik</i>	46,2	37,5	16,3	100
<i>Çocuk parkları</i>	17,1	75,7	7,2	100
<i>Normal park</i>	11,5	86,8	1,7	100
<i>Spor, tiyatro, sinema gibi kültürel mekanlar</i>	10,6	87,5	1,9	100
<i>Cami gibi ibadet mekanları</i>	88,0	8,6	3,4	100
<i>Temizlik için hamam</i>	80,2	11,7	8,1	100
<i>Alış veriş mekanları</i>	74,0	15,6	10,4	100
<i>Seçimlerde oy verme hakkı</i>	31,6	62,9	5,5	100
<i>İlgili makamların Canıkonaşlarla ilgili yaşanan sorunlarla ciddi olarak ilgilendiğini düşünüyor musunuz?</i>	17,1	61,5	21,4	100
Toplam	37,82	51,99	10,19	100

Genel olarak bugün başkent Bişkek'in kenarında bulunan canıkonaşlarda kent veya devlet tarafından sunulması gereken hizmetlerin yetersizliği "*Kent yaşam*

koşullarının sağlanamaması”, “Günlük gereksinimlerinin karşılanamaması”, “Zaruri gereksinimlerin sağlanamaması”, “Eğitim hizmetlerinin sağlanamaması”, “Dinlenmek için ve kültürel mekanların sağlanamaması” ve “Çevre ve güvenlik hizmetinin sağlanamaması” başlıkları altında açıklanabilir. Toplam sunulan hizmetlerin ortalamasına bakıldığında %51,99 ve %10,19 oran ile hiç yok ve/veya yetersizlik durumdadır (Bkz: Tablo 3.27). Canıkonusşakinlerinin kentleşme ve kent yaşamıyla bütünleşmesine olumsuz etki eden önemli faktörlerden olan altyapı sorunları ile ilgili değerlendirme ileride detaylı bir şekilde analiz edilip açıklanacaktır.

3.2.2.2.1.3.1. Sağlık hizmetlerinin yetersizliği

Canıkonusşların ortaya çıkmasından on beş yıldan fazla zaman geçse de sağlık hizmetleri bir çoğunda hiç yok veya var olsa da yetersiz durumdadır. Uygulamanın örneklemini oluşturan canıkonusşlara göre sadece Ak Ordo konusunda sağlık hizmetleri vardır (%63,6), ama katılımcıların %24,5'i yetersiz diye yanıtlamıştır. Kut konusundaki katılımcıların %95,0'sinin sağlık hizmetinin olmadığını ve %5,0'i ise yetersiz olduğunu belirtmiştir. Ak Car konusunda ise %90,1'i hiç olmadığını ve %9,9 yetersiz olduğunu bildirmiştir. Altın Kazık konusundakiler ise %98,3'ü sağlık hizmeti hiç yok derken, %1,7'i yetersiz olduğunu yanıtlamıştır. Demek ki Kut, Ak Car ve Altın Kazık canıkonusşlarında sağlık hizmeti neredeyse hiç bulunmamaktadır. Genel olarak canıkonusşların %65,1'inde sağlık hizmetinin hiç olmadığını belirtirken, %21,9'u olduğunu ve %13,0'ünün ise yetersiz olduğunu belirtmişlerdir (Bkz: Tablo 3.28). İçlerinden en iyi konumda olan mahalle Ak Ordo mahallesidir.

Tablo 3. 28. Sağlık hizmetinin canıkonusşlara göre dağılımı

Sağlık hizmeti	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%63,6	%11,9	%24,5	%100
Kut	%0,0	%95,0	%5,0	%100
Ak Car	%0,0	%90,1	%9,9	%100
Altın Kazık	%0,0	%98,3	%1,7	%100
Toplam	%21,9	%65,1	%13,0	%100

Sağlık hizmetleri örneklem grubuna ancak sadece Ak Ordo konusunda rastladık. O da K23 (38 yaşında, erkek) ifadesine göre: *Burda nüfus çok ama sağlık hizmetinde çalışanlar az*” diye durumu izah etmeye çalışmıştır.

Uygulamanın örneklem grubunu oluşturam diğer canıkonuslarda sağlık hizmetleri hiç yoktur ve ciddi sorunlar söz konusudur. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında, K2 (40 yaşında, kadın): *Sağlık hizmetlerinin hiçbirisi yok. Çocuklarımız hastalansa ambulans gelmiyor. Allah korusun diye dua ediyoruz ve kendimiz doktorluk yapıyoruz. Hastalanınca kendi kendimizi bildiğimiz kadarıyla tedavi ediyoruz*”. Bu durumda görüldüğü gibi canıkonusu sakinlerinin büyük bir bölümünün sağlık hizmetlerinin olmamasından şikayetçiler ve kendilerince tedavi olmaya çalışmaktadırlar. Bu durumda “Canıkonuslarda sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin olması kentsel bütünleşmeyi engellemekte ve geciktirmektedir” varsayımı doğrulanmaktadır.

Canıkonuslarda hanelerin çok sayıda çocukları vardır. Sağlık klinikleri olmamasına rağmen çocukların sağlık sorunları nasıl hallediliyor sorusu akla geliyor. K4 (36 yaşında, kadın) ifadesine göre: *Çocuklarım hastalanınca yanımdaki mahalle Manas'taki kliniklere götürüyoruz. Sağlık çalışanları bize kaba bir şekilde davranıyor, bizi normal veya iyi karşılamıyor bazen de hiç bakmıyor*” diye yaşadıkları ciddi sıkıntıları dile getirmişlerdir. Burada bir çaresizlik söz konusudur.

Bununla birlikte canıkonuslara ambulans hizmetinin gelmeme durumları olduğunda bu durumun çok ciddi sonuçları da ortaya çıkabilmektedir. K5'in (34 yaşında, kadın) ifadesine bakıldığında: *“Sağlık hizmetleri hiç olmadığı için diğer mahallelerdeki kliniklere gittiğimizde “Kut'tan gelmiş” diye kaba davranıyorlar. Bir ay kadar oldu, komşumuz hamile kadın için ambulans çağırdık gelmedi, hastaneye ulaşınca kadar zaman kaybettiğimiz için kadın maalesef vefat etti*” diyor yaşadıkları çok acı bir durumu anlatmıştır.

Ambulans hizmeti ile ilgili yaşanan durumlarla ilgili olarak bir başka katılımcının ifadesine göre K12 (46 yaşında, kadın): *“Altın Kazık konusunda hiç bir sağlık kurumu yok. Mecburen diğer mahallelerdeki sağlık kurumlarına gideriz. Ambulans hiç gelmiyor. Sokaklara girmiyor. Gelirse Obyezdnoy ana caddesine geliyor. Onun için hastayı mahallenin içinden oraya kendimiz götürüyoruz*” diye ifade

etmiştir. Bu konuşmadan da anlaşıldığı gibi bazı canıkonusların yol sorunlarının olması nedeniyle ambulans gelse bile mahalle içine girememektedir.

Canıkonuslarda sağlık hizmetleri hiç olmayınca da diğer mahallelerdeki sağlık kurumlarına veya özel kliniklere gidip tedavi olmak zorunda kalıyorlar. K11'in (49 yaşında, kadın) ifadesine göre: *"Bu konuda herkes tek bir polikliniğe gitmiyor. Mesela biz Kalis-Ordo'daki kliniğe gidiyoruz. Diğerleri de özel kliniklere"*, K16 (42 yaşında, kadın): *"Sağlık hizmetleri de Ak Car'da hiç olmadığı için hiçbir sağlık hizmetlerine gidemedim. Dordoy Canıkonusundaki muhtarlıktan belge alıp sonra hastanelere gidebiliyorum"* diye ifade etmiştir.

Genel olarak uygulamanın örneklem grubunu oluşturan Ak Ordo canıkonusundan başka konuşlarda sağlık hizmetleri hiç yoktur. Ak Ordo konusunda talep edilen hizmetler olsa da burada da yetersizlik sorunu vardır. Mahallenin kuruluşundan günümüze on beş yıl geçse de çok ciddi sağlık hizmetlerinin yetersizliği sorunu yaşanmaktadır. Ambulans çağırıldığında gelmemesi, çocukların ve bazı ciddi hastalıkların yaşanması ve yardım anında çok üzücü durumların yaşandığı katılımcıların ifadelerinden görülmektedir. Bununla birlikte mülakatlara katılan katılımcıların ifadelerine bakıldığında sağlık kurumlarında çalışanlar canıkonus sakinlerine iyi davranmamaktadır. Dolayısıyla canıkonus sakinleri ülkenin bir vatandaşı olarak vatandaşlık haklarından faydalanamamakta ve bu yönden de kent ile bütünleşememektedir.

3.2.2.2.1.3.2. Eğitim hizmetlerinde sorunlar

Araştırmanın örneklemini oluşturan canıkonuslara göre anaokulu ve kreş hizmetine bakıldığında, Ak Ordo konusunda %40,3'ünün bu tür hizmetin olmadığını belirtirken, %36,8'i olduğunu ve %22,9'u da yetersiz diye belirtmişlerdir. Görüşmede ise Ak Ordo canıkonusundan K21 (56 yaşında, kadın): *"Burda kreş yok. Özel kreşler var ama onlar çok pahalı. Devlete ait hiç bir kreş yok. Çocuklar için maalesef yetersiz"* diye ifade etmiştir.

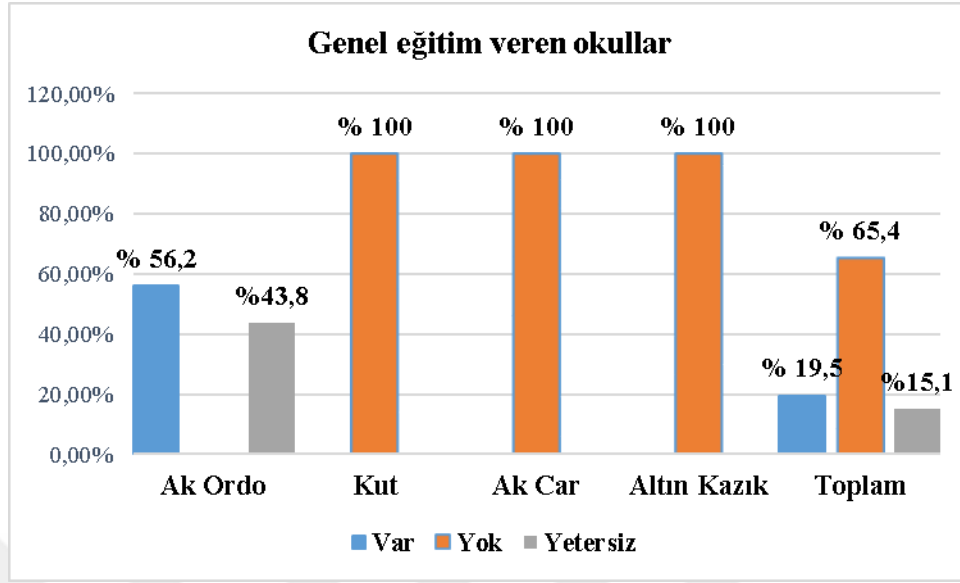
Kut canıkonusunda ise %100 anaokulu ve kreş hiç yoktur. Ak Car konusunda ise %64,5'inde yokken, %17,8'inde özel anaokulların ve kreşlerin olduğu ve aynı oranda %17,8'inin ise yetersiz olduğu belirtilmiştir. Altın Kazık konusunda ise %100

anaokulu ve kreş hizmetinin olmadığı yerinde tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında ise örneklem grubunu oluşturan canıkonusların %66,4’nde anaokulu ve kreş hizmeti hiç yokken, var olan özel kreş ve anaokulunun oranı %19,2’dir ve %14,4’ü de yetersiz durumdadır (Bkz, Tablo 3.29).

Tablo 3. 29. Canıkonuslara göre anaokulu ve kreş hizmeti

Anaokulu ve kreş hizmeti	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%36,8	%40,3	%22,9	%100
Kut	%0,0	%100	%0,0	%100
Ak Car	%17,8	%64,5	%17,8	%100
Altın Kazık	%0,0	%100	%0,0	%100
Toplam	%19,2	%66,4	%14,4	%100

Bununla birlikte canıkonuslarda bugün genel eğitim veren okullara bakıldığında Ak Ordo konuşun’da %56,2’i var ama %43,8 oranı yetersiz olduğunu belirtmiştir(Bkz: Şekil 3. 9). Görüşmede ise K21(56 yaşında, kadın): “*Ak Ordo da yeni okulun kurulmasına iki sene oldu. O da yetersiz. Sınıflar dolu. Okul küçük. Kendi çocuklarımızı kendi oturduğumuz konuttaki okula veremiyoruz. Bir sınıfta 50 civarında çocuk okuyor. Burda nüfus çok olduğu için bu okul da yetersiz. Çocukların eğitim düzeyi nasıl oluyor bu durumda*” diye Ak Ordo canıkonusunda okul var ama o da yetersiz olduğundan sınıfların çok kalabalık olması eğitimin kalitesini düşürdüğüne değinir.



Şekil 3. 9. Canıkonuslarda genel eğitim veren okullar

Kut, Ak Car ve Altın Kazık canıkonuslarında genel eğitim veren okullar %100 hiç yoktur. Genel olarak canıkonusların toplam %19,5 oranında var ama %15,1’inde yetersizdir ve %65,4’nde genel eğitim veren okullar hiç yoktur (Bkz Şekil 3. 9).

Eğitim hizmetlerinin olmaması ya da yetersiz olması önemli sorundur. Mülakata katılan katılımcılar oturdukları canıkonuslardaki okul sorununu anlatırken: K2 (40 yaşında, kadın): “*Oturduğum canıkonusda hiç okul olmadığı için diğer mahallede olan okula gidelerler. Orda çocukların okula alınması çok zor. Çünkü sınıflarda öğrenciler çok olduğu için bir sınıfta 50 kadar öğrenci bir masaya 4-5 öğrenci oturmak zorunda kalıyorlar. Bu durumda eğitimin kalitesi de düşük oluyor*” derken ve diğer katılımcı K10 ise (57 yaşında, erkek): “*Okul hiç yok. Komşularımız çocuklarını diğer konuşlardaki mahallerdeki okullara intizar ederek zorla okula veriyor. O okullarda da sınıflar dolu diye kabul etmeyenler var. Okullar para ile zorla kabul ediyor. Buna ek olarak çocukların yol parası var. Okul yaşında olan dört çocuklu aileler çok. Şimdi bir çocuğuna 30 som öderken + dört çocuğuna 30*4=120 som yol parası harcamak zorundasın her gün. Bu parayı temin etmektiz ebeveynler için çok zor. Bu konuşa belediye otobüsü, dolmu girmedigi için özellikle çocuklara kışın çok zor olmaktadır*” diyerek hem okul sorunu yaşıyorlar hem de okula giden öğrenciler ulaşım problemi yaşamaktadırlar. Buna bağlı olarak “Canıkonuslarda

eğitim hizmetlerinin yetersizliğinin olması kentsel bütünleşmeyi engellemekte ve geciktirmektedir” varsayımı doğrulanmaktadır.

Mahallede okul yaşında olan çocuklar çok olduğu için anaokul kurulmasının gerekli olduğuna katılımcılar değinir K12 (46 yaşında, kadın): *“Burdaki en önemli sorun okulların yokluğudur. Çoğu okul sınıflar dolu diye almıyorlar. Hiç olmazsa ilk öğretim okulların kurulması lazım Ana okulu yok. Özellikle 1. ve 2.sınıf öğrencilerin dolmuşla okula gidip gelmeleri zor. Buna ek olarak bir de toplu ulaşım taşıtları hiç buraya gelmiyor. Ana caddeye çıkmak kışın daha küçük sınıftaki öğrenciler için çok zor. Bu şartlar altında çocukların yeteri kadar eğitim alamaları mesele haline geliyor”*. K17 (63 yaşında, erkek): *“Bu canıkonusun çocukları nerelere kadar gidip okuyorlar biliyor musunuz?. Şehirin, canıkonus mahallelerindeki okulların hepsinde bizim çocuklarımız var. Sabah saat 6:30’da dolmuşa binip gidiyorlar. Öğleden sonra okuyanlar ise akşama kadar kalıyor. Bazıları akşamları ulaşım yetersiz olduğu için dolmuşa sığmıyor. Sonra da ebeveyları taksiyle getiriyor”* diyerek okulların olmamasında çocukların zor şartlar altında okuduklarına değinir.

Bununla birlikte K19 (35 yaşında, kadın): *“Okul yaşında olmayan çocuklarımız için çok zor. Hiç bir kreş, ana okulu yok. Mahallede her evde okul yaşında olmayan veya okul yaşında olan çocuklar var. Onların terbiye edilmesi, ve eğitimleriileride çok sorun olacaktır. Çünkü okul yaşında olmayan çocuklarımız evden yeteri kadar eğitim alamamaktadır, sosyalleşmemektedir. Diğere bir taraftan bakıldığında ülkenin başkentinde olmayan okullar, diğer dağ bölgelerinde bile kreş, ana okulu, okul yeterince var. Onların çocukları bizim çocuklarımıza göre daha iyi büyümektedir”* diyerek canıkonus mahallelerinde anaokulu, kreş ve okulun olmaması çocukların sosyalleşmesi, terbiye ve gelişimi açısından negatif etkilerin olduğuna değinmiştir. K15 (43 yaşında, erkek): *“Günümüzde okul meselesi ciddi sorun. Burda okulun kurulması için yer vardı. Muhtarlıklar o yeri de sattılar. Onun için burda yakın zamanlarda okulun kurulması için de umudum yok”* diyerek Ak Car konusunda kurulacak okulun yerinin de satıldığını anlatır.

Bununla birlikte araştırmada katılımcılara *“Okul yaşında olup da okula gitmeyen çocuğunuz var mıdır?”* sorusu verilmiştir. Sonuçlara göre toplam 4 katılımcının okul yaşında olup okula gitmeyen çocukları vardır. İki katılımcının cevaplarına göre sebebi resmi belge/ oturma izni olmadığı için, diğerlerinin de

çocuğunun doğum belgeleri olmadığı için ve bir katılımcı da bulunduğu konutta okul olmadığı için cevabını vermiştir (Bkz: Tablo 3. 30). Demek ki günümüzde kentte okul yaşında olup da okula gitmeyen çocuklar bulunmaktadır. Cevapları olarak resmi belgelerin olmaması ve bulunduğu konuşlarda okulun olmamasıdır.

Tablo 3. 30. Okul yaşında olup da okula gitmeyen çocukların sebebi

Okul yaşında olup da okula gitmeyen çocuğunuz var mıdır?	Cevabınız “evet” ise sebebi nedir?	Burda resmi belge/ oturma iznimiz olmadığı için	Çocuğumun doğum belgesi olmadığı için	Bulunduğum konutta okul olmadığı için	Toplam
Evet	Sayı	2	1	1	4
	(%)	%50,0	%25,0	%25,0	%100

Günümüzde kent kenarında bulunan canıkonus mahallelerinde çocuklu ailelerin oranı fazladır ve buna bağlı olarak da eğitim hizmetlerinin yeterli olması önemlidir. Okul yaşında olan çocuklar farklı yeteneklere sahip olabilir ve bu amaçla eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dershanelerin olması gerekmektedir. Eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dershaneler canıkonuslara göre bakıldığında Ak Ordo konusunda %29,4 oranında bu tür hizmetler varken, %43,8’nde yetersiz ve %39,9’unda ise bulunmadığı belirtilmiştir. Kut ve Altın Kazık canıkonuslarında ise eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dershaneler (%100) hiç yoktur. Ak Car konusunda %84,9 yok derken, %6,6 var ama %8,6’ı yetersiz olduğunu belirtmiştir. Genel olarak canıkonuslarda eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dershaneler %73,8 oranında bulunmazken, %12,5 oranında özel eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dershaneler bağlamında var derken %13,7’i de yetersiz olduğunu belirtmiştir (Bkz, Tablo 3.31). Ailelerin ve özellikle yeni neslin kentle bütünleşmesini geciktiren hatta engelleyen önemli unsurların başında okulların olmaması ve mahalle sakinlerinin okullardan mahrum kalması gelmektedir.

Tablo 3. 31. Canıkonuslara göre eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dersaneler

Eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dersaneler	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%29,4	%39,9	%43,8	%100
Kut	%0,0	%100	%0,0	%100
Ak Car	%6,6	%84,9	%8,6	%100
Altın Kazık	%0,0	%100	%0,0	%100
Toplam	%12,5	%73,8	%13,7	%100

Genel olarak genel eğitim veren okulların olmaması veya yetersiz olması canıkonuslarda önemli sorunlardandır. Okulların olduğu mahallelerde de sınıfların dolu olması ciddi bir sorundur. Katılımcıların ifade ettiğine göre resmi olmayan yollarla istenen parayı ödeyerek ancak veliler çocuklarını okullara verebiliyorlar. Bununla birlikte çocuklar çok zor şartlar altında okula gidip, çok yoğun sınıflarda okumaktadır. 45 dakikalık bir derste 50 civarındaki öğrenciler tek bir öğretmenden yeteri kadar eğitim alabilir mi? sorusuyla beraber eğitimin kalite sorunu çıkmaktadır. Diğer taraftan ise okul yaşında olan çocukların okula gitmesinde ulaşım, yol parası gibi sorunlar çıkmaktadır. Daha büyük ve çok çocuklu aileler için bu büyük ve külfetli bir sorundur. Bu bağlamda da günümüzde eğitim sorunları daha önemli olan canıkonuslar kentle bütünleşmede güçlükler çektiği ortadadır.

3.2.2.1.3.3. Elektrik ve su sorunları

Canıkonuslarda altyapı sorunlarının içinde elektrik yetersizliği veya sorunu vardır. Bu anlamda nicel verilere bakıldığında diğer konulara kıyasla Kut Canıkonusunda elektrik olmadığı veya yetersiz olan haneler bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında ise katılımcıların hanelerinin toplamda %75,0 oranında elektrik varken, %10,6'sında bulunmazken ve %14,4'de ise yetersiz olduğu anket çalışmasından anlaşılmaktadır (Bkz: Tablo 3. 32). Genelde mahalle sakinleri elektriklerini kendileri çekmektedir.

Tablo 3. 32. Canıkonuslara göre elektrik yeterliliği

Elektrik	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%74,1	%8,4	%17,5	%100
Kut	%8,2	%49,2	%42,6	%100
Ak Car	%96,7	%0,7	%2,6	%100
Altın Kazık	%90,0	%1,7	%8,3	%100
Toplam	%75,0	%10,6	%14,4	%100

Günümüzde de canıkonuslarda elektrik yetersizliği sorunları halen yaşanmaktadır. K5 (34 yaşında, kadın) ile yapılan mülakatta: *“Elektrik yetersizdir, sık sık kesiliyor ve hepsi özel sektöre aittir. Elektrik direklerinin hepsini kendimiz koyduk”*derken K6 (36 yaşında, erkek): *“Elektrik yetersiz. Sadeci bir transformatör var. Elektrik direklerin kendimiz koyduk, koyamayan aileler de var”* diyerek devlet tarafından Canıkonusa elektrik verilmediğini belirtmişler. K7 (46 yaşında, kadın): *“Elektrik sorun. Sadece bir trasformatör var. O da sık sık bozulur, çünkü tüm konuş için yetmemektedir . Elektriğin gücü maalesef çok yetersiz, o kadar yetersiz ki maalesef elektrik fırınında ekmek bile pişiremiyoruz”* diye bazı Canıkonuslara devlet tarafından elektrik hizmeti sunulmadığı için konuş sakinleri kendileri özel sektörlerden transformatör alıp ve elektrik direklerini kendileri çektiklerini bu yüzden bu elektrikliğin ise ancak evi aydınlatmak için kullanılabildiğini bu yüzden de sık sık elektrikliğin kesildiğini ve ekmek bile pişiremediklerine değinmişlerdir.

Altın Kazık Canıkonusunda katılımcılar ise devlet tarafından verilen elektrik hizmetine zor erişebildiklerine değinirler. K10 (57 yaşında, erkek): *“Elektrik yoktu. Benim konuşa geldiğime on yıl kadar oldu. O zamanlarda gün boyunca Dordoy pazarında arabacı olarak çalışıyordum, eve geldiğimde hiç elektrik yoktu. Evde hiç bir şey yapamıyordum, miting yaptıktan sonra elektrik geldi”*. K13 (44 yaşında, erkek): *“Biz buraya geldiğimizde bu Canıkonusa elektrik yoktu. Biz de miting yaptık yolları kapatarak, devletten hiç olmazsa elektrik ve su meselemisi çözmesini istedik. Ondan sonra su ve elektrik problemimiz çözüldü”*. Dolayısıyla bazı Canıkonus sakinleri ilk geldiklerinde elektrikli olmadan yaşadıkları ve miting yaptıktan sonra devlet tarafından elektrik hizmetinin verildiğini belirtmişlerdir.

Genel olarak bakıldığında bugün başkent Bişkek'in kenarında bulunan Canıkonuşların bazılarında elektrik yetersizliği sorunu halen yaşanmaktadır. Onlar devlet tarafından altyapı sorunlarının çözülmesine muhtaçtırlar. Bu bağlamda da kentle bütünleşmede güçlük çekilmektedir.

Canıkonuşlarda altyapı sorunlarının içinde su yetersizliği sorunu halen çözülmemiş. Ak Ordo konusunda katılımcıların %79,0 sularının bulunduğunu, %4,9'u bulunmadığını ve %16,1'i ise yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Kut Canıkonuşunda ise katılımcıların yaklaşık yarısında %52,5'nde yetersiz olduğu ve %36,1'inde ise bulunmadığını, ancak %11,5 çok az hanede bulunduğu tespit edilmiştir. Ak Car konusunda ise %94,1'de bulunurken, %5,3'de yetersizken, sadece %0,7'inde bulunmamaktadır. Altın Kazık Canıkonuşunda ise %45,0'de yetersiz, %40,0'nda var ve %15,0 oranında ise elektiriğin olmadığı belirtilmiştir. Genel olarak Canıkonuşlarda %69,0 oranında su yeterli iken, %21,6'da yetersiz ve %9,4'de su bulunmamaktadır (Bkz: Tablo 3. 33).

Tablo 3. 33. Canıkonuşlara göre su yetersizli

Su	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%79,0	%4,9	%16,1	%100
Kut	%11,5	%36,1	%52,5	%100
Ak Car	%94,1	%0,7	%5,3	%100
Altın Kazık	%40,0	%15,0	%45,0	%100
Toplam	%69,0	%9,4	%21,6	%100

Su yetersizliğiyle ilgili mülakata katılan katılımcılar farkı ifadelerde bulundular. Kut Canıkonuşunda göçmenler ilk geldiklerinde du hiç yokmuş. Sonradan Araplar yardımlarıyla yer altından su çıkartmışlar, K1 (36 yaşında, kadın): *“İlk geldiğimizde su hiç yoktu. Su sorunu yaşadık, Sonra Araplar gelip su çıkarttılar”* K4 (36 yaşında, kadın): *“Su hiç yok. Ekonomik durumları iyi olan aileler yer altındaki suyu kendileri çıkartıyorlar. Bazılarına araplar çıkartıp verdiler. Özellikle 36 metreden çıkarılan sular tuzlu ve kumlu, su içmek ve kullanmak için değil. Su içmek için de uygun değil temizlik için de”* derken, K2 (40 yaşında, kadın): *“Su da hiç yoktu. Araplar gelip yer altından su çıkarttılar (Bkz: Şekil 3. 28). Bu su tuzlu. Çocuklarımız tuzlu su içerek büyüyor. Özellikle tuzlu su içen çocuklar böbrek hastalıklarına*

yakalanıyor. Benim buraya geldiğime 8 sene oldu ama su ve elektrk problemi hiç çözülmüdi” diyerek yaşadıkları zor şartları anlatmaktadır. Daha bir katılımcı ise oturduğu Canıkonushta su var ama içmek için değil çok zararlı olduğunu ifade eder: K5 (34 yaşında, kadın): *“Su sorunu var. Konuttaki suların önemli kısmını araplar çıkarttılar ama bu sular içmek için değildir. İki gün kalırsa sudan solucanlar çıkıyor”* der. İnsanlara hayat veren su burada sağlıkları için tehdit durumundadır.

Genel olarak bugün başkent Bişkek’in etrafında bulunan Canıkonuslar ciddi altyapı sorunlarıyla karşı karşıyadırlar su yetersizliği sorunu yaşamaktadır. Katılımcıların ifadelerinde belirledikleri gibi su sorunu çocukların böbrek hastalıklarına yakalanma durumuna kadar önemli negatif sonuçlar doğuracak niteliktedir. Bu bağlamda da su yetersizliği yaşayan Canıkonuslar kentle bütüleşmede güçlük çekmektedirler.

3.2.2.2.1.3.4. Yol ve ulaşım sorunları

Bişkek’in kenarında bulunan Canıkonuslarda altyapı sorunlarının içinde yol sorunu önemli bir yer tutar. Plansız programsız çarpık bir şekilde kurulan Canıkonuslarda sokakların yapısı çarpık olduğu için genellikle yol sorunu çıkmaktadır. Uygulamaya katılan katılımcıların ifadelerine bakıldığında: K20 (62 yaşında, erkek): *“Belediye bu konuşla yeteri kadar ilgilenmiyor. Yollarda sulama kanalları düzgün olarak yapılmamıştır. Onun için yağmurlu havada evlerimize su giriyor”* diyerek altyapı doğru yapılmadığı için özellikle yağışlı havalarda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. K1 (36 yaşında, kadın) ise: *“Ulaşım sorunu halen yaşıyoruz. Bir otobüs veya dolmuş bile buraya gelmiyor”*. K2 (40 yaşında, kadın): *“Asfaltsız yollar, yağmurlu, karlı günlerde hiç yürünmez halde olurlar, ayaklarımız dolu çamur içinde kalıyoruz”* diye yol sorununu belirtmişlerdir.

K7 (46 yaşında, kadın): *“Yollar yok, hep çamur, bataklık, toprak ve kum var mahallede”* der, diğer katılımcı da K9 (44 yaşında, kadın): *“Yol sorunu olduğu için buraya arabalar girmiyor. Yağmurlu günlerde yürüyemiyoruz ayak basacak yer yok, dizlerimize kadar çamur oluyor”* derken, K17 ise (63 yaşında, erkek): *Burda ciddi ulaşım sorunu yaşıyoruz. Sadece bir dolmuş geliyor. Burda nüfus fazla olduğu için*

yetersiz oluyor. Akşam işten döndüğümüzde dolmuşlar hiç gelmiyor. Biz de konuşun içine taksiyle geliyoruz. Bir şey dersen yollarınız bozuk, yol parası az derler. Kendimiz yollarımızı tamir edemiyoruz” diyerek yol ve ulaşım sorunlarını belirtmiştir. K19 (35 yaşında kadın): “Yolun olmaması çok ciddi bir sorun oluyor bizim için. Çocuklarımız şehrin farklı okularına gidiyor. Giderken de ulaşım sorunu yaşıyoruz. Bu kadar çok nüfuslu konuşa tek dolmuş geliyor. Yine bir dolmuş vardı "286" o gelmiyor artık. Yollarımız da düz olmadığı için özellikle çocuklarımız zorlanmaktadır. Burada yaşamak için imkanlarımız yok maalesef” diyerek kentle bütünleşmenin önündeki alt yapı sorununu ciddi boyutlarını göstermektedir.

Anketle yapılan taramaya bakıldığında ise Canıkonuslara göre Ak Ordo konuşunda oturan katılımcılar dolmuş ve otobüs gibi ulaşım hizmetlerin %77,6 oranında bulunduğu belirtilirken, %9,1’inde bulunmadığı ve %13,3’ünde ise yetersiz olduğubelirtilmiştir. Ak Car Canıkonusunda ise %73,7’i bulunduğunu ve %23,7’i ise yetersiz olduğunu ve %2,6 bulunmadığını belirtmiştir. Kut ve Altın Kazık Canıkonuslarında ulaşım hizmeti hiç yokken, diğer mahallelere giden dolmuş veya otobüsler ise ancak mahallenin giriş yerinde ana caddeden geçmektedir. Kut ve Altın Kazık Canıkonusları için tek dolmuş veya otobüs bile yoktur. Bunun için yetersiz seçeneğini işaretleyenlerin oranı da Kut konuşunda %19,7 ve Altın Kazık konuşundan da %11,7 oranındadır (Bkz: Tablo 3. 34).

Tablo 3. 34. Canıkonuslara göre dolmuş otobüs gibi ulaşım hizmeti

Dolmuş otobüs gibi ulaşım hizmeti	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%77,6	%9,1	%13,3	%100
Kut	%0,0	%80,3	%19,7	%100
Ak Car	%73,7	%2,6	%23,7	%100
Altın Kazık	%0,0	%88,3	%11,7	%100
Toplam	%53,6	%28,6	%17,8	%100

Canıkonuslarda alt yapı sorunlarının içinde yol meselesi Canıkonus sakinlerinin çözülmemiş olan yaşanan ciddi problemlerdendir. K12 (46 yaşında, kadın): *Yol hiç yok. Komşular toplanarak kendimiz yolları düzelttik. Sokaklar yağmuru günleri çamurlu, güneşli günleri ise tozlu. Bu problemlerin çözülmesi için hangi devlet çalışanını görürsek çözülmesi için soruyoruz. Ama hiç bir netice olmuyor.*

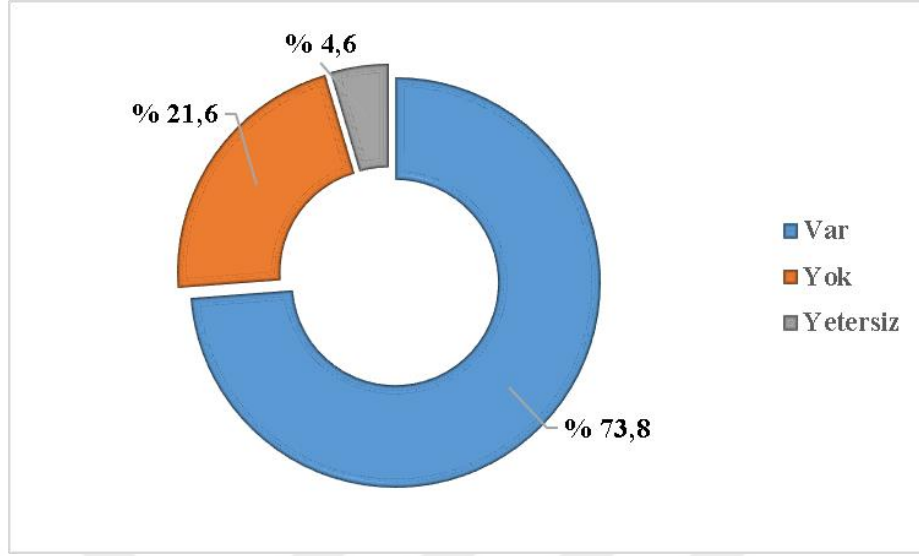
Tümsorunlarımızı özel sektörlere gidip kendimiz çözüyoruz. Tek kelimeyle “Devletin üvey çocuklarıyız” diyerek mahalle sakinlerinin çaresizliğini anlatmaktadır. K18 (37 yaşında, erkek): “Burda yollar toz toprak olduğu için giydiğin elbisenin kaliteli kalitesiz, pahalı ucuz olmasının pek farkı yok. Burda toz toprak veya çamurla şehire geldiğinde Canıkonuştan geldiğim hemen anlaşılır” ifadesinden görüldüğü gibi kitle bütünleşememe sorunun nedenlerinden biri de yol sorunu olduğu ortadadır. Buna bağlı olarak “Canıkonuşlarda yol ve ulaşım sorunlarının olması kentsel bütünleşmeyi engellemekte ve geciktirmektedir” varsayımı doğrulanmıştır.

3.2.2.2.1.3.5. Isıtma, gaz, kanalizasyon hizmetlerinin yetersizliği

Altyapı hizmetinin yetersizliği içinde ısıtma/kalorifer hizmetinin yetersizliği de vardır. Anket verilerine göre Canıkonuşlardan sadece Ak Ordo konusuna ısıtma/kalorifer hizmeti verilmiştir, ısıtma %57,0’nde yok, %33,8’nde var ve %9,2’sinde yetersizdir. Kut, Ak Car ve Altın Kazık konuşlarında ise ısıtma/kalorifer hizmeti hiç yoktur. Genel olarak bakıldığında ise ısıtma/kalorifer hizmeti var diyenlerin oranı %11,5 iken, %85,4’ünde yok ve %3,1 oranında ise yetersizdir (Bkz: Tablo 3. 35). İçlerinde en iyi durumda olan Ak Ordo canıkonuşudur.

Tablo 3. 35. Canıkonuşlarda ısıtma/kalorifer hizmetinin yetersizliği

Isıtma/kalorifer hizmeti	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%33,8	%57,0	%9,2	%100
Kut	%0,0	%100	%0,0	%100
Ak Car	%0,0	%100	%0,0	%100
Altın Kazık	%0,0	%100	%0,0	%100
Toplam	%11,5	%85,4	%3,1	%100



Şekil 3. 10. Canıkonuşlarda soba yada ocak kullanımı

Kentin ısıtma/ kalorifer hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle Canıkonuşta oturanların %73,8'i soba yada ocak kullanmaktadır, %21,6 yok ve %4,6'ı da yetersiz olduğu için kışın evlerini ısıtmak için elektrikli ısıtma cihazları v.d. kullanılmaktadır. Bilindiği gibi kışın başkent Bişkek'i duman kaplama nedenlerinden biri de bu yüzden Canıkonuşlarda oturanların soba yada ocak kullanmalarından dolayı kömür yaktıkları için özellikle kışın hava çok sisli ve kirlidir (Bkz Şekil 3.10).

Canıkonuş mahallelerinde altyapı yetersizliğinin yanında gaz hizmetinin olmaması kentin hemen yanında bulunan konuşlar için ciddi sorun teşkil etmektedir. Uygulamanın verilerine göre Ak Ordo Canıkonuşunda devlet tarafından %43,7'e gaz verilmiş ama %47,2'inde gaz yok ve %9,2'nde ise yetersizdir. Kut, Ak Car ve Altın Kazık Canıkonuşlarında ise gaz hizmeti hiç yoktur. Genel olarak Canıkonuşlardan Ak Ordo konuşuna verilen gaz hizmeti örneklem grubunun toplam %14,9'unu oluştururken, %82,0'ında yok ve %3,1'nde ise yetersizdir (Bkz: Tablo 3.36).

Tablo 3. 36. Canıkonuşlarda gaz hizmetinin yetersizliği

Gaz	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%43,7	%47,2	%9,2	%100
Kut	%0,0	%100	%0,0	%100
Ak Car	%0,0	%100	%0,0	%100
Altın Kazık	%0,0	%100	%0,0	%100
Toplam	%14,9	%82,0	%3,1	%100

Bişkek'in hemen kenarında bulunan Canıkonuslarda altyapı sorunlarının içinde kanalizasyon hizmetinin olmaması veya yetersizlik durumu vardır. Bu bağlamda araştırmanın sonuçlarına bakıldığında Canıkonuslardan sadece Ak Ordo'da kanalizasyon vardır. Kanalizasyon var diyenlerin oranı %44,4, yok diyenlerin oranı %46,5 ve yetersiz diyenlerin oranı ise %9,2'dir. Örneklem grubunu oluşturan diğer Canıkonuslarda Kut, Ak Car ve Altın Kazı'ta kanalizasyon hizmeti hiç yoktur. Genel olarak Canıkonuslara göre kanalizasyon hizmeti olanların oranı %15,1 iken, olmayanların oranı %81,8 ve yetersiz diyenlerin oranı ise %3,1'dir (Bkz: Tablo 3. 37).

Tablo 3. 37. Canıkonuslarda kanalizasyon hizmetinin yetersizliği

Kanalizasyon hizmeti	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%44,4	%46,5	%9,2	%100
Kut	%0,0	%100	%0,0	%100
Ak Car	%0,0	%100	%0,0	%100
Altın Kazık	%0,0	%100	%0,0	%100
Toplam	%15,1	%81,8	%3,1	%100

Genel olarak bakıldığında Canıkonusların önemli kısmında (%81,8) ısıtma, gaz ve kanalizasyon hizmetleri yokken, sadece %15,1'inde var ve %3,1'inde ise yetersizdir. Canıkonuslar kentten uzak olmamasına karşın kentin alt yapı hizmetlerinden faydalanamaması Canıkonus mahallelerinin kentle bütünleşememesine neden olmaktadır.

3.2.2.2.1.3.6 . Canıkonuslarda güvenlik sorunları

Canıkonuslarda güvenlik hizmetinin yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Bazı konutlarda güvenlik hizmeti olmadığı için hırsızlıklar olmaktadır. Kut canıkonusundan K2 (40 yaşında, kadın): *“Hırsızlar çok, konuşda güvenlik sorunu var”* derken, K23 (38 yaşında, erkek): *“Burda güvenlik sorunları da var. Bizim arabamızın bir şeylerin çalmıştı. Komşularımızın evine girip hırsızlık yapanlar oldu”* demiştir. K1 (36 yaşında, kadın): *“Bu canıkonusa devlet bakmadığı için güvenlik sorunu var. Hırsızlar evimize girip 10 000 som kadar paramızı çaldılar ve bu olayın ardından*

komşularımızın evine girip 26 000 som kadar parasını çaldılar” diye ifade etmiştir. Bu durumda görüldüğü gibi bazı konuşların canıkonus mahalle statüsü olmadığı için güvenlik hizmeti yoktur. Bunun için de hırsızlık sorunları olan durumlar vardır.

Genel olarak araştırma verilerine bakıldığında güvenlik hizmeti Ak Ordo konuşunda %49,6’ında bulunduğu, %34,8’inde olmadığı ve %15,6’sında yetersiz olduğu belirtilmiştir. Ak Car konuşunda ise %41,4’ünde varken, %40,1’inde bulunmamakta ve %18,4’ünde ise yetersiz bulunmaktadır. Kut’ta ise %87,1 oranında ve Altın Kazık canıkonusunda ise en yüksek oranla %98,3 oranında olmadığını belirtmişler. Genel olarak araştırma örneklemini oluşturan canıkonusların %53,8’i güvenlik hizmeti yok derken, %32,0’i var ama %14,2’i ise yetersiz diye belirtmişlerdir (Bkz: Tablo 3.38).

Tablo 3. 38. Canıkonuslarda güvenlik hizmetinin yetersizliği

Güvenlik hizmeti	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%49,6	%34,8	%15,6	%100
Kut	%0,0	%87,1	%12,9	%100
Ak Car	%41,4	%40,1	%18,4	%100
Altın Kazık	%0,0	%98,3	%1,7	%100
Toplam	%32,0	%53,8	%14,2	%100

Bu durumda görüldüğü gibi güvenlik hizmetinin yetersiz olması canıkonuslarda önemli sorunlardandır. Mahalle pek güvenli değildir. Ülkenin bir vatandaşı olarak, kentin hemen yanında bulunan canıkonuslarda güvenlik hizmetinin olmaması yada yetersiz olması canıkonus sakinlerinin vatandaşlık haklarından faydalanamamasının bir göstergesidir. Bu anlamda da canıkonusların kent ile bütünleşmesinde güvenlik hizmetlerinin yetersizliği önemli faktörlerden olmaktadır.

3.2.2.2.1.3.7. Çevre ve sıhhi güvenlik hizmetleri

Altyapı sorunlarının içinde çevre sıhhi güvenlik hizmetlerine bakıldığında Ak Ordo canıkonusunda %67,6’ında hizmet varken, %13,4 olmadığı ve %19,0’unda yetersiz olduğubelirtirilmiştir. Kut canıkonusunda ise %66,1 olmadığı, %24,2’i

bulunduğu, %9,7’inde ise yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Ak Car canıkonusundaki katılımcıların %52,0’inde bulunduğu, %26,3’ünde olmadığı ve %21,7 oranı da ise yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Altın Kazık konusunda ise %93,3 oranı ile en çok çevre sıhhi güvenlik hizmetinin olmadığı belirtilirken, %3,3’ünde olduğu ve %3,3’ünde ise olmadığı belirtilmiştir (Bkz: Tablo 3. 39).

Tablo 3. 39. Canıkonuslarda çevre ve sıhhi güvenlik hizmetlerinin yetersizliği

Çevre ve sıhhi güvenlik hizmetleri	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%67,6	%13,4	%19,0	%100
Kut	%24,2	%66,1	%9,7	%100
Ak Car	%52,0	%26,3	%21,7	%100
Altın Kazık	%3,3	%93,3	%3,3	%100
Toplam	%46,2	%37,5	%16,3	%100

Görüldüğü üzere canıkonus mahallelerinde önemli çevre ve sıhhi güvenlik sorunları yaşanmaktadır. Mülakat sırasında katılımcılar çevre ve sıhhi sorunları ile ilgili karşılaştıkları problemleri ise şu şekilde anlatmışlardır. İlk olarak Ak Ordo canıkonusundan K23 (38 yaşında, erkek): “*Kışın ekolojik sorunlarımız artmaktadır. Evlerde yakılan kömür tüm canıkonusu kaplar. Çok zararlı. Temiz hava yok*” derken, K22 (35 yaşında, kadın): “*Kışın tüm konutta soba kullanılıyor. Sobadan çıkan duman tüm konuyu ve şehiri kaplıyor. Gökyüzü kömür yakıtının dumanı ile doluyor. Evlerin penceresini bile açamayız. Kışın temiz hava yok. Bizim için bu çok zararlı çevre ve sıhhi sorundur*” diyerek kış mevsiminde Ak Ordo canıkonusunda evler daha sıkı kurulduğu için ve özellikle sobalara kömür yakıtı kullanıldığından havanın kirlendiğini bunun da önemli çevre sorununa neden olduğunu ifade etmektedirler.

Kut canıkonusunda havalimanının kanalizasyon artıkları dökülen yer var olduğu için orda yaşayan katılımcılar karşılaştıkları çevre ve sıhhi güvenlik sorunlarını şu şekilde anlatmışlardır: K2 (40 yaşında, kadın): “*Havalimanından dökülen kanalizasyon artıklarının kokusu yaz gelince tüm konutu kaplıyor. Kapı, pencereleri bile açamıyoruz*” derken, K1 (36 yaşında, kadın): “*Havalimanından çıkan atık sular kanalizasyon hemen burda olduğu için çok büyük ekoloji sorunlara neden olmaktadır. Özellikle yazın kokusu tüm mahalleyi hatta evlerin içine bile giriyor. Bu konuda genç aileler ve çocuklar çok. Bu durumda da çocuklarımızın sağlığının nasıl olacağı büyük*

bir sorun.” diyerek yazın da ortaya çıkan çevre sorununu dile getirmektedir. K4 (36 yaşında, kadın) ise: “İlk geldiğimizde havalimanının kanalizasyonu burda olduğu için ailemle beraber hepimiz dermatit hastalıklarına yakalandık” diyerek sağlığı açısından da ciddi zararları olduğunu ifade etmiştir.

Altın Kazık canıkonusunda kentin atıkları döküldüğü için orda yaşayanlara çevre ve sıhhi zararları olmaktadır. K11 (49 yaşında, kadın): *“Buraya şehrin atıkları döküldüğü için hava durumu bozulunca kokular kaplıyor. Ekolojik olarak bunun ne kadar zararlı olduğunu biliyorsunuz”* derken, K20 (62 yaşında, erkek): *“Burdaki önemli sorunlardan biri de çevre ve sıhhi sorunlardır. Belediyeden çevre ve sıhhi sorunlarımıza hiç kimse bakmıyor. İçilen suyu kullanmak için uygun mu var mı yok mu hiç bir ilgili kurum bakmıyor”* diyerek karşılaştıkları önemli çevre ve sıhhi sorunları anlatmıştır.

Genel olarak bakıldığında canıkonuslarda önemli çevre ve sıhhi sorunlar yaşanılmaktadır. Katılımcıların ifadelerinde görüldüğü gibi yerel yönetimler veya devletin diğer ilgili kurumları canıkonuslarda insanların sağlıklarını ilgilendiren sorunlarla pek ilgilenmemektedirler. Bu durum da mahalle sakinlerinin çevreyle ve kentle bütünleşmesini engellemekte ya da ertelemektedir.

3.2.2.2.1.3.8. Çocuk parkları ve normal park gibi sosyal donatılar

Uygulamada toplanan verilere bakıldığında Ak Ordo konusunda çocuk parkının olduğunu söyleyen katılımcıların oranı %46,5, olmadığını belirtenlerin oranı %38,7 ve yetersiz olduğunu belirtenlerin oranı ise %14,8’dir. Kut ve Ak Car canıkonuslarında ise çocuk parkı hiç yoktur. Altın Kazık konusunda %8,3 var derken, %76,7 yok ve %15 ise yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Genel olarak canıkonusların %75,7’inde çocuk parkları yok iken, %17,1’inde var ama %7,2’i yetersizdir (Bkz: Tablo 3. 40).

Tablo 3. 40. Canıkonuslarda çocuk parkların yetersizliği

Çocuk parklar	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%46,5	%38,7	%14,8	%100
Kut	%0,0	%100	%0,0	%100
Ak Car	%0,0	%100	%0,0	%100

Altın Kazık	%8,3	%76,7	%15,0	%100
Toplam	%17,1	%75,7	%7,2	%100

Canıkonusılara göre normal dinlenme parklara bakıldığında Ak Ordo konusundaki katılımcıların %33,8'i var derken, %61,3 olmadığını ve %4,9'u ise yetersiz olduğunu belirtmiştir. Örneklem grubunu oluşturan diğer Kut, Ak Car ve Altın Kazık konularında ise normal parklar hiç bulunmamaktadır (Bkz: Tablo 3.41).

Tablo 3. 41. Canıkonusılarda normal parkların yetersizliği

Normal parklar	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%33,8	%61,3	%4,9	%100
Kut	%0,0	%100	%0,0	%100
Ak Car	%0,0	%100	%0,0	%100
Altın Kazık	%0,0	%100	%0,0	%100
Toplam	%11,5	%86,8	%1,7	%100

Canıkonusılarda en önemli veya zaruri ihtiyaçlar ve sorunlar çözölmezken görüşme sırasında çocuk parkları ve normal parkların olmasının rüya gibi diye belirtmişlerdir. Çünkü daha önce de değinildiği gibi çocuklar için devlete ait hiç bir anaokulu veya kreş yok, ve olan özel kreşler de yetersizdir. Bu durumda parkların olmaması diğer zaruri ihtiyaçlar çözöldükten sonra da çözölebilir sorunlar olarak kabul edilmektedir.

3.2.2.3. Sosyal bütünleşmede siyasi faktörler

Bir toplumun oluşumunda siyaset veya yönetimin yeri önemlidir. Bu anlamda canıkonusı mahallelerinin kent ile bütünleşmesinde siyasi kurumların, ilgili yönetmenliklerin yeri daha da önemli olduğu ortadadır. Bu bağlamda da canıkonusıların kentle sosyal bütünleşmesi açısından ilgili siyasi kurumlar, yetkililer nasıl işler yapmaktadır, canıkonusılarda yeteri kadar yönetebilmekteler mi soruları akla gelecektir. İlgili soruların cevaplarını uygulamanın verilerine göre değerdendirelim.

3.2.2.3.1. Kentsel sorunlar karşısında başurulan mekanizmalar ve ilgili makamların canıkonuslarla ilgilenmesi

İlk olarak ilgili makamların canıkonuslarda yaşanan sorunlarla ciddi olarak ilgilenilmesi konusunda araştırma örneklemini oluşturan Ak Ordo konusundaki katılımcıların%45,1'i hayır ilgilenmiyor derken, %39,4'u evet ve %15,5'i de yetersiz olduğunu belirtmiştir. Kut canıkonusunda ise ilgili makamlar yaşadıkları canıkonusların sorunlarıyla ciddi olarak ilgilendiğini belirtenlerin oranı %12,9', %75,8'i hayır ve %11,3'ü ise yetersiz olarak değerlendirmiştir. Ak Car konusunda ise %1,3'ü çok az oranı “evet ilgileniyor” derken, %63,8 hayır ilgilenmiyor ve %34,9'u da yetersiz demiştir. Altın Kazık konusunda ise %8,3 ilgileniyor derken, %80,0'i hayır ilgilenmiyor ve %11,7' yetersiz olduğunu bildirmiştir. Genel olarak bakıldığında ise örneklem grubunu oluşturan canıkonuslara göre ilgili makamlar yaşadıkları canıkonuslarla ilgili sorunlarla ne derecede ilgilendiğine %61,5 ilgilenmediğini ve %21,4'ü yetersiz olduğunu, çok az oranı da %17,1'i ilgileniyor olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla canıkonuslardaki sosyal, altyapı gibi sorunlarıyla ilgili makamların ilgilenmediğini ve yetersiz olduğunu belirtenlerin oranı yüksek çıkmıştır (Bkz: Tablo 3. 42).

Tablo 3. 42. İlgili makamların canı konuslarla ilgili yaşanan sorunlarla ciddi olarak ilgilenmesi

Canıkonuslar	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%39,4	%45,1	%15,5	%100
Kut	%12,9	%75,8	%11,3	%100
Ak Car	%1,3	%63,8	%34,9	%100
Altın Kazık	%8,3	%80,0	%11,7	%100
Toplam	%17,1	%61,5	%21,4	%100

22 Kasım 2021 yılında cumhurbaşkanı Sadır Caparov Ak Ordo-3 canıkonusuna gidip canıkonuslarda yaşayanlar ile görüşme yapmıştır. Görüşme sırasında cumhurbaşkanı Sadır Caparov: “İlk önce kırmızı kitaplarınızı, teknik pasaportlarınızı ve ondan sonra sosyal tesis problemlerinizi çözelim. Tüm problemlerimizi şimdi çözmelisiniz deyip beni zorlamayınız. Çünkü tüm problemlerinizi hemen çözülecek

mesele değildir. 20-30 yıldır çürümüş olan sistemi yavaş yavaş çözüyoruz. Bugün şehire ait olan canıkonuslar meseleleri kanun ile Cogorku Keneş'te bakılmaktadır. 2022 yılının Nisan-Mayıs aylarına kadar hepsi çözülecek. Burdaki yetkililer duyuyorsunuz, Kırgızistan'da evinin kırmızı kitabı (resmi belgesi) olmayan ev olmamalı! Hepsini inceleyerek meselelerini çözeceksiniz!”(Celal-Abad Medya Merkezi, 2021) diye yetkilileri ödevlendirdikten sonra canıkonusların kırmızı kitapları, evlerinin resmi belgelerinin verilmeye başlandığını saha çalışmasında da katılımcılardan dinledik. Bu bağlamda uygulamanın ankete katılan katılımcılar Cumhurbaşkanının canıkonuslarla ilgilenmesini nasıl değerlendirdiklerine bakıldığında Ak Ordo konusunda çok iyi (%16,2) ve iyi ilgileniyor (%40) diyenlerin oranı yarıdan fazla iken, orta ölçüde ilgileniyor diyenlerin oranı ise % 26,8'tir, Ak Car konusunda çok iyi ve iyi ilgileniyor diyenlerin oranı %54,6 iken Altın Kazık konusunda bu oran %83,4 olarak en çok memnuniyetin olduğu yer olarak çıkmıştır. Diğer konulara kıyasla Kut canıkonusunda ise katılımcıların büyük bir kısmı (%58,1) ilgilenmiyor ve hiç ilgilenmiyor diye cevap vermişlerdir (Bkz: Tablo 3.43).

Tablo 3. 43. Cumhurbaşkanının canıkonuslarla ilgilenmesi

Canıkonusla r	Hiç ilgilenmiyo r	İlgilenmiyo r	Orta ölçüde ilgileniyo r	İyi ilgileniyo r	Çok iyi ilgileniyo r	Topla m
Ak Ordo	%6,3	%10,6	%26,8	%40,1	%16,2	%100
Kut	%21,0	%37,1	%19,4	%21,0	%1,6	%100
Ak Car	%9,9	%11,2	%24,3	%32,9	%21,7	%100
Altın Kazık	%0,0	%10,0	%11,7	%21,7	%61,7	%100
Toplam	%8,9	%14,7	%24,0	%37,7	%14,7	%100

Genel olarak bakıldığında Cumhurbaşkanının canıkonuslarla ilgilenmesini katılımcıların %37,7'si iyi ve %14,7'si çok iyi ilgileniyor derken, %24,0'ü orta, %14,7'i ilgilenmiyor ve %8,9'u hiç ilgilenmiyor diye yanıtlamışlardır (Bkz: Tablo 3.43).

Bununla birlikte saha araştırmasında canıkonusda yaşayanların önemli kısmı şimdiki Cumhurbaşkanın canıkonuslarla çok iyi ilgilendiğini belirttiler. Canıkonusda

yaşayan katılımcılardan biri (K12, 46 yaşında, kadın) : “*Şimdiki Cumhurbaşkanı çok büyük iş yaptı. Bişkek’teki canıkonuslarda kırmızı kitabı veya resmi belgeleri hepsi verilsin dedi. Bu mesele 1 Nisan’a kadar çözülsün diye ilgili makamları ödevlendirmesi bizim daha çok umutlu olmamıza neden oldu. İleride kırmızı kitaplarımız olsa yavaş yavaş diğer sorunlar da çözüleceğini umut ediyoruz*” derken, (K14, 35 yaşında, erkek) : “*Kırmızı kitabımız olmadığı için şu ana kadar çok sorunlar yaşadık. Sağlık kurumları, eğitim kurumları hepsi resmi kaydımızı soruyor. Olmayınca da kabul etmesi zor oluyor. Sonbaharda Cumhurbaşkanı Sadır Caparov resmi belgenin verilmesi ile ilgili ödevlendirmesi sonucu şimdiden evimizin resmi belgelerinin verileceğini bekliyoruz. Şimdiki Cumhurbaşkanı çok iyi yaptı. Kaç kere cumhurbaşkanları değişti, birisi de evin kırmızı kitap sorununu çözmemişti. Şimdiki cumhurbaşkanı Sadır Caparov çok iyi çalışıyor*” diye Cumhurbaşkanının çalışmasını olumlu değerlendirmektedirler.

Mülakat verilerine göre ilgili makamların canıkonuslarla ilgilenmesini düşük seviyede değerlendirdikleri görülmektedir. Uygulamanın nicel verileri üzerinden değerlendirildiğinde özellikle ilgili bakanlıkların ve Bişkek belediyesinin korellasyon anlamına göre Pearson Correlation = 0 ,854** ve (Sig. (2-tailed)) = 0,000 < 0,005 göre iki değişken arasında güçlü ilişkinin bulunduğu görülmektedir. İlgili bakanlıkların iyi derecede ilgilendiğini değerlendirenler Bişkek Belediyesinin de canıkonuslardaki sorunlarla iyi derecede ilgilendiğini belirtmektedir. Bununla birlikte muhtarlık ve Bişkek belediyesinin korelasyon anlamına göre Pearson Correlation = 0 ,554** ve (Sig. (2-tailed)) = 0,000 < 0,005 iki değişken arasında orta anlamlı ilişki bulunmaktadır. Canıkonuslardaki sorunlarla muhtarlıkların iyi ilgilendiğini değerlendirenlerin Bişkek belediyesinin sorunlarıyla iyi ilgilendiğini değerlendirmektedirler (Bkz: Tablo 3.44).

Tablo 3. 44. İlgili kurumların canıkonuslarla ilgilenmesinin korelesyonu

İlgili kurumlar		İlgili Bakanlık	Bişkek Belediyesi	Muhtar
İlgili Bakanlık	Pearson Correlation	1	,854**	,499**
	Sig. (2-tailed)		0,000	0,000
	N	416	416	416
Bişkek Belediyesi	Pearson Correlation	,854**	1	,554**
	Sig. (2-tailed)	0,000		0,000
	N	416	416	416

Muhtar	Pearson Correlation	,499**	,554**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,000	
	N	416	416	416

Canıkonusları 2005 yılı Lale devrimi sonrasında kurulan konuşlara bakıldığında on beş seneden fazla zaman geçse de bugün bile canıkonusların zaruri gereksinimleri karşılanmamaktadır. Canıkonusa oturanlardan K19 (35 yaşında, kadın): *“Yaşamak için imkanı olmayan canıkonuslarda oturmaktan insanın kendisiz suçlusunuz, kendiniz işgal ettiniz” demelerine karşıyım. Burda bir çok nüfus yeteri kadar kazanamadıklarından şehrin kiralık evlerine para ödeyemedikleri için, düzenli iş bulamadıklarından alnının teriyle para biriktirerek, buraya kendi evlerini kurarak, ailesiyle beraber oturmak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla buraya yerleşen nüfus elinde çok fırsatı olup da burasını kendisi tercih etmedi, başka çaresi kalmadığı için tercih ettiler. Her şeye ülkedeki işsizlik, yoksulluk, ekonomik kriz sebep olmuştur. Bunun dışında bir çoğu kentin diğer yerlerine kıyasla daha ucuz olduğu için alın terini dökerek kendi parasına burdaki yerlerden satın almışlardır”* diye açıklar. Dolayısıyla canıkonuslar kanun dışı işgal edilmiş konutlar olduğu için devlet tarafından vatandaşlık haklarından faydalanılmasına, gerekli hizmetlerinin sunulmasına önem verilmemiş gibi bir durum görünmektedir. Bu bağlamda “Canıkonus sakinlerinin ülkenin vatandaşlık haklarından yararlanmaması kent ile bütünleşmesini engellemektedir” varsayımı doğrulanmıştır.

Canıkonusların kurulmasına on beş seneden fazla zaman geçse de görüşme sırasında katılımcıların karşılaştıkları sorunların çözülmesi için ne gibi girişimlerde bulundukları ile ilgili soru sorulmuştur. K2 (40 yaşında, kadın): *“Bu problemleri yetkililere söylemekten yorulduk. Hiç bir sonuç yok. Kendileri bir kere olsun buraya gelmiyor. Bakanlıklar, devlet yetkilileri veya Cumhurbaşkanı bir kere olsun buraya gelse iyi olurdu. Burda devletin “üvey çocuğu” gibi yaşıyoruz”* diye sorunlarını çözmek için ilgili devlet kurumlarına hep başvurduklarını ama netice olmadığını belirlemiştir.

K7 (46 yaşında, kadın): *“Devlet hiç bakmıyor. Şehire aitiz ama Kut konutunun statüsü tartışıldığı için hiç bize bakmıyorlar”* diye açıklarken, K3 (38 yaşında, erkek): *“Burda canıkonus olduğunu bilmeyen devlet yetkilileri de var. 2013 yılında Şanghay*

İşbirliği Örgütünün başkent Bişkek'te yapılması sırasında havalimanına giden yol kenarındaki yoksul, altyapısız Kut Canıkonusunun görünümünden utanarak devlet çalışanları büyüklüğü 3 metreyi bulan duvarlar yapmışlardır (Bkz: Şekil 3. 14). İlgili devlet çalışanları duvar ardındaki hayatı görmek veya önemsemek bile istemiyor. Kut Canıkonusu devletin “üvey çocuğu” gibidir. Burdaki hayata hiç birisi bakmak istemiyor. Kut Canıkonusuna devlet çalışanları ilgi göstermiyor devlet kurumlarıyla ilgili işlerimizi çözmekte hep zorluklar çekiyoruz. Bir belge veya rapor almak için futbol topu gibi bir kurumdan diğer kuruma gitmemizi söylerler, oradan da diğer bir belediyenin bölümüne...sonuç yok, oraya gidersen daha başka bir kuruma gönderir. Bir futbol topu gibi davranıyorlar, devlet çalışanları ilgilenmek istemiyorlar” diye belirtmiştir.

K5 (34 yaşında, kadın): “Devletten hiç bir fayda görmedik. Duvar ardında yaşayan canıkonusa bakmak ve burda ciddi sorunların olduğunu görmek bu problemlerle uğraşmak istemiyor” derken, K4 (36 yaşında, kadın): “Devlet çalışanları burdaki problemleri çözmek istemiyor. Belge yada raporu devletin hiç bir kurumu vermiyor. Bu konuşun canıkonus statüsü yok. Devlet onun için bakmıyor. Sosyal hizmet, altyapı sorunlarımızı söydeğimiz zaman konuşun statüsü olmadığını söylerler, ama ne zaman vergi ödeme zamanı gelirse burası kent kenarındaki canıkonus oluyor. Devlet çalışanlarının davranışlarını anlamıyorum” der. Bu ifadelere göre bakıldığında Kut canıkonusuyla ilgili devlet kurumlarının problemlerini çözmek istemediği ortadadır. Katılımcıların sık sık verdiği ifadelere göre “devletin üvey çocuğu gibiyiz” ifadesi dikkat çekicidir. Bu bağlamda “İlgili makamların canıkonuslarla ilgilenmemesi onların dışlanma algısının olmasına neden olmaktadır” varsayımı doğrulanmaktadır.

Altın Kazık canıkonusunda ise K8 (46 yaşında, erkek): “Bu konuşun resmi statüsü olmadığı için devlete gidip problemleri söylemek faydasız. Ama Cumhurbaşkanına, bakanlıklara, belediyeye kadar gidip problemlerimizi, özellikle kırmızı kitap meselesini söyledik. Medyaya tüm problemlerimizi sık sık söyleriz. Şimdi evimizin resmi belgesi verilmesini, Altın Kazık konuşunun da konuş statüsü almasını, devlet tarafından normal vatandaş haklarımızdan faydalanmamızı istiyoruz” diye ifade de bulunmuştur. K12 (46 yaşında, kadın): “Halgi devlet çalışanını görsek problemlerimizin çözülmesiyle ilgili ugraşmasını yardım etmesini istiyoruz. Ama hiçbir netice olmuyor. Tüm sorunlarımızı özel sektörlere gidip kendimiz çözmeye

çalışıyoruz. Tek kelimeyle “devletin üvey çocuklarıyız” diyerek Altın Kazık canıkonusu da “devletin üvey çocuklarıyız” ifadesi kullanılmıştır. K10 (57 yaşında, erkek): “Devlet bir kere bile haberdar olmadı. Sonra devlet çalışanları gelip buraya yaşamak yasak diyor. Evlerinizi bozacağız diye onlarla aramızda tartışmalar oldu, konuşa bu sorun hala var. Bir kaç evi yıktılar bile uçuruma yakın diye. Sonra halk, karşı durduğu için “yazlık ev” şeklinde diyerek karar aldılar ve evlerin resmi belgelerini verdiler. Ondan sonra elektrik çektiler. Önce hiç bir şey yoktu. Burası su yolu ve kamışla dolu yerdı. Şimdi suları kendimiz çıkarıyoruz. Devletten sadece elektriklerin çekilmesiyle ilgili yardım oldu. Yolları kendimiz yapmaya çalışıyoruz”

K9 (44 yaşında, kadın): “Kendimiz para toplayıp yolları kurduk, yollara ışıklar koyduk. Her şeyi kendimiz yaptık. Devlet kurumlarına gittik ama hiç bir sonuç yok. Şimdi ise Cumhurbaşkanımızın kararıyla evimizin resmi kaydının verileceğini duyunca ona da sevinip bekliyoruz” diyerek yaşadığı konusun canıkonus statüsü ve evlerinin resmi belgelerinin çözülmesi durumunda diğer altyapı sorunlarını kendilerinin çözeceğini belirtmilerdir.

Ak Car canıkonusundan ise K17 (63 yaşında, erkek): “Seçimler sırasında bir çok adaylar ve devlet yetkilileri buraya gelirler. Kaç kere söz verdiler eğer biz kazanırsak tüm problemlerinizi çözeceğiz diye. Daha bir seçim sırasında bir millet vekili yollarınızı yapacağız diye iki Kamaz kamyon taş döktürttü. Seçim bittikten sonra buraya bir adım bile atmadı. Şimdi hiç birisine inanmıyoruz. Muhtar olsun, kaymakam olsun, millet vekilleri olsun bizim problemlerimizi çözmiyorlarsa niye devlet kurumlarında çalışıyorlar ki, anlamıyoruz. Bunun için seçimlerde oy vermedik ve oy vermek de istemiyoruz” diyerek ilgili devlet yetkililerinin seçimler sırasında boş sözleri verip aldattıklarını ve bunun için de artık seçimlerde kendilerinin oy vermek istemediklerini belirtmişlerdir.

Ak Ordo konusundan K20 (62 yaşında, erkek): “Sorunlarımızı çözmek için seçimler sırasında bir çok aday geldi. Problemlerinizi çözeceğiz diye söz verdiler. Seçim sonrası ayak bile atmazlar. Onun için tüm sorunlarımızı kendimiz çözmeye çalışıyoruz. Burda sokaklarımız devlet tarafından yapılmadı. Kendimiz yapıyoruz. Şimdi bu sokaktaki komşularımızla beraber 3000 somdan toplayak çamurlu yollarımıza taş döküp düzeltmekteyiz” demiştir. Bu durumda canıkonus sakinleri devlet tarafından altyapı sorunlarının çözülmemesini anlayınca kendileri çözmeye çalışmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde kentsel sorunlar karşısında canıkonuşta yaşayanlar ilgili kurumlara başvurumaktadırlar. Sonuç alamayınca veya ilgili makamların canıkonuşlarla ilgilenmemesi nedeni ile onların kendilerini “devletin üvey çocukları” olarak algılamalarına yol açmaktadır. Cumhurbaşkanı Sadır Caparov’un resmi belgelerle ilgili yaptığı çalışmaları, ödevlendirmeleri onların Cumhurnaşkanı hakkında daha iyi düşünmelerine neden olmaktadır. Ama canıkonuşlardaki mahalle statüsü ve buna bağlı olarak da evlerinin kırmızı kitaplarını alamayan canıkonuş sakinleri ilgili devlet çalışanlarını düşük seviyede olumsuz bir şekilde değerlendirmektedirler. Dolayısıyla kırmızı kitap meselelerinin çözülmesi canıkonuşların kent ile tamamen bütünleşmesi anlamına gelmemektedir. Kırmızı kitap meselelerinin ardında bir çok sosyal, ekonomik, ekolojik, siyasi, altyapı gibi daha da büyük sorunları gelmektedir.

3.2.2.3.2. Seçimlerde oy verme hakkı

Canıkonuşlara göre seçimlerde oy verme hakkına bakıldığında Ak Ordo konusunda %58,9’u oy kullandıklarını, %39,7’i kullanamadıklarını ve %1,7’i ise yetersiz olduğunu yanıtlamıştır. Kut konusunda ise %51,6’nda kullandıklarını, %38,7’i kullanamadıklarını ve %9,7’i ise yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Ak Car konusunda ise %7,2’i kullandıklarını, %84,9’u kullanamadıklarını ve %7,9’u da yetersiz diye yanıtlamıştır. Altın Kazık konusunda ise %86,7 oranında kullanmadıklarını, %8,3 kullanabildiklerini ve %5,0’u ise yetersiz diye ifade etmişlerdir (Bkz: Tablo 3.45).

Tablo 3. 45. Seçimlerde oy verme hakkı

Canıkonuşlar	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%58,9	%39,7	%1,7	%100
Kut	%51,6	%38,7	%9,7	%100
Ak Car	%7,2	%84,9	%7,9	%100
Altın Kazık	%8,3	%86,7	%5,0	%100
Toplam	%31,6	%62,9	%5,5	%100

Genel olarak bakıldığında seçimlerde oy verme hakkı örneklem grubunu oluşturan canıkonuşlara göre %62,9’da oy kullanamamakta, %31,6 oranında oy

kullanmakta ve %5,5 oranında ise yetersiz şeklinde durumlarını ifade etmişlerdir (Bkz: Tablo 3. 45).

Seçimlerde oy verme hakkı yaşıadıkları evin resmi kayıtları ile ilgilidir. Özellikle seçimlerde oy verme hakkı yaşıadığı evlerin kırmızı kitabı (resmi belgesi) olma arasındaki korellasyon anlamlı ilişkisine göre Pearson Correlation = 0 ,575** ve (Sig. (2-tailed)) = 0,000 < 0,005 göre iki değişken arasında önemli ilişkinin var olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yaşıadıkları evlerinin kırmızı kitabının (resmi kaydının) olmadığı için seçimlerde oy verme hakkını kullanmamaktadırlar (Bkz: Tablo 3.46).

Tablo 3. 46. Resmi kayıtlara göre seçimlerde oy veymenin korelasyonu

Sorular		Seçimlerde oy verme hakkı	Aile üyelerinin şehirde oturma izni (resmi kaydı)	Evinizin kırmızı kitabı(resmi belgesi) var mıdır?
Seçimlerde oy verme hakkı	Pearson Correlation	1	,463**	,575**
	Sig. (2-tailed)		0,000	0,000
Aile üyelerinin şehirde oturma izni (resmi kaydı)	Pearson Correlation	,463**	1	,637**
	Sig. (2-tailed)	0,000		0,000
Evinizin kırmızı kitabı(resmi belgesi) var mıdır?	Pearson Correlation	,575**	,637**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,000	

Yaşıadıkları evlerinin resmi belgelerinin olmadığı için kentte oturma izni veya resmi belgesini alamama durumu çıkmaktadır. Kente oturma izni (resmi kaydı) ve yaşıadıkları evin kırmızı kitabı (resmi belgesi) arasındaki korelasyona ve anlamlı ilişkinin olup olmamasınbakıldığında Pearson Correlation = 0 ,637** ve (Sig. (2-tailed)) = 0,000 < 0,005 göre bu iki değişken arasında önemli ilişkinin var olduğunu veriler göstermektedir (Bkz: Tablo 3.46).

Genel olarak değerlendirildiğinde canıkonushta oturanların önemli boyutunun yaşıadıkları evlerinin kırmızı kitapları (resmi belgeleri) yoktur. Bunun için onlar kentte oturma izni veya resmi kaydı yaptıramamaktadır. Onun için de canıkonusşakinleri siyasi alanda seçimler sırasında oy verme hakkından mahrum kalmaktadırlar. Katılımcıların seçimlerde oy verme hakkı kırmızı kitapları (resmi belgesinin) açısından anlamlı farklılık göstermektedir ve bunun için “Canıkonushta yaşayanlar

kırmızı kitapları (resmi kayıtları) olmadığı için seçimlerde oy verme hakkından mahrum kalmaktadır” hipotezini kanıtlamak için yapılan T-testi sonucuna göre (Sig.) $= 0,000 < 0,005$ değişkenler arasında güçlü bir farkın olduğu bulunmuş olup Hipotez-3 kabul edilmiştir (Bkz: Tablo 3.47).

Tablo 3. 47. T-testi analizine göre seçimlerde oy verme hakkı kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından anlam farklılığı

F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Hipotez-3
2,502	0,115	-14,17	407	0,000	Kabul

3.2.2.4. Sosyal bütünleşmede kültürel faktör

Göçmenlerin gelinen yeni toplum ile bütünleşebilmeleri için yeni toplumun kültürel değerlerini algılaması ve onlarla beraber bir bütün olması veya bütünleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda da bütünleşmede kültürel faktörün daha önemli olduğu ortadadır.

Kent sosyal mekan olarak da medeniyetin, kültürün merkezidir. Bu bağlamda kent kenarında bulunan canıkonuslar kentin kültürel mekanlarına gidebilmeleri, farklı kent kültürünün değerlerini algılamakta zorluklarla karşılaşp karşılaşmadığı, kısaca kent ile kültürel açıdan bütünleşme kapasitesi ve imkanının olup olmadığını bu bölümdeki uygulamanın sonuçlarına göre değerlendirmek yerinde olacaktır.

3.2.2.4.1. Canıkonuslar göre kültürel mekanlar

Başkent Bşkek’in kenarlarında bulunan canıkonuslarda farklı spor alanları, tiyatro gibi kültürel mekanların olması canıkonus sakinlerinin kent mekanında yaşamalarında kent ile bütünleşmeleri açısından önemli ve zaruri faktör olabilmektedir. Uygulamanın nicel verilerine göre spor tiyatro gibi kültürel mekanların var olup olmaması ile ilgili soru sorulmuştur. Sonuçlara göre Ak Ordo canı kouşunda spor ve tiyatro gibi kültürel mekanların olmadığını belirtenlerin oranı %64,1’ken, %31,0’ı olduğunu ve %4,9’u iseyetersiz olduğunu işaretlemiştir. Ak Car konusunda ise

%99,3 yok. Kut ve Altın Kazık canıkonusunda ise hiç olmadığı ortaya çıkmıştır (Bkz: Tablo 3. 48).

Tablo 3. 48. Spor, tiyatro gibi kültürel mekanlar

Canıkonuslar	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%31,0	%64,1	%4,9	%100
Kut	%0,0	%100	%0,0	%100
Ak Car	%0,0	%99,3	%0,7	%100
Altın Kazık	%0,0	%100	%0,0	%100
Toplam	%10,6	%87,5	%1,9	%100

Genel olarak canıkonuslara göre %87,5 oranında kültürel mekanın olmadığını, %10,6 oranında olduğunu ve %1,9 yetersiz olduğunu katılımcılar belirtmiştir. Dolayısıyla canıkonuslara göre spor ve tiyatro gibi kültürel mekanlar yoktur. Kültürel mekanların olmaması canıkonusların kent ile bütünleşmesinde kısmi engelleyicilerden olduğu görünmektedir (Bkz: Tablo 3. 48).

Bununla birlikte cami gibi dini, ibadet mekanlarına bakıldığında camilerin olma oranı yüksektir. Genel olarak örneklem grubunu oluşturan dört konuşa göre cami gibi ibadet mekanları %88,0 varken, %8,6’nde olmadığı ve %3,4’ünde ise yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır (Bkz: Tablo 3.49).

Tablo 3. 49. Cami gibi ibadet mekanları

Canıkonuslar	Var	Yok	Yetersiz	Toplam
Ak Ordo	%80,3	%15,5	%4,2	%100
Kut	%88,7	%8,1	%3,2	%100
Ak Car	%92,1	%4,6	%3,3	%100
Altın Kazık	%95,0	%3,3	%1,7	%100
Toplam	%88,0	%8,6	%3,4	%100

Canıkonuslarda dini ibadet mekanlarından hiç bir cami devlet tarafından kurulmamıştır. Canıkonuslardaki var olan camiler katılımcıların ifadelerine göre Arapların desteğiyle, bazen de yerli din adamlarının kendi gayretleriyle kurulmuştur. Bu bağlamda canıkonuslarda cami gibi ibadet mekanları katılımcıların ifadelerine göre yüksek oranda yeterli olmaktadır. Görüşme sırasında Altın Kazık konuşundan K11 (49 yaşında, kadın): “Burda şimdi camiler fazlasıyla yeterli bence. Buraya yardım edenler

camilere göre çocuklarımız için anaokulu, kreş veya okul kursa iyi olurdu” ifadesinde bulunmuştur. Kut konuşundan ise K5 (34 yaşında, kadın): *“Burda camiler çok, Araplar tarafından yardım amaçlı kurulmuştu. Camilerin yerine çocuklarımız için okul kurulsa iyi olurdu”* der. Dolayısıyla canıkonuslarda cami gibi ibadet yerleri devlet tarafından kurulmamışsa da orda oturanların çocukları için daha zaruri olan eğitim kurumlarının olmasını sağlayabilir.

3.2.2.4.2. Kent merkezindeki kültürel mekanlara gitme

Kentler her zaman için medeniyetin, kültürün merkezleri olduğu için göçmen toplum da kentle bütünleşmesinde kültürel mekanlara gitmesi, kent kültür değerlerini algılaması önemlidir. Bu bağlamda da canıkonuslara kent mekanlarına gitmesiyle ilgili sorular sorulmuştur. Uygulamanın sonuçlarına göre “Kent merkezindeki kütüphanelere, sinema, tiatro, müzelere, konserlere hiç gitmedim (kültürel faaliyetler)” sorusuna katılanlara göre katılmayanların oranı %47,4’tür. Ama %19,2 katılıyorum ve %15,1 kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap vermişlerdir. “Kent merkezine gitmek istemiyorum” ifadesine katılanlara kıyasla katılmayanların oranı %53,8 fazladır, katılanların %15,4 ve kesinlikle katılanların %10,8 oranı da vardır. *“Ala Too gibi şehir merkezine hiç gitmedim”* ifadesine katılmayanların oranı %62,7’dir. Bu bağlamda Ala Too Meydanı kentin önemli kültür mekanlarından olduğu için canıkonus sakini sık sık gidemezse de kentin meydanına ara sıra gitmektelerdir (Bkz: Tablo 3. 50).

Tablo 3. 50. Kent merkezindeki kültürel mekanlara ziyaret

Sorular	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Kent merkezindeki kütüphanelere, sinema, tiatro, müzelere, konserlere hiç gitmedim (kültürel faaliyetler)	%17,5	%47,4	%0,7	%19,2	%15,1	%100
Kent merkezine gitmek istemiyorum	%17,3	%53,8	%2,6	%15,4	%10,8	%100
Alatoo gibi şehir merkezine hiç gitmedim	%20,9	%62,7	%1,4	%9,9	%4,8	%100

Canıkonus mahallelerinde kent merkezindeki kültürel mekanlara gitme durumu hiç gitmeme durumuna kıyasla fazla orandadır. Bu anlamda da oturan Canıkonus'ta kent merkezi kültürel alanlara gitmeyenler de olduğu için gitmek istemeyen veya hiç gitmeyenleri tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğunu test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi uygulanmıştır. KMO değeri 0,50'nin üzerinde (KMO = 0,861 ve Bartlett (2016,099) $p=0,000<0,05$) olduğu için analize uygun bulunmuştur.

Elde edilen faktör analizinin faktör grubuna kent merkezindeki kütüphanelere, sinema, tiatro, müzelere, konserlere hiç gitmedim (kültürel faaliyetler) (0,830), kent merkezine gitmek istemiyorum (0,780), Ala Too gibi kent merkezine hiç gitmedim (0,747) ve kent kültürüne yabancı olduğumu düşünüyorum (0,547) kültürel alanlarla ilgili sorulan sorular içinde önemli korelasyonun olduğu için tek bir faktör grubunda birleştirilmiştir ve "Kent'in kültürel mekanlarından faydalanamayanlar" olarak adlandırılmıştır (Bkz: Tablo 3.51).

Tablo 3. 51. Kentin kültürel mekanlarından faydalanamayanlar

Soru ifadeleri	Faktör yükü
Kent merkezindeki kütüphanelere, sinema, tiatro, müzelere, konserlere hiç gitmedim (kültürel faaliyetler)	0,830
Kent merkezine gitmek istemiyorum	0,780
Ala Too gibi kent merkezine hiç gitmedim	0,747
Kent kültürüne yabancı olduğumu düşünüyorum	0,547

Genel olarak değerlendirildiğinde kent'in kültürel mekanlarına dinlenmek için gidenler vardır. Ama Canıkonus'larda kent'in kültürel mekanlarına gitmeyenler kendini kent kültürüne yabancı olarak görenler diğerlerine kıyasla az oranda olsa da bulunmaktadır. Bu durumda Canıkonus'ların kent ile kültürel açıdan tamamen bütünleşme durumu hala sorunludur denilebilir.

3.2.2.4.3. Kendini kent kültürüne yabancı görme

“Kent kültürüne yabancı olduğumu düşünüyorum” ifadesine hiç katılmayanların ve katılmayanların oranı %55,3,^tir, az oranda olsa da %8,7 karasızlar, %8,4 katılanlar ve 7,2 kesinlikle katılanlar bulunmaktadır (Bkz: Tablo 3. 52).

Tablo 3. 52. Kent kültürüne yabancı görme durumu

Soru ifadesi	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Kent kültürüne yabancı olduğumu düşünüyorum	%20,4	%55,3	%8,7	%8,4	%7,2	%100

Bu durumda da mülakat sırasında katılımcılara “*Kentte kendinizi yabancı yada fazlalık gibi düşündüğünüz oldu mu?*” orusu sorulmuştur, K4 (36 yaşında, kadın): “*Evet, kendimi yabancı yada fazlalık gibi düşünüyorum. Kent merkezine gidince de dış görünüşümden utanıyorum. Canıkonuslarda yaşayan köylü birisi gibi darvanıyorlar*” diye ifade ederken, K3 (38 yaşında, erkek): “*Bazen oluyor. Devlet hiç bakmadığı için başka bir yerden gelmiş gibi yabancı olarak hissedebiliyorum*”, K2 (40 yaşında, kadın), K23 (38 yaşında, erkek): ve K7 (46 yaşında, kadın): *Evet kendimi yabancı yada fazlalık olarak sık sık düşünüyorum. Ülkenin bir vatandaşı olarak burda yaşamakla hiç bir vatandaşlık hakkından yararlanamıyoruz*” derken K8 (46 yaşında, erkek): “*Evet bazen oluyor. Resmi olarak hiç bir belgemiz yokken hiç bir kurum bakmadığı için böyle durumlar da olur*” diyerek canıkonuslarda yetersiz yaşam koşulları sorunlarına devlet tarafından ilgi gösterilmediği için yabancı olarak görme durumunun ortaya çıktığını belirtmektedir.

Canıkonuslardaki altyapı sorunları nedeniyle orda oturanlar kendilerini kent kültürüne yabancı gibi gördükleri bir durum ortaya çıkmıştır. K9 (44 yaşında, kadın): *“Böyle yaşamda kendimi yabancı gibi düşünürüm. Kentin meydanına çocuklarımla giderken kendimi sık sık yabancı gibi düşünürüm. Çocuklarım daha küçük olduğu için anlayamaz. Ama ben kentlilerin yanında kendimi “ikinci derecedeki” insan ya da yabancı birisi gibi hissederim. Kentliler bana kıyasla iyi yaşam şartında tertemiz, medeniyetli görünüyor, ben canıkonuslarda toz, çamurla dağdan gelmiş gibi görünüyorum, bu durumda gerçekten de kendimi onlara kıyasla yabancı olarak hissederim. Ne kadar giysin pahalı ve kaliteli olursa olsun farketmez. Burda toz toprak veya çamurlu olduğu için hiç de temiz görünmez”* diye ifadede bulunurken, K14 (35 yaşında, erkek): *“Evet gerçeği söylemek gerekir. Kentin merkezine gittiğim zaman kendimi “ikinci derecedeki” birisi gibi yani yabancı olarak düşünürüm. Kent merkezine gittiğimde dış görünüşümden canıkonusda yaşadığının anlaşıldığını düşünürüm. Ne kadar pahalı giysi satın alsak da farkı yok yani burda toz ve çamurla hiç farkı yok. Şehrin merkezine gittiğimde zaten görünüyor canıkonuslardan geldiğim ayakkabılarım iki kat toz veya çamur. Bu durumlarda özellikle kente yabancı olduğumu hissederim. Kent merkezine gittiğimde burda konuştuğum tarzda değil, daha çok kentlilerin konuşmalarına benzer bir şekilde konuşmaya çalışırım”* ve K18 (37 yaşında, erkek): *“Bazen kendimi yabancı, fazlalık olarak düşündüğüm durumlar da olur. Özellikle kentin merkezine gittiğimde giyisimden, ayakkabımdan anlaşıyor canıkonusdan geldiğim. Ne kadar pahalı ne kadar kaliteli giysün olursa olsun burda hepsi toz, toprak ve çamur. Onun için de kent gittiğimde kendimi yabancı olarak, kente fazlalık olarak hissediyorum. Bu yüzden kentin merkezine çok sıklıkla gitmiyorum”* diyerek canıkonuslardaki yetersiz şartlar nedeniyle kendini kentlilerin içinde “ikinci derecedeki birisi” gibi algıladıklarını onun için de kent merkezine gitmek istemediklerini belirtir. Bu bağlamda “Altyapı sorunları yaşayan canıkonus sakinleri kentte yabancı, fazlalık algısı bulunmaktadır” varsayımı doğrulanmıştır.

K19 (35 yaşında, kadın): “Evet oluyor. Böyle yaşam koşulları olmayan konuşlarda daha uzun zaman yaşayınca kendimizi yabancı veya fazlalık gibi hissetme algısı zaman geçince daha da artmaktadır. Çünkü burası köy ötesi, hiç bir yaşam koşullar olmayan bir canıkonus. Her şey toz toprak, yağmurlu günlerde dizlerimize kadar çamurun içindeyiz. Böyle ortamda yaşayanlar kent merkezine gittiğimizde tabi ki kendimizi yabancı fazlalık olarak hissedebiliyoruz” derken, K24 (48 yaşında, erkek): “*Kentin merkezine gittiğimde bazen kendimi yabancı gibi görüyorum. Sonuçta burası da bir köy gibi*” ifadesinde bulunmuştur.

K16 (42 yaşında, kadın): “*Ülkenin sanki vatandaşı değilmiş gibi yaşıyoruz. Ara sıra kendimi yabancı olarak hissedebiliyorum. Devlete müracaat edemezsek, kentin hiç bir imkanından faydalanmıyorsak kendimizi tabiki fazlalık olarak görüyoruz. Mesela kente ikamet belgesi olsa hukumuzu kullanabilirdik. İkamet kaydı yaptırmak için ise evimizin resmi belgeleri olması gerekiyor, bizde olmadığı için kendimizi kente yabancı olarak görüyoruz*” diye ifade ederek kendilerini kente yabancı görme durumu resmi belgeleriyle ilişkili olduğu durumu belirtir.

Demek ki örneklem grubunu oluşturan canıkonuslarda oturan katılımcıların ifadelerine göre onların resmi belgelerinin olmama durumu olduğu için önemli ölçüde altyapı sorunları olup bu durumda köy ötesi yaşam şartında yaşama algısı lduğundan kendilerini kent tültürüne yabancı olarak görme durumu ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak araştırmanın nicel verilerine göre canıkonusların kırmızı kitapları (resmi belgelerinin) olup olmaması onların kendilerini kent kültürüne yabancı olarak görmesiyle ilgili T-testi analizinin yapılması uygun bulunmuştur. “Canıkonuslarda oturanların kente yabancı olduğunu görme şekli kırmızı kitabın (resmi belgesi) var olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için yapılan T-testi analizinin sonucuna göre ($p= 0,000 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-4 kabul edilmiştir (Bkz: Tablo 3. 53).

Tablo 3. 53. T-testi analizine göre canıkonuslarda oturanların kente yabancı olduğunu görme şekli kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından anlam farklılığı

F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Hipotez-4
33,006	0,000	-4,116	931	0,000	Kabul

Genel olarak canıkonuslarda tüm sosyal, altyapı sorunları nedeniyle, yaşam için yetersiz şartlardan dolayı canıkonušta yaşayanların çoğunluğu tarafından kendilerini kent kültürüne yabancı olarak algılama durumu ortaya çıkmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre değerlendirildiğinde canıkonušta oturanlar kendilerini kent kültürüne yabancı olarak görmekte ve bunun için kentle kültürel açıdan bütünleşememektedir. Yabancılaşma algısı kentleşme bütünleşememenin kesin göstergelerindendir.

3.2.2.5. Sosyal bütünleşmede gündelik yaşam ve toplumsal ilişkiler

Bir toplumu toplum yapan önemli unsur sosyal ilişkilerdir. İlişkiler ile toplum oluşmaktadır ve bir toplumu oluşturan ilişkiler de günlük yaşam içinde olmaktadır. Bu bağlamda göçmenler geldikleri memleketiyle ve yeni yerleşen toplum ile ilişkilerinin ne derecede olması onların yeni geldikleri toplum ile bütünleşmesini belirleyen önemli unsurlardandır.

Uygulamada ‘geldiği memleket ile ilişki’, ‘kentte hemşeri ve akrabalarla ilişki’, ‘komşularla ilişki’ ve ‘yeni arkadaşlık edinme’ gibi ögeleri çerçevesine canıkonuslara gelen göçmenlerin kent ile bütünleşmesinde günlük yaşamda sosyal ilişkileri değerlendirilecektir.

3.2.2.5.1. Göçmenlerin memleketle ilişki düzeyleri ve şekli

Günlük kent yaşamında göçmenler veya ülkenin farklı bölgelerinden canıkonuslara yerleşenlerin köyleri/memleketleriyle farklı düzeyde ilişkileri vardır. Bu bağlamda araştırmanın nicel verilerine bakıldığında katılımcılara “Memlektinize ne sıklıkta gidersiniz?” sorusu sorulmuştur. Sonuçlara göre Ak Ordo canıkonusu katılımcılarının %43,7’i yılda 1-2 kez memleketine gittiklerini belirtirlerken, %28,8’i ayda 1-2 kez, %14,0’ü hiç gitmediklerini ve %13,5’i ise 2 yılda bir kez gittiklerini belirtmişlerdir. Kut’da %61,5 yılda 1-2 kez gidenlerken, ikinci sırada %17,1’i memleketine hiç gitmediklerini, Ak Car’da memleketine en çok %52,8’i yılda 1-2 kez gittiklerini, ikinci sırada ise %21,7 2 yılda bir, üçüncü sırada %15,7 ila hiç gitmediklerini ve %9,7 oranı ise ayda 1-2 kez gittiklerini söylemişlerdir. Altın Kazık konusunda ise %61,0’i yılda 1-2 kez, %21,9’u 2 yılda bir gittiklerini belirtmişlerdir.

Genel olarak memleketine gitme sıklığına bakıldığında ise %52,5’ininyılda 1-2 kez, %17,3’ünün 2 yılda bir, %15,7’nin ayda 1-2 kez ve %14,5’inin hiç gitmediklerimedikleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla canıkonuşta oturanların memleketine gitme sıklığı yılına 1-2 kezdir (Bkz: Tablo 3. 54).

Tablo 3. 54. Canıkonuşlara göre memlekete gitme sıklığı

Memleketinize ne sıklıkta gidersiniz?	Hiç	Ayda 1-2 kez	Yılda 1-2	2 yılda	Toplam
Ak Ordo	%14,0	%28,8	%43,7	%13,5	%100
Kut	%17,1	%11,1	%61,5	%10,3	%100
Ak Car	%15,7	%9,7	%52,8	%21,7	%100
Altın Kazık	%9,5	%7,6	%61,0	%21,9	%100
Toplam	%14,5	%15,7	%52,5	%17,3	%100

Mülakat sırasında katılımcılara “Geldiğiniz memleketinizle ilişkileriniz nasıl (malınız ve mülkünüz var mı), ne sıklıkta gidip geliyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Bu bağlamda katılımcıların ifadelerine bakıldığında en çok K1, K2, K5, K6, K3, K8, K9, K10, K12, K19: “*Geldiğim memleketime çok sıklıkla gitmiyorum. Fakat akrabalarım ile görüşmek için toylara, törelere gidip geliyorum*” ifadelerinde bulunmuşlardır. Bazı katılımcılar ise K7 (46 yaşında, kadın): “*İlişkilerimiz var ama çok sık değil. Orda bana ait arsa yeri var. Devlet tarafından verilen arsa yerim var, verilen arsa yeri dağ eteğinde olduğu için yaşamak da mümkün değil. Onun için buraya göç ettik*” derken K11 (49 yaşında, kadın): “*Geldiğim memleketimde şimdi hiç bir şeyim kalmadı. Evimiz, arsa yerim vardı hepsini sattım. Orda annem ve babam var onları ziyaret için gidip geliyorum*” derken K15, K16: “*Memleketime ara sıra giderim. Orda akrabalarım var. Telefonla görüşürüm. Orda bana ait mal mülk yok*” der.

K17 (63 yaşında, erkek): “*Memleketimde bana ait hiç bir mal mülk yok. Evimizi satıp buraya göç etmiştik. Orda akrabalarımızla beraber buraya taşınmıştık. Çünkü oturduğumuz yer Tacikistan’ın sınırına yakındı. İşsizlik, yoksulluk problemleri yaşıyorduk. Düzenli işimiz yoktu. Buraya taşındıktan sonra memleketime hiç*

gitmedim” diyerek akrabalarıyla beraber kente göç etmek zorunda kaldıklarını ve memleketine geri dönmediklerini ifade etti.

K4, K20: “*Memleketime gitmiyorum. Bana ait mal mülk yok*” kendilerine ait mal mülkün olmadığı için gitmediklerini belirtirken, K14, K21 : “*Geldiğim memleketime yılda iki kez gidip geliyorum. Orda bana ait arsa yer var*”, K25 (35 yaşında, kadın): *Geldiğim memleketimde bize ait mal mülk var. Oraya yıla 2-3 kez giderim*” derken K18 (37 yaşında, erkek): “*Memleketimize sık sık gidip geliyoruz. Hafta içinde bir kere olsun gidiyorum. Orda bize ait büyük baş küçük baş hayvanlar var*” diye ifade etmiştir. K22 (35 yaşında, kadın): “*Geldiğim memleketimde mal mülkümüz yok. Oraya çok az gideriz 5-6 senede bir kez*”. K23 (38 yaşında, erkek): “*Yazın yılda bir kez gideriz ailemizle*” demiştir. Bu durumda memleketinde malı ve mülkü olanların memleketiyle daha sıkı ilişki içinde olduğu görülmektedir.

Canıkonaşta oturanların kentte sürekli ve düzenli işlerinin olup olmaması açısından memleketlerine gitme sıklığında bir ilişki olmalı düşüncesiyleiki değişken arasında hipotez kurup tespit edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda “Canıkonaşlarda oturanların köy/memleket ile ilişki düzeyi sürekli ve düzenli işi açısından farklılaşmaktadır” hipotezini kanıtlamak için t-testi analizi yapılmıştır. Bu analizin sonuçlarına göre ($p=0,357 > 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamış olup Hipotez-5 red edilmiştir. Demek ki canıkonaşta oturanlar köy/memleketiyle ilişkileri onların kent hayatında sürekli ve düzenli işinin olup olmamasıyla ilişkili değildir (Bkz: Tablo 3. 55).

Tablo 3. 55. T-testi analizine göre canı konuşlarda oturanların köy/memleket ile ilişki düzeyi sürekli ve düzenli işi açısından anlam farklılığı

F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Hipotez-5
16,719	0,000	-0,921	1136	0,357	Red

Bununla birlikte canıkonaşlarda oturma süresine göre memlekete gitme sıklığını tespit etmeye ihtiyaç duyulmuştur. Buna bağlı olarak “Oturduğu konutta yaşam süresi köy/memlekete gitme sıklığı açısından farklılaşmaktadır” hipotezini kanıtlamak için yapılan ANOVA analizini sonucuna göre ($p=0,000 < 0,005$)

değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup **Hipotez-6 kabul edilmiştir** (Bkz: Tablo 3. 56).

Tablo 3. 56. Canıkonusularda oturma süresine göre memlekete gitme sıklığının farklılığı

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Hipotez-6
Grup içi	28,937	3	9,646	12,428	0 ,000	Kabul
Gruplar arası	553,376	713	0,776			
Toplam	582,312	716				

Canıkonusu'ta yaşam süresine göre hangi gruplar arasında memleketine gitme sıklığı farklılaşmakta olduğuna bakıldığında bir yıldan az yaşayanların hiç gitmediği, 1-5 yıl, 6-10 ve 11 yıldan fazla yaşayanların yılda 1 veya 2 kez gitmekte olup bir yıldan az yaşayanlar arasında farklılaşmaktadır (Bkz: Tablo 3. 57).

Tablo 3. 57. Üst tablonun devamı

%95 Güven Aralığı					
Oturduğunuz konuştta yaşam süreniz?	Mean	Std. Deviation	Std. Error	Alt	Üst
Bir yıldan az	2,1132	0,80049	0,10996	1,8926	2,3338
1-5 yıl	2,6993	0,92554	0,05473	2,5916	2,8070
6-10 yıl	2,8472	0,91489	0,06225	2,7245	2,9699
11 yıldan fazla	2,9198	0,77201	0,06066	2,8	3,0395
Toplam	2,7503	0,90182	0,03368	2,6842	2,8165

Canıkonusu'ta oturanların memleketiyle ilişki düzeylerini incelemede memleketine gitme sıklığı ile orda kendine ait mal mülkünün olup olmaması ile ilgili hususa ihtiyaç duyulmuştur. “Memleketine gitme sıklığı orda mal mülkünün olup olmamasına göre farklılaşmaktadır” hipotezini kanıtlamak için yapılan ANOVA analizini sonucuna göre ($p= 0, 003 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-7 kabul edilmiştir (Bkz: Tablo 3. 58).

Tablo 3. 58. Köy/memleketine gitme sıklığının ordaki mal mülküne göre farklılığı

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Hipotez-7
Grup içi	32,639	3	10,880	4,753	0 ,003	Kabul
Gruplar arası	1632,131	713	2,289			
Toplam	1664,770	716				

Memleketine gitme sıklığı hangi mal mülkünün olmasına göre farklılıkları olduğuna bakıldığında, köy/memleketinde hiç gitmeyenlerin daha hiç bir malı ve mülkü olmayanlardan olduğu, ayda 1-2 kez ve yılda 1-2 kez gidenlerin memleketlerinde büyük yada küçük baş hayvanlarının olduğu tespit edilmiştir (Bkz: Tablo 3. 59).

Tablo 3. 59. Üst tablonun devamı

%95 Güven Aralığı					
Memlektinize ne sıklıkta gidersiniz?	Mean	Std. Deviation	Std. Error	Alt	Üst
Hiç	4,5900	1,15553	0,11555	4,3607	4,8193
Ayda 1-2 kez	3,9417	1,63194	0,16080	3,6228	4,2607
Yılda 1-2	3,9872	1,58149	0,08008	3,8297	4,1446
2 yılda	4,1935	1,44085	0,12939	3,9374	4,4497
Toplam	4,1004	1,52483	0,05695	3,9886	4,2122

Genel olarak değerlendirildiğinde canıkonuşta oturanların memleketleriyle ilişkileri kentte sürekli ve düzenli işinin olup olmamasına göre farklılıkların bulunduğu ortaya çıkmıştır. Yani memleketine gitme sıklığı kentte sürekli ve düzenli işinin olup olmamasına göre değişmemektedir. Ama yaşadığı konutta yaşam süresine göre farklılığı vardır. Özellikle bir yıldan az yaşamış canıkonuş sakinleri memleketine gitmemişken, genel olarak 11 yıla kadar yaşamış olanlar yılda bir veya iki kez gitmektedir. Bununla birlikte memleketlerine hiç gitmeyenlerin orda kendilerine ait mal mülkü yokken, ayda 1-2 ve yılına 1-2 kez gidenlerin büyük yada küçük baş

hayvanlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak canıkonuşta oturanların köy/memleketleriyle olan ilişkileri hala vardır ve orta seviyededir

3.2.2.5.2. Bişkek'in yerli halkı ile ilişkiler

Başkent Bişkek'e göç edip, canıkonuşlara yerleşen göçmenler kentin yerli halkı ile ilişki düzeyleri onların kent ile bütünleşmesinde önemlidir. Bu bağlamda da araştırmanın nicel verilerinde katılımcılara *“Bişkek'in yerli halkı bizi dışlıyor”* ifadesine katılıp katılmadığı sorulmuştur. Katılımcıların verdiği cevaplara bakıldığında bu ifadeye katılmayanların oranı diğer seçeneklere kıyasla daha fazladır. Ak Ordo konusundan %56,0, Kut canıkonuşundan ise %55,3, Ak Car konusundan ise %63,4'ü ve Altın Kazık konusundan %73,2'i bu önermeye katılmamaktadır. Kesinlikle katılanların oranı diğer canıkonuşlara karşılaştırmalı olarak Kut konusunda %14,3 olup daha fazladır. Genel olarak bakıldığında ise örneklem grubunu oluşturan canıkonuşların %61,4'ü *“Bişkek'in yerli halkı bizi dışlıyor”* ifadesine katılmamaktadır, %16,3'ü hiç katılmamakta, üçüncü sırada %8,4 kararsızken, %8,0'ü kesinlikle katılmakta ve %5,9'u da katılmaktadır (Bkz: Tablo 3. 60).

Tablo 3. 60. Bişkek'in yerli halkından dışlanma algısı

Bişkek'in yerli halkı bizi dışlıyor	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Ak Ordo	%24,5	%56,0	%3,2	%6,4	%9,9	%100
Kut	%8,1	%55,3	%14,9	%7,5	%14,3	%100
Ak Car	%18,7	%63,4	%9,8	%4,3	%3,7	%100
Altın Kazık	%4,6	%73,2	%7,8	%7,2	%7,2	%100
Toplam	%16,3	%61,4	%8,4	%5,9	%8,0	%100

“Bişkek'in yerli halkı bizi dışlıyor” ifadesine katılanlar da bulunduğu göre bu sonuçlara bağlı olarak araştırmanın nicel verilerine göre canıkonuşların kırmızı kitapları (resmi belgelerinin) olup olmaması onların kendilerini Bişkek'in yerli halkından dışlanma algısıyla ilgili T-testi analizinin yapılması uygun bulunmuştur.

“Canıkonuslarda yaşayanların Bişkek’in yerli halkından dışlanma algısı kırmızı kitabının (resmi belgesi) olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için yapılan T-testi analizinin sonucuna göre ($p = 0,000 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-8 kabul edilmiştir (Bkz: Tablo 3. 61). Demek ki kırmızı kitapları veya resmi belgeleri olmayan canıkonushta oturanlar daha çok Bişkek’in yerli halkından dışlanma algısını yaşamaktadır.

Tablo 3. 61. T-testi analizine göre canı konuşhta yaşayanların Bişkek’in yerli halkından dışlanma algısının kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından anlam farklılığı

F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Hipotez-8
66,582	0,000	-4,335	931	0,000	Kabul

Canıkonushta yaşayanların Bişkek’in yerli halkı ile ilişki düzeyini tespit etmek amacıyla “*Bişkek’in yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlamıyorum*” ifadesine katılıp katılmadığı sorulmuştur. Sonuçlara göre Ak Ordo canıkonusunda %57,1’i, Kut canıkonusundan %44,7’i, Ak Car konuşundan %71,6’ı ve Altın Kazık konuşundan da %69,7’i bu ifadeye katılmadığını belirtmiştir. Ak Ordo %20,4 ve Kut canıkonuslarında %19,7 oranında kesinlikle katılanların oranı diğer canıkonuslarla karşılaştırıldığında yüksek çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında ise “*Bişkek’in yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlamıyorum*” ifadesine %61,6’sı katılmazken, %11,2’i kararsız, %11,0 ile kesinlikle katılanlar, ondan sonra %10,1 hiç katılmayanlar ve %6,0 katılanlar yer almaktadır (Bkz: Tablo 3. 62). Bu sonuçlara göre canıkonushta yaşayanların Bişkek’in yerli halkının davranışlarını anlamama durumları çok az oranda gözükmetedir.

Tablo 3. 62. Bişkek’in yerli halkı ile ilişki düzeyi

Bişkek’in yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlamıyorum	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam

Ak Ordo	%12,9	%57,1	%4,1	%5,4	%20,4	%100
Kut	%5,3	%44,7	%19,7	%10,5	%19,7	%100
Ak Car	%13,8	%71,6	%8,5	%4,3	%1,8	%100
Altın Kazık	%1,5	%69,7	%22,7	%6,1	%0,0	%100
Toplam	%10,1	%61,6	%11,2	%6,0	%11,0	%100

Bununla birlikte Bişkek’in yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlama düzeyi yerleşim niteliğine göre canıkonuslara göç edenler arasında farklılığın olup olmamasını tespit etmeye ihtiyaç duyulmuştur. “Bişkek’in yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlama düzeyi göç edenlerin yerleşim yeri niteliğine göre farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için yapılan ANOVA analizini sonucuna göre ($p = 0,135 > 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamış olup Hipotez-9 red edilmiştir (Bkz: Tablo 3. 63).

Tablo 3. 63. Bişkek’in yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlama düzeyi göç edenlerin yerleşim yeri niteliğine göre farklılığı

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Hipotez-9
Grup içi	4,564	3	1,521	1,862	0,135	Red
Gruplar arası	663,494	812	0,817			
Toplam	668,058	815				

Genel olarak canıkonushta oturanların Bişkek’in yerli halkı ile ilişki düzeylerine bakıldığında canıkonushta yaşayanlar kentin yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlıyor ama yerli halkından kendini dışlanma algısı olanların özellikle evinin resmi belgesinin olmayanlardan çıkması dikkat çekmektedir.

3.2.2.5.3. Kentte akrabalık bağı ve görüşme sıklığı

Canıkonuslara göre “*Bişkek’teki akraba ve hemşerilerle sadece toylar da ve bayramlarda yüzyüze görüşürüz*” ifadesine bakıldığında Ak Ordo konuşunda en çok oranda %53,9 ile katılanların, Kut canıkonusunda da %56,5 ile katılanların Ak Car konuşunda %51,0 ile ve Altın Kazık konuşunda ise %69,3 ile katılanların oranı katılmayanlara yüksek çıkmıştır. Dolayısıyla canıkonushta oturanların kenli akraba ve

hemşerileri ile ilişkisine bakıldığında %55,8 oranı sadece toylar da ve bayramlarda yüzyüze görüşmektedir. Bu sonuca göre göçmenler kentli akrabalarıyla ziyaretleşme sıklığı daha serin olduğu ortaya çıkmaktadır (Bkz: Tablo 3. 64).

Tablo 3. 64. Bişkek'teki akrabalar ve hemşerileriyle sadece toylar da ve bayramlarda yüzyüze görüşme

Bişkek'teki akrabalarım ve hemşerilerimle sadece toylar da ve bayramlarda yüzyüze görüşürüz	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Ak Ordo	%18,8	%12,8	%1,8	%53,9	%12,8	%100
Kut	%3,7	%21,1	%4,3	%56,5	%14,3	%100
Ak Car	%3,7	%17,0	%1,2	%51,0	%27,1	%100
Altın Kazık	%1,3	%19,0	%2,6	%69,3	%7,8	%100
Toplam	%7,8	%16,8	%2,1	%55,8	%17,5	%100

Canıkonoşta oturanlar kentli akrabalarıyla ilişkilerine bakıldığında Bişkek'li akrabalar ve hemşerileriyle sadece toylar da ve bayramlarda yüzyüze görüşmesi ve toyların dışında da sık sık ziyaretleşmesi arasındaki korellasyon bakımından anlamına göre Pearson Correlation = - ,571**ve (Sig. (2-tailed)) = 0,000 < 0,005 göre iki değişken arasında önemli olumsuz ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre canıkonoşta yaşayanlar Bişkek'li akrabalar ve hemşerileriyle sadece toylar da ve bayramlar dışında sık sık görüşmemektedir (Bkz: Tablo 3. 65).

Tablo 3. 65. Canıkonoşta oturanların kentli akrabalarıyla görüşme sıklığı

Sorular		Bişkek'teki akrabalarım ve hemşerilerimle sadece toylar da ve bayramlarda yüzyüze görüşürüz	Bişkek'teki akrabalarım ve hemşerilerimle toyların dışında da sık sık ziyaretleşiriz
Bişkek'teki akrabalarım ve hemşerilerimle sadece toylar da ve bayramlarda yüzyüze görüşürüz	Pearson Correlation	1	-,571**
	Sig. (2-tailed)		0,000
Bişkek'teki akrabalarım ve hemşerilerimle	Pearson Correlation	-,571**	1

toyların dışında da sık sık ziyaretleriniz	Sig. (2-tailed)	0,000	

Nitel veri toplama sırasında mülakata katılan katılımcılara kentli akrabalarıyla ilişki düzeyini tespit etmek amacıyla “*Kentteki akrabalarla ilişkileriniz nasıl ve ne gibi durumlarda görüşürsünüz?*” sorusu sorulmuştur.

K1, K3, K10, K13, K14 (36 yaşında, kadın): “*Sadece toylarda, bayramlarda yüzyüze görüşürüz. İlişkilerimiz iyi. Genelde sık sık yüz yüze görüşmüyoruz*” diye ifader eder. K2, K7, K9, K11, K17, K20 “*Şehirdeki akrabalarım ile sık sık görüşürüz. Bir az uzak akrabalarımızla ara sıra haberleşiriz*” derken katılımcıların çoğunluğu K4, K5, K8, K12, K15, K16, K21, K22, K23, K24, K25 “*Kentli akrabalarımızla ilişkilerimiz orta, maalesef sık sık görüşemiyoruz ara sıra yüzyüze görüşüyoruz. Sadece düğünlerde, cenaze gibi günlerde görüşüyoruz*” ifadesinde bulunmuştur. Bununla birlikte K18 (37 yaşında, erkek): “*Kentli akrabalarımızla ara sıra görüşürüz. Komşularımız gibi giderken veya gelirken selamlaşıyoruz. Sık sık yüzyüze görüşmüyoruz. Burda yaşadığıma on sene oluyor. Sadece iki komşumu tanıyorum. Diğerlerini tanımıyorum. İlişkilerimiz de yok*” diyerek kentli akrabalarıyla ve komşularıyla ilişki düzeyinin daha zayıf olduğunu belirtmiştir.

Genel olarak bakıldığında canıkonuşta oturanların kentli akrabalarıyla ilişkileri daha çok düğünlerde, cenaze, törelerinde, bayramlarda gerçekleşmektedir. Sık sık yüzyüze görüşenlerin sayısı karşılaştırmalı olarak azdır.

3.2.2.5.4. Canıkonuşlarda komşuluk ilişkiler

Başkent Bişkek’in kenarlarında bulunan canıkonuşlarda genellikle ülkenin farklı bölgelerinde işsizlik gibi nedenlerle göç edip gelenler oturmaktadır. Kırgızistan küçük bir ülke olsa da toplum içinde bazı durumlarda çok açık bir konu olmazsa da “güneyli”, “kuzeyli” olarak bölünme durumları da nadiren gözükabilmektedir. Bu durumda canıkonuşta oturanlar farklı bölgelerden göç edenlerin olması nedeniyle komşularıyla ilişkilerinin düzeyini tespit etmek amacıyla “*Komşularınızla ilişkileriniz nasıl?*” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında: K1 (36 yaşında, kadın): “*Komşularımızla ilişkilerimiz iyidir. Huzurlu mahallemiz var*” derken, görüşmeyekatılanların çoğunluğu K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K13:

“Komşularımızın hepsi iyi. Buraya gelenler hep bizim gibi farklı bölgelerden göç edip geldikleri için birlik içinde yaşıyoruz” ifadesinde bulunmuşlardır.

Altın Kazık konuşundan K8 (46 yaşında, erkek): *“Burdaki komşularımızla ilişkilerimiz çok iyidir. Benim 7 çocuğum var ekonomik durumum iyi değil, senelerdir kirali evlerde yaşıyoruz, düzenli ve sürekli işim yok. O yüzden komşularım ve mahalledekiler toplanarak bir yıl oluyor tek odalı bile olsa aşar yoluyla bizim için ev kurdular. Onlara ne kadar teşekkür etsem azdır...”* (Bkz: Şekil 3. 20) derken, K10 (57 yaşında, erkek): *“Burda farklı bölgelerden göç edip gelen insanlar var. Hepimiz buraya göç edip geldiğimiz için birlik içinde yaşıyoruz. Yazın hayvan keserek adak adadık. Toy veya törenlerde iyi veya kötü günlerde hane başı 500 som toplayarak birbirimize yardım ederiz”* ifadesinde bulunur.

Bununla birlikte canıkonuşta oturanlar komşularıyla birleşerek atölye gibi işleri yaptıkları durumlar da bulunmaktadır. K11, K12 (49 yaşında, kadın): *“Komşularımızla ilişkilerimiz iyi. Evde oturan işsiz anneler toplanarak çocuklarımızın okul masraflarını az da olsa karşılamak için üçümüz beraber küçük bir atölye açtık. Diktiğimiz gömlekleri Dordoy Pazarına gidip satıyoruz”* der. Bu bağlamda canıkonuşta oturanların çoğu süreli ve düzeli iş sorunları olduğu için bu sorunları çözmek amacıyla komşular birleşerek maddi durumlarını karşılamak için küçük de olsa atölye açıp çalıştıkları duruma özellikle Dordoy Pazarına yakın olan canıkonuşlarda sık sık karşılaşılmaktadır.

Bişkek'te canıkonuşların kentleşme süreci içerisinde ilişkileri kolaylaştıran, gerginliği azaltan bir unsur olarak Pazar yerleri, Kıray'ın kent sosyolojisindeki kavramı ile bir tampon bir kurum haline gelmiştir denilebilir. Dordoy pazarına yakın canıkonuşlarda, dikiş işleri yapılan atölyelere de sık sık rastlanır. Canıkonuş sakinleri, komşularını ve hemşerileri ile yada köydeki işsiz olan hemşerilerini, akrabalarını çağırarak beraber bu atölyelerde çalışırlar. Mallarını da Dordoy pazarına getirip toptan satarlar. Pazar yerinde çalışan tüccarlardan hangi mallara müşterilerden daha fazla talebin olduğunu öğrenir, bazen de mallarını borç verir, kısaca yakın ilişkide olurlar. Kazandıklarıyla o pazardan gereksinimlerini alırlar. Aynı zamanda araştırmada görüldüğü gibi katılımcıların % 63,5'i ortaokul düzeyinde oldukları için

canıkonuslarda oturanların birçoğu Dordoy pazarında perakende satış işlerini yapmaktadırlar. Bu anlamda canıkonusların kentle bütüleşme sürecinde Dordoy pazarının bu rölü geçici gibi görünse de ancak tam modernleşmiş kente has kurumlar tam işlemeye başlayana kadar tampon kurum ve mekanizma fonksiyonunu sürdüreceklidir.

Ak Car canıkonusunda K14 (35 yaşında, erkek): *“Burda oturan komşularımızın çoğunluğu kendi akrabalarımız. Onun dışında Narın ve Batken gibi diğer bölgelerden gelenler var. Onlar da bizim gibi iş bulmak için bu konuşa göç edip geldikleri için durumlarımız benziyor. Hepimiz kırgızız güney-kuzey olarak ayrıışmıyoruz, daha huzurlu yaşıyoruz”* diyerek komşularıyla ilişkilerinin daha iyi düzeyde olduğunu belirtir.

Bununla birlikte araştırmanın anket görüşmesinde *“Komşularım bizi dışlıyor”* ifadesine katılıp katılmaması sorulmuştur. Cevaplara göre Ak Ordo konuşundan %66,1, Kut %84,1, Ak Car’da %79,7’i ve Altın Kazık canıkonusunda ise %94,1’i bu düşünceye katılmamaktadır. Genel olarak bakıldığında *“Komşularım bizi dışlıyor”* ifadesine katılanlara göre katılmayanları oranı %78,1’dir, %14,9’u hiç katılmamakta, %3,2’i katılmakta ve %1,3’ü kesinlikle katılmamaktayken, %2,4’ü kararsızdır (Bkz: Tabo 3. 66).

Tablo 3. 66. Canıkonuslarda oturanların komşulardan dışlanma durumu

Komşularım bizi dışlıyor	Hiç katılmıyor um	Katılmıyor um	Kararsız m	Katılıyor um	Kesinlikl e katılıyor um	Topla m
Ak Ordo	%23,1	%66,1	%0,0	%6,6	%4,1	%100
Kut	%8,5	%84,1	%5,1	%3,4	%0,0	%100
Ak Car	%15,8	%79,7	%4,5	%0,0	%0,0	%100
Altın Kazık	%2,5	%94,1	%0,0	%3,4	%0,0	%100
Toplam	%14,9	%78,1	%2,4	%3,2	%1,3	%100

Genel olarak değerlendirdiğinde canıkonusda oturanlar kente ülkenin farklı bölgelerinden çoğunluğu iş bulmak, ekonomik durumlarını iyileştirmek amacına göç etmiş oldukları için durumları birbirlerine benzediğinden canıkonuslarda birlik içinde

yaşamaktadırlar ve komşuluk ilişkileri iyi düzeydedir. Komşularından dışlanma durumu görünmemektedir. Muhtaçlık insanları yakınlaştırmakta ve kendi aralarında kısmi de olsa bütünleşmeye neden olmaktadır.

3.2.2.5.5. Kente geldikten sonra dini ilişki durumu

Bişkek bilindiği gibi ülkenin başkenti olduğu için toplumda farklı sosyal grupların olduğu yerdir. Bu bağlamda farklı dini grupların da var olduğu kenttir. Bişkek'e göç eden canıkonushta oturanlar sosyal bağlarından dini gruplarla ilişkisinin olup olmama durumu kent ile bütünleşme sırasında önemli etmenlerdendir. Bu kapsamda araştırmanın anket görüşmesinde katılımcılara dini gruplarla ilişkilerinin olup olmasını tespit etmek amacıyla “*Kentte dini bir cemaatle ilişkim oldu*” ifadesine katılıp katılmaması sorulmuştur. Ak Ordo canıkonusunda %59,5'i, Kut %64,3'i , Ak Car %48,8'i ve Altın Kazık konusundan %73,3'ü kentte dini cemaatle ilişkisinin olduğunu belirtmiştir. Genel olarak bakıldığında ise “*Kentte dini bir cemaatle ilişkim oldu*” ifadesine %59,0'i katılmakta, %12,7'i kesinlikle katılmakta ve %13,3'i de katılmamakta, %7,7'i ise hiç katılmamaktadır, %7,4'ü kararsız olduğu belirlenmiştir (Bkz: Tablo 3. 67).

Tablo 3. 67. Canıkonuslarda oturanların kentte dini cemaatle ilişki düzeyi

Şehirde dini bir cemaatle ilişkim oldu	Hiç katılmıyorm	Katılmıyorm	Kararsızım	Katılıyorm	Kesinlikle katılıyorm	Toplam
Ak Ordo	%8,5	%10,2	%13,2	%59,5	%8,5	%100
Kut	%5,5	%11,1	%1,5	%64,3	%17,6	%100
Ak Car	%10,0	%18,5	%8,0	%48,8	%14,6	%100
Altın Kazık	%3,5	%10,9	%0,0	%73,3	%12,4	%100
Toplam	%7,7	%13,3	%7,4	%59,0	%12,7	%100

Demek ki, bu sonuçlara göre canıkonuslarda oturanlar kentte geldikten sonra dini cemaatlerle ilişkisinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Kırgızistan 1991 yılı

bağımsızlığına kavuştuktan sonra toplumda İslam dini daha ileri seviyede yaygınlaşma eğilimine girmiş ve bunun bir sonucu olarak başkent Bişkek'in kenarında bulunan her canıkonusu dini ibadet yerleri olan camiler kurulmuş, orda yaşayanların da dini cemaatlerle ilişkileri güçlü bir şekilde tespit edilmiştir % 71,7 gibi çok yüksek oranda dini cemaatlerle ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

3.2.2.5.6. Kente geldikten sonra arkadaşlık edinme durumu

Kente canıkonusu mahallelerine göç edip gelen göçmenlerin kent toplumu ile ilişkilerinde arkadaşlık ilişkilerinin olması, onların kentteki sosyal ilişkileri bağlamında kendi aralarında bütünleşebilmeleri için önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda örneklem grubunu oluşturan canıkonusu yaşayanlara “*Mahallemden ve komşularımdan yeni arkadaşlar edindim*” ifadesine katılıp katılmadığı sorusu sorulmuştur. Katılımcıların cevaplarına bakıldığında Ak Ordo konusundan %66,5'i, Kut konusundan ise %86,4'ü, Ak Car canıkonusundan %60,4'ü ve Altın Kazık konusundan da %96,6'ı kente geldikten sonra mahalle ve komşularından yeni arkadaşlar edindiğini belirtmişlerdir. Genel olarak örneklem grubunu oluşturan canıkonuslara göre toplam %71,7'i mahalle ve komşularından yeni arkadaşlar edinmiştir (Bkz: Tablo 3. 68).

Tablo 3. 68. Mahalle ve komşularında yeni arkadaşlar edinme düzeyi

Mahallemden ve komşularımdan yeni arkadaşlar edindim	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Ak Ordo	%2,0	%3,3	%2,2	%66,5	%25,9	%100
Kut	%0,8	%4,2	%0,0	%86,4	%8,5	%100
Ak Car	%1,9	%5,2	%2,1	%60,4	%30,4	%100
Altın Kazık	%0,4	%0,8	%0,0	%96,6	%2,1	%100
Toplam	%1,6	%3,8	%1,5	%71,7	%21,4	%100

Bununla birlikte iş yerinde arkadaşlar edinme durumuna bakıldığında Ak Ordo canıkonusunda %63,6'ı, Kut konusunda ise %78,0'i, Ak Car konusunda ise %57,9'u ve Altın Kazık canıkonusundan ise %71,6'ı iş yerinden yeni arkadaşlar edinmiştir.

Genel olarak bakıldığında ise canıkonuşlarda oturanlar %64,9'u iş yerinde samimi arkadaşlar edinmiştir (Bkz: Tablo 3. 69).

Tablo 3. 69. İş yerinde samimi arkadaşlar edinme düzeyi

İş yerinde samimi arkadaş ya da dostlar edindim	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Ak Ordo	%4,3	%3,7	%3,9	%63,6	%24,6	%100
Kut	%0,8	%1,7	%13,6	%78,0	%5,9	%100
Ak Car	%1,7	%5,9	%7,2	%57,9	%27,3	%100
Altın Kazık	%2,1	%12,7	%11,9	%71,6	%1,7	%100
Toplam	%2,5	%5,6	%7,7	%64,9	%19,4	%100

Genel olarak bakıldığında canıkonuşlarda yaşayanlar kente göç ettikten sonra komşuların ve iş yerinde yeni arkadaşlar edinmiştir. Bu sonuca göre canıkonuşta yaşayanlar komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri iyidir. Kentle bütünleşmesini kendi aralarında kısmen telafi ettiklerini göstermektedir.

3.2.2.6. Sosyal bütünleşmede kimlik veya aidiyet faktörü

Toplum içinde birey kendini sosyal bir gruba ait görmektedir, bu aidiyetliği onun yaşadığı, büyüdüğü gibi sosyal gruplarından oluşmaktadır. Bu konu üzerinden göçmenler kendilerini sosyal gruplar açısından memleketinmi yoksa göç ettikleri yeni topluma mı aidiyetlik algısınınolduğu hususundaki sonuçlar onların kentle bütünleşmesini belirleyen önemli faktöründen olacaktır. Sosyal bütünleşmede kimlik veya aidiyet faktörü bölümünde canıkonuşta oturanların kendilerini kimlik açısından kentli mi yada köylü mü algıladıkları, kentten memleketine geri dönme isteği ve daha başka bir yere göç etme istekleri üzerinde durulacaktır.

3.2.2.6.1. Kendilerini kimliksel olarak nasıl algıladıkları

Kentli yada köylü olma konusunda katılımcılara daha çok hangisi olarak gördükleri sorusu sorulmuştur. Cevaplara göre Ak Ordo canı konşundan ilk sırada %37,8 oranında bazı yönlerden köylü bazı yönlerden kentli derken, ikinci sırada %29,2

köy kökenli kentli ve üçüncü sırada ise %18,3 tamamen kentli algıladıkları tespit edilmiştir. Kut canıkonusundan ise %54,5'inin bazı yönlerden köylü bazı yönlerden kentli kimliği ön plana çıkarken, ikinci olarak %24,2 ile tamamen köylü, Ak Car konusundan ise en çok %50,3 oranında bazı yönlerden köylü bazı yönlerden kentli kimliği, ikinci sırada %20,4 oranında tamamen köylü kimliği ön plana çıkmıştır. Altın Kazık canıkonusunda ise %18,7 oranında bazı yönlerden köylü bazı yönlerden kentli seçeneği, sonraki sırada %32,7 oranında tamamen köylü kimliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda örneklem grubunu oluşturan canıkonuslara göre ilk olarak bazı yönlerden köylü bazı yönlerden kentli kimliği gelmektedir, ikinci olarak köy kökenli kentli kimlii, üçüncü olarak %19,1'i tamamen köylü, ondan sonra %17,4 oranında tamamen kentli kimliği ve çok az oranında ise %2,2 ile yabancı algısı bulunmaktadır (Bkz: Tablo 3.70). Bu bağlamda canıkonuslarda yaşayanlarda marijinalleşme potansiyeli görülmektedir.

Tablo 3. 70. Canıkonuslara göre kentli yada köylü olma kimliği

Kentli ya da köylü olma konusunda kendinizi daha çok hangisi olarak nitelendirirsiniz ?	Tamamen köylü	Tamamen kentli	Köy kökenli kentli	Bazı yönlerde köylü bazı yönlerde kentli	Yabancı	Toplam
Ak Ordo	%11,7	%18,3	%29,2	%37,8	%2,9	%100
Kut	%24,2	%12,1	%9,1	%54,5	%0,0	%100
Ak Car	%20,4	%16,8	%12,6	%50,3	%0,0	%100
Altın Kazık	%32,7	%22,4	%16,8	%18,7	%9,3	%100
Toplam	%19,1	%17,4	%18,9	%42,5	%2,2	%100

Uygulamanın nitel veri yönteminde canıkonusluların kimliklerini tespit etmek amacıyla “Kendinizi Bişkekli veya kentli olarak görüyor musunuz?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların büyük kısmı K2, K3, K4, K5, K9, K10, K16, K21, K22, 23, 24, 25: “*Köyde doğdum ve büyüdüm, buraya göç ettim ve hiç kentli olarak görmüyorum, burası da köy gibi bunun için kendimi tamamen köylü olarak görüyorum*” ifadesinde bulunmuştur. Yani canıkonusa göç edenlerin büyük kısmının

kendilerini kentli olarak görmemesinin nedeni, köy kökenli oldukları içindir. Bazı katılımcılar da K6, K13, K15, K20: “Kendimi bazen köylü bazen kentli olarak görüyorum. Mesela memleketime gittiğimde kentten gelmiş gibi, kent merkezine gittiğimde de köylü gibi görüyorum” derken, K7 (46 yaşında, kadın) “Kendimi kentli olarak görmüyorum. Canıkonuslarda kentte değil köylerde olan normal yaşam koşulları yok ki. Köyde büyüdüm. Şimdi yaşadığım konuşun şartları köylerinkinden daha kötü” diye ifade eder. Bu yanıtı göre de canıkonushta yaşayanlar köylerde var olan sağlık, eğitim gibi hizmetlerle canıkonusları karşılaştırdıklarında kendilerini kentli olarak görmemektedirler.

K11, K12 “Burası ne köy ne de şehir, yeni konut. Yaşam için hiçbir imkanı olmayan canıkonus. Bu durumda kendimi ne şehirli ne de köylü olarak görüyorum” derken, K14 (35 yaşında, erkek) “Gerçeği söylemek gerekir. Yani kendimi hiç kentli olarak görmüyorum. Bişkek ülkekin başkenti. Burası ne şehir ne köy. Onun için köyde doğdum ve büyüdüm, kendimi tamamen köylü olarak görüyorum” ifade eder. K18 (37 yaşında, erkek) “Burda yollar toz toprak olduğu için giydiğin giyimin ne kaliteli kalitesiz, pahalı ucuz olmasının farkı yok. Burda toz toprak veya çamurla kent merkezine gittiğimizde canıkonushtan geldiğim anlaşılıyor. Bu durumda nasıl kentli olabilirim ki. Köyde doğdum, köyde büyüdüm, burası da köyün ötesi. Kendimi kentli olarak görmüyorum” diyerek oturdukları canıkonuslarda altyapı olmadığı için kendilerini kentli olarak görmemektedir. K19 (35 yaşında, kadın) “Benim doğduğum büyüdüğüm yer kent olduğu için kendimi kentli olarak görüyorum. Burda gelmem çok olmadı bilmem burda daha uzun zaman kalırsam kendimi nasıl göreceğimi bilemiyorum” diye ifade ederek kent kökenli olsa da oturdukları konuş hep altyapı sorunlu köy ötesi yeni konut mahalleleri olduğu için kendilerini kentli olarak görememektedir.

Demek ki, araştırmanın mülakat veri toplama sırasında katılımcılara “Kendinizi Bişkek’li veya kentli olarak görüyor musunuz?” sorusuna verilen ifadelere göre canıkonushta oturanların altyapısı olmayan mahalle ortamı içinde kendilerini kentli olarak görememektedirler. Bu da kentle bütünleşememenin en önemli göstergelerinden biridir.

Bununla birlikte kentli yada köylü olma kimliğinde canıkonuslara göre farklılığın olup olmasının tespiti etmeye yönelik “Kentli yada köylü olma kimliği, canıkonuslara göre farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için ANOVA testi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre ($p = 0,000 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-10 kabul edilmiştir. Örneklem grubunu oluşturan canıkonuslara göre Altın Kazık konusunda diğerlerine göre daha çok tamamen köylü olma kimliği algısı bulunmaktadır (Bkz: Tablo 3. 71).

Tablo 3. 71. Canıkonuslara göre kentli yada köylü kimliği farklılığı

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Hipotez-10
Grup içi	47,838	2	15,946	9,654	0,000	Kabul
Gruplar arası	1582,392	958	1,652			
Toplam	1630,230	961				
Tukey HSDa	Subset for alpha = 0.05					
	Canıkonuslar		1		2	
	Altın Kazık		1,9000			
	Ak Car				2,2368	
	Ak Ordo				2,5000	
	Kut				2,5323	

3.2.2.6.2. Mekan kimliği “Bişkeklilik”

Canıkonuslar kentin hemen kenarlarında olduğu yani kent merkezine yakın olduğu için kentli olarak görmeleriyle ilgili soru sorulmuştur. Katılımcıların verdiği cevaplara göre Ak Ordo canıkonusundan “*Kendimi artık bir kentli/şehirli olarak görüyorum*” ifadesine %37,4’ü katılıyorken, Kut konusundan %28,8’i, Ak Car konusundan ise %48,0’i ve Altın Kazık canıkonusundan da %49,2 katılmamaktadır. Genel olarak bakıldığında ise örneklem grubunu oluşturan canıkonuslara göre ilk sırada %31,1’i kendini kentli olarak görmemektedir, ikinci sırada ise %27,6’i kararsızdır. Canıkonuslardan karşılaştırmalı olarak Ak Ordo konusundan kendini kentli olarak görme oranı fazladır (Bkz: Tablo 3.72). Çünkü burada oturanların kırmızı kitabı ve resmi oturma belgeleri de daha fazla çıkmıştır.

Tablo 3. 72. Canıkonuslara göre kendini kentli görme düzeyi

Kendimi artık bir kentli/şehirli olarak görüyorum	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Ak Ordo	%8,6	%11,6	%27,3	%37,4	%15,2	%100
Kut	%7,8	%28,8	%33,3	%23,5	%6,5	%100
Ak Car	%5,6	%48,0	%26,3	%10,2	%9,9	%100
Altın Kazık	%15,3	%49,2	%25,4	%10,2	%0,0	%100
Toplam	%8,2	%31,1	%27,6	%22,7	%10,3	%100

3.2.2.6.3. Canıkonuslarda yaşam memnuniyeti

Katılımcılara oturduğu kentte memnuniyetleri açısından “*Kentin ne tür imkanlarından faydalaniyorsunuz?*” sorusu sorulmuştur. En sık verilen cevaplara bakıldığında: K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K12, K16, K19: “*Kentin hiç bir imkanlarından faydalanamıyoruz. Burası kente ait ama kent değil köylere ait olan bile yok*” ve K8: “*Burada kenttekini bırak normal köylerdeki yaşam koşulları bile yok. Yaşadığımız konusun resmi statüsü bile yokken nasıl kentin imkanlarından faydalanabiliriz ki...*”, K11: “*Geldiğim memleketimdekiköy küçük olsa bile yaşamak için şartlar vardı. Kendi polikliniği, anaokulu, okulu v.s. Burda kentin hiç bir imkanından yararlanmıyoruz diyebilirim*” diyerek oturduğu canıkonuslarda altyapı yokluğu nedeniyle kentin hiç bir imkanından faydalanamadıklarını belirlemektedir. Ak Ordo konusunda bu sene ilgili devlet kurumların altyapı sorunlarıyla ilgili belli girişimleri olmakla beraber koşulların halen yetersiz olduğunu ifade edilmektedir: K21 (56 yaşında, kadın): “*Bu sene gaz ve kanalizasyon geldi. Kente ait çocuk parkları, normal parklar hiç yok. Okul yetersiz. Ekolojik sorunlar da var. Kısaca kentin imkanlarından faydalanamıyoruz*”, K23 (38 yaşında, erkek): “*Burası kentten uzak. Kentin imkanlarından faydalanmıyoruz. Sadece bu baharda kanalizasyon ve gaz geldi. O da tüm canıkonusa yeterli olarak koyulmadı. Bazılarında var, bazılarında yok*”.

Bununla birlikte oturdukları canıkonuslarda olmazsa da kentte kaliteli eğitim imkanlarından faydalandıklarını belirten katılımcılar da var: K13 (44 yaşında , erkek):

“Kentin imkanları olarak çocuklarımız kent merkezindeki okullara gidiyor. Onların eğitimi iyi olacağını düşünüyorum. Başka param olsa kentin imkanları bol ama devlet tarafından bizim için kentin imkanları yok” derken, K22, K24: *“Çocuklarımı kentin merkezindeki okullara her gün götürüyorum. Geldiğim memleketimdeki eğitimin durumuna göre bence kentte daha kaliteli eğitim alıyor. Kurslara gidiyor. Bu anlamda kentin eğitim imkanlarından faydalanıyoruz”* diye ifade etmiştir.

Kentin imkanlarından faydalanmak kırmızı kitaba ve evin ruhsatına bağlı bir durumdur. K14 (35 yaşında, erkek) *“Kentinde hiç bir imkanlarından faydalanmıyoruz. Düzenli ve sürekli işim yok. Kırmızı kitabımız olmayınca da kentin imkanlarından faydalanamıyoruz”*. Bununla birlikte katılımcılar sürekli ve düzenli işlerinin olmaması nedeniyle kentin imkanlarından faydalanamadıklarını belirlemektedirler: K17, K18: *“Hiç bir imkanından faydalanmıyoruz. Düzenli bir iş bile bulamadık. Burda da işsizlik meselesi ciddi sorun”*. İşsizlik meselesine ek olarak maddi yetersizliğin kentin imkanlarından faydalanmaya engel olduğunu ifade eden K25 (35 yaşında, kadın): *“Param olsa kentin imkanları bol. Paramıza göre kentin imkanlarından faydalanıyoruz”* der.

Bu bağlamda canıkonuşlarda genel olarak kentin imkanlarından faydalanmama durumu ortaya çıkmaktadır. Kentin imkanlarından faydalanmaya engel olan unsurlar: ilk önce evlerinin kırmızı kitapları (resmi belgelerinin) olmaması iken, ikinci unsur buna bağlı olarak ciddi altyapı sorunlarıdır. Eğitim, sağlık hizmetlerinin yetersizliği üçüncü unsur iken, bunlara bağlı olarak işsizlik sorunu geçinmek için maddi sıkıntıların kaynağı olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla *“canıkonuşta yaşayanların kentin imkanlarından faydalanamama durumu vardır”* varsayımı doğru görünmektedir.

Uygulamanın anket veri toplama sırasında katılımcılara *“Bugün seçim yapma imkanım olsaydı canıkonuşlara gelmezdim”* ifadesine katılıp katılmadığı sorulmuştur. Canıkonuşlara göre Ak Ordo konuşunda %39,0 oran ile diğer konuşlara karşılaştırmalı olarak bu ifadeye katılmama durumu vardır. Kut canıkonuşunda %66,6’ı tekrar tercih imkanı olsa tercih etmeyeceklerini belirlemişlerdir. Ak Car konuşunda ise ilk olarak bu ifadeye %55,1 katılıyor iken, %30,5’i de kararsızdır. Altın Kazık canıkonuşunda ise ilk sırada %79,6 ’ı tekrar tercih imkanı olsa oturdukları konuşlara geyeyeceği belirlemiştir. Örneklem grubunu oluşturan canıkonuşlara göre genel olarak *“Bugün*

seçim yapma imkanım olsaydı canıkonuslara gelmezdim” ifadesine genel olarak %58,1’i katılıyor ve kesinlikle katılıyorken buna karşın %22,1’i ise katılmıyor veya kesinlikle katılmıyor %19,8’i kararsızdır (Bkz: Tablo 3.73).

Tablo 3. 73. Bugün seçim yapma imkanı olmasına göre canıkonuslara gelme düzeyi

Bugün seçim yapma imkanım olsaydı canıkonuslara gelmezdim	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Ak Ordo	%7,2	%31,8	%22,6	%24,5	%13,9	%100
Kut	%3,3	%14,4	%5,7	%38,3	%38,3	%100
Ak Car	%0,8	%13,6	%30,5	%31,1	%24,0	%100
Altın Kazık	%0,0	%16,4	%4,1	%36,4	%43,2	%100
Toplam	%2,9	%19,2	%19,8	%31,3	%26,8	%100

Örneklem grubunu oluşturan dört konuda katılımcılara göre “Canıkonuslara göre bugün tekrar seçim yapma imkanı olsa yaşanan konulara gelmenin farklılığı”nı kanıtlamak için ANOVA testi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre ($p= 0,000 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-11 kabul edilmiştir. Örneklem grubunu oluşturan canıkonuslara göre Ak Ordo konusunda oturanlar diğer konulara göre tekrar tercih imkanı olsa yaşadıkları canıkonusu tekrar tercih ederken, Ak Car konusu kararsız ve Kut ve Altın Kazık konusu yaşadıkları konulara tekrar tercih imkanı olsa gelmek istemedikleri aşağıdaki tabloda görünmektedir (Bkz: Tablo 3. 74).

Tablo 3. 74. Canıkonuslara göre bugün tekrar seçim yapma imkanı olsa yaşadığı konulara gelmenin farklılığı

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Hipotez-11
Grup içi	176,077	3	58,692	48,924	0 ,000	Kabul
Gruplar arası	1541,561	1285	1,200			
Toplam	1717,638	1288				
Tukey HSDa			Subset for alpha = 0.05			
	Canıkonuslar		1	2	3	
	Ak Ordo		3,0613			

	Ak Car		3,6387	
	Kut			3,9378
	Altın Kazık			4,0636

Ak Ordo canıkonusu diğer konuşlara göre ekonomik açıdan, kırmızı kitapları ve kent hizmetlerinin olması açısından farklılaştığını görmek mümkündür. Bu mahallede zengin kesimlerin oturduğu sokaklar da, daha yoksul olanların oturduğu evler de bulunmaktadır. Konuş diğer canıkonuslarla karşılaştırdığında sağlık koşulları, eğitim, kent hizmetlerindeki farklılıklarıyla beraber ekonomik anlamda gelir dağılımları, konut tipini ve tüketim durumlarındaki farklılıkları göstermektedir. Sosyoekonomik zıtlıkların yaşandığı bu canıkonus Orçan (2008) tarafından kent sosyolojisinde ilk kez kullanılan “**kırsal metropolleşme**” kavramına paralellik göstermektedir.

Buna bağlı olarak mülakat verilerinde katılımcılara “*Buraya göç etmekten memnun musunuz? Tekrar tercih imkanınız olsa canıkonusları tercih eder misiniz?*” sorusu sorulmuştur. K1, K2, K6, K18, K23: “*Bu kadar sorunlarla yaşıyorken burda yaşamak için hiç bir gerekçe yok, memnun değilim. Eğer tekrar tercih imkanım olsaydı kesinlikle burasını tercih etmezdim*” derken, altyapı sorunlarının sebebinden dolayı K4 (36 yaşında, kadın): “*Hiç memnun değilim. İlk olarak su sorunu yaşıyorum. Geldiğimden beri hava durumuna, hamileli olup olmadığımı bakmadan su taşıyorum. Hiç olmazsa su sorunumuz çözülmeli*” K14 (35 yaşında, erkek): “*Buraya alıştık artık. Bazen memnun olmadığım durumlar da oluyor. Çünkü görüyorsunuz sokaklar güneşli havada toz, yağmurlu hava olunca da her taraf çamurla doluyor. Buna ek olarak sağlık hizmetleri ve okul bile yok. Tekrar göç etme tercihim olsaydı canıkonusları tercih etmezdim*”. K5 (34 yaşında, kadın): “*Bu konuş yaşadığımız 21. yüzyılın gerisinde kalmış gibidir. Sağlık, güvenlik, eğitim v.s hiç biri yok veya yetersizlik durumunda. ünümüzde şaşırtıcı bir durumdur. Hiç memnun değilim. Puan olarak sıfır diyebilirim*” der.

K7 (46 yaşında, kadın): “*Canıkonusda yaşamaktan memnun değilim. Tekrar tercih imkanımız olsaydı buraya göç etmezdim. Oş'ta kendi memleketimde kalırdım. Orda yaşamak köy olsa bile Kut'takinden iyiydi. Okul, sağlık, güvenlik v.d hizmetlerin hepsi vardı. Burası köy değil, kente ait ama kent olanakları da yok*” demektedir. K3

(38 yaşında, erkek): *“Hiç memnun değilim. Tekrar tercih imkanım olsa buraya gelmezdim. Şimdi evi satıp başka bir yere göç etmeyi düşünüyorum. Çünkü yakın zamanlarda burdaki problemlerin çözülceğini sanmıyorum”*, K9 (44 yaşında, kadın): *“Burda yaşamaktan memnun değilim. Tekrar tercih imkanım olsaydı burasını tercih etmezdim. Çünkü köyümüz dağın tepesinde olsa da sağlık için devletin poliklinikleri, anaokulu, okul, ulaşım v.s gibi yaşam için her şey vardı. Burda kent olsa bile hiç bir şey yok. Şimdi ekonomik durumum iyileşse burdan taşınmayı düşünüyorum”* ifadeleriyle yaşadığı canıkonuslarındaki sorunların yakın zamanlarda çözülmeyeceği düşüncesiyle başka yere göç etmek istemektedir.

K8 (46 yaşında, erkek): *“Benim başka bir şansım da yoktu. Çünkü yoksulluk, işsizlikten dolayı gidecek başka bir yer de yoktu. İşim olsa, ekonomik durumum normal olsa buraya göç etmezdim. Kırmızı kitap sorunları olmayan, daha iyi şartları olan yerlere göç ederdim”* derken, K10, K12, K15, K17, K22: *“Burda yaşamaktan memnun değilim. Ama bir taraftan da memnun olmak zorundayım diyebilirim. Kendi tercihim. Tabi ekonomik durumumdan dolayı böyle yaşam için hiç bir şartı olmayan konuştta yaşamak zorunda kaldım. Yoksulluk, işsizlik nedeniyle buraya göç etmek zorundaydık. Ekonomik durumum iyi olsaydı, düzenli bir işim olsaydı burayı tercih etmezdim”* diyerek işsizlik, ekonomik nedenlerle canıkonuslarda yaşamak zorunda kaldıklarını belirtmiştir.

K11 (49 yaşında, kadın): *“Canıkonusıtan memnun değilim. Ama başka çare yok. Kentte çocuklarımla 6 sene farklı kiralık evlere taşındım. Dolayısıyla göç edip konmadığım kentin bir yeri de kalmamıştı. O durumda yaşadığıma göre burda hiç birşey olmasa da memnun olmak zorundayım”* derken, K19(35 yaşında, kadın): *“Burda yaşamaktan memnun değilim. “Memnun değilseniz bu konuşu kendiniz işgal ettiniz, kendi tercihinizdir diyebilirler başkaları. Kendimiz işgal etmedik. Biz kendi alın terimizle para biriktirerek burdan ev satın aldık. Burda kanun dışı kurulan evler var diye başından devlet medya ile olsun bigilendirmeliydi. Biz bilmediğimiz için satın aldık”* diyerek canıkonuslar kanun dışı işgal edilen yerler olduğundan habersiz olduklarını ve kendileri bilerek tercih etmediklerini, ekonomik sıkıntıları olduğu ve de daha ucuz konut olduğu için zorunda kaldıklarını ve “işgalci” olarak canıkonusıta oturanlara toplumun bir damgalamasına da karşı olduğunu belirtir. K13 (44 yaşında,

erkek): “Hiç memnun değilim. Burda yaşamak için hiç bir şart yok. Devlet bize bakmıyor. Altın Kazık canıkonusunda yaşayanlara Afganistan'dan gelmiş gibi yabancı gibi bakıyorlar. Biz de Kırgızistan'ın vatandaşı olduktan sonra devlet vatandaşı gibi bakmalıydı” diyerek devletin sorunlarla ilgilenmediği için kendilerini dışlamış olarak görmektedir.

Ak Ordo canıkonusunda bu bahar kırmızı kitapların verilmeye başlanmasıyla gaz, kanalizasyon hizmetleri yeniden sunulmaya başladığı için katılımcıların ifadeleri diğer konuşlara göre farklılık arz etmektedir: K21, K24, K25: “Burda da kentin imkanları yeterli değil. Orta derecede memnunum. Sorunlarımız yavaş yavaş çözülüyor”, K20 “İlk başta zorlandık. Şimdi zaman geçince problemlerimiz çözülüyor. Daha önceleri hiç memnun değildim, şimdi buranın geleceğinden umutluyum”. Bununla birlikte K16 (42 yaşında, kadın): “İlk geldiğim yıllara kıyasla şimdi burda elektrik ve su meselesi çözüldü. O zamanlarda buraya yerleştiğime çok pişman olmuştum. Köydeki normal evimizi satıp burda yaşayıp kaldığımızı pişman olmuştuk. Şimdi kırmızı kitap verileceği için umutluyuz” diyerek ileride kırmızı kitaplarının verilmesi ve resmi belgelerinin olmasıyla diğer sorunları çözülmesi umudu bulunmaktadır.

Buna bağlı olarak araştırmanın nicel verilerine göre canıkonusların kırmızı kitapları (resmi belgelerinin) olup olmaması onların bugün seçim yapma imkanı kırmızı kitapları (resmi belgeleri) açısından farklılığın olup olmamasını tespit etmek amacıyla “Bugün tekrar oturduğu konuşları tercih etme durumu olması ile kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için T-testi analizinin yapılması uygun bulunmuştur. Analizinin sonucuna göre ($p = 0,000 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-12 kabul edilmiştir (Bkz: Tablo 3.75). Dolayısıyla kırmızı kitapları /resmi belgeleri) var olanlar daha çok bugün tercih imkanları olsa oturdukları konuşları tekrar tercih ettikleri ortaya konulmuştur. Diğer taraftan da kırmızı kitapları olmayanların da tekrar tercih imkanları olsa oturdukları konuşları tercih etmeme durumu bulunmaktadır.

Tablo 3. 75. T-testi analizine göre tekrar oturduğu konusunu tercih etme seçimi kırmızı kitapları (resmi belgesi) açısından anlam farklılığı

F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Hipotez-12
3,525	0,061	-4,226 -4,564	715 147,842	0,000	Kabul

Genel olarak canıkonuşta oturanlar evlerinin resmi belgeleri kırmızı kitapları olmaması başta olmak üzere altyapı sorunları, sosyal hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle kentte yaşamaktan memnun olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Bir çoğunun tekrar tercih etme imkanı olsa ve ekonomik durumları yeterli olsa canıkonuşları tercih etmeyeceğini belirtmektedir. Bu cevaplara göre de canıkonuşta oturanlar kentte yaşamaktan memnun olmamaları nedeniyle kent ile bütünleşememekte oldukları ortaya çıkmıştır.

3.2.2.6.4. Bişkek'ten başka bir yerde yaşama arzusu

Canıkonuşta oturanlar genel olarak işsizlik sorunu, ekonomik açıdan geçinmede zorluklar olduğu için canıkonuş mahallelerini tercih ettikleri ifadelerinde bulunmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın ankette “*Bişkek'ten başka bir yere göç etmeyi düşünür müsünüz?*” sorusu sorulmuştur. Örneklem grubuna göre Ak Ordo konusundan ilk sırada %66,7 'i ile Bişkek'ten başka bir yere göç etmeyi düşünmediği, ikinci olarak da fikri olmadığı cevapları verilmiştir. Kut canıkonuşunda ise ilk sırada %78,3'ü başka yere göç etmeyi düşünmedikleri, ikinci olarak ise %8,9 oranı memleketine geri dönmeyi düşündükleri belirtilmiştir. Ak Car konusundan ise ilk olarak %64,5'i Bişkek'ten başka yere göç etmeyi düşünmedikler, sonra %22,5'inin fikri olmadığı belirtilirken; Altın Kazık konusundan ise %65,4'i başka yere göç etmeyi düşünmemektedir, ikinci olarak %18,0 daha fazla gelir edebileceği bir yere göç etmeyi düşünmektedir.

Tablo 3. 76. Canıkonuşlara göre Bişkek'ten başka bir yere göç etme

Bişkek'ten başka bir yere göç	Evet, memleketime	Daha fazla gelir elde edebileceğim	Hayır düşünmüyorum	Fikrim yok	Toplam

etmeyi düşünür müsünüz?	geri dönmeyi düşünüyorum	bir yere göç etmeyi düşünüyorum			
Ak Ordo	%3,6	%2,9	%66,7	%26,8	%100
Kut	%8,9	%5,1	%78,3	%7,6	%100
Ak Car	%7,1	%5,9	%64,5	%22,5	%100
Altın Kazık	%13,5	%18,0	%65,4	%3,0	%100
Toplam	%6,8	%6,1	%67,4	%19,7	%100

Genel olarak araştırmanın örneklem grubunu oluşturan konuşlara göre ilk sırada %67,4 oranı Bişkek'ten başka bir yere göç etmeyi düşünmemektedir, ikinci olarak %19,7'i kararsızdır, üçüncü sırada %6,8'i memleketine geri dönmeyi düşünmekteyken, %6,1 daha fazla gelir edebileceği bir yere göç etmeyi düşünmektedir (Bkz: Tablo 3.76).

3.2.2.6.5. Canıkonuslara göre “memlekete geri dönme” eğilimi

Katılımcılara “*Geldiğim yeri memleketimi unutamıyorum çok özliyorum*” ifadesine katılıp katılmamasıyla ilgili sorulan soruyakatılanların oranı yüksek çıkmıştır Ak Ordo konusu %55,0 ile katılıyor, Kut canıkonusu %44,1'i kesinlikle katılıyorken, Ak Car konuşundan %55,9'i ve Altın Kazık konuşundan %48,6'ı katıldığını belirtmişlerdir. Genel olarak bakıldığında %52,1 ile en yüksek oranda katılıyorlar ve %47,1 ile dekesinlikle katılıyorlar. Bu anlamda da canıkonuslara göre doğduğu yeri, köyünü/memleketini özleme durumu oldukça yüksektir ve toplamda ise %85,6'dır (Bkz: Tablo 3. 77).

Tablo 3. 77. Canıkonuslara göre memleketini unutamama düzeyi

Geldiğim yeri memleketimi unutamıyorum çok özliyorum	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Ak Ordo	%3,1	%10,0	%10,0	%55,0	%21,9	%100
Kut	%0,8	%8,4	%6,3	%40,3	%44,1	%100
Ak Car	%0,5	%5,7	%5,1	%55,9	%32,8	%100
Altın Kazık	%0,0	%3,1	%1,2	%48,6	%47,1	%100

Toplam	%1,3	%7,0	%6,1	%52,1	%33,5	%100

Uygulamanın nicel veri toplama sürecinde katılımcılara “*Memleketime geri dönmek istiyorum*” ifadesini katılıp katılmadığı sorulmuştur. Ak Ordo konusunda en çok oranda %63,7 ile katılıyor ve kesinlikle katılıyorken, Kut canıkonusunda %73,4 katılıyor ve kesinlikle katılıyordur, Ak Car konusunda ise %73,8’i, Altın Kazık konusunda %77,3 katılıyor ve kesinlikle katılıyordur. Genel olarak %71,3’ü memleketine geri dönmek istemektedir (Bkz: Tablo 3.78).

Tablo 3. 78. Canıkonuslara göre memleketine geri dönme düzeyi

Memleketi me geri dönmek istiyorum	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Ak Ordo	%6,6	%11,3	%18,4	%46,1	%17,6	%100
Kut	%1,8	%11,0	%13,8	%36,7	%36,7	%100
Ak Car	%1,7	%17,6	%6,9	%30,7	%43,1	%100
Altın Kazık	%0,5	%19,8	%1,4	%35,8	%42,5	%100
Toplam	%3,1	%15,0	%10,7	%37,2	%34,1	%100

Bu bağlamda memleketine geri dönme isteyen katılımcıların sürekli ve düzenli işinin olup olmasını tespit etmek amacıyla “Canıkonuslarda oturanların memleketine geri dönme isteği sürekli ve düzenli işine göre farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için yapılan T-testi analizinin sonucuna göre ($p = 0,000 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-13 kabul edilmiştir (Bkz: Tablo 3. 79).

Tablo 3. 79. T-testi analizine göre memleketine geri dönme isteği sürekli ve düzenli işi açısından anlam farklılığı

F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Hipotez-13
,001	0,972	-5,978 -5,981	1282 572,924	0,000	Kabul

3.2.2.7. Kentsel sorunların yakın gelecekte çözülme durumu

Kentsel sorunların iletilmesinde kullanılan mekanizmalar olarak Ak Ordo konusundan en çok %66,4'ü herhangi bir tepki göstermemekteyken, Kut canıkonusunda da %56,8 herhangi bir tepki göstermemektedir ve %18,9 belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya çalışmaktadır. Ak Car konusunda ise %76,4'ü herhangi bir tepki göstermemekteyken, %12,9'u mahalle muhtarına basvurmaktadır. Altın Kazık canıkonusunda ise %22,5'i mahalle muhtarına basvurmaktadır ve %18,6'ı tanıdıkları vasıtasıyla sorunu halletmeye çalışmakta ve %18,6'ı herhangi bir tepki göstermemekte, %15,5'i gazete, televizyon gibi medya aracılığı ile kentsel sorunlarını iletmeye çalışmaktadır. Genel olarak örneklem grubunu oluşturan canıkonuslara göre kentsel sorunların iletilmesinde en çok oran %64,3 ile herhangi bir tepki göstermemektedir, ikinci olarak %12,1'i mahalle muhtarına basvurmaktadır, %11,4'ü tanıdıkları vasıtasıyla sorunu halletmeye, %8,2'i belediye'deki yetkili kişilere ulaşmaya, %2,1'i de sosyal medyayı kullanarak iletmeye, %1,9'u gazete, televizyon gibi medya aracılığı ile iletmeye çalışmaktadır (Bkz: Tablo 3. 80).

Tablo 3. 80. Kentsel sorunların iletilmesinde kullanılan mekanizmalar

Kentsel sorunların iletilmesinde hangi yöntemi kullanıyorsunuz?	Mahalle muhtarına basvururum	Belediyedeki yetkili kişilere ulaşmaya çalışırım	Tanıdıklarım vasıtasıyla sorunu halletmeye çalışırım	Sosyal medyayı kullanırım	Gazete, televizyon gibi medya aracılığı ile	Herhangi bir tepki göstermem	Toplam
Ak Ordo	%9,6	%6,7	%15,7	%1,7	%0,0	%66,4	%100
Kut	%8,9	%18,9	%12,6		%2,6	%56,8	%100
Ak Car	%12,9	%2,3	5%,2	%3,1	%0,0	%76,4	%100
Altın Kazık	%22,5	2%1,7	%18,6	%3,1	%15,5	%18,6	%100
Toplam	%12,1	%8,2	%11,4	%2,1	%1,9	%64,3	%100

Bununla birlikte canıkonushta yaşanan tüm sorunların yakın gelecekte çözülme durumu ile ilgili nicel veri toplama sırasında katılımcılara “*Canıkonuslarda yaşanan sorunların yakın gelecekte çözüleceğini düşünmüyorum*” ifadesine katılıp katılmaması sorulmuştur. Ak Ordo canıkonusundan %46,6 katılıyor ve kesinlikle katılmakta iken

%29,3'ü kararsızdır. Kut konuşunda ise %75,7'i katılmakta ve kesinlikle katılmaktadır. Ak Car konuşundan ise %63,3'ünün katılmakta ve kesinlikle katılmaktadır ve %23,8'ü katılmakta ve hiç katılmamaktadır. Altın Kazık canıkonusundan ise %66,6'ı katılmakta ve kesinlikle katılmaktadır (Bkz: Tablo 3. 81).

Tablo 3. 81. Canıkonuslarda yaşanan sorunların yakın gelecekte çözülme durumu

Canıkonuslarda yaşanan sorunların yakın gelecekte çözüleceğini düşünmüyorum	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Toplam
Ak Ordo	%8,5	%13,5	%29,3	%16,0	%32,6	%100
Kut	%0,9	%20,6	%2,8	%33,6	%42,1	%100
Ak Car	%0,8	%23,0	%13,9	%25,0	%37,3	%100
Altın Kazık	%0,5	%21,9	%10,9	%56,2	%10,4	%100
Toplam	%3,2	%19,5	%16,4	%28,3	%32,7	%100

Buna bağlı olarak “Yaşanan sorunların yakın gelecekte çözülme durumu canıkonuslara göre farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için ANOVA testi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına göre ($p = 0,000 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-14 kabul edilmiştir. Örneklem grubunu oluşturan canıkonuslara göre Ak Ordo konuşunda oturanlar diğer konuşlara göre yaşanan sorunların yakın gelecekte çözüleceğini düşünmektedir diğer konuşlarda ise yakın gelecekte sorunların çözüleceğine katılmamaktadır (Bkz: Tablo 3. 82).

Tablo 3. 82. Canıkonuslarda yaşanan sorunların yakın gelecekte çözülme durumu mahallelere göre farklılığı

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Hipotez-14
Grup içi	31,261	3	10,420	6,748	0,000	Kabul
Gruplar arası	1479,397	958	1,544			
Toplam	1510,658	961				
Tukey HSDa	Subset for alpha = 0.05					
	Canıkonuslar		1		2	

	Ak Ordo	2,8099	
	Altın Kazık		3,2000
	Ak Car		3,2632
	Kut		3,4516

Araştırmanın nicel verilerine göre canıkonuşta yaşanan sorunların yakın gelecekte çözülme durumu kırmızı kitaplarının (resmi belgeleri) olup olmaması açısından T-testi analizinin yapılması uygun bulunmuştur. “Yaşayan sorunların yakın gelecekte çözülme durumu kırmızı kitapların (resmi belgeleri) olup olmamasına göre farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için yapılan T-testi analizinin sonucuna göre ($p = 0,000 < 0,005$) değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup Hipotez-15 kabul edilmiştir (Bkz: Tablo 3. 83). Demek ki, kırmızı kitaplarına ulaşmış olan canıkonuş sakinleri diğer sorunların yakın gelecekte çözüleceğini düşünmektedirler.

Tablo 3. 83. T-testi analizine göre canı konuşlardaki sorunların yakın dönemlerde çözülme durumu kırmızı kitaplarının(resmi belgesi) var olup olmamasına göre göre anlam farklılığı

F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Hipotez-15
1,592	0 , 207	-3,923 -4,049	1288 533,219	0,000	Kabul

SONUÇ

Kırgızistan bağımsızlığını 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasından beri Kırgızistanda birçok değişiklikler yaşandı. Ülke bağımsızlık kazandıktan sonra yaşadığı ciddi ekonomik krizler, siyasi ayaklanmalar toplumun gelişim düzeyini olumsuz etkilemiştir. Kırgızistanda kentleşme süreci iyi düzeyde olmadığı ortadadır. Özellikle iç göç akınıyla başkent Bişkek'te ortaya çıkan gecekondulaşma veya kanun dışı kurulan canıkonuslar meselesi kentleşme sürecini olumsuz etkilemektedir.

Sosyal değişikliklerin bir sonucu olan çarpık kentleşme sürecinin sonucu olan gecekondu yapılaşmaları görünmektedir. Bişkek'teki canıkonusları kuran ya da halen oturanların kentle bütünleşmede karşılaştıkları sorunları, fiilen alana inerek tespit edilmiştir. Bu saha çalışması araştırma açısından, oldukça önemli verilere ulaşılmıştır.

Çalışmanın sonucuna göre genel olarak katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde en çok katılımcı 25-34 yaş aralığında ve % 92,3'nü evliler oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere canıkonushta oturanların çoğunu genç aileler oluşturmaktadır. Bunun nedeni kırsal alanda yaşanan işsizliğin bireyleri kente göç etme zorunda bırakmasıdır. Kent göç etme cesareti ve eğilimini daha çok genç ve orta yaşta olan aileler göstermektedir. Bununla birlikte her ailede okul yaşında olan çocukların bulunmaktadır. Doğurganlık oranının yüksek olduğu görülmektedir. Eğitim düzeylerine bakıldığında tüm mahallelerden katılımcıların ezici çoğunluğu orta dereceli okul ya da eğitilmiş oldukları anlaşılmaktadır. Her mahallenin eğitilmiş bireylerin sayıları ve dereceleri aynı şekilde orta dereceli eğitilmişler birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Örneklem grubunu oluşturan toplam dört canıkonusların genel olarak bölgelere göre dağılımına bakıldığında ilk sırada % 24,3 ile Narın bölgesinden gelenler, ikinci olarak % 23,3 ile de Batken, üçüncü sırada % 14,9 ile Celal-Abad, dördüncü olarak % 14,4 ile Oş, beşinci sırada ise % 10,8 ile Çüy, altıncı olarak % 7,7 ile Isık-Köl ve en az oranda % 4,6 ile Talas bölgesinden göç edenler oluşturmaktadır. Katılımcılar ülkenin farklı bölgelerinden olması çalışmanın çeşitliliği açısından önem taşımaktadır. Yerleşim yeri niteliğine göre göç edilen yerlere bakıldığında en yüksek oranda köylerden göç edenler oluşturmaktadır. Kente göç etmeye iten nedenlerin başında “iş bulmak için” cevabı verilmiştir. Bunun nedeni

köylerde, ilçelerde oturan nüfusun önemli kısmı önceleri kolhoz, sovhoz, fabrikalarında çalışırken Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra yanlış politikalar nedeniyle söz konusu üretim işletmeleri çalışmaz hale gelmiştir. Özellikle de işsiz kalan kırsal kesimlerde ikamet eden nüfus, yoğun bir biçimde büyük kentlere iş bulmak için göç etmiştir. En önemlisi de günümüzde ülkede işsizlik sorununun hala devam etmekte olan ciddi sorunlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda canıkonuslara gelen göçmenlerin kente gelmeye iten önemli sorun işsizlik olduğu ortaya çıkmıştır.

Bütünleşme genel olarak bir sosyal grubun kendisinden daha büyük nüfus ve kültür ile topluma uyması veya kaynaşmasıdır. Bilindiği gibi bütünleşme için tek bir sosyolojik tanımlama yöntemi yoktur. Bireylerin yeni bir toplumla bütünleşip veya bütünleşemediğini ölçmek için sistematik bir yöntem de yoktur. Bu bakımdan araştırmamızda sosyal bütünleşmeyi “kimlik” veya “aidiyet faktörü”, “ekonomik”, “siyasi”, “hukuki”, “kültürel faktör” ve “günlük yaşam”, “sosyal ilişkiler” faktörü olmak üzere altı faktör çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1) Sosyal Bütünleşmede Ekonomik Faktör; sosyal bütünleşmede en önemli faktörlerden biri olarak yer almaktadır. Ekonomik faktörün içinde araştırmamızda ortaya konulduğu gibi ‘*çalışma imkanı ve aylık gelir*’, ‘*üretim imkanı ve becerisi*’, ‘*sahip olunan araç ve eşyalar*’ öğeleri ile değerlendirilmiştir.

- Araştırma analizinde sahip olunan araç ve eşyalara faktör analizinin yapılması gerekli görülmüştür. Araştırmanın anket sorusunda “Var”(1) ve “Yok”(2) seçeneğine göre sahip olunan araç ve eşyalar analiz sonucunda 5 faktör elde edilmiştir. Birinci faktör grubunda ekonomik durumları daha iyi olanlar, ikinci grup orta, üçüncü grup ekonomik durumları kent yaşam tarzına sahip, dördüncü ekonomik durumları köy yaşam tarzına sahip ve beşinci faktör grubunda ekonomik durumları daha düşük faktör grubudur. Bu anlamda canıkonuslar sahip olunan araç ve eşyalarına bakıldığında ekonomik durumları kırsallığın en uç noktası ile kentleşmenin en uç noktasının yan yana yaşandığı mekanlar olduğu görülmektedir. Canıkonuslarda ekonomik durumları daha üst

seviyede olanlar ve bununla birlikte orta seviyede ve çok düşük seviyede olanlar da yan yana yaşadığı ortadadır. Bişkek'in kentleşmesinde ekonomik anlamında canıkonuslardaki bu olgu Orçan (2008) tarafından sosyoekonomik, kültürel zıtlıkların yaşandığı Türkiye'nin kentleşme sürecine ve aynı zamanda kent sosyolojisinde ilk kez kullanılan "kırsal metropolleşme" modeline paralellik göstermiş olup bu kentşelme kavramını desteklemiştir.

- Genel olarak katılımcıların memleketinde kendilerine ait anne babadan kalma evleri, arsa yerleri, büyük yada küçük baş hayvan, kiraya verilen alışveriş yerleri vardır. %72,4 önemli bir kısmının memleketinde kendilerine ait hiç bir mal mülkleri yoktur. Bu durum göç için yokluk ve yoksulluk yaşanan yer için itici, göç edilen yer içinse çekici bir neden olup, ekonomik imkanlar kentle bütünleşmeyi engelleyici bir faktör olduğunu göstermiştir.
- Ekonomik açıdan oturulan canıkonuştta hangi ürünleri kendilerinin üretmekte ve yetiştirmekte olduğunu tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Analizi sonucunda 2 faktör elde edilip "*Köy yaşam tarzına sahip*" ve "*Tam kentli ya da tam köylü olmayan yaşam tarzı*" olarak adlandırılmıştır. Genel olarak canıkonusların kentle ekonomik bütünleşmesinde üretim imkanı ve becerisi kırsal yaşam tarzını ön plana çıkarana ve ne tam kentli ya da ne tam köylü olmayan bir yaşam tarzı görülmektedir. Hazır ürünleri kullanma oranı ekonomik şartlarına göre sınırlıdır. Aile ekonomisine katkı anlamında üretken bir profil içermektedir. Bu yönleri olmasına karşın üretim ve tüketim ekseninde sınırlı imkana ve beceriye sahip oldukları ve kentle ekonomik alanda bütünleşmede engeller yaşadıkları ortaya çıkmıştır.
- Çalışma imkanlarına bakıldığında hanede çalışan kişi sayısı %47,1 ile sadece tek kişi çalışmakta ve hiç çalışmamakta olanların toplam oranı ise %4,6 ile dikkat çekici bir veriyi oluşturmaktadır. Bununla birlikte canıkonuslarda oturanların önemli bir kısmının düzenli ve sürekli bir işi yoktur. Bunların oranı %72,6'dır. Ailede çalışanların düzenli işinin olmaması toplumsal ve kentle bütünleşmeyi engelleyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Sürekli ve düzenli işi ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmaması

açısından “Canıkonuslarda yaşayanların sürekli ve düzenli işinin olup olmaması eğitim düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için yapılan T-testi analizinin sonucuna göre değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup, sürekli ve düzenli işinin olmasını eğitim düzeyi kesinlikle etkilediği ortaya çıkmıştır. Demek ki, canıkonus sakınlerinin eğitim düzeyi kentte sürekli ve düzenl işinin olmamasına doğrudan etkileyen sebeplerden olduğu ortaya çıkmıştır.

- Ekonomik faktörün içinde aylık gelirlerine bakıldığında canıkonusların önemli ekonomik zorluklar çektikleri görülmektedir. Aylık gelirinin 10 000 somdan aşağı olanların olması ailelerin kentle bütünleşmesinde ekonomik engellerin ciddi boyutta olduğunu göstermiştir. Göçmenlerin işsizlik sorunu kent ile bütünleşmesinde karşılaştıkları en önemli problemlerden biridir. İşsiz kalan canıkonus sakınleri düzenli gelirinin olmaması veya gelir yetmezliği ve bunun sonucunda da geçim sıkıntısı çekmektedirler. Genel olarak canıkonuslarda kısmen işsizlik sorunun olduğunu ve ekonomik açıdan kentle bütünleşmede sorunlar yaşandığı ortaya çıkmıştır.

2) Sosyal Bütünleşmede Hukuki Faktör; Canıkonus sakınlerinin kent ile bütünleşmesinde vatandaşlık haklarından yararlanma imkanı ve becerisi, kentleşme bütünleşme derecesini ve niteliğini etkilemektedir. ‘Evin resmi belgesi “kırmızı kitabın” olması’, ‘şehire ikamet kaydının olması’, ‘altyapı: sağlık, kreş, okul, ulaşım, ısıtma, gaz, kanalizasyon hizmetinden faydalanma’, ‘kültürel mekanlardan faydalanma’ ‘güvenlik, çevre ve sıhhi güvenlik hizmetinden faydalanma’ öğeleri ile değerlendirilmiştir.

- Genel olarak bakıldığında örneklem grubunu oluşturan canıkonusların %61,9’unun kente oturma izni veya resmi kaydı hiç yoktur. Resmi kaydının yokluğunun sebebi ise %93,0 oranı ile yaşadığı evin resmi belgesi olmamasındandır. Genel olarak yaşadığı evin resmi belgesinin olmamasından dolayı canıkonus sakınleri kente resmi kayıt yaptıramamaktadır. Buna bağlı olarak canıkonuslarda ikamet belgelerinin olmaması konut edinmemelerine, sosyal hizmetlerden yararlanmasına, seçimlerde oy verme hakkının

kullanamamasına ve özetle Kırgız Cumhuriyetinin bir vatandaşı olarak tam vatandaşlık hukukundan faydalanamamasına neden olmaktadır. Genel olarak da canıkonusu sakinlerinin vatandaşlık hukukunun faydalanmasına engel olmaktadır ve kentle bütünleşmesini güçleştirdiği ortaya çıkmaktadır.

- Canıkonuslar bir çoğu yasa dışı kurulan konutlar olduğu için % 74,9 ‘unun kırmızı kitabı (resmi belgesi)nin, resmi belgeleri olmadığı ortaya çıkmıştır. Canıkonusların bir çoğu eskiden ekin yerleri, tarlalar olup siyasi ayaklanmalar sırasında el koyulup/ işgal edilip ekin yerleri tarım arazileri yaşam konutları olarak kanun dışı (kaçak olarak) satılmıştır. Bunun sonucunda canıkonus sakinlerinin resmi olarak ikamet edememesine, ve kırmızı kitabıplarının alamamasına neden olmuştur. Kırmızı kitaplarının olmaması nedeniyle sağlık, eğitim, altyapı hizmetlerinden faydalanmamakadır. Katılımcılar “*ülkede yok vatandaş gibi yaşıyoruz*”, “*Afganistan’dan gelmiş*” ya da “*yabancı*” birileri gibi baktıklarını ve kendilerini Kırgızistan’ın bir vatandaşı olarak haklarını kullanamadıkları durumu ifade etmişlerdir. “Devletten/hükümetten dışlanma algısı kırmızı kitapların (resmi belgelerinin) olup olmamasına göre anlamlı bir şekilde farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlamak için yapılan T-testi analizinin sonucuna değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup canıkonuslarda kırmızı kitaplarının (resmi belgelerinin) olmaması nedeniyle canıkonus sakinlerinde devlet/hükümetten dışlanma algısı olduğu ortaya çıkmıştır.
- Sağlık hizmetlerine bakıldığında ise uygulamanın örneklem grubunu oluşturan Ak Ordo canıkonusundan başka konuşlarda sağlık hizmetleri hiç yoktur. Ak Ordo konuşunda talep edilen hizmetler olsa da burada da yetersizlik sorunu vardır. Ambulans çağırıldığında gelmemesi, çocukların ve bazı ciddi hastalıkların yaşanması ve yardım anında çok üzücü durumların yaşanmaktadır. Sağlık kurumlarında çalışanlar canıkonus sakinlerine iyi davranmadığı durumlar yaşanmaktadır. Mahallenin kuruluşundan günümüze on beş yıl geçmesine rağmen sağlık hizmetlerinin yetersizlik sorunu devam etmektedir.

- Eğitim hizmetlerine bakıldığında Kut, Ak Car ve Altın Kazık canıkonuslarında genel eğitim veren okullar %100 yoktur. Genel olarak canıkonusların toplam %19,5 oranında var ama %15,1'inde yetersizdir ve %65,4'nde genel eğitim veren okullar hiç yoktur. Okulların olmamasından dolayı çocuklar farklı okullara gitmektedir. Birçok okul canıkonus sakinlerinin çocuklarını okula almamaktadır. Ebeveynleri çocuklarının okula alınması için para vererek ancak kabul ettirmektedir. Bir sınıfta 50 civarında öğrenci bulunmaktadır. Sınıflar kapasitenin üzerinde öğrenci bulunmaktadır. Hergün okula giden öğrenciler ulaşım gibi problemler yaşanmaktadır. Bu bağlamda günümüzde canıkonuslarda eğitim sorunları nedeniyle kentle bütünleşmede güçlükler çektiği ortadadır.
- Altyapı sorunlarının içinde elektrik ve su yetersizliği sorunu halen yaşanmaktadır. Onlar devlet tarafından altyapı sorunlarının çözülmesine muhtaçtırlar. Bu bağlamda da su yetersizliği yaşayan canıkonuslar kentle bütünleşmede güçlük çekmektedirler.
- Canıkonuslarda alt yapı sorunlarının içinde yol meselesi canıkonus sakinlerinin çözülmemiş ve hala yaşanan ciddi problemlerdendir. Bununla birlikte Kut ve Altın Kazık konuşlarına hiç ulaşım hizmeti yoktur. Ak Ordo ve Ak Car konuşunda ise ulaşım hizmeti var ama yetersizdir. Kente bütünleşememe sorunun nedenlerinden biri de yol sorunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Canıkonusların birçoğunda (%81,7) ısıtma, gaz ve kanalizasyon hizmetleri bulunmamaktadır. Sadece %15,1'inde bulunmaktadır. Bulunanların %3,1'inde ise yetersizdir. Canıkonuslar kentten uzak olmamasına karşın kentin alt yapı hizmetlerinden faydalanamaması canıkonus mahallelerinin kente bütünleşememesine neden olmaktadır.
- Canıkonuslarda güvenlik hizmetinin yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Bazı konutlarda güvenlik hizmeti olmadığı için hırsızlıklar olmaktadır. Güvenlik hizmetinin olmaması ya da yetersiz olması canıkonus sakinlerinin vatandaşlık haklarından faydalanamamasının bir göstergesidir. Bu anlamda da

canıkonusların kent ile bütünleşmesinde güvenlik hizmetlerinin yetersizliği önemli faktörlerden olmaktadır.

- Genel olarak bakıldığında canıkonuslarda önemli çevre ve sıhhi sorunlar yaşanılmaktadır. Katılımcıların ifadelerinde görüldüğü gibi yerel yönetimler veya devletin diğer ilgili kurumları canıkonuslarda insanların sağlıklarını ilgilendiren sorunlarla pek ilgilenmemektedirler. Bu durum da mahalle sakinlerinin çevre sorunları kentle bütünleşmesini engellemekte ya da ertelemektedir.
- Çocuk parkları ve normal park gibi sosyal aktivite alanları Ak Ordo konusundan başka konularda hiç bulunmamaktadır. Katılımcılar mahallelerinde parkların olmaması diğer zaruri ihtiyaçlarından çözüldükten sonra da çözülebilir sorunlar olarak kabul edilmekte olduğunu ifade etmiştir. Bu durum kentsel hizmetlerin yetersizliğini göstermiştir.

Genel olarak bugün başkent Bişkek'in kenarında bulunan canıkonuslarda “Kent yaşam koşullarının sağlanamaması”, “Günlük gereksinimlerinin karşılanamaması”, “Zaruri gereksinimlerin sağlanamaması”, “Eğitim hizmetlerinin sağlanamaması”, “Dinlenmek için ve kültürel mekanların sağlanamaması” ve “Çevre ve güvenlik hizmetinin sağlanamaması” başlıkları altında kent veya devlet tarafından sunulması gereken hizmetlerin yetersizlik durumu belirir. Dolayısıyla canıkonuslar kanun dışı işgal edilmiş konutlar olduğu için devlet tarafından vatandaşlık haklarından faydalanılmamaktadır. Gerekli hizmetlerinin sunulmamasında resmiyette tanınmıyor olmasında kaynaklanmaktadır.

3) Sosyal Bütünleşmede Siyasi Faktörü; ‘seçimlerde oy verme hakkı’ ve ‘ilgili makamların canıkonuslarla ilgilenmesi’ temalarını kapsamaktadır. Canıkonuslardaki sosyal, altyapı gibi sorunlarıyla ilgili makamların ilgilenmediğini ve yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde kentsel sorunlar karşısında canıkonusa yaşayanlar ilgili kurumlara başvurumaktadırlar. Sonuç alamayınca veya ilgili makamların canıkonuslarla ilgilenmemesi nedeni ile onların kendilerini “devletin üvey çocukları” olarak algılamalarına yol açmaktadır. Cumhurbaşkanı’nın resmi

belgelerle ilgili yaptığı çalışmaları, ödevlendirmeleri onların Cumhurbaşkanlığı hakkında daha iyi düşünmelerine neden olmaktadır. Ama canıkonuslardaki mahalle statüsü ve buna bağlı olarak da evlerinin kırmızı kitaplarını alamayan canıkonus sakinleri ilgili devlet çalışanlarını düşük seviyede olumsuz bir şekilde değerlendirmektedirler. Canıkonusda oturanlar kendilerini “devletin üvey çocuğu gibiyiz” algısı oluşmuştur. Bu durumda da devlet çalışanları canıkonuslardaki problemlerinin çözülmesiyle ilgilememesi nedeniyle dışlanma yaşamakta olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte siyasi bütünleşmenin önemli teması olarak seçimlerde oy verme hakkını %62,9’da kullanamamaktadır. Siyasi bütünleşmede seçimlerde oy verme önemlidir. Ama canıkonuslarda oturanlar resmi belgeleri olmadığı için seçimlerde oy verme hakkından mahrum kaldıkları ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak “Canıkonusda yaşayanlar kırmızı kitapları (resmi kayıtları) olmadığı için seçimlerde oy verme hakkından mahrum kalmaktadır” hipotezi kabul edilmiştir. İlgili makamların canıkonus mahalleleriyle ilgilenmemesi ve buna bağlı olarak “devletin üvey çocukları” algısının olması canıkonusların siyasi açıdan kentle bütünleşemediklerini göstermiştir.

- 4) **Sosyal Bütünleşmede Kültürel Faktör;** Göçmenlerin gelinen yeni toplum ile bütünleşebilmeleri için yeni toplumun kültürel değerlerini algılaması ve onlarla beraber bir bütün olması veya bütünleşmesi gerekmektedir. Canıkonusda oturanların kent ile bütünleşmesinde kültürel faktör olarak ‘spor, tiyatro gibi kültürel mekanlar’, ‘cami gibi ibadet mekanları’ ve ‘kent merkezindeki kültürel mekanlara ziyaret’ öğeleri ile değerlendirilmiştir. Genel olarak canıkonuslara göre %87,5 oranında spor ve tiyatro gibi kültürel mekanlar yoktur. Kültürel mekanlardan cami gibi ibadet yerleri devlet tarafından kurulmamış Arapların desteğiyle, bazen de yerli din adamlarının kendi gayretleriyle kurulmuştur. Canıkonuslarda oturanların içinde kent merkezine gitmek istememe durumu azdır ama istemeyenler de vardır. Bu açıdan kültürel mekanlara gitmek istemeyenler kendilerini kent kültürüne yabancı görenler faktör analiziyle birleştirilerek “Kentten kültürel mekanlarından faydalanamayanlar” olarak adlandırılmıştır. Bu durumda canıkonusların kent ile kültürel açıdan tamamen

bütünleşme durumu hala sorunludur denilebilir. Mülakat sırasında da katılımcılar kendilerini kente yabancı veya fazlalık olarak gördükleri ifadelerinde bulunmaktadır. Bu durumun önemli sebeplerinden devletin canıkonus mahallerine bakmaması, resmi belgelerinin olmaması, yaşadıkları altyapı sorunları, sosyal hizmetlerin, tesislerin yokluğu neden olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle kent merkezine giderken *"ikinci derecedeki birisi"* veya yabancı görme gibi durumları dışlanma durumunu göstermiştir. Buna bağlı olarak yapılan analizin sonucuna göre “Canıkonuslarda oturanlar kendilerini kente yabancı olduğunu görme nedenleri arasında kırmızı kitabın (resmi belgesi) var olup olmamasına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir” hipotezi kanıtlanmıştır. Genel olarak canıkonuslarda tüm sosyal, altyapı sorunları nedeniyle, yaşam için yetersiz şartlardan dolayı canıkonusa yaşayanların çoğunluğu tarafından kendilerini kentin kültürüne karşı yabancı olarak görüp algılamakta olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre değerlendirildiğinde canıkonusa oturanlar kendilerini kent kültürüne yabancı olarak görmekte ve bundan dolayı kente ve kent kültürü ile bütünleşememektedir.

- 5) *Sosyal Bütünleşmede Gündelik Yaşam ve Toplumsal İlişkiler Faktörü*; ‘geldiği memleket ile ilişki’, ‘kentte hemşeri ve akrabalarla ilişki’, ‘komşularla ilişki’ ve ‘yeni arkadaşlık edinme’ gibi öğeleri çerçevesine canıkonuslara gelen göçmenlerin kent ile bütünleşmesinde günlük yaşamda sosyal ilişkileri değerlendirilmiştir. Analizin sonucuna göre canıkonusa oturanların köy/memleketleri ile olan ilişkileri orta seviyede sürdürülmektedir. Bişkek’in yerli halkı ile ilişki düzeylerine bakıldığında canıkonusa yaşayanlar kentin yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlamaktadır. Fakat yerli halk arasında kendilerini dışlanmış olarak hissedenler bulunmaktadır. Özellikle evinin resmi belgesi olmayanlar bu şekilde hissetmektedir. Kırmızı kitabı veya resmi belgeleri olmayanlar canıkonus sakinleri, daha çok Bişkek’te yaşayan yerli halk tarafında dışlanma yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

- Genel olarak bakıldığında canıkonushta oturanların kentli akrabalar ile ilişkileri daha çok düğün, cenaze töreleri, bayramlarda gerçekleşmektedir. Sık sık yüzyüze görüşmelerin sayısı azdır.
- Genel olarak değerlendirildiğinde canıkonushta oturanlar kente ve ülkenin farklı bölgelerinde çoğu iş bulmak, ekonomik durumlarını iyileştirmek amacıyla göç etmiştir. Canıkonus sakınlerinin durumları birbirlerine benzediğinden birlik içinde yaşamaktadırlar ve komşuluk ilişkileri iyi düzeydedir. Komşuların birbirlerini dışlama durumu görülmemektedir. Muhtaçlık insanları yakınlaştırmakta ve kendi aralarında kısmi de olsa bütünleşme sağlamaktadır. Bununla birlikte canıkonusların kentleşme süreci içerisinde Pazar yerleri, ilişkileri kolaylaştıran, gerginliği azaltan Kıray'ın kent sosyolojisindeki kavramı ile bir tampon kurum haline gelmiştir denilebilir. Dordoy pazarına yakın canıkonuslarda dikiş işleri yapılan atölyelere sık sık rastlanılmaktadır. Canıkonus sakınleri, memleketindeki komşuları ve akrabalarını da kente çekmişlerdir. Bu durum zincirleme göç olayına neden olduğu da tespit edilmiştir. Aynı zamanda araştırmada görüldüğü gibi katılımcıların % 63,5'i ortaokul düzeyinde oldukları için canıkonuslarda oturanların birçoğu Dordoy pazarında perakende satış işlerini yapmaktadır. Bu anlamda Dordoy pazarı canıkonusların kentle bütünleşmesinde bir tampon kurum olup Kıray'ın kent sosyolojisinde ilk kez ortaya koyduğu "tampon mekanizma" ve "tampon kurum" modeline paralellik göstermiştir.
- Günlük yaşam ve toplumsal ilişkilerinde canıkonuslarda oturanlar kentte geldikten sonra dini cemaatlerle ilişki kurdukları ortaya çıkmıştır. Kırgızistan 1991 yılı bağımsızlığına kavuştuktan sonra toplumda İslam dini daha ileri seviyede yaygınlaşma eğilimine girmiş ve bunun bir sonucu olarak başkent Bişkek'in kenarında bulunan her canıkonushta dini ibadet yerleri olan camiler kurulmuştur. Burada yaşayanlar, dini cemaatlerle ilişkileri güçlü olduğu tespit edilmiştir. Bu durum % 71,7 gibi çok yüksek oranda dini cemaatlerle ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

- Canıkonuslarda yaşayanlar kente göç ettikten sonra komşuları ve iş yerinde yeni arkadaşlar edinmiştir. Bu sonuca göre canıkonushta yaşayanlar komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri iyidir. Kentle bütünleşmesini kendi aralarında kısmen telafi ettiklerini göstermiştir.

Dolayısıyla canıkonushta oturanlar kente ülkenin farklı bölgelerinden çoğunluğu iş bulmak, ekonomik durumlarını iyileştirmek amacı ile göç etmiş oldukları için durumları birbirlerine benzediğinden gündelik yaşamda komşuluk ilişkileri arkadaşlık edinme gibi sosyal faaliyetlerde aktif oldukları görülmektedir. Kentle bütünleşmeme durumlarını kendi aralarında kısmen telafi etmektedirler.

6) Sosyal Bütünleşmede Kimlik veya Aidiyet Faktörü; Sosyal bütünleşmede kimlik veya aidiyet faktörü bölümünde canıkonushta oturanların kendilerini kimlik açısından kentli mi yada köylü mü algıladıkları, kentten memleketine geri dönme isteği ve daha başka bir yere göç etme istekleri üzerinde tespit edilmiştir.

- Örneklem grubunu oluşturan canıkonuslar, bazı yönlerden köylü bazı yönlerden kentli kimliğinin daha baskın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda canıkonuslarda yaşayanlarda marjinalleşme potansiyeli olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte oturdukları konuş hep altyapı sorunlu köy ötesi yeni konut mahalleleri olduğu için kendilerini kentli olarak görememe durumu bütünleşmemenin en önemli göstergesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Canıkonuslar genel olarak kentin imkanlarından faydalanmama durumu görülmüştür. Kentin imkanlarından faydalanmaya engel olan unsurlar: ilk olarak evlerinin kırmızı kitaplarının (resmi belgelerinin) olmaması, ikinci unsur buna bağlı olarak ciddi altyapı sorunlarıdır. Eğitim, sağlık hizmetlerinin yetersizliği üçüncü unsur iken, bunlara bağlı olarak işsizlik sorunu, yaşamlarını idame ettire bilmeleri için maddi sıkıntılarının olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla “canıkonushta yaşayanların kentin imkanlarından faydalanamama durumu vardır” bu varsayım doğrulanmıştır.
- Ak Ordo konusu diğer konuşlara göre kırmızı kitaplarının tam olmamasa da olduğu ile, altyapı sorunları diğer konuşlara karşılaştırmalı olarak daha az

olduğu görünmüş olup, tekrar tercih etme imanı olsa oturduğu konuyu tercih etme durumu diğer mahallere göre oranı yüksek çıkmıştır. Kırmızı kitapları (resmi belgeleri) var olanlar daha çok bugün tercih imkanları olsa oturdukları konuları tekrar tercih ettikleri ortaya konulmuştur. Diğer taraftan da kırmızı kitapları olmayanların da tekrar tercih imkanları olsa oturdukları konuları tercih etmeme sonucu bulunmuştur. Genel olarak dört Canıkonusa bakıldığında bugün seçim yapma imkanı olsa canıkonuslara gelmeme durumu büyük oranı göstermiştir.

- Genel olarak canıkonusa oturanlar evlerinin resmi belgeleri “kırmızı kitap”ları olmaması başta olmak üzere, altyapı sorunları, sosyal hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle kentte yaşamaktan memnun olmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Bir çoğunun tekrar tercih etme imkanı olsa ve ekonomik durumları yeterli olsa canıkonusları tercih etmeyeceğini belirtmektedir. Bu cevaplara göre de canıkonusa oturanlar kentte yaşamaktan memnun olmamaları nedeniyle kent ile bütünleşememekte oldukları ortaya çıkmıştır.
- Katılımcıların % 71,3’ü memleketine geri dönmek istemektedir. Bu bağlamda “Canıkonuslarda oturanlarının memleketine geri dönme isteği sürekli ve düzenli işine göre farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlanmış olup sürekli ve düzenli işinin olmaması nedeniyle kent ile bütünleşemedikleri durumu ortaya çıkmıştır.
- “Yaşanan sorunların yakın gelecekte çözülme durumu canıkonuslara göre farklılık göstermektedir” hipotezini kanıtlanmış olup Ak Ordo konusu farklılık göstermiştir. Kırmızı kitaplarına ulaşmış olan canıkonus sakinleri diğer sorunların yakın gelecekte çözüleceği önünde umutları devam etmektedir.

Ak Ordo canıkonusu diğer konulara göre ekonomik durumları açısından, kırmızı kitaplarının ve kent hizmetlerinin olması açısından farklılık göstermektedir. Bu mahallede zengin kesimlerin oturduğu sokakların yanı sıra daha yoksul kesimlerin oturduğu sokaklar da bulunmaktadır. Ak Ordo konusu diğer canıkonuslarla karşılaştırıldığında sağlık koşulları, eğitim, kent hizmetlerindeki farklılıkları ile beraber ekonomik anlamda gelir dağılımları, konut tipi ve tüketim durumlarındaki

farklılıkları göstermektedir. Bu durum Bişkek'in kentleşme sürecinde kırsallığın uç noktası ile şehirleşmenin uç noktasının yan yana yaşandığı canıkonuslarda en önemli gösterge kentleşen ve kentlileşemeyen, her iki olgu arasında kalan veya yabancılaşan veya yok olanın da olduğu, Orçan (2008) tarafından ileri sürülen “kırsal metropolleşme” kavramı ile paralellik göstermektedir.

Genel olarak oturdukları konuş altyapı sorunlu köy ötesi yeni konut mahalleleri olduğu için kendilerini kentli olarak görememe durumu bütünleşememenin en önemli göstergesidir. Bununla birlikte canıkonusların bazı yönlerden köylü ve bazı yönlerden kentli kimlik ve aidiyet algısı olup, marjinalleşme potansiyeli olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu araştırma ile elde ettiğimiz sonuç, canıkonuslar kentle bütünleşmesinde ekonomik, hukuki engellerin ciddi boyutta olduğunu göstermektedir. Canıkonusların; başta ruhsat (kırmızı kitap) ve pasaport olmak üzere altyapı, okul, sağlık ocağı gibi sosyal donatılardaki ciddi yetersizlik sorunları canıkonus sakinlerinin vatandaşlık hukukunun faydalanmasına engel olup kentle hukuki, siyasi, ekonomik, kültürel açıdan bütünleşmesini güçleştirmekte olduğu ortaya çıkmıştır. Özetle bugünkü başkent Bişkek'in kenarında bulunan canıkonuslar kentle bütüleşmede güçlük çekmekte olduğu ortaya çıkmıştır.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Шаар менен интеграциялануу контекстинде “жаңы конуштар”: Бишкек мисалында

Тарыхка көз чаптыра турган болсок, бүгүнкү күндөгү өлкөнүн борбор калаасы Бишкек эски шаар, чеп, административдик борбор катары орто кылымдардан бери карай өтө терең тарыхый мааниге ээ шаарлардын бири болуп саналат. Ал эми расмий түрдө 31-августта Кыргызстан эгемендүүлүк алгандан кийинки мезгилди карай турган болсок, өлкө олуттуу экономикалык, социалдык, саясий жактан оор кризистерге кабылгандыгы маалым. Көз карандысыздык алгандан кийинки мезгилдеги коомдук өзгөрүүлөр экономикадан баштап социалдык, саясий, маданий түзүлүштөргө чейин жетип коомдо жакырчылыктын, жумушсуздуктун деңгээлинин кескин жогорулашына алып келген.

Коомдогу системанын башка бир жаңы системага өтүүсү узак убакытты талап кыла тургандыгы белгилүү. Кыргызстанда социалисттик системанын кескин түрдө либералдык системага өтүүсүнүн негизинде күтүүсүз жагдайлар келип чыккан. СССРдин таркашы менен өлкө эгемендүүлүктү алгандан кийин мамлекетти башкаруу системасы алсыз болгон. Ошол себептен коомдо олуттуу экономикалык көйгөйлөрдүн себептеринен бири катары жумушсуздук күч алган. Мурдагы иштеп жаткан колхоздор, совхоздор, өнөр жай ишканалары кескин түрдө өз жумушун токтоткондугуна байланыштуу жумушсуздук абалы күчөгөн. Мында СССР таркагандан кийинки мезгил, тактап айтканда 1991-1996-жылдары жүргүзүлгөн менчиктештирүү саясаты жумушсуздук маселесинин күч алышына таасир эткендигин байкоого болот.

Бишкек шаары өлкөнүн башка шаарларына караганда мүмкүнчүлүктөрдүн салыштырмалуу арбындыгы менен жумуш табуу жери болгон десек болот. Эми гана суверендүүлүккө ээ болгон мамлекет экономикалык жактан кризистерден чыга албашынын таасиринен башаламан бир шаардашуу модели пайда болгон. Борбор калаага өлкөнүн түрдүү региондорунан келген

мигранттар гана биригип калбады, аны менен катар ири көйгөйлөрдүн да борбору болду.

Айыл кыштактарда жумушсуздука кептелген коом жумуш издеп өлкөнүн дагы көбүрөөк мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон шаарларга агылган. Шаардын борборундагы турак жайларда жашоо үчүн мигранттардын экономикалык абалы өтө төмөн, же башкача айтканда жеткиликсиз эле. Мына ошол негизде шаардын тегерек четиндеги айыл чарба жерлерине мамлекеттин уруксаты жок, же расмий документи жок мыйзамсыз турак жайлар курула баштаган да борбор калаанын тегерек четинде бүгүнкү күнгө чейин мыйзамсыз курулган конуштардын саны эбегейсиз арбыган.

Бүгүнкү күнгө чейин мыйзамсыз эгин жерлерин басып алуу жолу менен курулган жаңы конуштарда жашоо үчүн социалдык объектилерден: бала бакчалар, мектептер, медициналык, социалдык кызматтар, маданий объектилер жеткиликсиз жана айрымдарында таптакыр жок. Мындан тышкары олуттуу инфраструктура маселеси: суу, электр энергиясы, жол, транспорт, газ, борбордук жылуулук кызматы, коопсуздук, экологиялык жана санитардык кызматтар толугу менен жеткиликсиз жана ири көйгөй. Аталган маселелердин чордону жаңы конуштарда жашагандардын турак жайларынын расмий документтеринин жоктугуна барып такалат.

Көз карандысыздыкты алган мезгилден баштап бүгүнкү күнгө чейин отуз жылдан ашык убакыт өтсө да өлкөнүн башка региондорунда эмес так эле борбор шаарында мыйзамсыз түрдө курулган жаңы конуштар токтомок түгөл жыл өткөн сайын саны артууда. Эмне үчүн санын артып жаткандыгы албетте өлкө отуз жылдан бери экономикалык жактан өнүгө албай жаткандыгына байланыштуу, калктын олуттуу бөлүгү жумушсуздук көйгөйлөрүнө кептелүүдө, жумуш издеп шаарга келгендер айласыз арзан акы менен жан багып жаңы конуштарда эптеп баш калкалоого муктаж.

Отуз жылдан ашык убакыт өтсө да мыйзамсыз курулган конуштардын турак жайларынын кызыл китептери, расмий документтери жок. Мына ушул маселелеринин негизинде социалдык объектилер жок, социалдык кызматтардан

жана инфраструктуралык жактан, көбүнчөсү добуш берүү укуктарынан да пайдалана албай келишет.

Борбор калаанын тегерегин курчаган, ири укуктук, социалдык, инфраструктуралык көйгөйлөрдүн чордону болгон мыйзамсыз түрдө курулгандыгы үчүн жаңы конуш деген статусу болбогон, мунун негизинде официалдуу статистикада жаңы конуштар камтылбагандыгы үчүн алардын расмий саны да так эмес. Бишкек шаарынын мэриясынын Коомдук-мамлекеттик капиталдык курулуш башкармалыгынын 2022-жылдын 15-мартында бизге берген маалыматы боюнча Бишкек шаарына караган жаңы конуштардын саны кырк жети (47). Чүй облусуна караган жана статусу жок, облуска же шаардын өзүнө карай тургандыгы али да болсо белгисиз конуштардын саны да арбын. Жаңы конуштар боюнча официалдуу статистиканын жоктуна байланыштуу жалпы шаарды курчаган конуштардагы калктын саны өлкөнүн бир облусунун калкынын санына жакын деп болжолдосок болот. Калаа территориялдык жактан чакан экендигине карабай тегерек четинде жыл өткөн сайын улам арткан жаңы конуштары менен кеңейүү процессинде. Жаңы конуштар сандык жактан артууда бирок сапаттык жактан олуттуу көйгөйлөргө кептелүүдө. Аталган ири көйгөйлөрдүн чордону болгон жаңы конуштар экономикалык, маданий, социалдык жактан шаар менен интеграциялана албай жатат.

Изилдөө темасынын актуалдуулугуна токтоло турган болсок, жогоруда белгиленип өткөндөй эле өлкөнүн суверендүүлүк алган мезгилинен кийинки 2005-2010-жылдардагы саясий ыңкылаптардын, коомдук өзгөрүүлөрдүн жана бурулуштардын негизинде, башаламан урбандашуунун жыйынтыгы катары мыйзамсыз түрдө пайда болгон жаңы конуштардын бүгүнкү күнгө чейин чечилбей жаткан социалдык, укуктук, саясий, экономикалык маселелерин, Бишкек шаарына интеграциялануу маселелерин изилдөө менен жалпы Орто Азия өлкөлөрүнүн, анын ичинде Кыргызстандын урбандашуу процессинин академиялык, шаар социологиясынын негизинде бааланышы учурда эң зарыл болгон актуалдуу маселелерден.

Мына ушул негизде изилдөөнүн максаты биринчиден азыркы күнгө чейин борбор калаанын шаардашуу процессинде жаңы конуштар боюнча изилдөөлөрдүн жеткиликсиздигинен улам аталган тармакта байкалган маанилүү боштукту толтуруу, экинчиден алдыңкы убакыттарда шаардашуу процессиндеги жаңы конуштар боюнча жүргүзүлө турчу изилдөөлөргө салым кошуу болуп эсептелинет. Ошондой эле борбор калаанын Орто Азиянын шаарларынын бир прототиби катарында изилденишине жана шаар социологиясынын академиялык негизинде изилденишине салым кошуу үчүнчү максаттарынан болуп саналат.

Бул диссертациялык иш үч бөлүмдөн түзүлгөн. Биринчи бөлүмдө изилдөө темасына байланыштуу концепциялык түшүнүктөр, илимий теориялар жана тарыхый өңүттө чечмеленип баяндалды. Концепциялык түшүнүктөрдүн аппаратында шаар жана шаардашуу, жаңы конуштар (түрк тилинде *gesecondulaşma* - шаар айланасында жаңы конушташуу), миграция түшүнүгү жана түрлөрү, миграция процессинин негизинде пайда болгон маданий шок, сегрегация жана сепарация, бөлүнүү (*exclusion*) жана биригүү (*inclusion*), ассимиляция, эрүү абалы (*erime potası*), интеграция жана анын көрсөткүчтөрү, социалдык четтөө, чоочундашуу түшүнүктөрү менен катар иденттүүлүк концепциялары камтылды. Ал эми илимий иштин теориялык бөлүгүндө эң алгач Ислам коомчулугуда эски доорлордо шаар жана шаардашуу, көчмөн коомчулуктарды социологиялык өңүттөн изилдеген окумуштуу Ибн Халдундун “Умран” теориясына токтолду. Ошондой эле батыш классик теоретиктерден Карл Маркс, Эмиль Дюркгейм жана Макс Вебердин шаар теорияларына кайрылууларына, ошондой эле Георг Зиммель, Чикаго мектебинин өкүлдөрү Роберт Парк, Эрнст Берджесс, Родерик Маккензи жана Луис Вирттин шаар теорияларына, шаарды капиталисттик биригүү процесси катары караган модерн шаар социологдору катары Марксисттик теориянын өкүлдөрү Хенри Лефевбре, Мануэль Кастельс жана Девид Харвинин шаар боюнча илимий эмгектерине, муну менен катар Түркиялык Мюбежжел Кырай, Рушен Келеш, Тансы Шенйапылынын жана Мустафа Орчандын шаар боюнча илимий эмгектери жана концепциялары камтылды. Миграция боюнча классикалык теоретиктерден

Георг Равенштайн, Ли Эверетт жана В. Петерсен, заманбап теоретиктерден С. Амин, И Валлерстайн, А Франк, Кастельс жана Миллердин миграция теориялары боюнча эмгектери камтылды. Теориялык бөлүк менен эле индустриалдашуунун мурунку жана кийинки мезгилдериндеги, ошондой эле бугүнкү күндөгү урбандашуу процесстерине токтолду. Жалпысынан илимий иштин биринчи бөлүгү теориялык, концепциялык, тарыхый перспективаларга токтолуп бааланды.

Илимий иштин экинчи бөлүмүндө кыргыз коомчулугунун отурукташкан жашоого өтүү мезгилинен баштап шаарлардын пайда болушу жана өзгөрүү процесстерине токтолду. Кыргызстандын шаардашуу тарыхында СССР доорунун ролу чоң болгондугу үчүн аталган мезгилде өлкөдө индустриалдашуу менен бирге урбандашуу процесси: шаарлардын өсүшүнүн пландуу баскычтары, шаар калкынын демографиялык өсүү деңгээлдери тарыхый, статистикалык маалыматтардын негизинде бааланды. Ошондой эле бул бөлүмдө учурдагы борбор шаар Бишкектин Пишпек чебинен кыргыз СССРнин борбору жана көз карандысыз мамлекеттин борбору болушуна чейинки убакыт чегиндеги абалынын тарыхый негиздерине токтолду. Мындан тышкары бул бөлүмдө өлкөнүн суверендүүлүк алгандан кийинки мезгилдеги урбандашуу процесси, жаңы конуштар маселеси илимий перспективада баалоого багытталды.

Диссертациялык иштин үчүнчү бөлүмүндө изилдөөнүн темасы, актуалдуулугу, изилдөөнүн максаттуу тобу жана тандама тобу, колдонулган ыкмалар, гипотезалар түзүлүп, топтолгон маалыматтар анализделди.

Изилдөөнүн методологиясына токтоло турган болсок, бул эмгек теориялык жана практикалык түрдө иштелди. Изилдөөдө сандык жана сапаттык методдор колдонулду. Эки ыкманын тандалып алынышынын негизги себеби маалыматтардын кемтиксиз түрдө топтолушу үчүн аталган ыкмалардын бири бирин толуктоосу менен топтолгон маалыматтардын бүтүндүгүн камсыздоого багытталды. Маалымат топтоодо сандык жана сапаттык методологиянын анкета, интервью жана байкоо жүргүзүү түрлөрү колдонулду. Изилдөөнүн максаттуу тобу 18-65+ жаш курагындагыларга багытталып, 95% ыктымалдуулук

жана 5%дык ката ыктымалдуулугу менен маалыматтар топтолуп аналды. Сурамжылоонун баштоодон алдын алгач 15 респондент менен пилоттук изилдөө жүргүзүлдү. Максаттуу тандап алуу ыкмасынын негизинде борбор калаага жана анын айланасында Чүй облусунда жайгашкан жаңы конуштардан Ак Ордо конушунан (калкынын болжолдуу саны 14 450) 144, Кут жаңы конушунан (калкынын болжолдуу саны 1200) 60, Ак Жар конушунан (болжолдуу калтын саны 15 000) 152 жана Алтын Казык (болжолдуу калтын саны 3000) конушунан 60 жалпысынан 416 респондент анкеталык сурамжылоого катышты. Ал эми сапаттык изилдөөгө Кут конушунан жети (7) респондент жана Ак Ордо, Ак Жар, Алтын Казык конуштарынан алты (6) жалпы 25 респонденттен интервью алынды.

Алгач илимий изилдөөгө катышкан респонденттердин жашы, жынысы, билим деңгээли, үй-бүлөнүн түзүлүшү, миграттардын келген аймактары, жашап жаткан конушу демографиялык бөлүктө берилди. 25-34 жаш курактагылар жана үй-бүлөлүүлөр изилдөөнүн 92,3 % ын түздү. Бул көсөткүч жаңы конуштардагы калктын басымдуу бөлүгүн жаш үй-бүлөлөр түзгөндүгүн көрсөткөн. Муну менен катар аталган конуштардагы үй-бүлөлөрдө мектеп курагындагы өспүрүмдөр көбүрөөк экендиги байкалган. Ал эми респонденттердин билим деңгээлине карай турган болсок басымдуу бөлүгү орто мектепти гана бүткөн, башкача айтканда шаар четиндеги конуштарда жашаган тургундардын билим деңгээли орто. Миграттардын келген облустарына караганда эң алгач Нарын (24,3%), андан кийин Баткен (23,3%), Жалал-Абад (14,4%), Ош (14,4%), Чүй (10,8%) жана Ысык-Көл (7,7%), Талас (4,6%) облустарынан келгендер түзөт. Ошондой эле респонденттердин келген аймактарына караганда айыл кыштактардан келгендердин үлүшү өтө жогору болгон. Жаңы конушта жашаган миграттардын шаарга келүү себебине караганда жумуш издеп келгендер изилдөөнүн басымдуу бөлүгүн түздү. Бул жыйынтыктын негизинде белгилеп өткөндөй өлкөдө сувередүүлүктү алган мезгилден бүгүнкү күнгө чейин жумушсуздук көйгөйү чечилбей жаткан маселелерден экендиги көрүнөт. Демек изилдөөгө катышкандардын олутуу бөлүгү шаарга жумуш издеп келип мыйзамдуу документи жок жаңы конуштарда жашап калгандар.

Изилдөөнүн жыйынтыгында башаламан урбандашуунун негизинде пайда болгон жаңы конуштардын шаар менен интеграциялануусун изилдөөдө маанилүү жыйынтыктарга жетишилди.

Алгач илимий анализди уюштурууда интеграция түшүнгүн тактап алуу максатка ылайыктуу. Интеграция түшүнүгүнүн белгилүү, так, бир калыпка салынган социологиялык аныктамасы жок. Интеграция жалпысынан караганда белгилүү бир социалдык топтун башка жаңы социалдык топ менен бүтүндөшүү абалы. Ошондой эле жаңы бир социалдык топ менен интеграциялануусун өлчөй турган атайын системалуу түрдө иштелип чыккан ыкмасы да жок. Мына ушул негизде жаңы конуштардын шаар менен интеграциясын изилдөөдө алты (6) фактор аркылуу операцияланализацияланып изилденди. Социалдык интеграцияланууда - экономикалык (1), укуктук (2), саясий (3), маданий (4), күнүмдүк жашоо жана коомдук карым катнаштар фактору (5) жана иденттүүлүк (кимдик) (6) факторлору менен изилдөөгө багытталып илимий негизде бааланды.

1) Социалдык интеграцияланууда экономикалык фактор

Экономикалык фактор катары респонденттердин үй тиричилигинде колдонгон буюмдары, иштөө мүмкүнчүлүгү, айлык кирешелери камтылды. Жаңы конуштарда жашагандардын үй тиричилигиндеги колдонгон буюмдары алардын экономикалык абалын аныктаган маанилүү көрсөткүчтөрүнүн бири болуп саналат. Мына ушуга байланыштуу үй тиричилигинде колдонгон буюмдары фактордук анализдин негизинде 5 фактордук топчо түзүлдү. Корреляциялык маанилери күчтүү болгон топтор маанисине карата 1- экономикалык абалы - жакшы, 2-экономикалык абалдары - орточо, 3- экономикалык абалы - жогорулар, 4- экономикалык абалдары - төмөнүрөөктөр жана 5-күнүмдүк зарыл муктаждыктары үчүн колдонулган буюмдарды камсыздай албагандар б.а экономикалык абалдары - өтө төмөндөр деген аталыш берилди. Жаңы конуштардын экономикалык абалдары анализдин жыйынтыктары көрсөтүп тургандай эле айыл жашоосунун эң төмөнкү чегиндеги жана шаар жашоосунун эң жогорку деңгээлиндеги чеги бир шаардын аймагында жайгашкан, б.а

абалдары жалпысынан экономикалык абалдары эң төмөн жана эң жогоркулар жаңы конуштарда башка-башка эмес бир эле отурукташкан шаардашуу модели Түркиялык социолог проф.док. М. Орчан тарабынын шаар социологиясында эң алгачкылардан болуп “элеттик метрополиялашуу” - “kırsal metropolleşme” концепциялык моделине параллелдүүлүк көрсөтөт. Демек бүгүнкү күндө шаардашуу процессинде экономикалык абалдары бирдейлер эмес экономикалык абалдарында олуттуу айырмачылыктары болсо да бир жерде отурукташкан шаардашуу модели мүнөздүү.

Респонденттердин 72,4%ын келген аймактарында өздөрүнө тиешелүү мал мүлктөрү жок. Бул да болсо алардын шаарга жокчулук, жумушсуздуктун себебинен келгендигин көрсөткөн. Ошондой эле респонденттерге үй тиричилигиндеги өндүрүү же жасоо мүмкүнчүлүктөрү фактордук анализдин негизинде эки топчо түзүлүп 1-айылдык жашоо шартында жашагандар, 2-толук айылдык же толук шаардык эмес жашоо шартында жашагандар деп аталды. Башкача айтканда шаардан бир канча чакырым алыстыкта жайгашкан жаңы конуштарда чоң же кичине баш мал жандыктарын, үй канаттууларын багуу сыяктуу айыл жашоо шартындагыдай жашоо бар экендигин көрүүгө болот. Ал эми же айылдык же шаардык эмес жашоо шартында жашагандар да бар. Аталган эки топтун маанисине карап жаңы конуштар шаарга экономикалык жактан интеграция боло албаган абалын көрүүгө болот.

Ошондой эле иштөө мүмкүнчүлүгүнө караганда да ар бир түтүндөн 47,1%ы бир гана киши иштегендиги аныкталды, үй-бүлө ичинде таптакыр иштебегендер да бар. Жаңы конуштарда жашагандардын 72,6%нын туруктуу жумушу жок. Бул абал алардын мезгилдүү жумуш же жалданма жумуштарда иштегендигин көрсөтөт. Т-тест анализинде жаңы конушта жашагандардын туруктуу жумуштарынын жоктугу алардын билим деңгээлине байланыштуу экендигин көрсөткөн. Мына ушул негизде жаңы конуштардагылардын басымдуу бөлүгү орто билимге гана ээ болгондугу үчүн туруктуу жумушунун жоктугуна себеп болгон маанилүү фактор экендигин байкоого болот. Ал эми туруктуу жумушунун жоктугу үй-бүлөнүн кирешелеринин 10 000ден төмөн экендигин көрсөткөн. Жалпысынан жаңы конуштарда жашагандардын

туруктуу жумуштарынын жоктугу, айлык кирешелеринин төмөндүгү экономикалык абалдарынын төмөндүгүн көрсөтүп, шаар менен интеграцияланууга тоскоол болгон маанилүү факторлордон экендигин аныкталды.

2) Социалдык интеграцияланууда укуктук фактор

Мыйзамсыз түрдө курулган жаңы конуштарда жашагандардын турак жайларынын кызыл китептеринин, расмий документтеринин жоктугу алардын жарандык укуктарынан да пайдалана албашына себеп болууда. Укуктук фактор катары изилдөөдө турак жайларынын кызыл китептеринин болушу, шаарга расмий каттодон өтүшү, социалдык объектилердин: медициналык мекемелердин, бала бакча, мектептердин болушу, инфраструктура: суу, электр энергиясы, газ, борбордук жылуулук, канализация, транспорт, экологиялык жана санитардык, коопсуздук кызматтарынан пайдалана алуу элементтери менен шаарга интеграциялануу абалы өлчөндү.

- Эң алгач шаарга катталуу критерийин карасак, 61,9%нын шаарда жашоочу катары каттодон өткөн эмес. Муну менен катар респонденттердин 93%ы жашаган турак жайларынын расмий документтери болбогондугу үчүн расмий түрдө катталуудан өтпөгөндүгүн билдиришкен. Жалпысынан жаңы конуштарда жашагандардын 74,9%ын жашаган турак үйлөрүнүн кызыл китептери жок. Демек турак жайларынын расмий документтери болбогондугу үчүн шаарда жашоочу катары каттодон өтө албайт, андан тышкары шайлоо учурунда добуш берүү укугун толук пайдалана албайт жана мамлекеттин социалдык, муниципалдык кызматтарынан жалпысынан жарандык укуктарынан толук пайдалана алышпагандыгын көрсөткөн. Интервью учурунда респонденттер *“мамлекетте жок жарандай эле жашайбыз, мамлекеттин эч бир мүмкүнчүлүгүнөн пайдалана албайбыз”* жана *“бул жакта жашагандарга башка мамлекеттен келгендей, Афганистандан келгендей эле мамиле кылышат”* сыяктуу абалын билдиришкен. Анализдин негизинде жашаган турак үйлөрүнүн кызыл китептеринин

болбогондугу мамлекеттен бөтөндөшүүсүнө негиз боло тургандыгы Т-тест анализи аркылуу далилденди. Демек жаңы конушта жашагандар шаар менен интеграциялануу эмес мамлекеттен бөтөндөшүү же четтөө абалдары бар экендигин көрүүгө болот. Мына ушул көрсөткүчтөрдөн байкалгандай жаңы конушта жашагандар жарандык укуктарын толук пайдалана албагандыгы үчүн шаардын бир жашоочусу катары маанилүү кызматтардан толук пайдалана албайт жана жалпысынан шаар менен интеграциялана албай жаткандыгын көрүүгө болот.

- Маанилүү социалдык кызматтардын башында медициналык кызматтар тандама тобунун Ак Ордо конушундан башка конуштарда таптакыр жок. Ак Ордо конушундагы респонденттер калктын саны көп болгондугу үчүн медициналык кызматтар жеткиликсиз экендигин белгилешкен. Ал эми башка конуштарда медициналык кызматтар таптакыр жок. Буга кошумча тез жардам кызматын чакырганда да келбегенин жана буга байланыштуу адам өлүмү менен коштолгон абалдар болгондугун белгилешкен. Өспүрүм курактагы балдары бар конуш тургундары башка конуштардагы же менчик медициналык клиникаларына барганын айтуу менен медицина кызматкерлери аларга *“жаңы конуштардан келгендер”* деген туура эмес мамиле кылгандарын, шаар коомчулугунда бөлүнүүчүлүккө, дискриминацияга кабылгандыгын билдиришкен.
- Билим берүү мекемелери боюнча караганда Кут, Ак Жар жана Алтын Казык конуштарында бир да мектеп же бала бакча жок. Жогоруда белгиленип өткөндөй жаңы конуштарда жашаган калктын ар бир түтүнүнүн көпчүлүк бөлүгүндө мектеп курагындагы балдар бар. Респонденттердин жоопторуна караганда алардын балдары шаарга караган башка конуштардагы мектептерге барып окушат. Көпчүлүк мектептер алгысы келбейт, анткени ар бир класста элүүгө чукул окуучу окуйт. Айрымдары билдиргендей балдарын мектепке берүү үчүн кошумча акча төлөп мектепке алдыртышат. Өзгөчө башталгыч класстын окуучулары кыш мезгилинде конуштарына коомдук транспорт каттабагандыгы үчүн кыйналышат, экиден ашык баласы мектепке барган

айрым ата-энелер туруктуу жумуштары болбогондугу үчүн балдарынын жол акы, мектеп акы маселелерин каржылоодо кыйынчылыктарга туш болот.

- Инфраструктура маселелеринин ичинде жаңы конуштар электр энергиясынын жеткиликсиздиги жана суу тартыштыгынан кыйналат. Айрым конуштарда мамлекет тарабынан электр энергиясы берилбейт, электр зымдарынан баштап бардыгын жеке секторлордон алышат, конуш боюнча жалгыз гана трансформатор болгондугу электр энергиясы бат-баттан өчүп турат жана ушул себептен электр энергиясын жарык үчүн гана колдонушат. Ошондой эле конуш боюнча таза суу жоктугу үчүн арап улутундагы демөөрчүлөр тарабынан жардам ирэтинде чыгарылгын жер астынан чыккан сууларды колдонушат. Ал да санитардык талапка жооп бербеген туздуу суулар болгондугу үчүн жаш өспүрүмдөрдүн бөйрөк ооруларын чалдыккан абалдары байкалат.
- Инфраструктура маселелеринин ичинде жол жана транспорт көйгөйлөрү олуттуу болуп саналат. Плансыз, мыйзамсыз түрдө курулган конуштар болгондугу үчүн айрым конуштун көчөлөрү башаламан түзүлгөн жана жолдору асфальт төшөлөн эмес. Муну менен катар Кут жана Алтын Казык конуштарына коомдук транспорт таптакыр каттабайт. Ал эми Ак Ордо жана Ак Жар конуштарына коомдук транспорттор каттаганы менен жеткиликтүү эмес. Шаар менен интеграцияланууга тоскоол болгон маселелердин бирөө жол жана транспорт көйгөйлөрү экендигин көрүүгө болот.
- Шаардан бир канча чакырым алыстыкта жайгашкан конуштарда инфраструктура маселесине газ, канализация, жылуулук кызматтарынын жоктугу да кирет. Статусу жок конуштарда коопсуздук көйгөйлөрү да олуттуу. Экологиялык жана санитардык кызматтарга караганда өзгөчө Кут жаңы конушунда канализациянын таштандылары конушка жакын жайгашкандыгы үчүн жашоочуларга ыңгайсыздык жаратат. Алтын Казык конушу шаар полигону жайгашкан конуш болгондугу үчүн бул да

экологиялык көйгөй болуп жашоочуларга ыңгайсыздык жаратат. Кут жаңы конушунда канализация таштандылары төгүлгөн жай конушка жакын болгон үчүн конуш тургундары экологиялык талапка жооп бербеген жыттардан кыйналышат. Жалпысынан караганда экологиялык жана санитардык көйгөйлөр жаңы конуштарда олуттуу экендигине карабай тиешелүү башкаруу органдары тарабынан көңүл бурулуп чечилбей жаткандыгы байкалган.

Жалпысынан алганда жаңы конуштарга мамлекет жана муниципалдык кызматтар тарабынан берилүүгө тийиш болгон кызматтардын камсыздалуу абалы 1-муниципалдык кызматтардын жеткиликсиздиги, 2-күнүмдүк муктаждыктар үчүн зарыл болгон кызматтардын жоктугу, 3-билим берүү кызматтарынын жеткиликсиздиги, 4-маданий объектилердин жоктугу жана 5-экологиялык, санитардык кызматтардын жеткиликсиздиги аныкталды. Жаңы конуштар мыйзамсыз негизде курулгандыгы үчүн мамлекет тарабынан жарандык укуктарынан пайдалана алышпайт, ушуга байланыштуу укуктук негизде шаар менен интеграциялана албай жаткандыгы аныкталды.

3) Социалдык интеграцияланууда саясий фактор

Бул фактор шайлоо учурунда добуш берүү укугу жана тиешелүү башкаруу органдарынын жаңы конуштарга көңүл бурушу бааланды. Изилдөөнүн жыйынтыгында жаңы конуштардын социалдык, укуктук, инфраструктуралык көйгөйлөрүнө тиешелүү органдардын жеткиликтүү көңүл бурбаганды аныкталды. Ушуга байланыштуу респонденттер “*мамлекеттин өгөй баласындай элебиз, эч ким көңүл бурбайт*” деген жоопторду беришкен. Тиешелүү органдардын жаңы конуштарга көңүл бурбагандыгын айтуу менен алардын ишмердүүлүн өтө төмөн баалашкан. Ал эми өлкө башчысынын 2021-жылда жаңы конуштар менен жоолугушуп, алардын кызыл китеп маселелеринин чечилишине чара көрүлөрүн билдиргенден кийин көпчүлүк респонденттер президенттин ишмердүүлүгүн жогору баалашкан. Азыркы күнгө чейин жаңы конуштагылардын кызыл китеп маселеси чечилбей келгендиги үчүн шайлоо учурунда добуш берүү укугундан пайдаланбагандыгын белгилешкен.

Жыйынтыгында жаңы конуштар шаар менен интеграция боло албай жаткандыгына саясий фактордун да орду бар экендиги аныкталды.

4) Социалдык интеграцияланууда маданий фактор

Жаңы социалдык топ менен мигранттардын интеграциялануусунда маданий фактордордун ролу чоң. Аталган конуштарда маданий объекттер катары мечиттер жеткиликтүү андан башка маданий объекттер жеткиликтүү эмес. Жаңы конуштарга мамлекет тарабынан бир да маданий объекттер курулбагандыгын белгилешкен. Ошондой эле респонденттер шаардын борборундагы маданий жайларга барганда “экинчи сорттогу адамдай сезем” деген жоопторду беришкен. Бул абалдан жаңы конушта жашагандардын шаар маданиятына чоочун сезүү абалдарын байкалат. Бул да болсо инфраструктурасы жок шарттарда жашагандыгы себептүү. Ушул өңүттө жаңы конуштар маданий жактан шаар менен интеграциялана албай жаткандыгын көрүүгө болот.

5) Социалдык интеграцияланууда күнүмдүк жашоо жана коомдук карым-катнаштар фактору

Бул фактордон жаңы конуштагылардын кошуналык, туугадык, достук мамилелери камтылган. Жаңы конуштарда жашагандар өлкөнүн түрдүү региондорунан келсе да бөлүнүүчүлүк абалдары жок. 71,7%ы шаарга келгенден кийин диний жамааттар менен карым катнашы болгондугун белгилешкен. Туугандык байлашынтары, достук мамилелери жакшы. Коомдук мамилелери боюнча четтөө обочолонуу абалдары байкалган эмес. Мунун негизги себеби мигранттардын шаарга келишиндеги жумушсуздук сыяктуу бирдей абалдары болгондугу үчүн деп аныктоого болот.

Жаңы конуштарда жашагандардын социалдык мамилелеринде Дордой базарынын ролу чоң. Аталган конуштардын тургундарынын басымдуу бөлүгү жакын тааныш, туугандары менен биргеликте тигүү цехтерин иштетип Дордой базары аркылуу жашоо тиричилигин уланткандар бар. Алардын базар менен байланыштуу социалдык мамилелери “чынжырдуу миграция” (“zincirleme göç”) концепциясына жана Түркиялык социолог М.Кырайдын шаардашууда жаңы конушташуу (gecekondulaşma) жараянындагы “буфердик уюм”, “буфердик

механизм” (tampon kurum, tampon mekanizma) концепциясына параллелдүүлүк көрсөтөт. Базарлар буфердик уюм катары айылдан келген жаңы конуштарда жашагандардын шаарын бир тургуну катары жашоосун жеңилдүүчү механизм болуп саналат.

6) Социалдык интеграцияланууда идентүүлүк (кимдик) фактору

- Бул фактордо жаңы конуштарда жашагандардын шаардык же айылдык иденттүүлүктөрү, келген жерлерине кайтуу абалы же башка жака кетүү абалдары камтылды. Изилдөөнүн жыйынтыгына карай турган болсок жаңы конуштарда жашагандар кээде айылдык кээде шаардык иденттүүлүгү басымдуу болгон. Бул иденттүүлүк жаңы конуштагылардын маригиналдашкан абалын көрсөтүүдө. Буга кошумча “шаардык” иденттүүлүгүнүн жоктугу алардын жашоо шарттарынын төмөндүгү, кызыл китептеринин жоктугу, шаардын кызматтарынан пайдалана албоо, тиешелүү кызматтардын жаңы конуштарга жеткиликтүү көңүл бурбагандыгы себептери менен корреляцияланат. Ошондой эле кайрадан тандоо мүмкүнчүлүгү болсо жашаган конуштарын тандоо көрсөткүчү кызыл китептеринин болгондугуна көз каранды. Көпчүлүк бөлүгүндө кызыл китептери болбогондугу үчүн кайра тандоо мүмкүнчүлүгү аз.
- Муну менен катар шаарга жакын жайгашкан жаңы конуштарда жашоосуна канааттануу абалы өтө төмөн болгон. Бул да болсо алардын жашоо шарттарынын жоктугу, социалдык кызматтардын жеткиликсиздиги, инфраструктура маселелери менен корреляциалангандыгы аныкталып шаар менен интеграциялана албаган абалын көрсөтүүдө.
- Респонденттердин 71,3%ы келген жерлерине кайра кайтууну каалайт. Бул абал жаңы конуштардагы көйгөйлөр менен катар жумушсуздук көйгөлөрүнө тиешелүү экендиги интеграциялана албоо абалын көрсөткөн.

Ак Ордо жаңы конушунда кызыл китеп, социалдык маселелери башка конуштарга салыштырмалуу чечилген бирок толук эмес болгондугу үчүн шаар менен байланыштуу бардык маселелери жакынкы келечекте чечилет деп ишенишет. Аталган конушта экономикалык абалдары өтө жогоркулар да өтө төмөндөр да бар, ошондой эле башка конуштарга салыштырмалуу шаардык кызматтардын, кызыл китеп маселелеринин толук жеткиликтүү болболсо да бар. Жаңы конуштардагы бул контрасттуу абал Түркиянын шаардашуу процессинде алгачкылардан болуп социолог проф. док. М, Орчандын шаар социологиясына “элеттик метрополиялашуу”(“kırsal metropolleşme”) концепциясына параллелдүүлүк көрсөтөт. Бул шаардашуу моделинде белгиленгендей жашоо образы жана көндүмдөр менен катар шаар жашоосундагы көндүм абалдары бар. Шаардашкан жана шаардашпаган, экөөнүн ортосунда калган же маригиналдашкан, чоочундашкандар да бар.

Жалпысынан социалдык интеграцияланууда жаңы конуштардын иденттүүлүк абалында маригиналдашуу абалы бар экендиги аныкталды. Жогоруда белгиленип өткөн бир канча абалдардын негизинде шаар менен интеграцияланууга тоскоол болгондордун бири иденттүүлүк факторунун ролу чоң экендигин көрүүгө болот.

Бул илимий иштин жалпы жыйынтыгында борбор калаадан бир канча чакырым алыстыкта жайгашкан жаңы конуштар экономикалык, укуктук, саясий, маданий жактан, идентүүлүгүнөн интеграциялана албай жаткандыгы аныкталды. Аталган конуштар сан жагынан артса да сапаттык жактан төмөнкү деңгээлде. Эгемендүүлүккө ээ болгонго отуз жылдан ашык убакыт өтсө да борбор шаардын тегерегиндеги мыйзамсыз курулган конуштардын бардык социалдык, экономикалык, укуктук, саясий, инфраструктура маселелеринин чечилбей жаткандыгы алардын шаарга интеграция боло албай жаткандыгынын көрсөткүчтөрү болуп саналат.

Жакынкы убакыт аралыгында жаңы конуштардын шаарга интеграциялануу маселелери чечилбесе олуттуу коомдук жарылууларга, бөлүнүүчүлүктөргө алып келиши мүмкүн.

“Шаар менен ингерациялануу контекстинде Бишкектеги жаңы конуштар” иши аталган коомчулуктардын көйгөйлөрүн илимий, социологиялык негизде анализдөөгө багытталды. Шаарлар тарыхта ар дайым коомчулуктун, цивилизациянын борборлору болуу менен өлкөдөгү шаардашуу процессинде жаңы конуштардын илимий негизде изилденип бааланышы мамлекет үчүн, шаар социологисы жана академиялык чөйрө үчүн актуалдуу жана зарыл экендигин белгилөөгө болот.



KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Y. (ts.). Küreselleşme Çağında Göç, Sosyoloji Lisans Programı. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi
- Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, Ankara
- Adıgüzel, Y., Tekgöz, N. (2020). Kent Çalışmalarına Giriş: Kır, Kent ve Göç Sosyolojisi. 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara
- Açıkgöz, Ö. (2011). Dünya Nüfusunun Yarıdan Fazlasının Şehirlerde Yaşayacağı 21. Yüzyılda, Daha Da Revaç Bulan Bir Sosyoloji Alt Disiplini Olarak “Şehir Sosyolojisi” ve Mahiyeti Üzerine . Istanbul Journal of Sociological Studies , 0 (26), 235-240, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9524/119006>
- Ageri A, Strang A (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework, Published by Oxford University Press Journal of Refugee Studies Vol. 21, No. 2
- Al-Rebholz Anıl. (2017). Kent Kuramları: Klasikler ve Çağdaşlar. İstanbul Gelişim Üniversitesi
- Aktay,Y., Orçan.M. v.d. (2014). Şehir Sosyolojisi Üzerine Düşünceler. Şehir ve Düşünce Dergisi Sayı: 4 Aktüel-Hakemli Dergisi
- Ateş, F., Utkan T. İbn Halduna Göre Toplum ve Şehir. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(53), ss.218-229
- Ayhan, B. (2019). Göç, Göçmen ve Yerel Basın. Geçmişten Günümüze Göçler. c.I. (Ed.) Aköz. A, Yörük.D, Karpuz.H, Konya Ticaret Odası, Konya
- Babacan, M.E. (2014). Kentin Yeni Yabancıısı; Yeni Medya. Şehir ve Düşünce Dergisi Sayı: 4 Aktüel-Hakemli Dergisi
- Базарова Г.Ы., Мамбетова М.Н., Бусурманкулова А.О. (2018). Внутренняя миграция населения Кыргызстана, Известия вузов Кыргызстана № 8 УДК: 911:314.7.(575.2), ss. 56-59
- Bal, H. (2006), Kent Sosyolojisi. Fakülte Kitabevi Yayınları: 67 Sosyoloji Dizisi: 9, Isparta
- Bartram, D., Poros V.M., Monforte P. (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Tuncay I.A. (çev.), Hece Yayınlan, Kızılay-Çankaya/Ankara
- Bauman, Z. (1999). Sosyolojik Düşünmek, A. Yılmaz (Çev.), ePub düzenleme: Meritokrasi, İstanbul
- Бекмамбетова А,Г., Сасыкулов Б, Б. (2016). Анализ состояния общественного транспорта в г. Бишкек Вестник КГУСТА № 4 (54) ss.9-13

- Beşirli, H., Geri.S., Ünal.A., Aksoy, E. (2017). Kırgızistan’da Göç ve Göçün Nedenleri Üzerine Değerlendirmeler. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 2 ss.227-240
- Beşirli, H ve Ünal, A. (2017). Kırgızistan’da Göç Olgusu ve Göçün Dinamikleri, 15.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, ss. 428-437
- Берджесс, У.Э. (1925). The growth of the city: An introduction to a research project // Park R.E., Burgess E.W.,McKenzie R.D. The city. – Chicago (IL): Univ. of Chicago press, , P. 47–62, (2015), Чикагская Школа, Сост. и пер. Николаев В.Г.(çev); Отв. ред. Ефременко Д.В., Российская Академия Наук, Москва
- Burgess, E. (2006). The Urban Community. The University of Chicago Press. Illinois, Chicago
- Can, İ., Çiçek. (2012). Gecekondulaşma, Kentsel Dönüşüm ve TOKİ Konutlarının Ticaretleşmesi: Kars Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 37-61
- “Жагымдуу шарттар шаары” 2017-2020-жылдарга карата Бишкек шаарын социалдык-экономикалык өнүктүрүү программасы, (2017) Бишкек шаардык кеңеши
- Ceylan, H.(2014). Kent ve İnsan. Şehir ve Düşünce Dergisi. Sayı: 4 Ss:136-138
- Ceceli, K S (2012) Çokkültürcülük Politikalarından Entegrasyon Politikalarına Geçiş: Hollanda’daki Türkiye Kökenli Göçmenler Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)
- Çağırkan, B. (2016). Göç, Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplumlar, Yeni Kimlikler. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. ss.2613-2623
- Çakı, A. (2018). Geçmişten Bugüne Türkiye’nin Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler Başlamında Göç Yönetişimi. Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt-4 Sayı-3
- Çetin, İ. (2010). Gecekonduyunun Kentle Bütünleşme Sürecinde Alanmekan Faktörü: İzmir Örneği. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gelen, A. (2020). Suriyeli Sığınmacıların Topluma Entegrasyonunda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Rolü: Küçükçekmece Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Гидденс, Э. Социология

Giddens, A. (2012). Sosyoloji. 1. Baskı: Kırmızı Yayınları, İstanbul

Ghulyan, H.** (2017). Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 26(3)

Goist, P.D. (2015). City and “Community”: The Urban Theory of Robert Park, The Johns Hopkins University Press, <http://www.jstor.org>

Государственный проектный институт градостроительства и архитектуры. (2020). Программа Правительства КР по разработке генеральных планов населенных пунктов КР на 2018-2025 годы, Приложение 2, Erişim: 14.02.2022

Güllüpnar, F. (2012). Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 21, Sayı 3, ss. 1-29

Güllüpnar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı-4

Güneş, F. (2019). Kent Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir

Dağışan, E. ve Aydın, S. (2017). Göçün Sosyal Hayata Yansımaları: 93 Harbi Döneminde Oltu'dan Tokat'a Bir Göç Hikayesi. (Der.). Geçmişten Günümüze Göç 2. Köse, O.(Ed.), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, ss. 737-744

Dalbay, R. S. (2018). “Kimlik” ve “Toplumsal Kimlik” Kavramı . Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (31), 161-176. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/38551/365264>

Дербишева, А. (2019). Важность остановок общественного транспорта на периферии Бишкека: на примере новостройки Эне Сай, “Сорос – Кыргызстан”, Бишкек

Дербишева, Э.Д. (2010). О влиянии некоторых факторов на жилищное обеспечение, Вестник КНУ им. Ж. Баласагына: Серия 6. Экономические науки. Выпуск 1. Ss. 127-132, Бишкек

Денисенко, М.Б.(2011), Население Кыргызстана в начале XXI века, Фонд ООН в области народонаселения в Кыргызской Республике, Бишкек

Денисенко, Г.М., Денисенко.М.Б., Ефременко.Д.В., Ильин.В.И., Миранова.А.А. (2016), Горожане в деревне, Социологическое исследование в российской глубинке: дезурбанизация и сельско-городское сообщества, Университетская книга, Москва

Demir, G. (2008). Kentle Bütünlesen ve Bütünles(e)meyen Göçmenlerin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Farklılıkları Işığında Kentle Bütünleşme Süreci, Proje No: 106K124, Aydın

- Doğan, M.G. (1990). Türkiye’de Gecekondu Meselesi ve Ümraniye Mustafa Kemal Paşa Gecekondu Bölgesinde Bir Saha Araştırması. Doktora Tezi. İstanbul Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ss.15
- Doğan, İ. (2014). Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması: Muğlaklık ve Çok Boyutluluk. Sosyal Siyaset Konferansları ss. 127-157
- Дылдаев, М. (2019). Эколого-Экономическая Оценка Устойчивого Развития Урбанизационных Систем Кыргызской Республики, Диссертация на соискания ученой степени доктора географических наук, Бишкек
- Erat, V. (2018). Çokkültürlülük ve Ayrımcılık Arasında: Avrupa Ülkelerinin Entegrasyon Politikalarında Eğitim Alanı . Mukaddime , Cilt 9 Sayı 3 - Özel Sayı, Avrupa Komşuluk Politikası ve Göç Özel Sayısı , 79-94 . DOI: 10.19059/mukaddime.466453
- Erdoğan, T. (2019). Kavramsal ve Kuramsal Açıdan Göç Olgusu. Geçmişten Günümüze Göçler. c.I. (Ed.) Aköz. A, Yörük.D, Karpuz.H, Konya Ticaret Odası, Konya
- Erman, T. (2004). Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurguları, European Journal of Turkish Studies, <http://journals.openedition.org/ejts/85> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/ejts.85>, (16.12.2021)
- Es, M. ve Ateş, H. (2010). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri . Journal of Social Policy Conferences, (48) Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/890/9892>
- Eşenkulova, K. (2019). Kırgızistan’daki Kentleşmenin Sosyal Boyutu, Kırgızistan Araştırmaları, Bişkek ss.237-253
- Ferrante, J (2011) Seeing Sociology: An Introduction, Cengage Learning, Canada
- Haldun İbn. (2007). Mukaddime 1, Uludağ S. (Çev.), Dergâh Yayınları, Sultanahmet/İstanbul
- Haldun İbn. (2013). Mukaddime. I. Cilt, II. Cilt., İrfan Bülbül (Ed.), Kültür Sanat Yayıncılık, Çatalçeşme İstanbul
- Халмурзаева, Г. (2016). Формирование дизайна архитектурной среды г. Бишкек, Диссертация на соискание ученой степени кандидада архитектуры, Бишкек
- Исабаева, Э. (2014). От обитателей к гражданам жители неформального поселения в городском пространстве Бишкека, Журнал исследований социальной политики Том 12. № 2, ss.249-260
- Казанцев, В, Светуньков. М. (2004). Социология города. Учебно методическое пособие. Ульяновск
- Karasu, M. A. (2018). Türkiye’de Kent Sosyolojisi Üzerine Bir Literatür Taraması, Conference Paper

- Karataş. (1991). Kentsel Bütünleşme Sürecinde Çözülen Gecekondu Ailesinin Yapısı ve Sorunları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi Cilt 9: Sayı 1, 2, 3 .
- Kaya, T. (2011). Chicago Okulu: Chicago'ya Özgü Bir Perspektif . Sosyoloji Dergisi, 3(22)
- Keleş, R. (1983). 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu. Genişletilmiş 3.Baskı. Gerçek Yayınevi
- Kıray, M. B. (1998 a). Örgütlemeyen Kent: İzmir. Bağlam Yayıncılık. Cağaloğlu-İstanbul
- Kıray, M. B. (1998 b). Kentleşme Yazıları. Bağlam Yayıncılık. Cağaloğlu-İstanbul
- Kıray, M. B. (2000). Ereğli - Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, Üçüncü Basım, Bağlam Yayıncılık. Cağaloğlu-İstanbul
- Kırman, T, Atak G. (2020). Yabancılaşma: Kavramsal ve Kuramsal Bir Değerlendirme, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD), ss.279-295
- Kızılhan, B. S. (2019). Yerlilerin Gözüyle Suriyeli Mülteciler: Ankara Örnek Mahallesi, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети (2021). Кыргызстан Кыскача Статистикалык Маалымдамасы, Бишкек
- Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети. (2021). Бишкек шаарынын социалдык - экономикалык абалы, Жылдык жарыялоо, Бишкек
- Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети. (2022). Бишкек шаарынын социалдык - экономикалык абалы Айлык чыгарылыш Январь, Бишкек
- Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети. (2021). Бишкек шаарынын социалдык - экономикалык өнүгүүсү 2016-2020, Айлык чыгарылыш январь-ноябрь, Бишкек
- Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети. (2021). Кыргыз Республикасынын статистикалык жылдыгы 2016-2020, Бишкек
- Koyuncu. A. (2011). Anadolu Kentlerine Göç. Konya Örneği NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. s.132
- Koyuncu. A. (2011). Sosyoloji Kuramlarında Kent, Selçuk Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Dergisi, ss.31-56
- Мазманов, Я. С. (2020). Основные этапы развития архитектурно=планировочной структуры г. Бишкек-Фрунзе-Пишпек, Вестник КГУСТА № 1 (67) УДК 711/432 (045/046), ss. 46-56

- Martikainen T, Çev Özmen N. (2010). Din, Göçmenler ve Entegrasyon, M.Ü. İlihiyatı Fakültesi Dergisi 263-276
- Marx, K. (2013) .Yabancılaşma. Sömer.K, Kardam.A, Belli. S, Gelen. A, Fincancı.A, Bilgi.A (Çev.) Erdost.B (Der.)Beşinci baskı, Ankara
- Mevzuat, (2012). “Büyükşehir Belediyesi Kanunu”
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=&MevzuatTertip=5>
- Муксинов, Р.М., Н.С, Храмова. (2010). Архитектура города Бишкека. Традиции и современность, КРСУ, Бишкек
- Муниципальная администрация мэрии города Бишкек по Ленинскому административному району, (Erişim: 9.03.2022)
- Mutlu, S. (2007). Türkiye’de Yaşanan Gecekondulaşma Süreci ve Çözüm Arayışları: Ankara Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Национальные обзоры жилищного сектора Кыргызстан (2010), Организация Объединенных Наций, Женева, Швейцария
- Национальный статистический комитет Кыргызской Республики. (2010). Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года Регионы Кыргызстана Бишкек, Бишкек
- Национальный статистический комитет Кыргызской Республики. (2010). Социальные тенденции Кыргызской Республики 2005-2009, Выпуск 6, Бишкек
- Национальный статистический комитет Кыргызской Республики. (2014). Социальные тенденции Кыргызской Республики 2009-2013, Выпуск 10, Бишкек
- Национальный статистический комитет Кыргызской Республики. (2019). Социальные тенденции Кыргызской Республики 2014-2018, Выпуск 15, Бишкек
- Национальный статистический комитет Кыргызской Республики . (2021). 30 лет Независимости Кыргызской Республики, Цифры и факты, Бишкек
- Ниязов, Т. З, Алайчиев Э.К, Сейталиев М.Е. (2020). Кыргызстандагы шаар калкынын калыптануусу жана учурдагы маселелер, Вестник КНУ №1-2
- Общественно-государственное управление капитального строительства мэрии города Бишкек, (Erişim: 15.03.2022)

- Oktaý, M. (2018). Deęiřen Gecekondu Algısı ve Kentsel Dönüřüm (İstanbul-Çekmeköy Örneęi). Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniveristesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Siyaset Bilimleri ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, ss.4
- Okan, O. (2010). Kent Sosyolojisi. Sosyoloji Lisans Programı. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakóltesi
- Ökmen, M, Görmez, K. (2010), “İbn-i Haldun Düşüncesinde Kent”, Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar (Ed. B.Parlak), Dora Yayınevi, Bursa, ss.481- 506
- Orçan, M. (2008). Osmanlıdan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü, Harf eğitim yayıncılığı, İkinci Basım, Ankara
- Orçan, M. (2010). Kentleşme Sürecinde Tüketim Önceliklerinde Meydana gelen Değişme. Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 2(1)
- Orçan, M. (2014). Kendi Şehrini Arayan Kültür ve Mimari anlayış Üzerine. (Der.). Kamuda Sosyal Politika. Esen. M. (Ed.), Memur-SenYayını, No:9/4, Ankara
- Orçan, M. (2018). Kent Sosyolojisi Ders Notları, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Bişkek.
- Оторбаев, К.Т. (2017). Специальный доклад Обдусмена (Акыйкатчы) Кыргызской Республики: “Новостройки г.Бишкек право на достаточное жилье и иные социальные, экономические и культурные права”, Бишкек
- Отчет, (2015). “Дети, не посещающие школу, на примере 11 новостроек г. Бишкек” 60 с. United Nations Children’s Fund (UNICEF), Бишкек
- Отчет, (2019). Результаты виктимологического исследования в городе Бишкек и пилотных новостройках, Управление Организации Объединённых Наций по наркотикам и преступности (UNODC), Бишкек
- Özcan, E.D. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme, İş ve Hayat. S.4, C.2 ss.183-215
- Özdemir, M.S. (2021). Kapital Birikim Süreçleri ve Kent Kuramları. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14(33)
- Özdil, M. (2017). Kollektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss.383-400
- Öztaş, Ç.Ç. (2014). Geleceğin Şehri Sempozyumu Bildirileri, İstanbul
- Özyurt, C. (2002). Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul

- Özyurt, C. (2007). Yirminci Yüzyı Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. ss. 111-121
- Özyurt, C., Altun. A. (2015). Toki Konutlarında Oturanların Konut ve Yerleşke Hakkındaki Memnuniyetleri: Kırıkkale Yahşihan Toki ve Hacıbey Toki Yerleşkeleri Örneği. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi. ss. 654-680
- Park.R., Burgess.E., Mckenzie.R. (1992). The Citi, The University of Chicago Press, Chicago and London
- Прохорова, Н.А. (2013). История основания крепости Пишпек (1825–1878 гг.). Вестник КРСУ. Том 13. № 12
- Прохорова, Н.А. (2014). Становления и равитие городов юга и юго-запада Кыргызстана: Советский Период, Вестник КРСУ, Том 14. № 1 УДК 94 (575.2)
- Ritzer, G. (2014). Sosyoloji Kurarnları. Hülür .H (Çev.), Dokuzuncu Edisyon. Ankara
- Sağlam S. (2006). Türkiye’de Göç Olgusu ve Kentleşme. Araştırma Makalesi
- Салморбекова. (2014). Социалдык-демографиялык процессте антропосоциеталдык модификациясы, Вестник КНУ им.Ж.Баласагына Выпуск 2, УДК: 316.3(575.2) ss. 177-182
- Sapancalı, F (t.s.,) Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk, Eşitlik ve Dayanışma. III. Oturum (Erişim:20.02.2022)https://www.academia.edu/10026654/Sosyal_D%C4%B1%C5%9Fanma_ve_Yoksulluk
- Simmel Georg. Metropol ve Zihinsel Yaşam. Çev: Bahar Yücel Düzgören <https://docplayer.biz.tr/47318695-Metropol-ve-zihinsel-yasam.html>, (Erişim:17.11.2021)
- Sjoberg, G. (2002). “Sanayi Öncesi Kenti”, Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, s. 37-54.
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara
- Şatıroğlu, A. (2014). Ayda Yörükân’ın Kent Sosyolojisi Çalışmaları. Sosyoloji Dergisi, 3(2), s.392
- Şenol, H.F. (2009). İbn Haldun'da Tarih ve Umran Sorunu, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbu
- Şenyapılı, T. (1978). Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayın No:27, Ankara
- Şenyapılı, T. (2004). “Barakamdan Gecekonduya Ankara’da Kentsel Mekânın Dönüşümü: 1923-1960. İletişim Yayınları, 1.Baskı, İstanbul

- Tatlıldil, E. (1992). Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar. (mak.), Sosyoloji Dergisi, (3), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40970/494782>
- Tatlıldil, E.** (1992). Göç ve Kentleşmenin Sosyal Boyutu Sayı.3 Ege Sosyal Araştırmalar Vakfı (ESAV) Tarafından Düzenlenen “Türkiye’nin İç Göç Sorunları” Panelinde sunulmuştur
- Tekeli, İ. (2008). Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler. Oran Şehri (Erişim:8.12.2021)
- Tekeli, İ. (2011). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- The World Bank
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL?end=2020&start=1960&view=chart> (Erişim: 23.11.2021)
- Topçu, E, Büyükbeşe. T. (2020). Göç Bağlamında Toplumsal Uyum Göstergeleri, Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, ss.23-34
- Тюлюндиева, Н. (2021). Анализ маргинализированных групп населения в разреженных регионах Кыргызской Республики. Reforma, 2(90), ss.6-23. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/reforma/issue/64623/986695>
- Turut, H., Özgür E.M. (2018). Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak. Ege Coğrafya Dergisi 27(1), ss.1-19 İzmir
- Türkkan, Z. (2011). Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, ss. 9-
- Ünür, E. (2013). Görünmeyen Kimlikler: Öteki Kimliği Bağlamında “Kayıp Şehir” Dizisinin Analizi, Akademik İncelemeler Dergisi, 8/2, ss.251-273
- Weber, M. (1960). The City (Çev) Şehir. Modern Kentin Oluşumu (2010) Yarın Yayıncılık İstanbul Matbaacılık 9. Baskı Topkapı-İstanbul, ss.13-142.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme, Ayten Alkan, Bülent Duru (Çev), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara
- Yalçın, C. (2002). Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye’den Batı Avrupa Ülkelerine Göç, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs Cilt : 26 ss.45-60
- Yedekçi, G., Öztaş. Ç. v.d. (2014). Geleceğin Şehri Sempozyumu Bildirileri, İstanbul
- Zafer, B. A. (2016). Göç Çalışmaları İçin Bir Anahtar Olarak “Kültürleşme” Kavramı, U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi
- TOKİ. 2022. <https://www.toki.gov.tr/>.
- TRT. 2022. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-kurum-agustosta-aciklanacak-projeyle-vatandas-ev-sahibi-olacak-684394.html> 31.05.2022.

Celal-Abad Medya Merkezi <https://www.youtube.com/watch?v=c7SfTjD0ok0>
(Erişim: 21.04.2022)



EK-1

ARAşTIRMA SAHALARI FOTOĞRAFLARI



şekil 3. 11. Ak Ordo canıkonusu sokaklar yağmur sonra



şekil 3. 12. Ak Car canıkonusundaki sokak içi görünüm



Şekil 3. 13. Ak Car canıkonusu asfaltsız ana cadde



Şekil 3. 14. Havalimanına gidilen yolda Kut canıkonusunu saran duvar



Şekil 3. 15. Eğitim kurumları olmayan konuşların birinde anaokulu yaşındaki çocuklar



Şekil 3. 16. Kut canıkonuşundaki sokaklar içi bir görünüm



Şekil 3. 17. Kur canıkonusunda elektrik direkleri yetersiz evler



Şekil 3. 18. Altın Kazık canıkonusu sokak içi görünüm



Şekil 3. 19. Altın Kazık canıkonusunda oturanlar çok çocuklu komşusuna aşar yoluyla kurmuş oldukları ev



Şekil 3. 20. Canıkonuslarda evlerin yapısı (Altın Kazık canıkonusu)



Şekil 3. 21. Altın Kazık canıkonusu plansız sokaklar



3. 22. Altın Kazık canıkonusu mahalle içi görünümü



Şekil 3. 23. Altın Kazık canıkonusunda kent atıklarının dumanlarının ve kokusunun evleri kaplaması



Şekil 3. 24. Altın Kazık mahallesinde komşular birleşerek atölye işletmektedir



Şekil 3. 25. Altın Kazık canıkonusu çok çocuklu yoksul aileler



Şekil 3. 26. Altın Kazık'ta araba giremeyen plansız, asfaltsız yapılan yollar



Şekil 3. 27. Altın Kazık canıkonusu genel görünüm



Şekil 3. 28. Araplar tarafında Kut canıkonusundaki ailelere yer altından çıkartılan sular



Şekil 3. 29. Anket ve mülakat görüşme sırası



Şekil 3. 30. Kut Camıkonusunda havalimanından dökülen kanalizasyon atıklarının döküldüğü yer



EK-2

MÜLAKAT SORULARI

KENTLE BÜTÜNLEŞME BAĞLAMINDA “CANIKONUŞLAR” : BİŞKEK ÖRNEĞİ

Bu araştırma gönüllülük esasına dayalı olarak sadece Üniversite için bilimsel değerlendirme amacıyla yapılmaktadır. Bu yüzden adınızı, soyadınızı, adres ve telefonunuz gibi özel bilgiler kesinlikle istenmemektedir. Elde edilen veriler amacı dışında kullanılmayacaktır. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

DEMOGRAFİK SORULAR

1. Cinsiyetiniz?
2. Yaşınız?
3. Geldiğiniz bölge?
4. Göç etme nedeniniz?
5. Oturulan mahalle
6. Kaç çocuğunuz var?
7. Okuyan çocuğunuz var mı?
8. Evinizden anne, baba ve çocuklardan başka yaşayan var mı?

DiĞER SORUNLAR

9. Yaşadığınız evin kırmızı kitabı/resmi kaydı ile ilgili sorunlarınız var mı?
10. Şehre geldiğiniz süre içerisinde karşılaştığınız başlıca sorunlar nelerdir? Ve bu sorunları çözmek için ne gibi girişimlerde bulundunuz?
11. Geldiğiniz memleketinizle ilişkilerinizin nasıl (malınız ve mülkünüz var mı), ne sıklıkta gidip geliyorsunuz?
12. Komşularınızla ilişkileriniz nasıl?
13. Şehirdeki akrabalarla ilişkileriniz nasıl ve ne gibi durumlarda görüşürsünüz?
14. Buraya göç etmekten memnun musunuz? Tekrar tercih imkanınız olsa canikonuşları tercih eder misiniz?
15. Şehrin ne tür imkanlarından faydalaniyorsunuz?
16. Şehirde kendinizi yabancı yada fazlalık gibi düşündüğünüz oldu mu?
17. Kendinizi Bişkekli veya şehirli olarak görüyor musunuz?

18. Canıkonuslarla ilgili ilginç bir anınızı, hikayenizi anlatır mısınız?

19. Başka ekleyecek bir şeyiniz var mı?

Son olarak söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Zaman ayırarak sorularımıza cevap verdiğiniz için teşekkür ederim!



EK-3

ANKET SORULARI

KENTLE BÜTÜNLEŞME BAĞLAMINDA “CANIKONUŞLAR” : BİŞKEK ÖRNEĞİ

Bu araştırma gönüllülük esasına dayalı olarak sadece üniversite için bilimsel değerlendirme amacıyla yapılmaktadır. Bu yüzden adınızı, soyadınızı, adres ve telefonunuz gibi özel bilgiler kesinlikle istenmemektedir. Elde edilen veriler amacı dışında kullanılmayacaktır. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

A. DEMOGRAFİK SORULAR

1. Canıkonuslarda hangi mahallede oturuyorsunuz?

- 1) Ak Ordo 2) Kut 3) Ak Car 4) Altın Kazık

2. Cinsiyetiniz?

- 1) Erkek 2) Kadın

3. Yaşınız?

- 1) 18-24 3) 35-44 5) 55-64
2) 25-34 4) 45-54 6) 65 ve üzeri

4. Medeni Durumunuz?

- 1) Evli 4) Boşanmış
2) Bekar 5) Diğer(yazınız) _____
3) Dul _____

5. Kaç çocuğunuz var?

- 1) 1 2) 2 3) 3 4) 4 5) 5-6 6) 7
ve üstü

6. Aile içinde yaşayanların sayısı kaç? _____

7. Evinizde anne baba ve varsa çocuklardan başka yanınızda kim ya da kimler kalıyor?

- 1) Annem ve/veya babamla
2) Kaynanam ve/veya Kayınbabamla
3) Evli oğlum ve/veya kızım
4) Diğer(yazınız) _____

8. Eğitim Düzeyiniz?

- 1) Okula gitmemiş
2) İlkokul
3) Ortaokul
4) Meslek Yük. Okulu
5) Üniversite

6) Lisansüstü (yüksek lisans, doktora, phd v.d)

9. Sizin düzenli ve sürekli işiniz var mı?

1) Evet 2) Hayır

10. Şuan ne iş yapıyorsunuz?

- 1) Ücretli işçi (esnaf ve tüccar, tezgahdar, usta, ofis çalışanı vs.)
- 2) Ev kadını
- 3) Memur (hemşire, sekreter, memur, vb.)
- 4) Satıcı-pazarcı
- 5) Profesyonel meslek (Doktor, öğretmen, mühendis, avukat, yönetici vs.)
- 6) Emekli
- 7) İşsizim
- 8) Diğer(yazınız) _____

11. Ailede çalışanların sayısı kaç? _____

12. Ailenizin aylık geliri (som olarak)?

1) 10 000'den aşağı	4) 36 000-50 000	7) 201 000+
2) 11 000-20 000	5) 51 000-100 000	
3) 21 000-35 000	6) 100 000-200 000	

13. Ek işiniz ve gelirin var mı? Ne iş yapıyorsunuz?

- 1) Taksicilik
- 2) Dikiş nakış yapmak
- 3) Hayvan yetiştirip satmak
- 4) Bahçe ürünleri yetiştirip satmak
- 5) Tarla ürünleri yetiştirmek
- 6) Pazarlarda perakende, satıcılık yapmak
- 7) Diğer(yazınız) _____

14. Memleketinizde ne tür malınız, mülkünüz var?

- 1) Anne babamdan kalan ev var
- 2) Arsa yerler var
- 3) Büyük yada küçük baş hayvan
- 4) Kiraya veren alışveriş yerleri var
- 5) Diğer (yazınız) _____

15. Bişkek'e hangi bölgeden göç edip geldiniz?

1) Batken	4) Talas	7) Çüy
2) Oş	5) Narın	
3) Celal-Abad	6) Isık-Kol	

16. Yerleşim yeri niteliğine göre nereden göç ettiniz?

- 1) Köyden
- 2) İlçeden
- 3) Kasabadan

4) Şehirden

17. Şehire niçin göç ettiniz?

- 1) İş bulmak için
- 2) Çocukların daha iyi eğitim almaları için
- 3) Sağlık imkanları daha iyi olduğu için
- 4) Akraba ve hemşerilerimin burada yaşadıkları
- 5) Ailede miras paylaşımında anlaşmazlık olduğu için
- 6) Doğal afetler
- 7) Diğer(yazınız)_____

18. Oturduğunuz konutta yaşam süreniz?

- 1) Bir yıldan az
- 2) 1-5 yıl
- 3) 6-10 yıl
- 4) 11 yıldan fazla

19. Aile üyelerinin şehirde oturma izni (resmi kaydı) var mıdır?

- 1) Herkesin var
- 2) Tam değil
- 3) Yok

20. Resmi kaydınız yoksa sebebi nedir?

- 1) Evin resmi belgesi olmadığı için
- 2) Burdan taşınabiliriz
- 3) Kendi nüfus cüzdanı pasaport belgem yok
- 4) Diğer (yazınız)_____

21. Evinizin kırmızı kitabı(resmi belgesi) var mıdır?

- 1) Evet
- 2) Hayır
- 3) Diğer (yazınız)_____

22. Evin ve arsanın kırmızı kitabı yoksa aynı yer sizden başka kaç kişiye satılmıştır?

- 1) Hiç kimseye
- 2) Benden başka bir kişiye
- 3) Benden başka 2 kişiye

23. Şuan oturduğunuz ev kime aittir?

- 1) Bana/Bize ait
- 2) Kira
- 3) Akrabaya ait
- 4) Diğer_____

24. Eğer konut/ev size aitse konutu nasıl elde ettiniz?

- 1) Satın aldım
- 2) Miras kaldı
- 3) Siyasi devrim sırası ve sonrasında el koydum
- 4) Diğer(yazınız)_____

25. Evinizin odaları kaç?_____

26. Okul yaşında olup da okula gitmeyen çocuğunuz var mıdır?

- 1) Evet
- 2) Hayır

27. Cevabınız “evet” ise sebebi nedir?

- 1) Burda resmi belge/ oturma iznimiz olmadığı için
- 2) Çocuğumun doğum belgesi olmadığı için
- 3) Bulunduğum konutta okul olmadığı için
- 4) Diğer(yazınız) _____

28. 15 yaşın altında çalışan çocuğunuz var mı?

- 1) Var 2) Yok

29.	Sahip olduğunuz ya da evinizde aşağıdaki araç ve/veya eşyalardan hangisi bulunmaktadır?	Var	Yok
1)	Otomobil	1	2
2)	Çamaşır makinası	1	2
3)	Banyo/duş	1	2
4)	Buzdolabı	1	2
5)	Bulaşık makinası	1	2
6)	Dikiş makinası	1	2
7)	Elektrikli fırın	1	2
8)	Ütü	1	2
9)	Elektrikli süpürge	1	2
10)	Televizyon	1	2
11)	İnternet	1	2
12)	Tost	1	2
13)	Ders çalışma masası	1	2
14)	Tandır	1	2
15)	Ocak	1	2

B. KARŞILAŞILAN SORUNLAR

30.	Aşağıdaki hangi hizmetlerden faydalaniyorsunuz?	Var	Yok	Yetersiz
1)	Sağlık hizmeti	1	2	3
2)	Anaokulu ve kreş hizmeti	1	2	3
3)	Genel eğitim veren okulların hizmeti	1	2	3
4)	Eğitim, kültür, sanat için kurslar ve dershaneler	1	2	3
5)	Elektrik	1	2	3
6)	Su	1	2	3
7)	Dolmuş otobüs gibi ulaşım hizmeti	1	2	3
8)	Gaz	1	2	3

9)	Isıtma/kalorifer hizmeti	1	2	3
10)	Soba ya da ocak	1	2	3
11)	Kanalizasyon	1	2	3
12)	Güvenlik	1	2	3
13)	Çevre ve sıhhi güvenlik	1	2	3
14)	Çocuk parkları	1	2	3
15)	Normal park	1	2	3
16)	Spor, tiyatro, sinema gibi kültürel mekanlar	1	2	3
17)	Cami gibi ibadet mekanları	1	2	3
18)	Temizlik için hamam	1	2	3
19)	Alışveriş mekanları	1	2	3
20)	Seçimlerde oy verme hakkı	1	2	3
21)	İlgili makamların Canıkonuslarla ilgili yaşanan sorunlarla ciddi olarak ilgilendiğini düşünüyor musunuz?	1	2	3

31.	Aşağıdaki kurumlardan hangisinin ne derecede Canıkonuslarla ilgilendiğini düşünüyorsunuz?	Hiç ilgililenmiyor	İlgilenmiyor	Orta Ölçüde ilgilileniyor	İyi ilgilileniyor	Çok iyi ilgilileniyor
1)	Cumhurbaşkanı	1	2	3	4	5
2)	İlgili Bakanlık	1	2	3	4	5
3)	Bişkek Belediyesi	1	2	3	4	5
4)	Muhtar	1	2	3	4	5

C. KENTE UYUM

32.	Kentte yaşanan uyum sorunu	Hiç Katılmıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1)	Kente alışmakta zorluk çekiyorum	1	2	3	4	5
2)	Komşularım bizi dışlıyor	1	2	3	4	5
3)	Başka bölge ve şehirden olanlar bizi dışlıyor	1	2	3	4	5
4)	Sağlık kurumları bizi dışlıyor	1	2	3	4	5
5)	Yerel yönetimler bizi dışlıyor	1	2	3	4	5
6)	Eğitim kurumları bizi dışlıyor	1	2	3	4	5
7)	Bişkek'in yerli halkı bizi dışlıyor	1	2	3	4	5
8)	Devlet/hükümet bizi dışlıyor	1	2	3	4	5

9)	Bişkek'in yerli halkının konuşmalarını ve davranışlarını anlamıyorum	1	2	3	4	5
10)	Alatoo gibi şehir merkezine hiç gitmedim	1	2	3	4	5
11)	Şehir merkezindeki kütüphanelere, sinema, tiatro, müzelere, konserlere hiç gitmedim (kültürel faaliyetler)	1	2	3	4	5
12)	Şehir merkezine gitmek istemiyorum	1	2	3	4	5
13)	Şehir kültürüne yabancı olduğumu düşünüyorum	1	2	3	4	5
14)	Geldiğim yeri memleketimi unutamıyorum çok özledim	1	2	3	4	5
15)	Bugün seçim yapma imkanım olsaydı Canıkonuslara gelmezdim	1	2	3	4	5
16)	Canıkonuslarda yaşanan sorunların yakın gelecekte çözüleceğini düşünmüyorum	1	2	3	4	5
17)	Memleketime geri dönmek istiyorum	1	2	3	4	5
18)	Bişkek'teki akrabalarım ve hemşerilerimle sadece toylar da ve bayramlarda yüzyüze görüşürüz	1	2	3	4	5
19)	Bişkek'teki akrabalarım ve hemşerilerimle toyların dışında da sık sık ziyaretleşiriz	1	2	3	4	5
20)	Şehirde dini bir cemaatle ilişkim oldu	1	2	3	4	5
21)	Mahallemden ve komşularımdan yeni arkadaşlar edindim	1	2	3	4	5
22)	İş yerinde samimi arkadaş ya da dostlar edindim	1	2	3	4	5
23)	Bişkek'e alıştığımı düşünüyorum/entegre oldum	1	2	3	4	5
24)	Kendimi artık bir kentli/şehirli olarak görüyorum	1	2	3	4	5

D. ÜRETİM İMKANI ve/veya BECERİSİ

33.	Oturduğunuz evinizde aşağıdaki ürünlerden hangisini kendiniz üretiyor ya da yetiştiriyorsunuz?	Üretmiyorum/ Yetiştiriyorum	Ara sıra	Üretiyorum/ Yetiştiriyorum
1)	Ekmek	1	2	3
2)	Süt ürünleri	1	2	3
3)	Bahçe ürünleri yetiştirmek(<i>patates,soğan, domates v.d.</i>)	1	2	3

4)	Kümes hayvanları (<i>tavuk, ördek ve kaz</i>) yetiştirmek	1	2	3
5)	Koyun ve keçi yetiştirmek	1	2	3
6)	İnek	1	2	3
7)	At	1	2	3
8)	Reçel ve turşu	1	2	3
9)	Elbise vb dikmek, dikiş nakış	1	2	3

E. DİĞER SORULAR VE/VEYA KONULAR

34. Memlektinize ne sıklıkta gidersiniz?

- 1) Hiç
- 2) Ayda 1-2 kez
- 3) Yılda 1-2
- 4) 2 yılda
- 5) Diğer (*yazınız*) _____

35. Kentli ya da köylü olma konusunda kendinizi daha çok hangisi olarak nitelendirirsiniz?

- 1) Tamamen köylü
- 2) Tamamen kentli
- 3) Köy kökenli kentli
- 4) Bazı yönlerden köylü bazı yönlerden kentli
- 5) Yabancı

36. Kentsel sorunların iletilmesinde hangi yöntemi kullanırsınız?

- 1) Mahalle muhtarına başvururum
- 2) Belediyedeki yetkili kişilere ulaşmaya çalışırım
- 3) Tanıdıklarım vasıtasıyla sorunu halletmeye çalışırım
- 4) Sosyal medyayı kullanırım
- 5) Gazete, televizyon gibi medya aracılığı ile
- 6) Herhangi bir tepki göstermem
- 7) Diğer (*yazınız*) _____

37. Bişkek'ten başka bir yere göç etmeyi düşünür müsünüz?

- 1) Evet, memleketime geri dönmeyi düşünüyorum
- 2) Daha fazla gelir elde edebileceğim bir yere göç etmeyi düşünüyorum
- 3) Hayır düşünmüyorum
- 4) Fikrim yok
- 5) Diğer(*yazınız*) _____

Zaman ayırarak sorularımıza cevap verdiğiniz için teşekkür ederim!

